Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

KARL LARSEN

ET FOLK I KRIG

KARL LARSEN

ET FOLK I KRIG

KJØBENHAVN OG KRISTIANIA
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG

MDCCCCXIV

I Fortalen og Tillæget til „Under vor sidste Krig", der udkom i 1897, og hvoraf nærværende Værk er en ændret Udgave, hedder det, at Bogen er bleven til paa Grundlag af 1958 af mig selv indsamlede Dagbøger og Breve, skrevne indenfor den danske Befolkning i Krigsaaret 1864. De hidrører fra 292 forskellige Personer, som dels har taget Del i Krigen, dels den Gang levede i de af Fjenden besatte Landsdele, dels som Slægtninge og Venner skrev til de kæmpende, dels endelig skrev ogsaa til andre om Indtryk vedrørende Krigen.

Dette Stof er blevet til saa at sige samtidig med Datidens Tildragelser, inden Erindringsforvanskninger fik for lang en Tid at virke i; det har set Lyset som rent private, fortrolige Meddelelser, der saa at sige er bleven vedkommende aftvungne af Situationerne; det skyldes dem, som var hjemme, saa godt som dem, der var i Felten, Mænd og Kvinder af alle Klasser og Stænder, Dannelseslag og Aldre. Ved en objektiv Behandling heraf har jeg søgt at give et Tværsnit gennem hele den danske Befolknings Stemninger, Følelser og Indtryk under Krigen 1864 for derved — paa hidtil ukendt Maade — at bidrage til Belysningen af et moderne Folk under Krig og af moderne Krig overhovedet.

Det har været mig en Tilfredsstillelse at se Værkets Idé i Løbet af den siden dengang forløbne halve Menneskealder blive forstaaet og vurderet ogsaa indenfor det Folk, som i 1864 var Danmarks Fjende. Navnlig har det prøjsiske Kultusministerium, under Henvisning til „Under vor sidste Krig", gennem en Forordning af 22. August 1911 til samtlige Regeringspræsidenter indledet en stadigt løbende Indsamling af lignende Brev- og Dagbogsstof fra Tysklands Krigstider og dermed skabt en Bevægelse ogsaa indenfor andre tyske Lande, hvoraf man tør vente sig be-

tydelige Resultater til Gavn for folke- og krigspsykologisk Studium. —

En Sammenligning af nærværende nye danske Udgave med Originaludgaven vil vise, at en Række Afsnit, som forekom mindre væsentlige, er udeladte, ligesom andre, deriblandt navnlig „Bondesoldater", fremtræder betydeligt forkortede, medens „En københavnsk Familje", „I en Præstegaard paa Jyllands Hede" og „Første Gang i Ilden" er bleven fyldigere udarbejdet, særlig det førstnævnte Afsnit.

Ved at Originaldokumenterne for største Delen igen har kunnet bringes til Veje og blive benyttede, har det været muligt at faa rettet en Del Smaafejl, som ved nogle Afskrivnings- og Korrekturuheld havde indsneget sig i den oprindelige Udgaves I. Del, S. 1—142. — Benyttelsen af Originaldokumenternes egen Retskrivning og Tegnsætning blev, af Hensyn til, at den nye Udgave er beregnet paa et bredere Publikum, meget indskrænket. Den betegnes, hvor den er gennemført, med †.

*Som i første Udgave betyder *, at vedkommende Brev eller Dagbogsoptegnelse er fuldstændig gengivet.*

Det i Udgaven benyttede Brev- og Dagbogsstof fordeler sig som følger:

„En københavnsk Familje" 196 Breve; „I en Præstegaard paa Jyllands Hede" 1 Dagbog paa 185 Kvartsider; „Fyenske Almuesfolk" 45 Breve; „Fra et Bondehjem i Nordslesvig" 24 Breve; „Til Chefen for 1ste Reg." 3 Breve; „Jævne jydske Borgerfolk" 7 Breve; „Smaabilleder fra Land og By" 7 Breve; „Fra Lazaretterne i Flensborg" Optegn. paa 48 Kvartsider; „Første Gang i Ilden" 4 Breve; „Billeder fra Fægtning" 6 Breve; „En Student og Frivillig" 1 Brev; „En Rytterkorporal" 1 Dagbog paa 316 Kvartsider; „Officerer" 4 Dagbøger og 785 Breve; „Bondesoldater" 33 Dagbøger og 1 sammenskrevet Visebog samt 472 Breve.

København i Jannar 1914. KARL LARSEN.

FØRSTE DEL

DE, SOM VAR HJEMME

EN KØBENHAVNSK FAMILIE

Ude paa en af „Broerne“ i Frederik den Syvendes København levede fra 1861 en afskediget Major af Fodfolket med sin Familje.

Som 40aarig Kaptajn var han i 1848 rykket ud fra Kone og smaa Børn. Ved Bov og Slesvig havde han ført sit Kompagni og gjort Slaget ved Idsted med som Major; men kun tre Aar efter Krigens Ophør tog han sin Afsked og købte for en lille Arv, der netop dengang var tilfaldet ham, en mindre Landejendom lige udenfor sin sidste Garnisonsby i Jylland.

I syv Aar levede Majoren dér som Landmand; men solgte derpaa Gaarden og flyttede til København.

I November Maaned1863, da, efter Frederik den Syvendes Død, de politiske Forhold begyndte at blive særlig truende, var Majoren en Mand paa 55 Aar. Hans Hustru er 6 Aar yngre. Hos Forældrene boede den 23aarige ugifte Datter Louise, som underviser i en Skole og den 20aarige medicinske Student Erik, der lige netop i Oktober Maaned havde fuldendt sin Reserveløjtnantsskole og staar som Reserveløjtnant ved 18. Infanteriregiment.

Udenfor Hjemmet levede de to ældste Sønner, Otto, 27 Aar, theologisk Kandidat, stærkt optagen Lærer i Københavns højere Skoler og forlovet med den 22aarige Mathilde, Datter af en militær Embedsmandsfamilje, samt Frederik, der er 25 Aar og Forvalter paa en Herregaard i Jylland.

Omkring denne Familje i snevreste Forstand grupperer sig Bedstemoderen (Fruens Moder, 83 Aar), de to ugifte

Tanter, Line (henved de 60) og Julie (henved de 50), Søstre til henholdsvis Faderen og Moderen, samt den unge Eriks jævnaldrende Ven, stud. jur. Holger Hansen, der følte sig nøje knyttet til sin Kammerats Hjem.

Den 12. December Kl. 3 om Morgenen overværede hele Familjen, paa Broderen i Jylland og den gamle Bedstemoder nær, Eriks Bataillons Afmarsch i Mulm og Mørke fra Kasernen til Banegaarden i København, og faa Dage efter begynder den ivrige Brevveksling, som vedligeholdes indtil Juli 1864 mellem Familjens forskellige Medlemmer hjemme og dens Ængstelse og Stolthed, den unge Reserveløjtnant i Hæren.

Inden det nye Aars Begyndelse udgør Juleaften 1863 Hovedpunktet i Brevvekslingen.

Det er den første Jul, Erik har „tilbragt blandt fremmede", som Moderen skriver i sit Brev første Juledag, og „Gud ske Lov, at Børnene alle gør saa meget af deres Hjem". Erik har sendt sit Fotografi i Visitkortformat — sit „Visitkort" efter datidig Sprogbrug — hjem, faaet en Bekendt til i al Hemmelighed at lade det dumpe i Familjens Brevkasse paa selve Juleaften og modtager nu i Breve fra Forældre, Søskende og Tanter de hjerteligste Taksigelser for den fortræffelige Idé „at komme til os Juleaften og hilse paa hele Familjen, og tusinde, tusinde Gange Tak skal du have!" „Det ligner dig saa mageløst, saa Taarerne kom i Øjnene paa os alle" — skriver Moderen.

De forskellige Familjemedlemmers Julebreve til Sønnen ved Danevirke giver i deres Optællen af de fordringsløse Julegaver, der bliver udvekslede, ved deres Fremstilling af det hjemlige Interiør, gennem lejlighedsvis Berøring af de offentlige Tilstande et ret levende Indtryk af et dannet Lag over Middelklassen i Datidens København.

Søster Louise har malet et Pibebrædt med en bred Rosenbort og som „efter andres Sigende skal være smukt, jeg selv tør naturligvis ikke bedømme det. Nu skal det hænge

i din Stue og vente paa dig, til du kommer hjem"; fra Faderen faar Løjtnanten „Newton Forster", fra Broderen Otto „Nybyggerne i Kanada", begge af Marryat; Ottos Forlovede giver et udskaaret Penneskaft, Tante Julie en efter Moderens Udsagn „nydelig lille Pennevisker", og endelig kommer ogsaa gamle Tante Line med sit Brev og det deri omtalte Portræt af „Kunstens Yndling, Hr. Nyrop".

Tante Line har øjensynlig ikke altid staaet for Familjens yngre Medlemmer i et ublandet alvorligt Skær; i Brev af 20. Decbr. beretter Louise blandt andet, at „Tante Line var her ogsaa i Mandags og var virkelig grundkomisk . . . Det forekom hende, at der svævede en Due over Hovedet paa Frederik den Sjette, da han laa paa castrum doloris, men Otto gjorde hende opmærksom paa, at den vist saa var fløjet, da ingen anden havde set den. I Gaar sendte hun Bud herover efter sin Kikkert, men skrev til Moder om at svøbe den ind i Papir, for at Pigen ikke skulde faa Lyst til at se i den." Men Moderen skriver paa samme Tid til Erik om Tante Line, der „kom i Søndags Formiddag, hun havde været i Kirke og bedt for dig, hun er meget forknyt", og Erik skriver til den gamle, der svarer ham og takker ham: „Jeg ser, at jeg er dig kær, og det gør mig godt. — Lev vel, du kære! Og tænk stedse med Godhed paa din Tante Line".

— Juleaften har Familjen været samlet hos Eriks Forældre; Tante Julie fortæller om, hvorledes de efter god Middagsmad og Kaffe kom „ind til Julebordet, hvor der som sædvanlig var mange nydelige Ting" (selv fik hun en „nydelig Skrivemappe, en Bog med Anvisning til at sylte efter, et hvidt Forklæde, et Par Morgensko og . . et Par lyse Handsker"). „Aftenen gik jo godt, skønt ikke muntert, dertil savnedes der for meget; ogsaa bidrog efter min Mening Frederiks Breve til at stemme en alvorlig, de begyndte med Krig og endte med Krig, han skrev ogsaa selv, at han kom altid tilbage til det samme, skønt han kun vilde skrive om Julen. Dit Brev blev ogsaa læst højt". I sit Julebrev til

Erik skriver da ogsaa Broder Frederik, Forvalteren, bl. a.: „Det er unægtelig en mørk Fremtid, vort Land gaar i Møde, truet næsten af hele Verden, uden en eneste Ven; i Sandhed, vi kan behøve alt det Mod og al den Styrke, som en retfærdig Sag kan give. Hvor det glæder mig at høre, at du er ved godt Mod, at du frejdig gaar Døden under Øjne — jeg beder ofte: Gud give mig Mod til ret at blive en Soldat, ret at gaa i Kamp for Danmark uden Bekymring og hjælpe med min forsvindende Part til at værne om det".

Eriks egne, livlige Breve dengang fra det sydligste Slesvig har ikke indeholdt meget hverken om Døden eller Fædrelandet, men saa meget mere om gode eller daarlige Kvarterer og Fødevarer, om galante Værter, unge Damer og lignende Kantonnementspassiar. Om sin Juleaften i det fremmede fortæller han nu i et langt Brev af 25. Decbr. Det har været „en meget behagelig Juleaften, hvis Mage jeg ikke har oplevet — men for Resten heller ikke ønsker at opleve, da jeg foretrækker at være hjemme. Det skader dog ikke at *have* oplevet en saadan, da man saa end mere skønner paa at være hjemme næste Gang". Han har selv „for dog at mindes Hjemmet en Smule" i en større Landsby gjort „et lille Indkøb af Valdnødder, Rosiner, Mandler, Brystsukker, Figen og Cigarer"; paa Vejen mod Kvarteret syntes han dog, at han „maatte smage en Figen, og da den var yderst god, saa syntes jeg ogsaa, at en 3—4 Stykker ikke kunde gøre det halve Pund synderligt mindre — og saaledes gik det da, at alle Figenerne var i min Mave tillige med samtlige Brystsukker, da jeg kom tilbage". Paa Kroen hos en anden Løjtnant, hvor Julefesten skal fejres, er en Grankvist bleven „skaaret af paa Vejen" og anbragt „i en Sukkerskaal og en hel Del Vokslys sat fast i den og saa tændte". Aftenen „gik muntert, og et af de muntreste Momenter var unægtelig det, da B. aabnede den grumme store Cigarkasse, som han havde faaet sendende, og da han fremdrog den ene Herlighed efter den anden, først et Juletræ, saa diverse Smaasager med Numre paa, saa en Del af de sidste „Fædrelande" og „Dagblade",

hvilke i Sandhed var velkomne, og endelig en enorm Masse Pebernødder, Rosiner, Mandler, Figen og Peberkager. Vi spillede Halv Tolv om alt dette, men spiste naturligvis hele Tiden, saa at vore Maver tilsidst stod som Trommer. Det er en Selvfølge, at jeg under hele Kommersen tænkte paa Hjemmet, og da jeg drak min Toddy, drak jeg alle Jeres Skaal, ligesom jeg nok troede, at I drak min Skaal. Af og til saa jeg paa Klokken, og jeg vidste da: nu omtrent kiger Louise gennem Nøglehullet, nu kysser Otto Mathilde, nu aabnes Dørene, og nu kysser Mathilde Otto som Tak for Kaaben, nu spiser de til Aften, og Bedstemoder bliver pludselig tavs paa Grund af en lille Mavepine, som ikke undlader at indfinde sig, osv. osv." „Vi Soldater", tilføjer han et Par Dage efter til en af Tanterne, „har i vor Fritid intet andet at bestille end at tænke paa Hjemmet, og om Natten drømmer vi kun om det . ."

Den politiske Situation synes stadig Familjens Medlemmer hjemme uklar, men medens Faderen d. 26. Decbr. alvorligt skriver, at „det skulde gaa højst besynderligt til, om alt dette Virvar skulde kunne endes ved Diplomatiets Hjælp", haaber Broder Otto — d. 28. s. M. — „endnu stadig, at det skal gaa af med det gode".

Student Holger sender i Juleugen et Brev, der i al Korthed erklærer: „Her er en evig Vrøvlen herovre i politisk Henseende; i Forgaars gik vort Ministerium af, eller indgav sin Demission er nok rettere, det gør mig meget ondt, nu skal vi vel igen til at have Indrømmelser". Ellers er det lange Brev kun fyldt af Fortælling om Ferieglæder, om Oehlenschlägers Værker, han er falden billig over hos en Boghøker, om Eriks Abonnementsplads i det kongelige Theater, som Holger nok skal faa overtaget af en anden og — sidst, ikke mindst —: „. . . Du kan være glad ved, at du ikke i Egenskab af Student var med til Kongens Begravelsestog, thi vi maatte staa i Espalier i Gaderne (Vimmelskaftet) i over to Timer i 2 Graders Kulde for at holde Orden paa Folket: ja, det var en kold Svir for Fødderne, men vi

stod da ogsaa allesammen og trampede som Heste. For Resten var det et smukt Optog; tænk, vi var 1200 Studenter en corps, og efter en Strid paa en Generalforsamling i Studenterforeningen mellem Huerne og Hattene, kom Huerne i Spidsen, og der var mellem syv- og ottehundrede Huer, det saá godt ud; jeg var naturligvis med Hue!" —

Det nye Aar begynder og med en skrækkelig Kulde. „Her strikkes overalt i hele Byen Uldstrømper, Trøjer, Tørklæder osv., og en Mængde gives i Penge", hedder det i Moderens Brev af 12. Jan., „men desværre, det forslaar vist altsammen som en Draabe i Havet". Af det sidste Brev, hun har haft fra sin „kære, kække Dreng" ser hun, at han, efter at have været daarligt anbragt, „nu igen lever paa en stor Fod . . . paa den Maade kan det endda gaa an og udholdes en Tid, men de stakkels menige, dem beklager jeg inderlig". Hun fortsætter d. 16.—17. om det Par Muffediser, hun er ved at strikke til ham, om den Pakke med gode Sager, der er under Vejs; Kulden er bestandig lige haard og bidende, „du gør dig ingen Forestilling om hvor meget jeg længes efter dig, og hvor meget jeg savner dig overalt, men Gud maa vide, hvornaar vi igen samles, glade og tilfredse . . . de Stakler derovre, paa dem tænker jeg tidlig og silde . . . det er dog en sand Lykke, at man har saa meget at bestille, at man ingen Tid har til Grublerier!"

Baade Moderen og Otto meddeler som troværdig en Krønike om de Meza, der i Ottos Fremstilling lyder saaledes: „Du véd nok, at den franske General Fleury var ude at bese Danevirkestillingen. Han skal da have spurgt Meza, hvor længe han troede at kunne holde Stillingen, hvorpaa der opstod følgende Samtale:

M. Seks Dage.

F. Ikke længer?

M. Nej, ikke hvis Tyskerne stormer for Alvor.

F. Ja, men hvor stort tror De, at Tyskernes Tab da vil blive?

M. Mindst halvtredsindstyvetusinde pr. Dag.

F. Ja, naar de saa har stormet i 6 Dage, antager jeg slet ikke, de tør komme den syvende Dag.

M. Nej, det tror jeg heller ikke". —

I samme Brev fortæller Kandidat Otto, at der som Læger til Hæren, „saa vidt jeg véd har meldt sig flere Hundrede frivillige Nordmænd".

Man ser, at Rygterne begynder at tage Fart i en stærkt chauvinistisk Flugt.

Imidlertid passer Erik uden større Betragtninger sin Tjeneste. Den 29. Decbr. bliver han med en Underofficer og tyve Mand detacheret ned til et Pas „for at besætte det og hindre udenlandske Tropper i at passere" og befaler her for første Gang Geværerne ladede skarpt. En af hans Patrouiller melder ham „at have set 9 Dobbeltposter c. 2000 Skridt hinsides Kanalen. Straks gik jeg ud, naaede Oversigtspunktet og saá ogsaa ganske rigtigt de Herrer staa der. De stod aldeles, som vore Vedetter staar, to og to med 50—100 Skridts Mellemrum. De Folk, jeg havde taget med, deriblandt Korporal K., Ottos Ven eller Bekendt, havde alle stor Lyst til at sende dem en Kugle, og paa mig blev Humøret saa godt, som det ikke længe har været. Kun én Mand, en skikkelig sjællandsk Bondekarl, men et stort Fjog, gav sig til at græde, hvilket morede mig og de andre kosteligt. Jeg tog da min Kikkert op og saá da ganske tydeligt, at det var lutter store Sten, som stod langs Vejen som Afvisere, hvorpaa min „Kamplyst" pludselig forsvandt, medens det Hele dog morede mig".

Eriks erfarne Fader har pr. 26. Decbr. skrevet til sin unge Søn og Kaldsfælle:

„Du, min lille Ven, er bleven kastet saa hurtig ud i det alvorsfulde Liv, at vi ikke har faaet Tid til at samtale derom, men uden i mindste Maade at ville docere dig, kære Erik, vil jeg som gammel Soldat og af Erfaring meddele dig, at under de Omstændigheder, i hvilke du tiltræder en Del af din militære Løbebane, er det maaske godt i det mindste

at høre en i den Retning erfaren Faders Ord. Det er under en Krig fornemlig om at gøre at vinde sine Undergivnes Hengivenhed og Kærlighed, og tro mig, der udfordres i Grunden ikke meget for at vinde den; blot ved en venlig Samtalen og Fortællen vinder man straks i deres Omdømme, og det nedbryder ingenlunde den nødvendige Respekt, thi vi staar jo ikke altid med skuldret Gevær, og man kan under et Felttog heller ikke fordre samme Akkuratesse og Orden i Udførelsen som paa en Exercerplads. Da du, kære Erik, altid har forstaaet at finde dig tilrette i Livet, saa er jeg ogsaa rolig for, at du i denne din nye Stilling vil vide at slaa ind paa den rette Vej og vil derfor heller ikke gaa videre ind paa dette Thema, men er overbevist om, at ovenstaaende Linjer er tilstrækkelige til, at du selv tænker over din Stilling; man skal altid i Folkenes Behandling tænke, sæt du nu var Soldat i Stedet for Officer, og dermed Gud befalet".

„Sig Fader", slutter Løjtnanten pr. omgaaende sit Brev af 2. Januar, „at jeg har alt sandet hans Raad, da jeg i Begyndelsen kun brugte Kommando ligeoverfor Soldaterne, og jeg hørte da af Jungersen, at Soldaterne „syntes, at jeg var en underlig én, han siger aldrig et Ord og brøler kun Ret", men saa fik jeg flere Afløsninger paa Feltvagten og snakkede med dem, saa at det nu gaar ypperligt".

For Resten plager den stærke Kulde baade Officerer og Mandskab. Fra en Feltvagt mellem 4. og 5. Januar 64 Kl. 12½ beretter Erik, at det med „12° Frost og dertil en skarp Nordostvind" synes ham at være „noget med det mere værre". Og det hele „bliver trivielt i Længden", skriver han d. 30. Januar, „men jeg tænker nok, at vi med det første faar Afveksling deri. . Igaar d. 29., da vi rykkede fra Forpost, hørte vi atter, at det saa at sige var afgjort, at Krigen maatte bryde ud endnu i Januar, og vi kunde altsaa maaske vente Prøjserne som i Dag. Om Aftenen Kl. 7—8 var Himlen aldeles klar, Vejret var stille, men Horizonten var aldeles blodrød; det saà ganske dejligt ud, men uvilkaarligt

blev jeg greben af den Tanke: Skulde det være et Varsel paa en blodig Dag i Morgen?"

Den 1. Februar bryder Krigen ud; den 2. er Fægtningen ved Mysunde, og 18. Regiment kommer i Ilden.

Straks den 3. griber Otto Pennen:

„Du kære, gode Broder!

Naa, du skulde da være blandt de første, der har været med til at banke Tyskerne af. I Morges læste vi Telegrammet fra Hovedkvarteret . . .

Det har vel været en varm Dag den første, kære Erik! Ja, du havde vel allerede Dagen iforvejen hørt Kuglerne pibe. Jeg tænkte nok, at Prøjserne vilde faa Prygl, og det vil de sandsynligvis faa endnu i lang Tid. Jeg tænker, at de ved denne Lejlighed har faaet deres Blod kølet; de har indbildt sig, at de kunde tage Slesvig, førend Østerrigerne kom men det blev Løgn den Gang.

Her i København er Stemningen utrolig begejstret; man jubler og synger og raaber Hurra for 3. og 18. Regiment, og jeg kan tænke, at Stemningen ikke er daarligere ved Armeen. For Resten véd man her kun meget lidt om Kampen selv.

I Dag gaar her 4,500 Mand fra København. Kl. 3 rejste 2,500 Forstærkningsmænd og i Aften hele Fodgarden, komplet udrustet, 2,000 Mand stærk. Jeg har set dem trække igennem Gaden; de ser mageløse ud, og man paastaar her, at Prøjserne vil blive bange for Huerne alene.

Sig mig nu, hvorledes var Stemningen under Kampen? Troede I noget Øjeblik, at Tyskerne vilde indtage Stillingen? Kunde I selv se, at Prøjserne led langt større Tab end I? Man fortæller, at der var mellem 11 og 12,000 Prøjsere imod 2,500 Danske? Skriv lidt til mig om alt det . . .

Jeg kan ikke skrive mere, thi Blodet koger i mig. Jeg skal hilse dig fra Mathilde. Jeg skal hilse dig desuden fra alle Lærerne i Skolen og takke dig, fordi du ogsaa har bidraget til at skaffe Danmark en ny Hædersdag . .

Og samme Dag skriver Søster Louise til sin „egen, søde, lille Erik“: „Saa har du altsaa faaet din Ilddaab, som Fader kalder det! Hvor inderligt vi alle har takket Gud, fordi han denne Gang har bevaret dig, behøver jeg vist ikke at sige dig; Fader er sjæleglad, fordi de Danske har sejret, og fordi *hans* Søn har været med i den første Træfning; men du kan vel nok begribe, at det koger i ham for at komme af Sted, og endnu er der jo ikke den ringeste Udsigt dertil . . . Moder er i Reglen rolig og fornuftig, men i Gaar var hun saa mageløs forknyt, hvilket hun, mærkværdig nok, og var i forrige Krig, hver Gang der havde været Slag. I Dag har hun det naturligvis meget bedre, og vi er alle saa glade; hun vilde gaa i Theatret i Aften. Hun indser selv, at det er nødvendigt for hende at søge nogen Adspredelse, og det er en god Ting. — Tante Julie er saa mageløs forknyt; Taarerne staar hende i Øjnene hvert Øjeblik, og dit Navn kan hun ikke nævne uden at komme til at græde. Ja, du kan tro, kære Erik, vi tænker alle tidlig og silde paa dig, og vi er alle stolte af dig.“

Faa Dage efter, den 6. Februar, sætter ogsaa Ottos Forlovede, Mathilde, sig til at skrive og det i meget løftede Udtryk:

„Kære Erik!

Gud ske Lov og Tak, at du er kommen godt fra Træfningen ved Mysunde! Det gik nok varmt til der, og du var da en af dem, der var mest i Ilden. Dine Kulsviere har nok ordentlig banket løs paa Prøjserne; det er mageløst at 3,000 saaledes kan banke 9,000; paa den Maade gaar der jo 3 Prøjsere paa 1 Dansk, det kan nok lade sig høre. Men det er vel heller ikke altid, at de Danske, med deres bedste Vilje, kan gøre deres Sager saa godt som du og dine Kammerater ved Mysunde.

Tyskerne lyver da endnu bestandig, saa det staar efter...

Saa stopper Brevet pludseligt op, der følger nogle Linjers Mellemrum, og først efter Overskriften: den 7. Februar fortsættes:

Du ser, jeg er bleven pludselig afbrudt i Gaar, og det paa den sørgeligste Maade, nemlig ved Efterretningen om at Danevirkestillingen er opgivet. Du kan vistnok forestille dig, hvilket sønderknusende Indtryk det har gjort paa alle her; der er vist ikke mange Øjne blevne tørre i Gaar, og det er vist længe siden, det danske Folk er bleven grebet af en saadan Hjertesorg som den, at vi har opgivet det, vi allersikrest stolede paa. Folk i København er i det voldsomste Røre, de raaber paa, at det er Forræderi, og mange giver Kongen og Monrad Skylden; nogen maa de have at lade deres Raseri og Fortvivlelse gaa ud over. Mærkværdigt er det, at Lundbye [Krigsministeren] ikke har faaet mindste Underretning om, at man vilde opgive Danevirke, før flere Timer efter at det var sket; det er dog den skammeligste Maade at tilsidesætte ham paa; var han bleven spurgt til Raads, var den ikke bleven opgivet uden Kamp.

Det er ikke alene de danske, det har bragt Sorg, om det saa var den engelske Minister, saa var han kommen til Lundbye og grædt og sagt: „Havde de blot holdt den to Dage, saa var der kommen Hjælp.“ I dette Øjeblik kom Tante Caroline fra Byen og fortalte, at der har været et rædsomt Spektakel i Nat, og flere er slaaet fordærvet. Vorherre maa vide, hvorledes alt dette skal ende, gid det maa blive bedre, end det nu ser ud til! . .

Det er ikke nogen fornøjelig Fødselsdag, Tante Julie holder i Dag; Familien skal være samlet i Aften, men det bliver ikke til Munterhed som ellers . .

Til Slutning vil jeg nu ønske, at Vorherre vil holde sin Haand over vort kære, gamle Danmark og lade dets Fremtid blive lysere, end det nu ser ud til; for ham er jo ingenting umuligt, og han forlader os dog ikke, om saa Alverden ellers gør det. Farvel og lev vel, kære Erik, gid vi snart maa høre noget godt nyt fra dig!

Din

Mathilde.“

Samtidigt afgaar fra Moderen:

„Mit kære, elskede Barn!

Den Almægtige har holdt sin beskærmende Haand over dig, og jeg takker ham hver Time paa Dagen, ja fra Morgen til Aften. Uagtet du ikke stod anført paa Listen mellem de saarede, var vi dog ikke rigtig rolige, før vi saà Brev fra dig selv, som indtraf i Aftes i Mørkningen. Den Glæde, vi alle følte, lader sig ikke beskrive, og Gud være lovet, at vi dog har den Trøst at modstaa den nedtrykkende Efterretning med, som i Gaar ankom her til Byen, at alt var opgivet, hvad hele Landet havde stolet paa og sat sit Haab til. Det er rædsomt! Stemningen er i højeste Grad nedtrykt . .

Her var i Gaar Formiddag en Fru G., Søster til Major M., og vilde vide, om vi ikke igennem dig havde hørt noget om B., men i Gaar Eftermiddag havde hans Moder ogsaa faaet Brev. Senere paa Dagen kom Student K. for at bede os fra hans Svoger L. om at pille Charpi; han var ved Lazarettet i Flensborg, men havde været her ovre med saarede og var straks rejst igen. Louise er ufortrøden ved Arbejdet, jeg er jo mindre stadig, og desuden gik jeg i Kirke i Formiddag.

Bare jeg vidste, hvorledes du har det, og hvor du er. Farvel min kære, kære Dreng! Gud beskytte dig!

Din længselsfulde
Moder."

Og Faderen, den gamle Soldat, tilføjer nogle Sider:

„Min egen kære Erik!

Inderlig Tak for de Par Linier, du sendte os, skrevne efter Slaget. Nu har du jo ogsaa prøvet en Kamp, og jeg kan ikke noksom takke Forsynet, at det baade holdt sin beskyttende Haand over dig og opretholdt dit Mod i Farens Stund. Ja, min kære Erik, jeg skjuler ikke, at jeg er stolt af dig og er rolig for, i hvilken Kamp du end

oftere skal deltage, du ogsaa som hidtil vil vise dig som en brav og ærekær Soldat. Efterretningen, vi modtog i Gaar, har gjort et saa nedslaaende Indtryk paa alle, at det ikke lader sig beskrive, og desværre har det alt fremkaldt Gadeoptøjer, som fandt Sted i Gaar Aftes udenfor Kongens Palæ og der i Nærheden . . .“

At Grundene til Danevirkestillingens Opgivelse har været „af aldeles strategisk Natur“ tvivler Faderen intet Øjeblik paa. Men han udraaber med Smerte: „Denne Danevirkestilling, hvortil hele Nationen havde sat sit Haab og sin Stolthed, den skulde vor Armee forlade uden blot et Forsøg paa at holde den, og det efter en saa glimrende Kamp som ved Mysunde, hvor vore Soldater viste, at de spørger [ikke] om Fjendens Tal, men kæmper til [det] yderste! Ogsaa paa Armeen maa det have virket mageløs nedslaaende.“ „Men“ — slutter han — „vi vil trygt stole paa, at Danmarks Skæbne ligger i Guds Haand, og at Hævnens Time igen vil oprinde for os.“ —

Det ligger nær i den sidste Passus at se en Reminiscens fra hin mærkelige Monrad'ske Proklamation, som ikke var bleven Kongen forelagt, uagtet den var underskreven med Majestætens Navn og offentliggjordes i „Berlingske Tidende“s Aftennummer for d. 6. Febr. Dens Slutningspassus var den stærkt gammeltestamentlige: „Den almægtige Gud give, at Hævnens Time snart maa slaa for al den Uret, der tilføjes mig og mit Folk!“ Kongen rettede den, som bekendt, i Proklamationens endelige og for Hæren bekendtgjorte Skikkelse til: „Den almægtige Gud give, at Sejren snart maa krone en retfærdig Sag!“ —

Tumulterne i Hovedstaden omtales forøvrigt i Familjens Breve til Løjtnanten kun yderst lidet efter Selvsyn, mest efter mere eller mindre paalidelige Andenhaandsmeddelelser og almindeligt udbredte Rygter. Moderen fortæller d. 9de:

„I Søndags var vor Pige ude hos en Broder paa Christianshavn; da hun skulde hjem, var alle Broer hejst op,

der var Spektakler i Brogade, hvor Minister Monrad boede, tilsidst har de kørt Sprøjterne frem og overøsede dem med, de første blev saa forfærdede, at de styrtede til Jorden, det hjalp, saa skiltes Pøbelen ad; især har det været rædsomt i Amaliegade, hvor der skal være slaaet Ruder ind i Kongens Palæ. Da Kronprinsen i Søndags kørte til Rigsdagen, blev han insulteret og maatte søge Tilflugt i et privat Hus. De raabte: Ned med Forræderen! Leve Carl den Femtende! I Søndags var der opslaaet paa Hjørnerne Anmodning fra Folketinget at forholde dem rolige, men det blev revet ned, saasnart det var klistret op. Tre Gange, fortalte Peter i Aftes, har Flokken været udenfor Studenter-Foreningen og forlangt, at Studenterne skulde stille sig i Spidsen . . ."

Erik har, efter at Tilbagetoget er fuldendt, lige faaet Tid til at henkaste nogle Linjer paa en Stump Papir til Familjen og faar øjeblikkelig — pr. 11. Februar — Tak og Svar fra Søsteren Louise:

„Min egen, kære, lille Erik!

I dette Øjeblik har vi modtaget din lille sørgelige Seddel, og endskønt vi blev meget glade ved at høre fra dig, gør det os dog usigelig ondt at se dig skrive i den Tone, du, som har holdt dit Humør saa brillant hele Tiden; derfor kan jeg ogsaa begribe, at du maa have lidt forfærdeligt, inden det kom saa vidt. Min stakkels, kære, lille Broder! Jeg lægger mig aldrig nogen Aften til Sengs uden at tænke: Gud give, Erik laa her i mit Sted! Hvor vi dog alle skal kappes om at kæle og dægge for dig, hvis Gud lader dig komme hjem til os igen! Nu har du dog med Guds Hjælp faaet Hvile, og kender jeg dig ret, vil det ikke vare længe, inden du er den gamle igen. Hvor stolte vi alle er af dig, kan jeg umuligt sige; Peter mener, at du mindst maa blive Ridder, og glæder sig over, at din Kone da vil blive ved at være Frue. Du ser da, at vi

ikke ganske har glemt at spøge, uagtet Sindet er tungt og nedbøjet . .

Gud véd, om du nogensinde faar den Pakke, Moder sendte over til dig, eller om de Herrer Prøjsere spiser de Kager, der var bagt til dig. I den Pakke med Uldtøjet, Tante Amalie sendte, var der to Chokoladestænger og nogle røde og hvide Pebernødder fra mig; Gud give, du havde haft noget af det paa den strenge March; her fortælles, at I har marcheret 18 Timer i Træk, 14 er allerede næsten mere end et Menneske kan udholde; naar du kan være i den Grad sammensunken, hvad maa saa ikke de svagere have lidt!

Fru H. græder Glædestaarer over dig; Gud véd, hvad alt det er, du skal trakteres med, naar du kommer der igen. — Hele Staden piller nu Charpi til de stakkels saarede, som skal udvise en mageløs Taalmodighed; Folk strømmer ind til dem med Syltetøj og andre Forfriskninger, Gud ske Lov, der bliver gjort alt muligt for dem. — Fru J., Fru S. [to Officerers Hustruer] og vi har lovet hinanden, at den første, der fik Brev, skulde lade de andre det vide, og nu har vi alle tre faaet i Dag. Fru J., som fik sit først, formodentlig fordi hun bor i samme Hus som Posthuset, kom straks herhen for at lade os det vide; man bliver ved denne Lejlighed bekendt med alle Mennesker. — Blot du faar alle de Breve, der bliver skrevne til dig i denne Tid, vi vilde dog nødig, at du skal beskylde os for Dovenskab i den Retning, da vi véd, du længes efter Brev; men alt befinder sig formodentlig i den største Forvirring.

Hvor det ogsaa var tungt, at I skulde blive nødt til et saadant Tilbagetog! Du kan trøste dig med, at Prøjserne ikke har lidt mindre end I. De maa stedse kampere under aaben Himmel. I de tyske Blade staar der, at de danske har kæmpet med stor Tapperhed. Her siges, at der har været en Artillerikamp i det nordlige Slesvig, hvor

Fjenden har lidt forfærdeligt, men noget bestemt véd man ikke. Gud give nu, at dit næste Brev maa være skrevet i din gamle Tone; vi tænker paa dig tidlig og sildig og drømmer om dig om Natten; havde vi dig dog blot her igen! — Farvel! Hilsen fra Fader og Moder.

Din kærlige Søster.

Fra Dybbøl sender Erik nærmere Efterretning, som ved sin mangelfulde Datering og Uoverensstemmelsen i forskellige Tidsangivelser endnu røber Eftervirkningerne af Tilbagetogets Forvirring.

„Dybbøl, den 9. (?) Februar 1864.

Min kære Søster!

Jeg havde ikke troet, at det var muligt at udholde saadanne Anstrengelser, som vi har maattet døje i de sidste otte Dage, men nu har jeg endelig faaet en Nats Søvn, og den har styrket mig. — Efter den, som jeg hører, hæderlige Kamp ved Mysunde, hvor specielt 18. Regiment udmærkede sig, var jeg meget vel fornøjet, og jeg syntes, at Feltlivet var en ren Svir, men de Strabadser ovenpaa var næsten uudholdelige, ja, vi havde da ogsaa én i vort Kompagni, der blandt de utallige Marodører frøs ihjel om Natten.

Da vi havde ligget i Brodersby ovenpaa Affæren, blev vi den næste Morgen Kl. 4 jaget ned til Mysunde, hvor vi blev den Dag, uden at der passerede noget, hvorpaa vi gik til Füsing, hvor vi *sov* en Nat og den næste Dag om Aftenen Kl. 8 pludselig fik Ordre til at marchere, da Danevirkestillingen var opgivet.

Det var den sørgeligste Efterretning, man kunde faa, og vi begyndte da en March, hvis Mage jeg aldrig har oplevet: vi marcherede 14 Timer i Træk paa den Maade, at vi marcherede 5—10 Minutter og stod et Kvarter, blot fordi Trænet foran os ikke kunde komme frem. Jeg gik foran Kompagniet, og foran mig red nogle Dragoner, og tilsidst sov jeg aldeles, saaledes at hver Gang de stoppede

foran mig, rendte jeg Ansigtet mod Bagparten af Dragonhesten. Saaledes gik det hele Natten, og Kl. 10 næste Morgen var vi i Flensborg, hvor vi fik en Modtagelse, hvis Lige jeg aldrig har kendt. Soldaterne fik alt muligt: Kaffe, varm Middagsmad, Øl, Cigarer o. s. v. Jeg fik Middagsmad to Steder; det ene Sted en ypperlig Bøf og en hel Flaske mageløs Rødvin foruden Kaffe og Cigarer. Et saadant Virvar, som der var i Flensborg, har jeg aldrig set, men jeg har ikke Tid til at beskrive det. Da vi afmarcherede efter 4 Timers Hvile, stormede Folk ud med Brød, Tobak, Øl o. s. v., som de gav Soldaterne. Vi marcherede da til Kollund i Sundeved, hvor vi hvilede i 5—6 Timer, hvilket styrkede meget.

Kl. 1 om Natten kom en Artillerist kilende: Prøjserne havde taget et Batteri, en halv Fjerdingvej fra os. Vi kom straks paa Benene og blev formeret til Fægtning, og vi stod opstillet hele Dagen med drivvaade Fødder; det var rædsomt, kan du tro, thi Sneen fygede om os fra oven og neden. Endelig trak vi os tilbage, men da vi var kommet en Fjerdingvej, maatte vi stoppe, fordi Trænet var kørt fast. Det var en rædsom Efterretning, da vi var udmattede, havde ikke faaet Mad i 3 Dage og havde drivvaade Fødder; endelig var Prøjserne saa skikkelige at køre Kanoner op, og saa gik vi tilbage. Atter en temmelig streng March, og til Slutning kom *jeg* paa Feltvagt, det var drøjt. Hele Natten strømmede Marodører gennem Kæden, som naar Drenge gaar fra Skolen og om Morgenen.

Nu er jeg her i Dybbøl, og da Fjenden nu rykker frem, slutter jeg Brevet.

Din hengivne
Erik."

Faderen svarer d. 14. Februar:

„Min egen kære Erik!

Du har nu ogsaa prøvet Feltlivets Strabadser i Ordets egentlige Betydning, men ogsaa har du jo udholdt [dem]

tappert; ikke sandt, min kære Erik, du er jo nu kommen dig ganske efter Udmattelsen. Da jeg modtog dit kære Brev af ingen Datum og intet Opholdssted, men skrevet med Blyant, indsaa jeg straks, hvad I har maattet udholde; en Nattemarch paa denne Aarstid, til Dels i glat Føre, maaske, og, det er det værste, uden Fødemidler, er noget, der ikke er at spøge med, og kun den, som selv har prøvet noget lignende, kan dømme derom, og jeg genkaldte mig straks den 3. April 1849, hvor vi fra tidlig Morgen til langt ud paa Natten vandrede om fra den ene Ende af Sundeved til den anden, og Bataillonerne var saa opløste, at et Par fjendtlige Eskadroner, som havde gjort et rask Indhug, vilde let have oprevet hele Armeen; dette er i Grunden den alvorligste Side af Feltlivet, thi selve Kampen er for intet at regne imod dette; men nu har du jo ogsaa prøvet det Stykke.

Du maa, kære Erik, gøre dig det til en fast Regel altid at have noget haardt Brød i din Rejsetaske, thi Sult og Strabadser forliges ikke, men det er vel noget, du alt har bragt i Erfaring, og nu Gud ske Tak, at du efter Omstændighederne har det godt."

— For Resten vedvarer stadig Damernes Omsorg for at sende Uldtøj, Fødevarer og Lækkerier som Appelsiner og Chokolade over til Erik, og de paakalder hans Bistand i Anledning af dem, som andre Kvinder gaar omkring i Ængstelse for. Der er, i Følge Brev af 14. Febr. fra en af Tanterne, en Menig i Løjtnantens Kompagni, hvis „stakkels Kone i 14 Dage ikke har hørt det ringeste om Manden, hun forhører sig alle Steder, hvor hun tror at kunne faa nogen Oplysning om ham, men forgæves. Nu tror hun bestemt, at han er skudt, da her jo ikke endnu er kommen nogen fuldstændig Liste over de døde." Og Eriks Søster fortæller 2 Dage efter om et Besøg, hun har haft af Fru J., gift med en Løjtnant ved samme Kompagni som Broderen, hun „havde ikke hørt fra ham, siden hun fik Blyantsbrevet" saa, „naar du skriver, maa du endelig omtale, hvorledes han

har det. Det kan jo ofte ske, at hun faar Brev lige saa tidlig som vi, men det modsatte kan ogsaa være Tilfældet, og i denne Tid er Trøst blot en Time tidligere store Ting."

Stemningen er meget nervøs og trykket; den ellers fredsæle Louise skriver i samme Brev: „Her siges, at „Rolf Krake" har anrettet en forfærdelig Ødelæggelse paa Fjendens Batterier ved Egernsund, men noget bestemt har man endnu ikke hørt derom; gid det var sandt; man kan nok trænge til en lille Opmuntring i disse sørgelige Tider." Moderen meddeler d. 17. Febr., hvorledes „det var netop i disse fortvivlede Dage, hvor hver Time bragte nye Efterretninger om døde og saarede, at Budet kom her med et stort Brev fra Krigsministeriet, jeg modtog det og rystede over hele Legemet, da jeg straks troede, at Fader skulde af Sted. Det var saa en [af Erik afsendt] Anvisning paa de 15 Rdl. Det lader ikke til, som Krigsministeren agter at bruge Fader, og jeg ser det jo helst . . ." Det har hele Landet over været en forfærdelig Orkan, og hvor Forældrene bor „blæste en Skorsten ned og sønderslog diverse Ruder i Huset". Umiddelbart efter, at Moderen og Eriks Fader om Natten er staaede op og har faaet „lidt Tøj paa", „gik der en Rude i vort Sovekammer. Min første Tanke var: Mon Erik er paa Forpost i dette rædsomme Vejr? Ja, min kære Dreng, du er min sidste Tanke, naar jeg slumrer ind, og den første, naar jeg vaagner . . ." Og, i Tilslutning til en Skildring i Eriks Brev om Tilbagetoget, ender Skrivelsen med det moderlige Raad: „Sørg for Guds Skyld, saa vidt det staar til dig, at være tør om Fødderne!" Et Brev af noget senere Datum fra Eriks Bedstemoder slutter med det inderlig velmente: „Lev nu vel, du kære, og vogt dig for Kuglerne!" —

Foruden Faderen, hvem det gamle Soldaterblod bestandig volder megen Uro, ønsker Frederik paa sin Herregaard i Jylland stadig mere og mere brændende at komme med i Felten. Den 20. Febr. vender han, der hører til „Udsætterne", i et Brev tilbage til en tidligere fremsat Tanke om

at træde ind som Aspirant i den Kavaleriskole, som aabnes d. 1. Marts, men hans Stilling lægger ham Hindringer i Vejen, han skammer sig „hver Aften, naar jeg i en lun Stue gaar i min ypperlige Seng", medens „alle mine jævnaldrende lider Kulde og Sult og slaas for Fædrelandet. Du kan nok tænke dig, at jeg ikke er glad."

Den to Aar ældre Theolog, Otto, gaar under Krigen — i Henhold til Resol. af 4. Juni — med de andre Medlemmer af Studenterkorpset over i Københavns Borgervæbning; han er i sine Breve et karakteristisk Udtryk for en stærk patriotisk Tro paa Overdrivelser og Rygter. Som et Eksempel, der tæller for mange, tjener hans Brev af 18. Februar:

„Iblandt hvad jeg nærmest vil skrive til dig i Dag, skal der være et Par Episoder af første Regiments Kamp ved Bilskov, Smaating, som jeg har hørt af saarede, der er kommen hertil. 11. Bataillon sluttede nemlig Karré mod 800 østerrigske Husarer og fordrev dem ved en Salve ind i en Skov, men her laa første Regiment i Baghold og nedskød hver Mand; de bad ynkelig om Pardon, men den kunde ikke gives, fordi Kampen kun var bestemt til at dække Tilbagetoget. Af de 800 Kavalerister kom der ikke saa meget som én Hornblæser ud af Skoven igen. Da de senere kom paa Infanteriet, skød de først paa 5 Skridts Afstand alle Kuglerne lige igennem Hovederne paa Østerrigerne, og af et Regiment Jægere kom der kun 26 Mand tilbage (det sidste er efter Østerrigernes egne Beretninger). De danske havde 2,500 Mand i Kampen og mistede 700 Mand, dels saarede og faldne, dels Fanger; Østerrigerne havde 3,000 saarede og faldne; to Dage efter Kampen begravede de omtrent 1,200 Mand.

Smed Pedersen havde forvildet sig en Smule, og to Østerrigere holdt ham Bøssepiberne for Brystet og forlangte, at han skulde overgive sig, men inden de vidste et Ord af det, havde han jaget en Kugle i Brystet paa den ene og en Bajonet i Livet paa den anden, hvorpaa han

holdt følgende skønne Ligtale over dem: „Nej, den gaar inte, Granberg!“ Kand. theol. Paludan-Müller skal have gjort vidunderlige Ting under en Bersærkergang. Efter at have knust adskillige Pandeskaller baade paa Heste og Mennesker, slog han Kolben af sin Bøsse [itu] paa Hovedet af en Østerriger, hvorpaa han drog sin Bajonet og jagede [den] med sine Hænder i Maven paa en anden, greb dennes Gevær og huggede videre løs midt iblandt dem. Siden er han ikke set, han er desværre vistnok faldet. Bataillonen gjorde to storartede Bajonet-Angreb; første Gang gik det med tændt Cigar i Flaben, hvilket skal have imponeret Fjenden en hel Del, anden Gang gik det med Opsangen: „Paa'en, paa'en, paa'en igen! gamle Ferdinand Ludvigsen!“ — Mere i Morgen!“ — Den 19. Februar:

„Begivenhederne har taget en ny, og, jeg kan rigtignok ikke nægte, i mine Øjne uventet Vending. Prøjserne er rykket op i Jylland. Nu er det Tidspunkt kommet, da Europa ikke kan taale det længer, og ser du blot, hvad jeg nu siger: om kort Tid skal vi have Hjælp baade af Frankrig og Sverige. — Jeg skal hilse dig mange Gange fra A. og fra B.: sandsynligvis har J. eller B. skrevet noget om dig hertil, thi der tales en hel Del i Byen om dine Bedrifter ved Mysunde. Der gaar desuden et Rygte her i Byen i Dag, men det maa du ikke fæste synderlig Lid til. Der fortælles nemlig, at alle de Menige ved 1. Regiment, der ikke er faldne i Fangenskab, og alle de Menige ved 18. Regiments 1. Kompagni er blevne Dannebrogsmænd, alle Officererne ved samme Afdelinger Riddere af Dannebrog. Jeg tror imidlertid ikke rigtig paa det, førend jeg enten har læst det i Avisen, eller jeg har hørt noget nærmere fra dig om det. Det følger naturligvis af sig selv, at du ikke omtaler det for nogen.“

Det lønner sig for en Gangs Skyld at sammenligne denne Art under Krigen evindeligt forekommende Fantasterier med Virkeligheden. Paa dansk Side deltog i Arrièregardens Fægtning ved Oversø c. 3000 Mand med 2 Kanoner, medens

Østerrigerne havde en 5000 Mand med 8 Kanoner. Vore mistede af faldne og saarede 11 Officerer, 163 Underofficerer og Menige samt 6 Officerer og 603 Underofficerer og Menige som usaarede Fanger og savnede. Fjendens Tab var 30 Officerer, 376 Underofficerer og Menige faldne og saarede samt 27 Underofficerer og Menige savnede.

Kandidat Otto og hans saarede Hjemmelsmænds 800 totalt nedskudte østerrigske Husarer har udviklet sig af et mindre Tab, som de Lichtensteinske Husarer led ved et tilbagevist Angreb i Begyndelsen af Fægtningen. I det hele mistede de under Forfølgelsen og ved Oversø 1 Officer og 19 Mand. — At de tændte Cigarer under Bajonetangrebet hører hjemme i Fantasiens Verden, behøver næppe at tilføjes.

D. 22. Februar foretog Fjenden et omfattende Overfald paa de danske Forposter ved Dybbøl, i første Række 18. Regiment. Erik telegraferer straks efter Affæren. Dagen derpaa skriver Louise:

„Min egen kære Erik!

Den Glæde, din Depeche i Gaar vakte, kan jeg ikke beskrive. Jeg stod lige og skulde til Byen for at informere, da det kimede, som om Huset skulde falde ned; jeg lukkede op, og saa var det da et Telegram fra Sønderborg; jeg kan ikke nægte, at Benene rystede under mig, før vi havde læst det, ja, og bagefter rystede jeg af Glæde, saa jeg knapt kunde staa. Jeg brød mig ikke om Informationerne, men styrtede afsted for at bringe de gode Efterretninger [til de forskellige Officersfamiljer]. Først ned til Major M's, hvor jeg var saa heldig at træffe Fru G., der lige var ifærd med at gaa hjem, saa den lange Vej slap jeg for; derfra til Fru J., der dansede rundt og blev aldeles ellevild af Glæde; saa til Fru B., som jeg slet ikke kendte, og som nær var gaaet rent fra Koncepterne, uagtet jeg sagde hende, at hendes Mand var uskadt, før jeg sagde hende, at han havde været i Ilden; hendes Tak og

Velsignelser kunde slet ingen Ende faa. Fader gik til Kaptajn L., og der blev naturligvis stor Glæde. Det var en mageløs Idé at telegrafere, og vi takker dig alle tusinde, tusinde titusinde Gange derfor, og jeg takker dig desuden for den Glæde, du forskaffede mig med at [jeg skulde] bringe den gode Efterretning; jeg har ikke følt mig saa glad, siden du rejste, som da jeg i Gaar i Sne og Regn og snavset op til Nakken stormede rundt. Jeg vilde skrevet til dig i Gaar, men saa kom Fru J. herhen, og saa blev det for sildig. Fru J. kommer her ellers saa jævnligt; i Aftes maatte hun herhen for at tale rigtig om det Telegram, thi hun var altfor glad til at kunne sidde rolig hjemme."

Ogsaa Moderen takker ham for den hurtige Efterretning med de meget karakteristiske Ord: „Det er med en mærkværdig Ro, at man læser Efterretningen, naar man forud véd, at ens kære er i Behold."

Otto er stadig i en løftet Stemning og uberørt af Nederlagene; han har d. 25. Februar Efterretninger, „saa paalidelige som den Slags Ting kan være i en saa bevæget Tid som denne", bl. a. om, at „Italien, England og Frankrig er parate til at skride ind med væbnet Haand," og „naar den Tid kommer, da I kan rykke Syd paa igen, vil vistnok Jubelen være uendelig i den danske Armee. I kan være rolige for, at vi her i København paaskønner Eders Udholdenhed og Trofasthed, og det skal ikke mangle, at vi skal paaskønne Eder, naar I kommer tilbage. Jeg giver Champagne; det er et Ord."

Løjtnanten skriver flittigt, glad og taknemmelig over Brevene fra Hjemmet. „Det er ellers en Fornøjelse", hedder det pr. 13. Febr. fra Kantonnementet paa Als, „saa I nu kunne skrive, og Du kan ikke tro, hvor stor en Glæde det vilde være for mig atter at kunne hilse paa hele Familjen og hvile, sove, musicere og i det hele *nyde* Familjeglæderne, det er en Fryd, hvis Lige jeg nu ikke kan tænke mig, og man kunde næsten byde mig, hvad man vilde, jeg foretrak dog Hjemmet. Dog maa Du ingenlunde forstaa det, som om

jeg var ulykkelig her, det er blot venlige Tanker, der dukker op: Humøret er godt, skønt det paa Retræten var nedbrudt — hvilket I vel har erfaret af nogle Smaabreve."

En af Tanterne har villet strikke ham en Hue; men det protesterer den unge Mand imod: „Jeg vil ikke være forkælet, og saaledes gaar jeg aldrig med Vest. Desuden kan man ikke høre med disse Hætter paa". Affæren d. 22. Februar er han meget lidt stolt over, „18. skal have faaet slet Omdømme efter den Affære", „men", tilføjer han, „der er ikke andet for end at opveje det med en anden". Energisk protesterer han imod enhver Overvurdering fra Familjens eller Venners Side: „Holger har nok høje Tanker om mig, men han maa dog ikke tro, at jeg er en Allerhelvedeskarl; det er jeg aldeles ikke; jeg er kun Reserveløjtnant og gør naturligvis, hvad jeg skal; men udmærke mig — det drister jeg mig *ingenlunde* til at paastaa, at jeg har gjort". Og den 9. Marts skænder han paa Søsteren:

„I hyler jo derhjemme over, at jeg aldeles ikke omtales i Rapporten fra Mysunde, men hvorfor vil I gøre Jer saa megen Ulejlighed? Jeg anser det for fuldstændig i sin Orden, thi *jeg* har jo ikke gjort, at Skanserne ikke blev tagne; jeg har jo kun gjort, hvad enhver Soldat har at gøre: parere Ordre, og derfor bør man min Sandten ikke omtales; der er kun én Ting, der krænker mig, og det er, at der er bleven Folk omtalte, som vitterlig har staaet dækket i Skansen hele Tiden uden at gøre for 4 Skilling Nytte. . . . Hvad det vigtigste er, det er, at mine egne Folk var fornøjede med mig, da *de* har den største Lejlighed til at bedømme det, saasom vi jo altid er sammen. Naa! Affæren er jo længst forbi, og det vigtigste er jo, at jeg er rask og stærk nok til at kunne udholde et endnu værre Stoss ved Dybbøl."

Louise svarer igen, at de „hyler da egentlig ikke saa meget", og Moderen „gør det ondt, at du finder mine Breve triste, det er mod min Vilje, det kan jeg forsikre dig; tvært-

imod, jeg gør mig al mulig Umage for at skrive i en munter Tone."

Faa Dage efter slutter Otto — d. 24. Marts — et længere Brev med de indtrængende Linjer:

„Kære Erik! Hvis du vil gøre en god Gerning, skal du skrive et Brev, rigtig fuldt af Mod og godt Humør, om du ogsaa i den Anledning maa gøre nogen Vold paa dig selv, thi Moder er i denne Tid helt marode, saa at jeg endogsaa er bange, hun skal blive syg, naar hun ikke bliver muntret lidt, og det staar ikke i andres Magt end din."

Belejringen af Dybbølstillingen skrider fremad. Erik tager Tingene derovre roligt, selv om han ikke altid finder Situationen lige behagelig.

„Mit kære lille Pigebarn", skriver han den 5. Marts hjem til sin Svigerinde, „Forposten er forbi for *den* Gang, og jeg eksisterer endnu! Jeg ikke alene eksisterer, men fejler ikke det allerringeste, og mit Humør er saa godt, som det under disse Forhold kan være. Du véd jo nemlig, at der ikke gaar én Dag, uden at der er Fægtning ude i Forpostkæden, og vi véd alle, at Regimentet ikke kommer hjem efter en Forposttur med saa mange, som det drog ud med, og som Følge heraf véd jo ingen, om han kommer igen, og vi er derfor glade, naar det er vel overstaaet — ikke at tale om de Anstrengelser, der er forbundne dermed! Ja, min lille Pige, du véd ikke, hvad det vil sige at staa 24 Timer paa Feltvagt under aaben Himmel, naar det fryser og blæser, nej, det véd hverken du eller din Broder Krigeren [en ganske ung Mand, der dengang endnu gik paa Reserveløjtnantsskole i København]."

Men Erik lider dog ingen Nød. „Vel er", skriver han pr. 9. Marts, „6 Dage paa Forpost og i Skanserne ikke til at spøge med", men de „6 Dage paa Landet bidrager betydeligt til at fede én. Fede én! ja jeg er saamænd bleven fed herovre, hvilket saavel viser sig i selve Ansigtet, som deri,

at det kniber med at spænde mit Sabelgehæng — men det er da ikke det værste, der kan hændes én".

Og man morer sig ogsaa paa Dybbøl. „Jeg har nok glemt", fortsætter han, „at omtale en ganske brillant Scene, som vi saà den 4. Marts; udenfor et Hus paa Dybbølbjerg stod en 10—12 Dragoner, som hver spillede paa sit Instrument, én havde en Pibe, én en Ildrist, én en Rok, som gik med forbavsende Hurtighed, og de andre havde Instrumenter af det mest forskellige og urimelige Slags. Paa Taget af Huset fandtes en stor udklædt Dukke med Underskrift: General Wrangel, medens selve Tagryggen var prydet med et Par Batterier, sat sammen af Spinderokke og Plovhjul. Naar nu dertil kommer, at Orkestret gjorde et enormt Spektakel, og at alt gik med et mageløst Liv, saa kan Du nok tænke, at det kunde muntre én; gid blot, at en eller anden Maler havde været til Stede for at tage Scenen af!" [At dette Eriks Ønske virkelig blev opfyldt, kan ses af „Illustreret Tidende" for 13. Marts 1864, hvor den omtalte Scene netop findes gengivet af en af Bladets Tegnere paa Krigsskuepladsen, Maleren Otto Bache.]

D. 18. Marts fortæller Erik Søsteren, at „fra nu af faar vi ikke en rolig Dag, saalænge indtil han faar Dybbøl eller opgiver det som umuligt, hvilket sidste ingen af os tror, siden han har faaet Lov til at opkaste sine fordømte Batterier umiddelbart ved Kysten paa Broagerland; han kan fra dem af dænge os saa frygteligt til, at alt efterhaanden ødelægges. Igaar har han nok faaet ordentlig Børst, især har Espingolerne gjort deres Nytte.

I derovre maa jo nu være noget ilde til Mode, da I véd, at Angrebene er begyndte, og at jeg hver Dag saa at sige er i Ilden, men dertil bliver man snart saa vant, at det ikke anfægter én; kun én Ting holder jeg ikke af, og det er at staa i Reserve og høre dem brænde løs foran sig uden at kunne se, *hvad* der gaar for sig, saa hellere være yderst, thi dér har man dog noget at bestille".

— En Uges Tid efter følger pr. 26. Marts, ligeledes til Sø-

steren, en udførlig og anskuelig Skildring af det hele Feltliv ovre paa Dybbøl.

„Feltlivet begynder virkelig at vise sine poetiske Sider, men det hele ligger i og maa ligge i, at Vejret er blevet saa smukt; tidligere gik vi paa Forpost i Sne og Slud, medens Fødderne knap var til at have at gøre med, saa vaade og kolde var de. Nu derimod rykker vi ud i Solskin i denne dejlige Egn (thi fra Dybbøl Bjerg er der en ganske brillant Udsigt), og Nætterne er ikke saa bidende kolde; og saa er der én Ting, som nu ligefrem muntrer én op, og det er, at vi har mærket, at den Masse Granater, som vi hele Dagen overdænges med, langt fra er saa farlige, som det lader til, idet vi ved Hjælp af Traverser saa at sige rent kan dække os for dem.

Sidste Nat, jeg var paa Forpost, oplevede jeg den interessanteste Tur af den Slags, jeg endnu har været med til. Fjenden havde i Natstillingen skudt sine Poster frem, hvilket vi ogsaa havde gjort, saa at vore Kæder stod akkurat 300 Al. fra hinanden, hvilket er Pokkers tæt — spørg Fader! Følgen deraf var, at vi paa Grund af den smukke, stille Nat kunde høre hvert Ord, Fjenden sagde. Han patrouillerede skrapt hele Natten, og uafladelig hørte vi: „Halt! Wer da? — Patrouille!“ Første Gang, jeg hørte det, raabte Vedetten med en høj og noget bister Røst sit „Halt. Wer da?“ 3 Gange hurtigt ovenpaa hinanden, hvorpaa han skød, da han intet Svar fik. Senere hen gik det med disse Anraabninger hele Natten, og jeg hørte éngang en Officer (Løjtn. v. York kaldte de ham, en Fyr, som vi kendte fra en Fægtning ved Dybbøl Kirke, hvor to af hans Folk blev fangne og fortalte, hvad han hed) gaa Kæden igennem for at inspicere, og naar saa Vedetten ikke raabte ham ordentlig an, skældte han dem ud, spurgte om deres Nummer og lovede at huske dem til i Morgen. Pludselig engang midt om Natten stødte en af deres egne Patrouiller paa deres Vedetter, som 3 Gange raabte den an, og hver Gang tydelig og klart blev svaret med: „Patrouille!“ men ikke desmindre skød Ve-

detten, og vi hørte én jamre sig — et Bevis, at Kuglen traf; kort efter hørte vi et voldsomt Skænderi — om de kom op at slaaes, véd jeg ikke. Kl. 1 omtrent stødte en af vore Snigpatrouiller sammen med en af deres, og begge fyrede, hvorpaa Vedetterne paa begge Sider begyndte en i Øjeblikket livlig Ild, saa at vi virkelig troede, at han vilde overfalde os; Fjenden raabte da pludselig: „Sei mal ruhig da!", og snart ophørte Ilden. — Du kan nok tænke, at saadan noget er interessant, og at Natten gaar langt hurtigere, naar man maa passe saa nøje paa, og naar man hører saadan noget hele Tiden, tilmed naar Natten er mild og smuk. Idet vi indtog Dagstillingen, trak begge Kæder sig tilbage, og henad Dagen saà vi dem aldeles tydeligt, ja der kom ogsaa en Officer (kendelig paa den lange Sabel) frem foran oppe paa en Høj en 500 Alen fra os og gav sig til at hilse over til os, først ved at tage Haanden til Huen og senere ved at svinge den, hvorfor jeg ikke indsaa nogen Grund til at nægte mig den Glæde at besvare hans Hilsen. Som sagt — Forposten var virkelig interessant uden at være egentlig anstrengende. Dagen i Forvejen var jeg nemlig kommen af Forpost og var straks gaaet til Køjs i mit Kvarter i Hotel Alssund; jeg havde bestemt, at jeg vilde bilde mig ind, at jeg var i København, og forlangte derfor, at min Oppasser Kl. 7 om Morgenen skulde skaffe mig Kaffe med varme Boller. Til den bestemte Tid kom han med det forlangte, og du gør dig ingen Idé om, hvilken Gasselse det var ikke at maatte fare ud af Sengen og trække Støvler paa for at stille, men at drikke Kaffen i Ro og saa — vende sig om paa den anden Side og sove ud! Ja, det var ganske mageløst. Om Middagen spiste jeg som sædvanlig i Holstein-Haus og drak mig $^1/_2$ Flaske Rødvin til, hvorpaa jeg gik hjem og fik mig en mageløs Middagssøvn paa $1^1/_2$ Time, der foraarsagede, at jeg med usædvanlig ringe Møje holdt ud at vaage den næste Nat. — I Dag har det været det mest mageløse Vejr, og det poetiske i Feltlivet har atter her vist sig paa alle mulige Maader: her ser du en hel Række kogende Personager,

her ligger 2—3 i Halmen og langer til Ærterne, her ser du en halv Snes Stykker staa ved et Vandhul og gøre Forsøg paa at faa Snavset af sig, her ser du én sidde paa en Bøtte, medens en anden med stor Omhu kronrager ham og hans Nakke, hvorved der kommer en stor Del af det ovenfor omtalte Snavs tilsyne, her ser du adskillige, der spiller Kort paa deres Tornystre, her ser du mig sidde overskrævs paa en Bænk med Piben i Munden i Færd med at forberede et Stykke raat Kød til at blive Bøf, her ser du andre i de forskelligste „Forretninger" osv. osv. . . .

Nu skal jeg op til Hs. Exellence General Gerlach for at fremstille en Mand, der skal dekoreres."

Under den med hver Dag heftigere og heftigere Beskydning maa Erik d. 5. April overfor Faderen tilstaa, at „det somme Tider kneb lidt" med at „holde Humøret oppe", thi „naar man saadan sidder en Snes Timer i et Hul af en Løbegrav uden at kunne røre sig af Stedet for ikke at blive smadret af Bomber og Granater, og medens Regn, Sne og Hagl gennembløder én, og det eneste, man faar i Livet, er Kiks og Brændevin, saa kommer Tankerne uvilkaarligt tilbage til Kakkelovnskrogen hjemme, og der hører meget til at holde Humøret gaaende. Og dog holdt jeg det oppe! Jeg sagde til mig selv: „Hvad er desse, Erik; du véd jo godt, at saasnart du kommer i Kvarter, saa er du glad igen, derfor frisk Mod, Antonius!" Og min Sandten! Det hjalp. I har ikke i flere Dage faaet Brev, men det er mig komplet umuligt at skrive, naar jeg sidder under aaben Himmel, og Regnen strømmer ned, jeg vil derfor nu omtale de sidste Dages Begivenheder.

D. 1. April laa jeg sammen med 2. Komp. i Reserve bag 8 og 9, og jeg fik et Brev fra Moder, medens jeg skrev et til Julle i et lille Hus, som nu ikke eksisterer mer, thi han har næsten brændt alt, hvad vi har herovre, kun Barakkelejren staar endnu — saa længe det varer! Jeg saà da en fjendtlig Parlamentær komme med en Trompeter, der blæste os et Stykke, indtil en af vore Officerer gik ud og modtog

det Brev, han medbragte; det var første Gang, jeg saà saadan en, saa at det morede mig en hel Del. — Derefter kom vi om Aftenen til Barakkerne, hvor vi hvilede ud, men om Eftermiddagen d. 2. begyndte en ualmindelig livlig Kanonade over hele Stillingen, og det blev os klart, at Fjenden havde aabnet sine Batterier i Fronten. Fra dem skød han saa at sige alle Huse og Gaarde i Brand, der ligger paa denne Side af Skanserne. Vi kom da noget sent ud at afløse Forposterne, og 5. Regiment, der laa dér, var næsten aldeles vildt paa Grund af den heftige Artilleriild, som de havde maattet udholde: de styrtede bort, da vi kom, og glemte i Farten flere Geværer og en Kasket, medens en kom til at saare en Kammerat med sin Bajonet. I Løbet af Natten fik vi enkelte Granater, som vi i Forvejen kunde se danne en Ildstribe i Luften, det mindede mig noget om Raketterne ved Tivoli, kun havde vi ikke Hr. Sørensen til at raabe: „Aah!“ — Natten var meget streng, idet det stormede stærkt, og Regnen strømmede ned i Ansigtet paa os, medens der af og til var livlig Ild i Forpostkæden, saa at jeg næsten hver Time maatte sige: „Propperne ud af Geværerne! Alt parat!“, og jeg ønskede virkelig, at de vilde komme, thi jeg havde en saa prægtig Stilling, der var stærk ved Hjælp af Smaapælene, som Fjenden maatte falde over, men det blev ingen Ting til, skønt vi én Gang hørte kraftige Hurraraab ... I Løbegravene var ellers rædsomt beskidt; man kunde ikke flytte en Fod for Ler, saa at man maatte blive paa det Sted, man var, hvilket var ligesom lidt køligt og gjorde, at Tiden gik ganske umaadelig langsomt. Natten forsvandt dog trods det daarlige Vejr, thi vi kom noget sent (Kl. 8) ud, og Dagen gryer omtrent Kl. 3; men til Gengæld var *Dagen* næsten ikke til at faa Ende paa: [1]) fik vi hvert Øjeblik en Byge, saa at man hele Tiden var saa gennemblødt, at jeg min Sandten ikke gad knappe Kappen op for at hente Piben frem og stoppe den; [2]) var Jorden en saadan Lergrød, at der ikke var Tale om at gaa op og ned, saa at jeg derfor sidder paa selve den vaade Jord, hvilket [3]) den stærke Granat- og

Bomberegn ligefrem tvang os til at gøre, og som Følge derat var det [4]) umuligt at faa noget varmt at spise eller drikke. Jeg forsøgte én Gang at faa noget Smør frem af Madkurven, men ligesom jeg vilde gøre det, kom der en Granat og faldt ned et Par Alen fra os, blev stikkende i Leret, men sprang straks derpaa og overdængede os i den Grad med Skidt, at det var ganske frygteligt. Jeg opgav derfor Smørret og levede kun af Kiks og Brændevin — en underlig Kost skulde man synes, men den er dog af den Beskaffenhed, at man kan holde Sulten borte, og det er en stor Ting; — ja, naar jeg hører Skydning, saa at man kan vente en Fægtning, saa er [jeg] rolig, naar jeg blot har de 2 Ting hos mig. — Nu videre! Efter Nr. 6 skød Fjenden uhyre meget, og de Granater, der var mindre godt rettede, faldt naturligvis ned til os, hvorfor vi fik et Par Hundrede i vor umiddelbare Nærhed; de gjorde ingen anden Skade end overdænge os med Ler og Mudder, hvilket var et sandt Vidunder, men her lærer man Dag for Dag, at en højere Styrelse virker overalt, og at der er bestemt, om man skal falde eller ej, og naar man har den Bevidsthed, saa gaar man saa rolig til alt."

Med al sin rolige Tillid til en Styrelse, har Erik for alle Muligheders Skyld skrevet et højst alvorligt Brev hjem til Otto, der den 13. April svarer:

„Min egen kære Broder!

Det er Aften, sent paa Aftenen, jeg er kommen hjem fra Frederiksberg og jeg skulde egentlig i Seng, men dit Brev „in secreto" har sat mig i en saadan Stemning, at jeg ikke kan andet end straks at skrive et Par Linjer til dig.

Kære Erik! Du maa sandelig ikke sige Farvel til mig. Jeg er nu tvertimod saa frejdig, og jeg stoler saa sikkert paa, at Vor Herre vil lade mig se dig igen hel og holden, at jeg ikke paa nogen Maade vil lade den Tanke, at noget andet skulde hænde, faa Indpas, og jeg vil ogsaa gøre mit til at bibringe dig en anden Anskuelse. Hver eneste Aften, kære Broder, beder jeg til Gud, at han vil holde sin beskærmende Haand over dig, og lige saa sikkert som

det er, at den, Gud vil bevare, kan intet i Verden krumme et eneste Haar paa, lige saa sikkert haaber jeg, at han vil holde sin Haand over dig. Det glæder mig ogsaa at kunne lade dig vide, at baade Moder og Fader og Louise er ved godt Haab, og det er derfor min Bøn til dig, kære Broder, at du vil stræbe at være det samme. Ligger der dig noget paa Hjerte, saa skriv kun til mig, og hvor dybt det end smerter mig at høre om den Slags Ting, skal jeg dog altid være villig, og du kan være rolig for, at hvad du i saa Henseende skriver til mig skal blive gemt til den lykkelige Dag, da du selv kan læse det igen og tilintetgøre det, om du har Lyst.

Tanken om, at vi her snart skal se dig igen, fylder os alle med et frydefuldt Haab; husk paa, at ikke en Spurv falder til Jorden uden Guds Vilje, og du kan være vis paa, at jeg saa indtrængende som muligt, saa varmt som mit syndige Hjerte formaar det, skal anraabe Gud i Himlen om at beskærme dig; vær forvisset om, at Mathilde gør det samme; og du kender Moder og Fader og vore andre Sødskende godt nok til ikke at tvivle derom. Husk paa, at Vor Herre holdt sin Haand over Fader i en treaarig Krig og jag alle Tanker om noget andet bort! Hører du, kære Erik, jeg er nu sikker paa, at alt skal blive godt, baade for det kære Fædreland og for vor kære Familje."

Erik bruger d. 15. og d. 16. April sin frie Tid i Kantonnementet paa Als til at skrive baade til Faderen og Søsteren. Vejret har været smukt, og han har spillet Violin i sit Kvarter, „det morede mig som sagt uhyre, og hvad der var det aller behageligste for mig, det var, at alle de andre syntes saa godt om min Musik og ligefrem kom i en munter Stemning, og det er noget, hvortil vi trænger saa stærkt her." Thi, som han slutter den første Dags Brev, „jeg synes, at der er noget mere at skrive om, men jeg véd nu ej, hvad det er. Jo, det er sandt: Opholdet i Dybbøl er os nu meget ubehageligt, og Stillingen kan ikke holdes. Her venter

vi at maatte stikke af en Nat som ved Danevirke, thi det er umuligt at holde det gaaende længe. Konferencen ser vi paa som i en fjern Fremtid og tror ej, at den vil nytte os."

Dagen derpaa, Søndagen d. 16. April, har Erik „for første Gang herovre været til Alters, hvorover jeg er meget tilfreds. Pastor Prip holdt en tiltalende Prædiken, og alt var skikket og passede til den højtidelige Stemning.

Det var min Bestemmelse at gaa til Alters sammen med Jer, men da Vaabenhvilen ikke indtraf d. 12. og sandsynligvis ikke indtræder for det første, saa at det maa vare længe, inden vi samles, saa var jeg glad over, at der her tilbød sig en Lejlighed til at komme til Herrens Bord.

I Eftermiddag rykker vi paa Forpost i 4 Dage. — Lev vel!"

Saa gaar det i Skumringen over Pontonbroen til Dybbølstillingen. Der følger den Nat og Dag, hvor Eriks Regiment lider det største Tab under hele Belejringsperioden, og d. 18. April Kl. 10 om Morgenen stormer Prøjserne. Eriks Bataillon staar i Løbegravene mellem Brohovederne. Han telegraferer til Forældrene saa hurtigt, det er ham muligt, og nu følger deres Breve til Tak.

Først Moderens:

„Gud velsigne dig, min dyrebare elskede Erik, fordi du saa hurtigt forkortede den grusomme Uro og Angst, hvori vi alle var. Det er en Følelse, som ingen forstaar, som ej har følt det; men desværre, der er ingen i det hele Rige, som ikke i disse Dage har følt og kendt den Angst og Elendighed. Der kom øjeblikkelig Bud rundt, det vil sige, jeg gik selv, og Mathilde, som var her, skrev til Frederik. Tak! tusinde Tak for Depechen og Tak, almægtige Skaber, for mit Barns Liv! Her vrimler af gode, deltagende Mennesker, som spørger efter dig. Jeg kan ikke skrive mere, Gud beskytte dig.

Din lykkelige
Moder."

Og paa Bagsiden heraf skriver Faderen:

„Min kære, kære Erik!

Hvorledes skal vi takke Forsynet for, at han har holdt sin skærmende Haand over dig, min kære, dyrebare Søn, ikke blot i Mandags, men under den i Krigshistorien hidtil ukendte Hagl med Projektiler. Hvad jeg har lidt i Mandags og i Tirsdags, da jeg vidste, Kampen fandt Sted, og intet vilde sige derom hjemme, lader sig ikke beskrive; min Tak til Forsynet lader sig kun tænke, og min Sindsstemning i de forløbne 1½ Døgn maa jeg opsætte til en anden Tid at meddele dig, thi i Dag formaar jeg det ikke; der skal Tid til at faa Blodet igen i sin rolige Gang. For i Dag maa du tage til Takke; jeg beder kun til Gud, at han vil sende dig sund og frisk hjem, og med hans Bistand kommer det maaske hurtigere, end vi for Øjeblikket tænker det. Tusinde Hilsener fra alle, men mest fra

din hengivne

Fader."

Gamle Tante Line griber til Pennen: „Min Kære, Kære! Hvordan skal jeg begynde for at kunne beskrive min Tak til Gud, der saa vidunderligt beskærmede Dig. Ak! jeg som troede, at alt hvad der hed Liv — alt hvad der hed Skrivning — ja alt hvad der hed Følelse! nu var for evigt dødt for mig, ser dog, at der er endnu en Gnist af Varme i min Sjæl: gid jeg ret kunde takke Gud, den trofaste Fader! som i alle Fald har bevaret dig, du min tro, unge Ven, der i min dybe Sorg gik stille, men medfølende om mig [da Tanten havde mistet den Plejesøster, som hun havde levet sammen med]. Gid jeg snart kunde favne dig, og [Gud] give de sørgende Forældre og Søskende snart — ja ret snart maa kunne slutte den Elskede sund og kraftig i deres Arme."

Og Broderen Otto var efter at have „faaet din Telegrafdepesche fuldstændig henrykt af Glæde; vi drak din Skaal i Punch, og jeg blev fuld — ja, just ikke meget, ti jeg fik kun ét Glas, men noget svirende var jeg, det kan jeg ikke nægte; jeg

tror, Mathilde begyndte at blive bange, thi for at faa Blodet i den rette Cirkulation igen, maatte jeg ind i Sovekammeret og dukke mit Hoved i koldt Vand — saa gik det over." —

Store Bededag d. 22. April er Moderen „for en Time siden kommen hjem fra Kirke, jeg maatte jo takke den Algode i hans eget Hus for mit Barns Liv. Ved Hjemkomsten blev vi modtagne med dit lange, kære Brev, og skønt Udskriften var til Fader, og han ikke [var] kommet hjem endnu, saa ventede vi ikke, til han kom, men læste det dyrebare, længselsfuldt ventede Brev. Det vigtigste var jo dog, at du var ilive og uskadt, og det vidste vi jo, takket være din kærlige Betænksomhed og Ørsteds Opfindelse. Ja du har Ret, det var en rædsom Dag, Natten vil jeg ikke klage paa, thi ubegribeligt er det mig, i denne som i forrige Krig, at jeg næsten altid har sovet godt, Natten mellem Søndag og Mandag var meget urolig, men som sagt denne Nat sov jeg. Da Fa'er kom hjem ved Middagstid, havde han jo været i Ministeriet, men vilde ikke tale til os andre om noget, men Kl. 4 kom lille Fru I., og saa fik jeg det jo at vide, og hvorledes Hjærtet sammensnøres ved en slig Efterretning, det kan ikke beskrives, det maa føles. Saa gik det den Dag, vi kom og vi gik, Fa'er fik det bedre, da han fik Luft og kunde tale om det. Otto var rædsom, sagde Louise (jeg saa ham ikke, de kom ikke herud før næste Dag), han saá ud som et Lig. Den sidste Depeche, at saa mange Officerer var faldne, tav Fader ogsaa med, det erfarede jeg først om Morgenen, ingen holdt Modet saa godt oppe som Louise, hun var rolig, Vor Herre havde skaanet Dig!, det følte hun, det troede hun. Om Formiddagen kom Fru G. fra Kalkbrænderiet og vilde høre. Hun vidste, at Fru I. havde faaet Telegram. Først da faldt Louises Mod, men det moralske besad hun endnu, da hun fortav det, baade for Fader og for mig, men informere kunde hun ikke, hun gik ind for at sige af. Henimod Kl. 3 kom dit Telegram, Otto og Mathilde spiste her til Middag, og Du kan tro, her blev Glæde, vi løb hver sin Vej for at fortælle, og Mathilde blev

sat i Arbejde med at skrive til Frederik. Fru S. fik først et Par Ord skrevne med Blyant den næste Dag, d. 20., det var dog Synd; men hun ventede intet Telegram, hun gik imidlertid paa Gulvet hele Natten, i den rædsomste Tilstand ... Lad mig vide, om du tror, det nu kan nytte at sende dig lidt Slik; Fru I. har sendt for over 14 Dage siden, og det har han ikke faaet endnu, ferske Ting tror jeg i det hele, at det ikke er værd at indlade sig paa; maaske du snart kommer hjem, det tror dog de fleste, at dette sidste har været afgørende. Gud hvilken Glæde, og hvor vi skulde dægge for dig og hygge om dig, du kan tro, det skal være rart at komme hjem igjen ... Lev nu vel, min søde Erik, 1000 Kys for Telegrammet og 1000 dito for Brevet baade fra Fader og Søster og din kærlige Moder."

Moderens Haab om snart at faa sin kære Dreng at se igen vinder i den kommende Tid hurtigt mere og mere i Styrke: „Siden vore nu har forladt Frederits," hedder det d. 30. April, „saa er der vist ikke mere Tale om at gøre Modstand; man vil vide, at det er efter Englands og Frankrigs Anmodning, at det er sket, og opgiver vi Frederits, kan der vist endnu mindre være Tale om at kæmpe paa Als, Fa'er mener, at Krigen er forbi ... Kaptajn B. er kommen hjem, han har en daarlig Fod, hans Kone er lumsk glad, kan du tro." Og den 2. Maj fortsættes i samme Aand: „Ja, min kære Dreng, hvad mon der bliver af med Konferencen? Jeg tror nok, man anser det for heldigt for Danmark, om Striden blev kæmpet ud med Englands og Frankrigs Hjælp, men det synes jeg ikke om, jeg vil helst have Fred, og det næsten for enhver Pris; jeg længes saa usigeligt efter at faa dig hjem igen, at jeg ikke kan sige det, og mere nu end tidligere, da jeg tror at øjne en Mulighed."

Blandt Mændene i Familjen er Otto bestandig højst optimistisk stemt. Moderen stikler ogsaa i et Brev til ham, der er „saa frygtelig krigersk. Det er saa nemt at kæmpe, naar man selv bliver hjemme." Faderen ser som gammel Militær

og erfaren Mand adskilligt betænkeligere paa Situationen. Han skriver d. 5. Maj:

„Af Rygter har vi jo nok, og deriblandt Hidsendelsen af den engelske Kanalflaade, fulgt af en fransk Eskadre, men jeg siger som du: Kom først og lad os vide, hvad I vil, før jeg glæder mig til noget . . . At føre Krig paa den Maade, vi for Tiden gør det, er sandelig for Soldaten i Ordets egentlige Forstand utaaleligt. At kæmpe med Modstandere, som ikke blot i Antal, men fornemlig i alle Slags Vaaben er os saa overlegne, er tilsidst nedslaaende, og hvem i Verden, undtagen en Hr. Ploug og Bille, vil bilde sig og andre ind, at vi kan staa os i Kampen mod to af Europas største militære Magter; de raaber paa vor Overlegenhed til Søs, en dejlig Overlegenhed, som de ulykkelige Jyder nu maa betale med deres hele Ejendom og Velfærd for mange Aar, maaske for deres Levetid; men dertil tages jo ikke Hensyn af de Herrer bag Pulten. Det er og bliver en ussel Tid, i hvilken slige Partier skal kunne angive Tonen. Hvem var Skyld i Pøbeloptøjerne her i Byen efter Danevirkestillingens Opgivelse, hvem er Skyld i Mandefaldet d. 18. April? Var dette andet end en sørgelig Tragedie, opført for at berolige Hr. Sørensen? Jeg kan næsten skrive mig tosset i Hovedet, naar jeg tænker derpaa, men der vil sandelig komme en Regnskabsdag for alt det Blod, der er flydt, ikke blot paa denne ulykkelige Dag, men for de mange, mange Dage, de har ført Soldaterne til Slagterbænken; bliv kun, min kære Erik, der vil og maa trænge Lys igennem Mørket. Hvorfor ofre mellem 5 og 6,000 Mand, hvor man har det saa tydeligt for Øje, at vor lille Flok maa bukke under? Er det at føre Krig? Og nu alt det uhyre Materiel, vi har mistet, naar skal vi igen kunne faa det erstattet? Hvorfor forlod vi Fredericia uden Sværdslag? Fordi vi indsaa, at saa snart Fjenden havde skudt den befæstede Lejr i Smadder, hvilket han med sit Skyts med Lethed vilde have gjort, kunde ikke en Kat komme hverken til eller fra Fæstningen. Man

siger, vi ikke har kendt hans langtrækkende Skyts; godt, vi har lært det at kende, og det længe før den 18. April, hvorfor alligevel dog ofre saa mange Mennesker paa Forsvaret af en Grushob? Nej, det er og bliver et Ansvar, intet Menneske kan bære."

Efter Vaabenhvilens Udløb gaar Prøjserne over til Als, og Erik er d. 29. Juni stærkt i Ilden.

Straks efter Kampen telegraferer han hjem, at han er uskadt, og d. 1. Juli skriver han fra sit Kvartér paa Fyen udførligt til Faderen:

„Resultatet af Kampen kender du allerede nu, du véd at Prøjserne udførte det mest usandsynlige, du véd, at jeg lever i god Behold, og det trods den heftige Ild, hvori vi var, hvilket du kan se deraf, at vi mistede 2 Officerer og over 100 Mand, saa at jeg er den eneste Officer tilbage af Kompagniet. Og skønt Resultatet var saa sørgeligt, saa maa jeg dog sige, at det har været den interessanteste Kamp, jeg har oplevet; for første Gang følte jeg det romantiske ved en Kamp, men jeg forklarer det deraf, at vi ikke var deprimerede af Kulden eller Bombardementet, men mødte med næsten friske Kræfter — og saa af en Ting til, og det var, at vi gik *fremad*, vi hørte for første Gang et „Avancér", og fremad gik det med rungende danske Hurraer, saa at Prøjserne veg fra Hegn til Hegn, fra Hus til Hus. — Men jeg vil søge at give en detailleret Fremstilling af det hele, for at du kan sætte dig ind i det alt sammen. —

D. 28. Juni om Aftenen skulde vi paa Arbejde, og idet jeg gik fra Sundemark Barakker sagde jeg, aldeles uden at tænke paa noget, til Peter: „Hør! Bliver der Allarm, saa pakker du alt ind og sætter Kufferten paa Karren og selv følger du med Trænet!" Vi rykkede da ud, og jeg blev placeret lige over for Sandbjerg Slot. Natten gik roligt, idet vi skød 3 Skud fra Nordre Rønhave Batteri, medens de kun svarede med et eneste. Omtrent Kl.

2½, da det begyndte at dages, og vi derfor lige straks skulde hjemad, stod jeg netop og talte med Løjtnant S., og han „vilde vædde paa, at der vilde gaa 8 Dage, inden Prøjserne var færdige med Forberedelserne til Overgangen", da vi paa en Gang begge raabte: „Men hvad er det!" Der bevægede sig nemlig en Ildlinje frem ad Vandskorpen, saa at det i Frastand saà ud som en Masse elektriske Gnister, der i en aldeles lige Linje bevægede sig fremad; samtidig dermed saà vi fra hele Storskoven en voldsom Blinken af Skuddene, ledsaget af den saa bekendte, skrattende Lyd. Vi tog da Tøjet paa, og da vor Ordre lød paa at samles paa Alarmpladsen ved Fiskebæk, saa løb vi tilbage, ved hvilken Lejlighed 4. Regiment haanede „dem med Chakoerne", men jeg tror nok, at vi paa et andet Stadium af Kampen viste, at vi dog ogsaa kunde gaa paa.

Vi samledes paa Alarmpladsen, og vi kunde nok mærke, at det ikke var deroppe, som det skulde være; snart kom der Ordre til, at vi skulde rykke frem til Assistance for 4. Regiment, og da vi lige var marcheret ind paa en Kløvermark, havde vi Prøjserne med deres Kugler lige paa os. Vi løb da tilbage bag Hegnene, hvor Kompagnierne blev ordnede, og hvor vi holdt Fægtningen staaende i en Tid, skønt Prøjserne gik paa os med Stormkolonner, ledsagede af Tromme og Horn; tilsidst tvang de os ved en omgaaende Bevægelse til at retirere; vi havde dem her paa 5 Skridt, og trods det blev der i Løbet til det næste Gærde ikke en Mand beskadiget. Selv var jeg ikke aller yderst da, men V. og L. havde det Held; men en anden Gang — jeg husker ikke, om det var før eller senere — havde jeg dem paa en halv Snes Skridt, hvilket er det nærmeste, jeg endnu har været dem; jeg ærgrede mig ved den Lejlighed over en tyk, skrutrygget og vraltende, prøjsisk Officer, der løb frem mod os, uden at det lykkedes os at skyde ham.

Snart herefter blev Kaptajn B. saaret, og havde det ikke været galt før, saa blev det det nu; thi Kaptajnen

løb selvfølgelig tilbage, og en Masse af Folkene troede at skulle følge ham, indtil jeg endelig af M. fik at vide hvad der var i Vejen, og at jeg maatte overtage Kommandoen. Jeg raabte da: Holdt! og peb og brølte, og brølte og peb; men de, der havde fulgt Kaptajnen, var saa langt fra mig, at det var mig umuligt at samle noget. Kun en 50 Mand fik jeg skrabet sammen, og idet jeg søgte at finde Forbindelse med de andre Afdelinger, mødte jeg 7. Kompagni, der sagde, at der var givet Ordre til Fremrykning. Bajonnetten kom da paa, og fremad gik det med Hurra. Prøjserne stak af, deres Skyttekæde gjorde omkring, saa det var en Lyst at se paa, og vore Jenser leverede nogle Hurraer, der var regederlige. Det var egentlig dette Stadium af Kampen, *jeg* fandt interessant, tilmed da Situationen mindede mig saa meget om Billederne fra forrige Krig; saaledes vadede vi i Rugmarker, der var højere end os selv, og sprang over Gærderne og var muntre og glade.

Ikke desto mindre led vi meget under Fremrykningen; saaledes kan jeg huske, at der i et Nu blev 3 Mand saaret lige ved mig, og af dem var M. den ene; min ærede F. fik ogsaa en lille Rift i Frakken, og da han *troede* sig død, saa smed han alt, hvad han ejede og havde og kom saaledes hel og holden tilbage. Fra nu af gik vi hele Tiden tilbage, men vi havde ogsaa lidt betydeligt, saaledes er alene af 1. Kompagni 1 Kaptajn saaret og 1 Løjtnant falden, foruden over 100 Underofficerer og menige. —

Du har da denne Gang faaet dit Ønske opfyldt, at jeg maatte føre Kompagniet i Ilden, og selv var jeg virkelig glad derfor, især da vi gik fremad. Flere af Folkene ved Regimentet har blodige Bajonnetter, og flere Officerer er saarede i Nærkamp; selv var jeg ikke i virkeligt Haandgemæng, men Løjtnant J. blev saaret af Kolbeslag, og skøndt han raabte Pardon, vilde Prøjseren dog desuden gennembore ham, men en Jens kom ham i Forkøbet og jog ham Bajonnetten i Maven, og da han saa faldt, men ikke vilde ligge saa rolig, som Jens ønskede, saa stak han

ham et Par Gange til — saa fortæller i det mindste Øjenvidner. Major W. er set kæmpe som en rasende, men derpaa at blive overmandet; endvidere er saarede og døde i alt 9 Officerer af Regimentet.

Paa Retræten ved Hørup talte jeg med en fangen Prøjser, der var pærefuld, han vilde nu „stritten für Dännemark", og rev i den Anledning sin Kokarde af, men et saadant Svin har jeg aldrig set!

Uden at blive forfulgt naaede vi Kegenæs, og efter 2 Timers Forløb kom vi ombord i Frederik VI, hvor Søofficererne modtog os venligt og gav os alt, hvad de havde af Madvarer og om Aftenen desuden Madrasser og Tæpper...

I har nu faaet en *lille* Beskrivelse om Begivenhederne, men mange smaa Episoder, som f. Eks. at Prøjserne gennemborede en syg af vore, der laa bag et Gærde, at en Mand fik en Kugle i Brystet, lige idet han talte med mig o. m. a. er her ej Lejlighed til at omtale . . .

En Ting stoler jeg paa, og det er, at Regimentet har bevaret sit Navn, thi det er *min* Overbevisning, at vi sloges ganske godt, og selv har jeg aldrig været saa godt oplagt som den Dag. —"

Glæden over den unge Eriks Frelse giver sig efter Alsaffæren lignende Udtryk indenfor Familjen som efter Dybbølstormen, Faderen tilføjer: „Vel er Prøjserne vore Fjender, men det maa man indrømme, den Overgang er glimrende udført, og at de har deres Sager i Orden, lader sig ikke nægte; gid vi stod paa samme Trin i materiel Henseende, men der er vi mange Aar tilbage. Saaledes skal det være, intet Fedteri, men paa engang staar det, som det skal staa."

Otto skriver den 7. Juli i en ganske nedstemt Tone, der er uden al Krigslyst og blot kan svinge sig op til at give ondt af sig over England og dets Holdning overfor Danmark.

— Resten af den Korrespondance, der nu vedligeholdes til ind i August Maaned, frembyder intet af almindeligere

Interesse; ingen tror mere rigtigt paa en alvorlig Fornyelse af Krigen, og Brevene fyldes med allehaande rene Familieanliggender.

Det Spørgsmaal, om ikke Erik for sin hæderlige Deltagelse i Krigen kunde gøre Krav paa nogen Udmærkelse af den ene eller den anden Art, er gentagne Gange dukket op i Løbet af Felttoget.

Allerede i Maj Maaned har den unge Løjtnant for en kortere Tid faaet betroet Førelsen af Kompagniet, og Faderen skriver d. 14. s. M.:

„Min kære Erik!

Tak for dit kærkomne Brev af 10. dennes, der glædede mig og os alle inderligen, men det overraskede ingenlunde mig; jeg skulde kende min Erik kun daarligt, naar jeg ikke vidste, at du til enhver Tid af yderste Evne har stræbt efter at opfylde din Pligt; det skulde dog være besynderligt, at jeg fra saa mange forskellige Sider altid har hørt dig blive omtalt med Hæder, naar det ikke virkelig var Tilfældet, men hvad der glæder mig inderligen er, at det ogsaa er blevet bemærket af dine nærmeste Foresatte. Tro du mig, min kære Søn, det gaar ofte saaledes i Livet, at den, der uden Bram, uden at fremhæve sig selv gør Fyldest i sin Gerning, og til disse hører Gud ske Tak du, bliver forbigaaet af langt udygtigere, men som besidder det Talent at kunne gøre sig selv til en allerhelvedes Karl, og det lykkes som oftest disse sidste at trænge igennem. Det glæder mig derfor dobbelt, at du med din rolige, ærlige Karakter dog ogsaa er bleven rigtig skattet, thi hvad enten din nye Funktion vedvarer ti Dage eller ti Maaneder, hvilket jo er afhængig af saa mange Omstændigheder, har man dog nu vist at have den Tillid til dig at betro dig et større Kommando, og jeg ser ogsaa af dit Brev, at du finder dig glad og lykkelig derover, hvilket man ogsaa bør være; thi saa meget er sikkert, ikke enhver ung Løjtnant havde man anbetroet Kom-

pagniet til; det eneste, jeg kunde have ønsket dig, var, at du blot engang havde ført det i Ilden."

Under Als-Affæren faar Løjtnant Erik, efter at Kaptajnen er bleven saaret, paa en Maade den af Faderen ønskede Lejlighed til at føre Kompagniet under Fægtning; men med vanlig Beskedenhed anfører han i Brev af 10. Juli som en Protest mod formentligt overdreven Ros hjemme, „at Kompagniet var bleven sprængt ved den tilfældige Omstændighed, at det i 8—10 Minuter var uden Kommando, og at jeg kun fik skrabet c. 50 Mand sammen, med hvilke jeg saa gik frem, og hvoraf jeg vist mistede henved 12—14. Det kalder jeg ikke at føre et Kompagni, skønt det strengt taget nok kan kaldes saa; men naar Styrken er svundet til en Deling, saa vil det hele ikke sige meget . . ." Og han tilføjer yderligere: „At man ikke er angst og bange, men søger at muntre Folkene op efter bedste Evne, det fortjener min Sandten ingen Ros, det er ikke mere end ens forbandede Pligt og Skyldighed, naar man er Officer." —

Otte Dage efter kan Faderen glæde ham med den lille Indiskretion, at han er indstillet til at modtage Medaillen for Tapperhed.

Med hele Eriks Sind har det næppe smertet ham synderligt, at denne Dekoration, hvis Indstiftelse var bebudet ved Resolution af 8. Marts 1864, overhovedet aldrig naaede at blive uddelt.

I EN PRÆSTEGAARD PAA JYLLANDS HEDE

KUN en lille Mil fra den slesvigske Grænse laa paa Krigens Tid en Præstegaard i en sparsomt opdyrket Hedeegn. Præsten var en Mand midt i Halvtreserne, hans Hustru ni Aar yngre; de havde tre Døtre fra 9 til 12 Aar og en lille Søn. Foruden Børnenes Lærerinde levede i den ensomme og gammeldags Præstegaard Præstefruens noget ældre, ugifte og svagelige Søster.

Den 12. Februar 1864, fortæller Lærerinden, sagde Præstefruen, „som vi i Aften sad ved Tebordet: „Man burde dog i Grunden holde Dagbog i denne Tid, saa rig paa Tanker og Følelser, Haab og Frygt —." Vi var alle enige i at man burde, og endelig blev det besluttet, at jeg som den, der har mest ledig Tid, skulde bruges dertil.

En af vore svenske Digtere siger: „Beslut och handling är ett hos qvinnan", og jeg maa i Aften sande disse Ord, thi da først Lysten til dette Arbejde var vækket hos mig, maatte det udføres, og det straks.

Det er en stormfuld Aften, Jord og Himmel staar i et, og store Sneskyer flyver mod Vinduerne. Naar jeg ikke var saa modig en Kvinde, som Naturen nu engang har dannet mig til, kunde jeg godt lade mig skræmme og antage det for Masser af Tyskere, som stormede mod Ruderne; det lyder afskyligt, og Stormen hyler som Brøl af vilde Sværme. — Slette Romaner begynder ofte med Skildringen af et sligt rædselsfuldt Vejr; i Aften kunde en Forfatter godt sætte en saadan i Gang uden at afvige fra Sandheden. — — Hvor

er vore Jenser i denne Aften? Ja hvor? Vi véd intet, thi Aviserne kommer uordentligt i denne Tid, og skønt vi i dette patriotiske Hjem daglig sender Bud til F., faar vi intet. Vi sidder med Hjertebanken, naar den Tid nærmer sig, da vi kan vente Budet tilbage; naar vi ser ham, løber vi skælvende imod ham, fordi vi ikke tør se Nyhederne; dog bliver vi altid skuffede; enten opnaar vi intet eller en gammel Berlinger uden nyt, stundom en ny „Riber" med gammelt nyt. Kolding er barrikaderet, derfor er Posten i Uorden.

Hvor meget har vi ikke vore modige Jenser at takke for? Hvor meget har de ikke gennemgaaet i de 6 Uger, medens Danevirke har været besat? Hvor megen Kulde i denne haarde Vinter, Overanstrengelse, Nattevaagen, alle Savn, uden at Taalmod og Krigsmod har svigtet! Man blev varm om Hjertet, naar man læste om Stemningen ved Hæren, og man fik en Følelse om, at det at være dansk Soldat, maa være den misundelsesværdigste Lod i Livet. Intet bider paa ham Sult, Kulde, Træthed, alt er for intet at regne, naar han skal ud at kæmpe for sin gamle Moder. Hun har Grund til at være stolt af sine Sønner, der for hendes Skyld gaar jublende Døden i Møde; men det maa ogsaa være en god Moder, som har fostret saadanne Sønner.

Hvor mange rørende Træk har jeg ikke været Vidne til her i Præstegaarden, hvor alle kommer med deres Sorg for at faa Raad og Trøst! Paa den Maade kommer man ofte Sorgen nær, men henter ogsaa Overbevisningen om, hvor meget ædelt og stort der ofte skjules i den usleste Hytte. Rørende er gamle Elses Sorg over hendes eneste Søn, hendes „Pejter", som hun, hvis det blot gik an, inderlig gerne gik i Døden for. Rørende er igen hans Breve til gamle Else; hver Linje aander Kærlighed og Ømhed for den gamle Moder, hvis bedste Glæde og Støtte han er. Hvor gerne vil han ikke indbilde hende, at han har det bedre end alle de andre; men Moderfølelsen er skarp og lader sig ikke skuffe. Hun aner nok, at Pejter gør det for at trøste hende, og

derfor strømmer Taarerne Dag og Nat; maaske de helligste, Øjne kan udgyde, thi hvem elsker os som Fader og Moder?

Gamle Else er Spindekone hos Præstefruen, se, det er Begyndelsen paa Historien; senere har hun nok mærket, vist ofte, at fattig og sorrigfuld Mand eller Kvinde ikke uændset gaar denne Dør forbi. Se derfor kommer hun, hver Gang det er hende for tungt om Hjertet, eller hver Gang en lykkelig Dag har bragt hende et Brev fra Pejter. Hun græder, naar hun kommer, og hun græder, naar hun gaar, hun græder, hver Gang Pejters Navn bliver nævnet, saa Taarerne flyder under hele Besøget. Forleden kom hun med hans Billede for at vise, hvor køn han er; den Dag strømmede Taarerne stærkere end sædvanlig, thi han fyldte sit 27de Aar, og det var mere end Elses gamle Hjerte kunde bære. Øjnene tindrede af Glæde gennem Taarerne, da vi alle, den ene efter den anden, ved at se Billedet udbrød: „Hvor han er køn", og naar vi saa tilføjede: „Han ser ud ligesom Else", var hun ganske krum af Undseelse og Glæde. „Ak!" sagde hun til Fru K., da hun saà lille Hans gaa og lege, „ja havde man blot Pejter saadan, ak Madam! Det var en dejlig Tid, da han gik hos mig som lille, da var a lykkelig, skønt a ofte it havde æ Brød i Huset." — Vor Herre bevare ham! Det beder vi alle om, vi er saa bange for ham.

Ikke mindre rørende er Dortheas Sorg og Ømhed for hendes Broder. Dorthea er Husets Kokkepige; hun har under hele Krigen vist den ømmeste Søsterkærlighed. Om Natten — denne Trøst for saa mangen en Vunde — har hun ikke engang Ro. Først sidder hun oppe til Kl. 12 for at strikke Strømper og senere Sjaler, som er sendt til Armeen. Det er ikke saa let at arbejde saa sent for en Pige, der gaar i travl Gerning hele Dagen. Naar hun saa endelig kommer til Hvile, tillader Uroen hende ingen Søvn; mange Gange maa hun op for at se, om der ikke er mer eller mindre Is paa de tilfrosne Ruder; thi hun véd, de Stakler ved Armeen maa fryse haardt, da de ikke kommer i Seng, men maa ligge paa muggen Halm uden Dyner.

Hvor mange har jeg ikke hørt gøre den Ytring: „Jeg skammer mig ved at gaa i min varme Seng," eller: „Gid jeg kunde overlade min varme Seng til en forfrossen Soldat, hvor gerne vilde jeg da selv sidde oppe!" — De er saa stive af Is ved Lejren, at Skægget fryser, og de ser ud som Snemænd, naar de kommer paa Vagt, og maatte lægge sig i Kulde og paa muggen Halm; men Modet er altid frejdigt og glad, og det er dejligt at høre om for os her hjemme.

Dortheas Broder har forladt en ung Kone, som i hans Fraværelse har født ham en Datter, som hans Længsel stunder til i alle hans Breve. Sidst skrev han til Søsteren, at Konen og han havde aftalt at læse begge til bestemt Tid hver Aften den samme Salme, deri fandt de en stor Trøst; thi da var det dem som mødtes de i Bønnen. Der gaar en smuk og from Følelse gennem denne Aftale, som ret greb mig, og en dyb Poesi, som vidner om, at der rører sig noget mer end almindeligt i den simple Mand her i Landet, det viser ogsaa, at de begge har fundet det „Ene Fornødne", i hvis Besiddelse man kan udholde den tungeste Smerte.

En Kone her i Sognet fik Brev, at hendes Mand laa syg paa Lazarettet i Slesvig; straks efter Gennemlæsningen lukkede hun sin Dør og gik paa sin Fod de mange, mange Mil ned til ham; det lille Træk viser ogsaa Opofrelse. Utallige saadanne Ting hører til Dagens Orden og gør et godt Indtryk, da det afmaler den gode Aand, som er i Folket. Og hvor mange Gaver strømmer ikke ind tusindvis fra alle Landets Egne? Lige fra den rige Adel til den fattige Tjenestepige, hver kommer med sin Skærv: Penge, Tæpper, Trøjer, Tørklæder, Strømper, alt i Mængde, saa Armeen er forsynet og ikke mere udsat for Mangel. Stemningen er prægtig alle Vegne. I Norge og Sverige er der dyb Medfølelse; Damekomiteer er sammentraadte og har sendt stor og stadig Hjælp. Her i Præstegaarden har vi alle strikket paa Kraft; Fru K. har ofret hele sit Forraad af Uld, saa vore Fingre er i stadig Bevægelse. Naar jeg undtager den Tid, jeg har ydet, har jeg endnu kun ofret 8 Skilling paa Fædrelandets Alter til høj-

rødt og hvidt Garn til at pynte Sjalernes Borter med; jeg er for Tiden i min fattige Periode, dog haaber jeg, min Tid vil komme, da jeg paa Grund af Flod i Pungen kan ofre mere. Vi har nu strikket 12 Pund Uld op og vi har „gjaldret" over vort Arbejde, for at bringe Sejr i Tingene, ligesom vore Forfædre gjorde, og vi har som Fortidens Kvinder sunget: „Sejr i din Arm og Sejr i din Fod og Sejr i hvert dit Ledemod" — saaledes sang de, naar Ridderne drog i Leding, siger de gamle Kæmpeviser.

Den 13. Februar.

Ja, saaledes har Stemningen været i alle disse Uger, medens Danevirkestillingen har varet . . . Da — i Søndags — kom et Budskab, som kastede os alle næsten i Støvet, saa modløse blev vi. Danevirkestillingen opgivet uden Kamp og uden Krigsministeriets eller Kongens Vidende!

Her i Præstegaarden er ubeskrivelig Sorg; [Søster] Julie [som er Lærerinde hos Herredsfogeden, der bor i Annexsognet] er her, og vi sad ved Middagsbordet, da Budskabet kom; vore Livretter, Suppe og Haresteg, dampede, men hvem kunde have Tanke for Bordets Glæder! Vi havde alle kun én Følelse, en dyb, isnende Sorg: vor Stilling tabt, Døren aaben for Fjenden! Fru K. var aldeles knust den første Dag, hun sad maalløs og stirrede hen for sig, og min første Tanke var, hvorledes vi skulde faa hende i Havn. Dog — Dagen efter havde hun opmandet sig og foregik os andre med et godt Eksempel; hun følte nu, at man ikke i Ulykken maa sidde som den, der er uden Haab og Tro, nej, at det netop er i Farens Stund, man skal holde Modet oppe. Nu er hun næsten ved bedre Mod end Præsten, som har taget sig Tilbagegangen inderlig nær. Jeg vilde ønske, han sad midt i Landstinget, thi hans varme Følelse og energiske Karakter kunde vist gøre godt der. Saaledes altsaa staar Sagerne; vor Armee er paa Als og Dybbøl, ellers véd vi intet. Der har været Sammenstød ved Flensborg, hvor vi har mistet mange Mand, 8 Officerer.

Det er en streng Tid og dog en livlig og bevæget Tid,

som bringer det gode i Folk for Dagen. Intet Offer er for stort, vi føler alle, vi er Børn af én Moder, og at denne Moder kun kan komme ud af Nøden ved trofast Sammenhold.

Vi har gaaet i Angst for vor rare Havemand „Ness"; han staar for Tur til at kaldes ind, og vi tager alle megen Del i hans Indkaldelse, da han er Familjefader for en lille fattig, men lykkelig Flok, der bestaar af Kone og 5 Børn. Han sagde en Dag, at „Belone" (hans Hustru) aldrig sov om Natten i denne Tid, men ofte vaagnede med Skrig og Graad, da hun altid drømte, at han drog fra hende til Krigen. Se, det er Tegn til, „Belone" ikke er skabt til Amazone; men ak! de ejer kun hvad han tjener, dog — om de end ejede „Guldet hin røde", var Sorgen lige stor, naar han drog bort, thi der bor dyb Poesi under Ness' og Belones Tag.

Han tog hende med hjem fra Fyen efter forrige Krig, han maatte tage hende uden Lov, thi den rige Gaardmandsdatter maatte ikke faa den fattige Soldat, men derfor maa de ogsaa kæmpe med smaa Kaar. Da hun kom til hans sorte Hede fra sine lyse, duftende Skove, blev Hjertet lidt trangt, og Længselen stundede mod de grønne Træer, som Ness ikke havde ved sin Hytte. Dog — Kærligheden er opfindsom, den lærte ham at plante Pil paa Grøftekanten, og, som han selv udtrykker sig: „Inden kort Tid sad hun i den dejligste grønne Skov, som nogen kunde ønske sig det." Han har en Gang trukket Fru K. derop for at vise hende den Herlighed, han med saa glimrende Farver havde skildret hende; hun fandt den kun sølle, skønt rørende i sin Nøjsomhed. Hele Familjen samt Koen, deres trofaste Støtte, gaar ind ad samme Dør, dog de finder alt saa bekvemt og dejligt der hjemme ved den fattige Arne og ønsker intet uden altid at maatte leve for og med hinanden.

Julie har haft travlt med at strikke i denne Tid lige som vi andre; hun har løbet om for at indsamle, men fandt just ikke megen Varme, skønt hun holdt et politisk Foredrag alle Vegne. Uden just at fornærme Foredraget maa jeg næ-

sten antage, det ikke har opflammet, thi der er kommet lidt ind i Forhold til andre Steder, og hun tilstod, at de flere Steder modtog hende, som tiggede hun Hoser til egne Ben.

Ja, hvor forunderligt det gaar, og hvor lidt kan man se frem i Tiden! Det anede os ikke, da vi for noget over et Aar siden kom til denne ensomme Hedeegn, at vi saa kort efter skulde sidde midt i Krigstumlen.

Hvor jeg mindes den Aften, jeg kom hertil, som om kun faa Timer var svundne siden. Julie og jeg, som aldrig havde været skilte, skulde nu prøve denne Sorg, da vort Hjem ved den elskede Faders Død var lukket for os. Vel var det en stor Trøst, at vi begge havde faaet Lærerindepladser i samme Sogn, et Held, vi takkede et kærligt Forsyn for. Julie skulde til Herredsfogden, jeg hos Præstefamiljen. Vi kunde saaledes mødes, og Skilsmissen var ikke saa smertelig, men Samlivet var dog brudt, og det var med dyb Bedrøvelse, jeg havde sat hende af ved den venlige Herredsfogedbolig, hvorpaa jeg selv ene kørte hen over den sorte Hede i den mørke Aften med Støvregn i Ansigtet, alt graat i graat.

Jeg var, som sagt, bedrøvet og i Feber, før jeg havde set Beboerne af Præstegaarden, det var jo min første Plads, derfor var jeg mere modløs. Og dog — hver Gang, der faldt en Taare fra mine Øjne, var det mig, som en Stemme i mit indre sang Salmen: „Rejs op dit Hoved, al Kristenhed; opløft dit Øje, slaa ej det ned!“ — Hvorfra kom den Stemme? Den kom fra en trofast Ven, som har lovet at være de „faderløses Fader“ og som holder Løfter evindelig.

Da jeg rullede ind i Præstegaarden og jeg saà Lysene i Bevægelse for at gøre Tjeneste ved Modtagelsen, medens Lænkehunden, som nu er min bedste Ven, gav Hals, bankede mit Hjerte stærkt, men jeg var dog ved lidt bedre Mod.

Og da den venlige Præstemand kom ud og i al Gemytlighed raabte til mig: „Er det Dem, som vil være her?“ havde jeg saa megen Besindelse, at jeg kunde svare i sam-

me Tone: „Ja, hvis De vil have mig?“ og da han tilføjede: „Ja, De kan jo staa af og lade os se paa dem,“ sprang jeg let om Hjertet af Vognen og sad kort efter mellem det kærlige Præstepar og de søde Børn og takkede min Gud, som havde ført mig hid. — Præsten har senere fortalt mig, han havde saa ondt af mig, da han vidste, det var første Gang, jeg skulde prøve Livet uden for Hjemmet, og at han var lige saa bevæget som jeg, da han hørte Vognen, og med Vilje, derfor at man ikke skulde mærke Bevægelsen, var gaaet over i den spøgende Tone.

Men jeg fordyber mig nok i gamle Minder og maa tilbage til Nutiden! Paa Fanø er der kommet meget ind, saa vi gjorde Fanekerne Uret, da vi tænkte, de ansaa dem for en selvstændig Stat, som ikke følte Patriotisme mod andet end deres egen Ø . . Gid man kunde hæve Tæppet lidt for det, som skal komme; men jeg maa nok, som Fru K. siger, man skal i Krigstider, være fornuftig og leve i det nuværende. Hun taler jo af Erfaring, da hun saa godt som har gjort forrige Felttog med.

Vi har jo lige fra Kongens Død, den 15. Novbr., levet i en stadig Uro for det, som vilde ske, thi alt gærede jo. Jeg husker saa tydelig Dagen før og kan ikke lade være at berøre den lidt. Frøken B. var her, vi fik os en Whist og en lille Opmuntring, som bestod i en Solbærrom. Vi blev saa kaade, vi to Lærerinder, at Fru K. tilsidst blev træt af den megen Lystighed, i det mindste bød hun god Nat, midt som Vittighederne fløj fra vore Læber. Vi tømte Flasken, som vi havde Tilladelse til, der var ikke saa meget, og saa' vor Fremtidsskæbne, som Frøken S., [Præstefruens Søster] vor Sybille, udtydede i Kortene; vi lyttede i Spøg, hun tog det for ramme Alvor. Næste Dag læste vi højt i en af Auerbachs Landsbyhistorier (den lille Abbed), og i Mørkningen fulgte jeg Frøken B. paa Hjemvejen. Da jeg kom tilbage, fik Præsten et Brev, og kort efter kom han, saa bleg som et Lig, ind til os og sagde: „En forfærdelig Tidende! Kongen er død.“

Vi blev alle forfærdede, da vi vidste Landets Nød, om Gud kaldte vor ejegode Konge i det Øjeblik. Børnene stak alle i at græde højt. Fru K. maatte tilsidst bede dem huske paa, at det ikke var Gud, der var død. Vi turde slet ikke omtale det for lille Hans, da vi kendte hans Begejstring for Frederik den „Lyvende", som han i sit Barnesprog kaldte ham; derfor vilde vi ikke bedrøve hans lille, varme Hjerte. Dog hans syge, gigtsvage Tante, som aldrig er tavs Diplomat, meldte ham det, og han kom brølende ind til os. Hans Sorg var ikke stille og mild, men lignede ret hans hele Væsen. Han trampede, fordi de „lemme Tyskere" (som han sagde) havde slaaet „Frederik den Lyvende ihjel." Hans Moder forsikrede ham, at ingen havde slaaet Kongen ihjel, men Gud havde taget ham op til sig en kort Tid; nu begyndte han at true op i Luften og raabe: „Ækle Vorherre! Du skal ikke tro, jeg vil læse Aftenbøn for dig." Hans Sorg rørte mig, jeg kunde ikke lade være at faa Taarer i Øjnene ved at se denne lille Patriot sidde med Hovedet paa en Stol og græde, fordi hans Helt var død.

Ja, Sorgen over Kongens Død var dyb, maaske ingen Sorg for nogen Konge har være dybere; det var, som vilde simpel Mand vise Sorgen ogsaa i Kjolen, thi alle, baade rig og fattig, er i dyb Sorg, endog Børnenes Dukker. „Han har gjort for os, hvad ingen anden har gjort," siger simpel Mand og Kone, „se derfor vil vi ogsaa sørge dybt for ham, vi kan dog aldrig vise ham Taknemmelighed nok." Det har grebet Menigmand, at han i sine sidste Feberfantasier laa og kommanderede Tropperne paa Danevirke, hvilket jo ogsaa viste, hvad der laa ham nærmest paa Hjerte.

Begravelsesdagen var der Sørgefest i alle Kirker over hele Landet. Børnene og jeg var Dagen forud oppe at pynte vor lille, kønne Kirke med Gran og sort Flor paa Prædikestol og Alter samt med Lys, som var tændt under Gudstjenesten. Her var en smuk Højtidelighed; Kirken var fuld af Bønder, i hvis rørte Ansigter det var klart at læse hvad de havde mistet, og hvad de havde ejet. Pastor K. holdt en

smuk og kraftig Tale, hvori han skildrede flere Smaatræk af Kongens Liv.

Her fra Sognet var ogsaa sendt en Mand til Hovedstaden som Repræsentant for Sognet at følge Kongen. Christian den Niende forærede alle Bønderne, som mødte, et eller to af den afdøde Konges Lithografier, som var en smuk Idé af ham, der blev modtaget med Taknemmelighed. Anders Olesen forærede Præsten ved Hjemkomsten det ene Billede, det andet hænger i Annexkirken og skal senere paa Thinghuset. Vor Repræsentant var aldeles henrykt over sin Rejse, havde baade talt med Kongen og Dronningen, som han fandt saa „mild" og „gemen" lige som en af vore egne. Han viste, hvorledes Dronningen var løbet efter ham, hun havde aabnet Døren paa Klem for at nikke og raabe: „Hils hjemme, hils hjemme." Anders Olesen repræsenterede Sognet ved Begravelsen, og Dronningen, da han kom hjem, han løb over Gulvet over mod Spisestuedøren og sagde: „Se lige saadan gjorde hun." Jeg tror nok hun har haft mere Gratie end hans sømbeslaaede Transtøvler tillader ham. Han er ellers en sjælden ærværdig og smuk gammel Mand, han ser saa ædel ud. — Straks efter Kongens Død var der Oprør i Hovedstaden, fordi Kongen ikke straks vilde underskrive Novemberforfatningsloven, som lige var bleven færdig ved Kong Frederiks Død, men ikke underskreven. En stor Menneskemasse strømmede op til Slottet, ja helt op ad Trapperne, for at tvinge Kongen til at skrive under, som de fandt varede for længe. Saavel Studenter som Arbejderforeninger er i Aande Dag og Nat under Ploug og Rimestadt, som der siges byder over 5000 Mand. — Dog jeg vil lade Urolighederne kæmpe og før vende mig til nogle smukke Vers, der udkom ved Kongens Død, og hvoraf især de, jeg afskriver, tiltalte mig meget:

„Nu gaar der Klang mod Vintersky
Fra hvert et Taarn og hver en By.

Nu bringe hundred' Klokker Bud,
At Danmarks Konge staar for Gud.

De toner fjernt i Aftnens Vind
Som Sukke fra et sorgfuldt Sind.

De sige: Mand og Kone knæl!
Og bed en Bøn for Kongens Sjæl.

Han var en Hersker gæv og god,
Tag Du ham, Herre, mildt imod.

Udslet hans Synders Regnebrædt
Og gør ham Dommens Time let.

Han røgted' tro sit Kald saa vist,
Han elsked' Danmark først og sidst.

Saa rig og fattig, høj og lav
Nu fælde Taarer ved hans Grav.

Tag Folkets Graad — o Herre god!
Miskundelig, som Syndebod.

Og skænk for al hans Kærlighed
Den døde Konge Himlens Fred."

Saa gaar der Klang mod Vintersky
Fra hvert et Taarn, fra hver en By.

Og hundred' Klokker bringe Bud
At Danmarks Konge staar for Gud.

[Lærerinden har her med fin Takt taget ud af et anonymt Digt, „Klokkelyd", der var offentliggjort i Ill. Tid. for 13. Decbr. 1863, det som skildrer Stemningen ved Frederik den Syvendes Død, uden at medtage Resten af Digtet som har den nye Konge og den truende Krig til Genstand.]

Den 13. Februar.

Alle her mener, der enten er Fejghed eller Forræderi blandt de højere stillede Officerer, det Gud forbyde! Man gaar i stadig Vaande. Soldaterne vilde ikke godvillig forlade Danevirke, man maatte indbilde dem, at Tyskerne drog lige saa langt syd paa, og dog gik de, som Aviserne melder, bort med Taarer, ja mange højt hulkende. Flere Officerer er skudte, jeg kender flere, det maa være en stolt

Død at dø paa Ærens Mark. Skou [Kaptajn Schow af 18. Reg.] staar omtalt som en Helt, han døde ved Mysunde. Hans gamle Moder har ytret: „Jeg takker min Gud, min Søn ikke havde den Sorg at se Tilbagegangen fra Danevirke." Det er en højmodig Bemærkning, som viser, at hun glemmer sin egen dybe Sorg; han mistede Armen i sidste Krig. Glæden i Naborigerne over Slaget ved Mysunde var rørende; den svenske Konge var saa glad, at han bad alle, som kom til Slottet den Dag, til Middag. Sorgen over Danevirke var ikke mindre; Sympatierne er saa store, som var vi ét Folk.

Fru K. er tapper i denne Tid, Præsten mere modløs, han ser urolig ud og gaar fredløs ud og ind uden Hvile eller rolig Søvn om Natten; jeg tror bogstavelig, han lever kun for vor politiske Stilling. Lille Hans er ogsaa med Liv og Sjæl i Krigen; forleden Morgen raabte han: „Kom ned til os, Holger Danske!" og da Præsten spurgte, hvad han vilde med ham, svarede han: „Han skal ned og staa paa Danevirke." Om Aftenen kom jeg ind i hans Sovekammer, og da jeg spurgte ham, om han havde læst sin Aftenbøn, svarede han med nedslaaet Stemme: „Ja, jeg har, Tonny, i Aften har jeg bedt den 2 Gange, for jeg er saa bedrøvet for de stakkels Soldater." Han er en værdig Faders værdige Søn. Han har et rørende, trofast og dansk Hjerte, den Dreng, og Gud hører sikkert med Velbehag paa hans barnlige Bønner. Nu er jeg færdig med mit sidste Sjal. Gid det var sikkert hos en Jens!

Aften den 14. Februar.

Uagtet jeg er søvnig, maa jeg dog, før jeg gaar til Ro, aflægge et lille Besøg i min Bog. I Dag kom en Mand fra Hovedstaden, han sagde: „Folk gaar med Knive og Knipler paa Gaden, Stemningen er urolig." Der har været en lille Forpostfægtning ved Dybbøl, hvor vi har mistet 30 Mand; den kaldes heldig for os i Aviserne. „Gefion", [den danske Fregat, som erobredes af Fjenden i Slaget ved Eckernførde d. 5. April 1849] er trængt ind i en norsk Havn af to dan-

ske Skibe. Fru K. tror, Gefions Hjerte har banket af Glæde ved at se dansk Flag, jeg deler hendes Mening og føler næsten Vished om at faa det igen. Stakkels Gefion!, som i sidste Krig maatte sænke sit stolte Danebrog og nu i saa mange Aar har maattet bære det tyske Flag. Af livløse Ting er for mig ingen saa talende som et Skib, det er for mig, som havde det Sjæl, og jeg tror, der er meget at læse i Gefions Mast og Skrog: de mange Aars Lidelser under tysk Fangenskab og nu — Haab om atter at komme hjem og vifte med sin blodrøde Dug og atter — Frygt for ikke at blive befriet fra sin hjemløse Tilstand. — Jeg bliver nok sværmerisk og maa dreje min Pen bort fra Fantasus' Greb i den.

Haderslev er besat af Tyskere, og Frederits erklæret i Belejringstilstand, Posten over Varde og Kolding ophørt, vi lever i komplet Uvidenhedstilstand. Fjenden staar kun 6 Mil fra os; bange er jeg ikke, men underlig er Tanken at komme i Fjendevold, nu kan vi vente dem hver Dag. Her var en Mand i Køkkenet i Dag, som sagde til Fru K., at naar Tyskerne kom, vilde alle Jyllændere komme Nord fra med Køller og Økser. „For vi vil itte være Tyskere, og Madammen kan trou, at æ Jyllændere er farlig raa Folk, næsten som æ Sjællændere."

Hr. B. har været her i Dag, vi har politiseret ivrigt; Fru K. er en hel Skjoldmø, der skjuler sig en saadan under det rolige Ydre. Naar hun taler, tier jeg, fordi hun siger alt, hvad jeg mener, og jeg synes, to er for meget af den Slags, thi saa kan ingen anden komme til Orde. Gid mange var saa varme i Aanden, som Familjen her, baade ude og inde; mange Steder trækkes Nathuen ned. —

Forleden havde vi en lille, men heftig Fornøjelse, nemlig en Løbeseddel; det lever vi af i denne Tid, Dagen efter kaldes de gerne tilbage som usande, men saa har man *den* korte Glæde; den Dag lød den:

„De danske taget 4000 til Fange ved Dybbøl. Napoleon draget over Rhinprovinsen med 196,000 Mand. Svenskerne i Vente."

Den kom fra en Hr. B. til Præsten, som ikke var hjemme. Frøken S. [Præstefruens Søster] og jeg aabnede den, da vi tænkte, det var en Regning, der skulde besvares, thi det var en aaben Seddel. Vor Overraskelse var stor; Børnene jublede, og med Glædeshyl løb de om og blev efterfulgt af 3 Piger og Havemanden Ness, til hvilket Tog Frøken S. og jeg sluttede os for at søge Fru K., som fandtes i Sovekamret. Vi havde nær skræmmet Livet af hende, thi hun kunde ikke høre, det var Glædeshyl, og antog det for en Ulykkes-Tidende, da vi 10 forfløjne Mennesker kom farende over hende. Hun var nær besvimet, da vi slog Kreds om hende, som om vi skulde til at lege „Munken gaar i Enge" — disse uskyldige Glæder er forviste — hun tænkte, Gaarden myldrede af Fjender. — Kl. er 11½, jeg kommer aldrig i Seng før efter Midnat.

Den 15de, Aften silde.

I Morges kom Præsten op paa Skolen for at spørge, om jeg vilde høre nyt fra Krigspladsen, saa var Søren G. i Køkkenet eller rettere Folkestuen; han var Dagen forud kommen fra Tønder. Skønt det var midt i Timen, fløj jeg af Sted, men Sørens Maade at fortælle paa var hverken fængslende eller sammenhængende, saa jeg trak mig snart tilbage. Han har med Undtagelse af *et* Hus kun set tyske Flag. De troløse Slesvigere er efter min Mening et usselt Folkefærd, som kun holder med Overmagten, dem lige meget om dansk eller tysk . .

I Dag har Præsten været paa Sønderskov; han medbragte Aviser, som indeholdt meget, især om Træfningen ved Bustrup og Oversø, men Blod er flydt baade paa dansk og tysk Side; de sidste har mistet 1200. De stakkels Københavnere var saa trætte, at de kastede sig ned paa Jorden, men de har jo ogsaa været i Ilden, mine elskede Sjællændere! Mange hæver sig til Forsvar for Generalerne, og Redaktøren af et vist Blad bliver tiltalt haardt for hans fornærmelige Udtalelser; han vil nok forstaa at svare. Stem-

ningen i Norge er rørende; Bidragene strømmer *en masse*, endog Daglejerne giver deres haardt fortjente Dagløn. Bladene mener, Tyskerne har omgaaet vor Armee, som var bleven helt ødelagt, var den ikke trukken tilbage. Maaske — noget uklart er der endnu, og ingen har skældt mere ud end jeg, Gud give, det er uden Grund; thi langt lettere er det at bære vor Stillings Opgivelse, om Nødvendigheden er Grunden, end om der klæber en Brøde derved.

I Eftermiddag har vi læst højt i „Tjenestepigen", en yndig Bog. Det er forunderligt, at naar noget ligger mig tungt paa Hjertet, kaster jeg mig altid med Lidenskab over Romaner, i de glade Dage derimod er jeg kold for dem, læser da kun nyttige Bøger og holder mest af Romanen i mit eget indre.

Den 16de.

I Dag er Stemningen lidt modfalden; i Aftes var vi bleven oplivede ved at læse Beretningerne om Affæren ved Flensborg, hvor man mener, Fjenden har mistet 2000 Mand. 3dje Dragonregiment er kommet [her] til Egnen; de ligger om F.; paa E. har de 70. Alle Broer er afhuggede her omkring, som forbinder os med Slesvig. Vi er afskaarne med al Forbindelse, ser hverken Breve eller Aviser. Vore kære véd ikke, hvad Vej de skal finde os; det er drøjt, næsten endnu tungere, end at vi maa undvære vor dejlige Formiddagskaffe; det hyggelige Maaltid ligger som et Offer paa Fædrelandets Alter. Offeret ydes ikke paa nogen smuk Maade fra min Side, thi jeg føler langt mere Savnet end Glæden ved at bære det frem.

Ritmester M. og Løjtnant S. ligger paa E.; vi véd ikke, nvorfor de militære er her i Egnen, men vi er forknytte og venter daglig Fjenden fra Kolding. Da lille Hans hørte, at vore Soldater var i F., løb han fra Bordet for straks at gaa derned. Han trak en lille, fedtet Skindpung op af Lommen for øjeblikkelig at uddele 5 Enesteskillinger, som fandtes deri. Han brølede, da han ikke maatte, thi han vilde ned og lede efter sin Fætter, som ingen véd hvor er. „Tante" —

Fru K.'s syge Søster — er ikke saa patriotisk; hun kom med en Bemærkning i Dag, saa Præsten maatte op at skænde paa hende og bede hende forskaane os for lignende. Himlen maa vide, hvor dette selviske Væsen er bleven Søster til den patriotiske Fru K.! Hun taler aldeles som en tysksindet og finder Fjenden saa „ridderlig". Vi véd jo nok, hun i sin Enfoldighed ikke mener det saa slemt, men det er irriterende at høre paa, saa maa hun før falde tilbage til sin gamle Flamme, nemlig hendes Gigt og hendes Draaber, Krydderposer o. s. v., som før har været hendes Livs Maal, at bringe det i bedste Orden.

Jeg har ingen Ro til Arbejdet, min Flid er paa Flugt; men jeg haaber at gribe den igen, denne min trofaste Ven, der har fulgt mig gennem hele Livet, i Glæde som Sorg — thi Arbejde er Lægedom for mangen Vunde.

Den 22. Februar.

Jeg har været i H., hvilket er Grunden til, at jeg ikke har skrevet de sidste Dage; vel havde jeg min Dagbog med, men det var en forgæves Spekulation, at komme til at skrive der. Jeg havde stærk Blæst og Sne imod mig, men jeg frøs ikke og var endog varm, da jeg traadte ind i Herredsfoged P.'s hyggelige Hjem, hvor Kaffemaskinen stod og ventede paa mig. Kort efter mig kom Proprietær M. ridende med Budskabet, at Tyskerne holdt ved F., paa den anden Side Kongeaaen, altsaa kun en Mil herfra. Skønt vi længe har ventet dem, greb det os dog dybt. Han fortalte ogsaa, at Kolding er fuld af Tyskere, altsaa er de nu i Kongeriget.

Vi blev alle rystede og sad hele Aftenen og ventede paa, en Sværm skulde komme ridende ind i Landsbyen. Der gik straks Stafet til Hovedkvarteret for at melde vor Armee Fjendens Ankomst til Egnen. Soldaterne havde Dagen forud forladt E., hvorhen véd man lige saa lidt, som hvor de Tropper nu er, som var i Kolding.

Jeg sov slet ikke Natten mellem Lørdag og Søndag, thi vi havde om Aftenen læst „Fædrelandet", hvori en saa ud-

førlig Skildring stod fra flere Officerer om Tilbagetoget. Hvor utroligt har de ikke lidt af Kulde, Sult, Mathed og Overanstrengelse! Det er i Smag med det franske Tilbagetog 1812, kun med den Forskel, at dér var det 100 Mil, her kun 14. Jeg kunde ikke faa Søvn for Tanken paa, hvad de har lidt, og jeg synes aldrig, vi kan gengælde vore trofaste Jenser, hvad de har gjort for os.

I Gaar kom Præsten til Middag hos Herredsfogdens; vi læste en køn lille Fortælling, inden han kom, medens Husets Herre sov. Om Eftermiddagen kom atter Proprietær M. samt hans Broder og Svigerinde fra S.; Julie læste højt i „Fædrelandet", vi var alle indignerede over det Slør, som hviler over Danevirkestillingen og over de tyske Forrædere.

23. Februar.

I Nat har 150 Tyskere gæstet S., se det er ikke faa, og vi maa med dyb Frygt og Erkendelse af, hvor hjælpeløse vi er ved vor egen ringe Magt, udtale Bønnen: „Frels os fra det onde" — naar vi om Aftenen læser vort Fadervor. Ak! hvor ofte læser vi det ikke i de gode Dage med Hast og Ligegyldighed. Hvor sandt er det ikke, hvad jeg en Gang hørte min Broder udtale i en Prædiken, at om vi læste vort Fadervor hele Livet, kom vi aldrig til at læse det paa den *rette* Maade. Den Gang var disse Ord mig dunkle, nu forstaar jeg dem godt; der er saa meget gaaet op for mig, som tidligere var uklart.

De Kolding Borgere har givet sig i Klammeri med Tyskerne; jeg synes, det er ganske modigt, de andre finder, det er ganske dumt, thi de kan intet udrette, da de helt er overladte til Fjenden, thi vore danske Soldater er trukken bort. Det viser, Kolding Borgere ikke hører til de lunkne, som holder med Overmagten.

Samme Aften eller Nat Kl. 1. *

Skønt Klokken er et, kan jeg ikke gaa til Ro, før jeg har skrevet et Par Ord. Kolding er saaledes omringet af Fjen-

den, at Beboerne hverken kan komme ud eller ind, de Stakler! Og saa vil Tyskerne aftvinge dem 1000 Rdl. daglig, ellers tager de selv Pengene ved Plyndring. I Gaar tog de 600 Tønder Havre, Byen blev besat af de Kæltringer den 18. Februar. Dette fortalte en Mand fra Koldingegnen i Ribe til to Mænd her fra Sognet. Rygtet melder ogsaa, at Dybbøl Skanse er taget; Gud forbyde, det er sandt! De fægter daglig dernede; Tyskerne har lidt stort Tab, Rolf Krake er tapper og har løst 70 Skud; den gør dem stor Skade. En Mand af vore om Bord er haardt saaret, en let. Manden fortalte ogsaa om et Sammenstød mellem 8 danske og 100 tyske Dragoner. De danske vilde ikke overgive sig, men fægtede tappert og blev naturligvis nedsablede alle. Den sidste kom halvdød til Kolding; da Folk saá ham, græd de, men han sagde: „For mig skulle I ikke græde, jeg er hævnet!“ — derpaa døde han.

Jeg tror ikke, Jorden har Mage til vore Jenser; hvor godmodige er de ikke ved Siden af den Tapperhed og hvor taalmodige i alle deres Lidelser!

Jeg læste i Gaar om en Soldat, der var saaret og kom paa samme Ambulancevogn som to saarede Tyskere; de havde kørt sammen til Lazarettet, og da de kom der, var de bleven saa gode Venner, at de bad om at maatte dele Værelse. Det karakteriserer saa aldeles vore Jenser; naar Kampen er endt, bor der ingen Hævnfølelse i Hjertet; her viste det jo ellers et lignende Sindelag hos Tyskeren, men jeg er aldeles vis paa, det er den danske Soldats Idé med det Værelse, de vilde dele, thi Godmodighed er ikke Tyskerens Grundtræk. —

Vi havde ellers et slemt Besøg i Gaar af sikkert tre Spejdere. Præsten hørte en Vogn og gik ud for om muligt at høre nyt, thi vi Stakler lever i en Uvidenhedstilstand og maa nøjes med løse Rygter. Paa Vognen sad tre Mænd, som han indbød til en lille Forfriskning. Da jeg hørte, de kom fra Hæren ved Vejle, gik jeg ned i Folkestuen for ogsaa at høre lidt. Saa snart jeg kom ind, saá jeg, hvad Fyre det

var; den ene var fra Rendsborg, den anden fra Flensborg, og den tredje udgav sig for en Mand fra Vestervedsted. De sagde, de kom fra den danske Armee, som de havde fulgt paa Tilbagegangen fra Danevirke. Det mærkedes straks, at det var usandt, thi ellers, naar her kommer Folk i denne Tid, aabner de ret Hjerterne, udtaler deres Sorg og Frygt og fortæller os alt, hvad de véd. Disse sad stille og skulende, med Ansigter, hvorpaa Synden stod malet. Der var ikke gemytligt under Besøget; thi det var ret, som gav en Indskydelse os alle den samme Idé. Der var almindelig Tavshed under Maaltidet, de spiste og drak i Stilhed; den ene sad hele Tiden og saa ængstelig mod Døren og var forvirret, som om han frygtede, man skulde bede om hans Pas. Af den Slags Folk myldrer her i denne Tid i Egnen; der blev grebet en Spion i B. i Dag.

Den 24de.

Præsten er i H., Fru K. ligger og er temmelig daarlig af sin sædvanlige Sygdom, jeg har siddet nede ved hendes Seng, men har veget Pladsen for Jakob B., som kommer lige fra Vejle og har lidt nyt, som jeg vil nedskrive. Han har besøgt Broderen, som ligger i Vejle som Soldat. Der kom i Gaar Brev fra Hovedstaden, — nej, Telegram, mener jeg, som han læste i Vejle. Tyskerne tog i Gaar Dybbølby, men blev dreven tilbage af vore tapre Jenser, meldte Telegrammet, saa Rygtet om, at Skansen er tagen, er usandt. Det gaar varmt til dernede, vi hører uophørlig stærk Kanonade. Tyskernes Tab er stort, ja Rygtet siger 10,000, men det er vel overdrevent.

I Dag fik vi tre gamle Ribeaviser med otte Dages gamle Nyheder fra andre Blade.

Den 27., Søndag Aften.

Avisnyt er der ikke, utallige løse Rygter, som jeg ikke vil omtale, da de altid tilbagekaldes Dagen efter. Jeg læste et Digt, hvori England bliver udskældt forfærdeligt, — jeg under dem det nok! Tyskerne har taget et Batteri ved

Stenderuphøje, Nord for Alssund, som desværre gør vor Sømagt Skade, da det spærrer Vejen. Rygtet siger, at vor Konge er bleven hvidhaaret; han har en vanskelig Stilling, stakkels Konge!

Fru K. er syg i denne Tid, faa Kvinder lider som hun med sit Land. Min Søster og hendes Frue har samlet 63 Rigsdaler ind til Støvler til de stakkels Soldaterben — „Enkens Skærv!“ Ingen Aviser i 14 Dage, vi lever af glimrende, men destoværre usande Rygter, for Eks. at vi har gjort 10,000 Fanger og skudt den tyske Prins. Hvem mon laver Rygterne?

Vor Kokkepige har da faaet Brev fra sin Broder, som hun har gaaet i en saa stor Angst for. Hun kom ganske bleg op paa mit Værelse og fortalte mig det. Jeg blev ogsaa bleg af Angst, da jeg saà hendes Ansigt, det anede mig ikke, at det var et Glædesbudskab, hun bragte. Den trofaste Sjæl! Her var almindelig Jubel i Huset over hendes lykkelige Budskab.

I Dag havde vi Besøg af en Degn i et af Nabosognene, som Præsten holder meget af, han var ogsaa modfalden, som Stemningen for Tiden er alle Vegne. Vi begynder at frygte Danmarks Død, thi det ser sort ud; men endnu har vi dog ikke sluppet Haabet.

Den 29de Febr.

I Aftes var vor Husven B. her; han bragte flere Rygter, men det er, som jeg sagde tidligere, saa flovt altid at skulle tilbagekalde de Rygter Dagen efter, som jeg nedskriver den foregaaende. Han meldte saaledes, at den prøjsiske Prins er saaret, — ja, man har endog sagt, han var skudt paa Lyksborg Slot, hvor nogle af vore Folk havde givet ham en Kugle, fordi de ikke kunde taale ham paa det Slot, Frederik den Syvende elskede saa højt, og er saa nylig død paa. Saaret er han, det Uhyre; som en komplet Nar sidder han i „Illustreret Tidende“ med et Dødningehoved paa sin Hat. Han er Broder til vor Prinsesse Anna.

Tyskerne har været i „Vejen“ og spurgt Kromanden,

hvor vore Tropper laa for Tiden, og han, Fæet! har sagt: De ligger i „Bække". At et Tossehoved som han dog ikke kan narre dem og sige gal Besked; her var dog vist en Nødløgn tilgivelig. —

„Dagbladet" siger, Vestmagterne kommer snart; jeg tager nu ikke Hatten af, før jeg ser dem; jeg tror ikke paa det Vrøvl. Prinsen af Wales har udbragt en Skaal, i hvilken han har udtalt det Ønske, at Tyskerne, lig de gamle Ægyptere, maa synke i det røde Hav; det synes Dronning Mama vist ikke om, hun er jo tysk med Liv og Sjæl. Vore Forposter har taget 140 Fanger ved Kolding. Hurra! Hurra! Det er dejligt! Man bliver ret grusom i Krigen.

Den 6te Marts.

Flere Dage er svundne, siden jeg sidst skrev, thi Sorgen, som er rundt om i Landet, er ogsaa kommen ind i vor fredelige Præstegaard og har taget Sæde ved Arnen. Vor kære, ejegode Præst ligger af en heftig Lungebetændelse. I Nat var han meget syg; jeg vaagede, og mange Tanker fra den Tid, som jeg aldrig kan glemme, da jeg sad ved den elskede Faders Dødsseng og talte hans Aandedrag, — Tanker saa sørgelige fra hine Dage steg op i min Sjæl. Faders Aandedrag i de første Dage af hans Sygdom var ikke heftigere end Præstens i Nat.

Fra Faders sidste Dage gik Tanken igen til den ængstelige Mulighed, om Herren nu ogsaa vilde kalde Præsten til de evige Boliger? Paa den Sorg for os alle ved det Tab og Fru K. som ensom Enke med den dybe Hjertesorg, som aldrig vil glemmes! Alt som jeg tænkte, klagede Præsten sig, Feberen blev heftigere, og Smerterne tog til, af og til var han vild. Kl. 4 gik jeg til Ro, og Karlen kørte efter Lægen, som har været her i Dag; han siger, at Tilstanden er farlig, i hans Alder svæver den mellem Liv og Død.

Af Krigsnyt intet, alt staar lummert og truende, som ulmer der et Uvejr. Natten mellem Torsdag og Fredag hørte jeg stærk Kanonade; det lød som Torden, hvilket jeg tænkte,

det var; nu hører jeg, flere Folk i Stenderup er vaagnede ved Lyden og har været ude for at undersøge, hvad det var.

Paa Vorbasse Hede har staaet et Slag mellem Tyskerne og vore Dragoner under Ritmester . . . ., som Rygtet siger sov, medens Dragonerne fægtede. De har saaret 24 Tyskere og taget 18 til Fange, vi har mistet 6 Mand, foruden en Læge siges der — dog véd jeg det ej ret, i Morgen faar vi nærmere Bud. [Rytterfægtningen ved Vorbasse d. 28. Febr. mellem Aarhus Dragoner og westphalske Husarer kostede Prøjserne 1 Officer og 36 Mand (deraf 1 Officer og 34 Mand fangne) og de Danske 11 Mand (deraf 4 fangne).] Jeg er saa træt og søvnig, thi jeg vaagede ogsaa lidt sidste Nat, her er saa sørgeligt i dette fredelige Hjem.

Den 8de Marts. *

Hvor mange Tanker paakommer mig ikke ved at nedskrive denne Dato, min elskede Moders Fødselsdag! Tanker, som baade indeholder Glæde og Vemod. Hvor mange Minder fra den svundne Tid, som altid bragte Fest og Glæde i vort lykkelige Hjem, saa langt tilbage som jeg kan huske, lige fra min tidligste Barndom til hendes Dødsdag. Fra denne Dag fik Festen en anden Stemning eller Karakter, men Fader og vi Søstre holdt dog vor vemodige Mindedag til Ære for hende, som vi elskede saa højt og savnede saa inderligt. Vor Dagligstue var altid festlig denne Dag efter Moders Død med friske Moskranse paa alle Malerierne og udsprungne Svibler og Tulipaner paa Faders Plads samt et nymalet Blomsterstykke til Fader fra Julie. Vi var altid i vore Søndagsklæder, og saa snart vi havde drukket vor Morgenthe, fulgtes vi alle tre med hinanden hen paa Kirkegaarden, og naar vi saa kom til vor hyggelige Formiddagskaffe, kom den kære, trofaste Barndomsveninde Anna imod os, ligeledes i sin Søndagsdragt; thi ingen Glædes eller Vemods Festdag kunde tænkes i vort Hjem uden hendes Nærværelse. Mange Taarer trillede ned ad Kinden paa saadanne Dage ved Tanken og Talen om den elskede Moder, hvis Savn aldrig kunde forvindes. Det var

altid, som om Fader og vi Søstre paa disse Dage knyttedes nærmere til hinanden, som vilde vi paa begge Sider udfylde Pladsen og Kærligheden. Aldrig glemmer jeg Fader paa disse Dage, naar han kom ind med sin hvide, broderede Vest, som kun blev taget paa paa de vemodigste Festdage i Hjemmet, og saa det fromme, kærlige Udtryk i hans velsignede Ansigt! Nu er alt fra hin Tid Minder! Hjemmet er lukket, og Arnen er slukket; men Gud ske Lov for Minderne!

Den 9de.

Præsten er slettere. Gud forbyde, at han skal tages fra os; jeg tør ikke tænke derpaa, og dog har Lægen i Dag sagt til mig, at han er farlig syg; i hans Alder er Tilstanden meget farlig. Natten var ogsaa ussel, ubeskrivelig Uro og Feber; jeg vaagede til Klokken fire, han sov ikke hele Natten. Vi sendte Klokken fire Vognen efter Lægen, som var hos en dødssyg Patient flere Mil borte, til hvem man først havde sendt Vogn til Kolding, hvor Østerrigerne havde nægtet Adgang, saa den stakkels dødssyge Kone maatte ligge i Vaande, medens Karlen havde kørt 19 Mil efter vor Læge til hende. Det lyder utroligt, men er dog Sandhed; Forholdene er sørgelige. Doktor B. kom først hertil Kl. 3½ Eftermiddag.

I Gaar var Proprietær M. her til Kaffe og Frokost; han fortalte, at Tyskerne er i F., hvor de har været fra i Forgaars. De har kastet alle Broer af, hvilket tegner til, [at] de vil forlade Jylland og frygter for at blive forfulgte. Jeg har drømt to Nætter om Tyskere med dragne Sabler. Gud forbyde slige Scener her i denne Tid!

Samme Dags Aften Kl. 9.

I Nat skal jeg igen vaage over vor kære Præst, som er meget daarlig, skønt Fru K. er saa glad, da hun finder ham bedre; men den Ro, som er over ham, er blot Mathed. Tyskerne har forladt Kolding og drager højere op i Jylland; nu er de snart i Aarhus og Skanderborg hos mine gode

Venner dér. I Dag har jeg haft Brev fra Maja og Marie, begge Breve handler kun om Krigen og Landets Nød. De skriver, at Stemningen i Hovedstaden er vrøvlet; de giver meget bort og slaar tappert [om sig] med Vrøvl og Sludder i alle Kanter, megen Talen og liden Handling paa højere Steder, skriver de. Her véd vi jo intet og lever som udenfor alt fra den Kant. Et Brev er en hel Begivenhed.

Den 10de Marts.

Præsten er meget, meget daarlig; vi gaar vist en forfærdelig Tid i Møde.

Tyskerne drager højt op i Jylland; Vejle er stærkt besat. Der har været en Kamp baade i Vejle og Kolding. To Tyskere har været hos Ribe Amtmand og udskrevet 14,000 Rdlr. daglig for Ribe Amt. Det er en tung, tung Tid; alt er sort i sort, hvor mit Øje ser hen.

Den 11te, Aften Kl. 8.

Snart vil vist Døden holde sit Indtog i dette lykkelige Hjem; Præstens Tilstand er, som har han kun faa Timer, inden han gaar hjem til den evige Glæde.

Pastor H. og Proprietær B. har været her, men ingen maa komme ind; Præsten ligger stille hen, man mærker, han føler sin Død. Jeg læste en Salme for ham i Middags; han bad selv om „Alt staar i Gud Faders Haand"; han vilde ingen højtidelig have, sagde han. Hvordan Fru K. kommer over det, véd kun Gud, som lægger Korset, men som ogsaa sender Trøsten. Hun fik saa ondt før; Gud hjælpe hende og sende hende sin Fred og Kraft! Det vil han nok; thi hun hører ham til. — — —

Tyskerne skal husere slemt i Vejle; de kaster Købmændenes Varer paa Gaden og gramser om dem, og de er der i den Mængde, at en fattig Urmager har halvtresindstyve i Logis. I Dag har de afhentet Ribe Amtmand, nu faar vi dem vel snart — dog i disse Dage er man kold og sløv for alt uden for Hjemmet her og vor kære Præst.

Den 14de.

Jeg glemmer rent Krigen for alle vore huslige Sorger, uagtet jeg har meget at melde. Der har staaet Gadekamp i Vejle, en Kone og flere Børn siges at være skudte, man fyrede ind ad Vinduerne. Slaget var blodigt, men Tyskerne hævner sig ved at lade Mænd og Kvinder arbejde paa deres Skanser og køre Grus. Man siger, at Pastor S. og alle Jellinge Seminarister kører Grus; jeg synes, det er for galt, til at man kan tro det, og ingen Magt skulde faa mig til at køre Grus, saa tog jeg hellere en Kugle i Hjertet! Doktor B. siger rigtignok, jeg tog den ikke, og idet han sagde det, stak han mig med en fin Saks ind i Armen, og da jeg skreg, raabte han: „Kan De se, De tog den ikke, naar De ikke en Gang kan taale saadan en lille Saksespids i Armen uden at skrige."

I Vejle jager Tyskerne Folk ud af deres Senge og lægger sig selv deri, de Uhyrer! Her fra Landsbyen sendes 37 Ægtvogne, fra Annexet 14. Præsten ligger i den salige Tro, at vi har Vaabenhvile; vi maa jo holde alt hemmeligt for ham. Det er en gyselig Tid. Vi kan ikke mere skrive til nogen Kant, faar ingen Aviser, vi er skilt fra Verden og dens Larm, vi lever af Rygter — det er en underlig Tilstand, men forunderlig spændende; Faren har noget pirrende ved sig, som næsten er fængslende; jeg kan ikke forstaa mig selv.

Den 17de.

Præsten har flere Kræfter, begynder at spise og bliver lidt gnaven, hvilket vi anser for gode Tegn; thi han har hidindtil været saa from som en Engel. Borgmesteren i Ribe, som Tyskerne afhentede forleden, har skrevet hjem, at Ribe maa belave sig paa Indkvartering, thi han vil ikke indgaa paa deres skammelige Fordringer, han vil før lade dem tage selv. De forlanger 6000 Rdlr. daglig i 6 Dage. Vor gamle Dyrlæge har været her i Dag for at træffe Lægen. Han er en sød, gammel Mand; jeg har en forunderlig øm Følelse for alle gamle Mænd siden Faders Død.

Samme Aften, den 17de.

Nu er Huset til Ro, det er min Vaagenat. Præsten sover saa sødt; jeg sidder ved hans Seng og skriver, Notabene saaledes at Lampens Skin ikke forstyrrer. Gid denne Søvn maa bringe Sundhed og Kræfter!

Børnene og jeg gik en Tur; vi var paa Hjemvejen inde hos B.s. Vejret var yndigt, Markerne begynder at faa et grønt Skær. Nu begynder den Tid, jeg elsker, naar man glæder sig over hvert Græsstraa og lille Blad i Grøfterne, som bliver ligesom levende. Der er ingen Tid paa Aaret, hvor man mere paaskønner Guds Gaver i Naturen; senere hen bliver man mere ligegyldig, som altid, hvor man har for meget af det gode.

B. er i Dag i Kolding med Leverance til Tyskerne. Hans Hansens Kone sagde i Dag, at Udleveringen her fra Sognet blev i en Uge 2500 Rdlr. Det er da sandt, at Tyskerne vilde kujonere de danske til at arbejde paa Skanserne i og om Vejle.

Den 18de.

Frøken S. [Præstefruens Søster] sidder ved min Side og spaar sig selv, derpaa skal jeg til det; dog bliver jeg ikke længe oppe, da det er min Sovenat. Da jeg vaagede til Kl. 6 i Morges, har jeg Lov at være lidt søvnig, og jeg har heller ikke Tillid til Kortenes Løfter og Fortællinger som Husjomfruen, der tror paa dem som paa et Evangelium. Vor Patients Tilstand er som i Gaar.

Den 19de. *

Jeg synes dog, vi kan kalde Præsten lidt bedre, uagtet Lægen ikke vil vide af det. Hans Broder kom igen før, ganske uventet. Vi blev glade og tænkte, han kom for at se til Broderen; men desto værre har Besøget en mere alvorlig Grund. Han er flygtet for Fjenden, som skalter og valter saa rædsomt i den Egn, at man kan fortvivle, naar man hører, hvad de byder os danske. De tvinger alle Mennesker

til at arbejde paa Skansen om Frederits. Altsaa, de ikke alene fordrer, vi skal arbejde paa vort Lands Fordærv, men at de skal stilles saaledes, at vore Kanoner i Frederits nedskyder de danske først. Det er en Nidingsdaad, som Historien, idetmindste ikke den nyere Tids Historie, ikke kan vise Mage til, og den vil i Aarhundreder brændemærke den tyske Regering. Min Trøst er, at Stormagternes Ære ej kan se paa det, thi den vilde ogsaa brændemærke dem for Efterverdenen, om de stille saà paa slige Scener i kultiverede Lande. Det er forfærdeligt!

Onkel V. siger, at Kolding Borgere stod opstillede som Slagtekvæg for at modtage Ordrer fra Tyskerne. De Stakler, de vil vist foretrække Kugler for Panden og arbejder vel ikke, uagtet man siger, at Arbejdet gaar rask frem paa Skansen. Tirsdag skal nok Slaget staa. De stakkels, stakkels Jyder, og mit arme, ulykkelige Danmark! Naar vil dog Hjælpen komme?

Den 20. Marts, Aften.

I Krigstider gaar det underlig op og ned; nu siges der vi har staaet os udmærket ved Frederits, og at netop det, at de har brugt de danske til Skansen, har opflammet vore Soldater, saa de har kæmpet som rasende Mennesker og trængt Fjenden tilbage til Gudsø. Ligeledes ved Dybbøl kastet dem 3 Mil tilbage og taget 2400 Fanger. At Østerrigerne har kastet Vaabnene, og at Prøjserne maatte bankes frem, se, det er vel kun Rygter, men af den Natur, som opliver, om de end er upaalidelige. Der fortælles ogsaa om Oprør i Galicien og Ungarn, og at Tyskerne derfor skal hjem og hjælpe; men det er vel ogsaa usandt. Garibaldi har nok rejst sig i Italien, gid han vilde komme at hjælpe os!

Doktoren fortalte, at alle vore glade Rygter er usande — ak! men saa har vi dog haft den lille Glæde saa længe, vi lever jo af usande Rygter, og det er dumt at tylde min Bog med dem; thi de bliver atter tilbagekaldte næste Dag.

Den 22. Marts.

Præsten er stadig bedre, Gud ske evig Tak og Lov! Det er jo paa den Maade en yndig Paaske, vi her i Hjemmet gaar i Møde, men med Hensyn til Livet udenfor Præstegaarden gaar det sørgeligt til for Øjeblikket. Ribe er fuldt besat af Tyskere, det varer vist kun kort, før vi faar dem her.

Den 5. April.

Atter er der gaaet lang Tid. Mit Humør er tungt, og jeg føler ingen Lyst til at skrive. Utallige smaa private Sager piner mig . . Julie har tilbragt Paasken her, ogsaa sin Fødselsdag, og det bliver vel den sidste, vi skal tilbringe sammen, thi til Maj flytter hun, og saa er det Samliv endt, som alle har lykønsket os til, og som har gjort, at vi aldrig har følt Skilsmissen ret. I de Aar, vort Hjem har været opløst, har dog vore Pladser saa nær hinanden gjort, at det har været os, som har vi levet sammen. Vi har delt hver Sorg og Glæde; jeg tør slet ikke tænke paa den første Maj, som fører os saa mange Mile fra hinanden, vi to, som er én Sjæl og én Tanke — dog, lad mig ikke komme ind paa dette Thema, denne Bog er ikke bragt i Stand til Reflektioner, men til at skildre Virkeligheden. Nu er Præsten oppe flere Timer hver Dag; det er yndigt at se ham saa rask.

Om Krigen har jeg ikke skrevet længe, fordi utallige modsatte Rygter mødes, som er kedsommelige at nedskrive, da man daglig hører, det er Opspind; jeg kan ikke forstaa, hvem der laver sligt, men mit Herskab siger, det hører Krigstiden til, det var ligedan i 1848. Nej, jeg vilde vente, til jeg fik noget afgørende og sandt, enten ondt eller godt, og nu har jeg, Gud ske Lov, noget rigtig godt at meddele. Vi har anden Paaskedag gjort brillante Affærer, en glimrende Sejr over en stor, overlegen Magt og kastet Fjenden tilbage med uhyre Tab. Dynger af tyske, saavel saarede som døde, ligger paa og om Dybbøl Skanse.

Bladene myldrer af Breve og Beretninger, som er

mageløse at læse om, men er umulige at gengive. Det kan formelig flamme i mig, naar jeg læser om Livet derovre; jeg kan ikke andet end ønske mig midt i det, dog helst som Kriger. Vi har ogsaa taget nogle Husarer nede i Vejle-Egnen, dog husker jeg ikke hvor mange. I det hele begynder vore Udsigter at lysne, uagtet Tyskerne bliver mere uforskammede; nu venter vi Svenskerne, og vi faar mange Beviser paa andre Landes Medfølelse for vor Sag, og det er altid opmuntrende.

Udholdenheden her i Jylland er rørende, thi om Tysken end udsuger os og røver nok saa meget, kender Jydens Udholdenhed ingen Grænse; han haaber stadig paa de lyse Dage og den retfærdige Sag, som Gud nok vil hjælpe. Paa mit elskede Sjælland forekommer det mig, Modet er svagere og Stemningen mere trykkende. Jeg er i det hele kommet til den Overbevisning, at Sjællænderen har mere Varme straks, men opgiver Sagen hurtigere, hvorimod Jyden er langsommere, men mere sejg og udholdende i Følelsen, som brænder med mindre Glød, men derfor med stadigere Ild, som ikke forbrænder sig selv.

Den 6. April.

I Dag har Pastor B.s været her; jeg kan godt lide det Par. Aftenen var, skønt kold, meget smuk. Himlen var saa luerød, at jeg fik Lyst til at synge: „Did, hvor Solen gaar ned, bor min Lykke". Thi saadan en Himmel maa Ingemann have set i sin Tanke, da han sang om „Slottet i Vesterled, der stod mageløs bygget med de gyldne Fløje", eller rettere „smykket" og af „Vor Herre bygget". Jeg elsker Ingemanns Morgen- og Aftensange med den dybe religiøse Følelse i hver Linje; vi forstaar dem saa godt her i den stille Præstegaard paa Heden.

I Gaar kom her tre Ægtvogne forbi; Folkene kom ind og fortalte os en Del varme Beretninger fra Als, hvor de kom fra. De var fra Horsensegnen, og efter Bestemmelsen skulde de kun være paa Als 24 Timer, men saa tog

Tyskerne dem i Brug i 3 Uger, og de kom kun hjem ved at liste dem bort en Nat. De havde hverken Mad til dem eller Hestene, og naar de bad Tyskerne derom, svaredes der, de kunde jo stjæle. De var saa forsultne og fik Mad baade til dem selv og Hestene.

I Nat drømte det mellemste af Børnene, at hun bivaanede et stort Slag, hvor hun saà Vorherre i hvid Dragt førende de danske, senere hen saà hun et mindre Slag, hvor Vorherres Haand kom ud fra Himlen og hvilede over de danske.

Den 8. April.

Det gaar blodigt til ved Dybbøl; man kan ikke andet end ængste sig, de skyder Dag og Nat og har taget nogle skjulte eller lukkede Skanser, jeg véd ikke, hvad det er, men slemt er det da, thi man mener, de gennem dem kan skade vore Skibe. Gud i Himlen! Frels os fra, at de tager Als, thi det blev et forfærdeligt Blodbad; over vor halve Armee er dér, tænk alt det dyre Blod, som skulde flyde! Det var den forfærdeligste Ulykke, som for Øjeblikket kunde ramme Danmarks Hjerte. Tre Fjerdedele af Sønderborg er brændt; det gaar forfærdeligt til dernede.

Den 24de.

Hvad vi saa længe har frygtet er nu sket, Dybbøl er taget af Fjenden, og en Kamp saa blodig, saa man kan gyse ved Tanken derpaa, har fundet Sted. Vore elskede Soldater har kæmpet med et Mod og en Udholdenhed, som gør baade dem og os Ære, og maaske ingen Nation staar saa højt for Tiden i fremmede Magters Øjne som den danske. Hvor stort Tabet er, vides ikke endnu, man anslaar det til 5,000 med døde, saarede og fangne. Megen Sorg er trindt om i Landet, mange Enker og faderløse fjern og nær, alligevel er Modet og Troen paa Guds Naade imod os ikke tabt endnu, uagtet 40,000 Mand i disse Dage rykker op i Jylland, som allerede er besat til Viborg, og truer med at overskylle hele Landet.

Det er gribende at læse Beretningerne om Kampen ved Dybbøl. Det kan skære i Hjertet at læse om Lidelserne i Hæren, ja dybt i Hjerteroden smerter det, om end vore Soldater staar med Glorie af Mod, Tapperhed og Udholdenhed. Løjtnant Anker, som har udmærket sig saa meget, er taget til Fange, men har i den Grad udmærket sig ved sit Heltemod, at han har indtaget Fjenden og alle; Prinser o. s. v. sender ham Deputationer, som skal tolke deres Beundring og indbyde ham til Hoffet i Berlin, en Ære, han vist betakker sig for. Der staar i Avisen, at han i Hamborg kun vil tale dansk, og at alle løber efter ham for at se hans Helteskikkelse. Indtil det sidste blev han tro ved Forsvaret af sin Skanse Nr. 2, som han, da alt var tabt, selv fornaglede Kanonerne paa, inden han gav sig til Fange. Han har nu i to Maaneder forsvaret den med et Heltemod, som søger sin Lige.

Altsaa — nu er Jylland okkuperet, og Himlen véd hvor længe vi kan sidde i Ro. — Her i Hjemmets lune Rede har vi det fredeligt og godt, vi har haft travlt med Haven. Jeg fulgte Julie paa Vej i Morges for sidste Gang; paa Søndag tager hun derfra, vi var begge vemodige og tunge om Hjertet. Storebededag var jeg i H. med Pastor B., vi kørte lige til Kirken, hvor Julie og Herredsfogdens mødte mig. Vi fik en dejlig Prædiken; i det hele var det en smuk og højtidelig Gudstjeneste, som maatte gribe alle. Talen blev som Følge af Tiden holdt i politisk national Aand, Præsten sagde, hvad der ogsaa er sandt, at det vilde være en Hykler, som i denne Tid sagde, han tænkte mere paa det himmelske end det jordiske Hjem, og den Synd tilgav Gud os, som selv havde indblæst i vore Hjerter den helligste af alle Følelser, den for vort Fødeland. Han udviklede det saa smukt og bad Gud sende os Naade og Velsignelse, saa vi beholdt det rette Mod, nemlig Taalmod; hu ha, det kan vi alle trænge til!

Den 30te.

H—sted er stærkt besat af Fjenden, hver Gaard har Indkvartering. Vi er er jo heldigt stillet, at vi ikke ligger lige ved Landevejen, thi skønt Fjenden fra alle Sider farer paa Kryds og tværs gennem Sognet, er Præstegaarden fri. Frederits er rømmet af de danske og besat af tyske, det er et nedtrykkende Budskab. Nu er vi stakkels Jyder i tysk Vold, alle vore Jenser er dragne fra os. Gud være lovet, nogle af dem er endnu i god Behold; det vilde jo ogsaa være forfærdeligt, uden Resultat at lade dem slagte, som det skete ved Dybbøl med vore modige, trofaste Krigere.

I Gaar var vi paa det smukke S—skov; Vejret var rædsomt, men Skoven staar i tyk Knop lige til Udspring, og Skovbunden er det dejligste Blomstertæppe. Hvor denne Tid paa Aaret er henrivende, naar hele Naturen, ja hvert et lille Blad, taler om Opstandelse og Udødelighed; vi har jo altid alvorlige Tanker i denne Tid — selv om man kan spøge og le lidt udvendig; kommer man i Naturen, faar man Haab og Trøst.

Den 2. Maj.

Det gaar forfærdeligt til i disse Dage, vore Affærer er saaledes paa Spidsen, at det enten maa bære eller briste. Til alle Sider tykt besat af Fjenden. Postgangen standset, ingen Breve eller Aviser. Vi faar kun Nyhederne gennem usandsynlige Rygter, saaledes i Gaar fortaltes: at Kongen var slaget ihjel af Københavns Pøbel, da Frederits var rømmet; andre siger, den blev rømmet paa Grund af en engelsk Note.

Den 10. Maj.

Tyskerne sværmer rundt til alle Sider i Egnen og tager Folks Heste; saaledes har de taget Nabopræstens Heste; det er næsten ubegribeligt, de ikke har fundet Vej til vor Præstegaard, vi venter dem dagligen, men de ude-

bliver. Jeg har læst en Prædiken og bragt et Sigtebrød til den fattige Kone, ogsaa hun er mere syg end ellers og den fjollede Datter mere fjollet, alt er tungt at tænke paa. Stadig de samme Rygter om Vaabenhvile, fransk og engelsk Flaade; det opløser sig nok i, at den østrigske Flaade er kommet op i Nordsøen. Maanen skinner saa yndigt ind til mig; det er saa underligt at se ud i den stille, fredelige Natur, følende sig som udenfor Verden og dog vidende sig saa nær ved Ufreden; en grel Modsætning!

Den 19. Maj.

Da Karlen skulde til Ribe Dagen før Pinse, bestemte Julie og jeg at tage med, da de har ventet os i hver Ferie, fra vi kom til Egnen, at tilbringe vor Fest der.

Ved Ribe Anlæg mødte jeg den første Tysker; det gør et underligt Indtryk at se den første Fjende Ansigt til Ansigt, jeg har aldrig følt det før, men noget hidtil ukendt rørte sig i min Sjæl. Til Familien B. kom vi til Kaffe og Frokost, overalt vrimlede af Tyskere. Da vi holdt udenfor, raabte Borgmesterens Fuldmægtig, vi skulde skynde os at køre tilbage med Vognen, thi de tog alt, hvad de saà, den Dag af Heste og Vogne. Kusken fòr af Sted med Vognen, uden at bede, jeg vilde været med, men Julie og Fru B. trak mig i Benene og vilde ikke høre om Afrejse.

Efter Frokost gik vi ud og saà lidt paa Fjenden, der stod for os i alle Nationers Skikkelse. De saà afskyelige ud, og selv Officererne sagde, det var Bærmen af den tyske Armee. Det er interessant nok at se de forskellige Folkeslag, flere var næsten sorte, saa mørke var de, og mange vilde Kroater, der mere lignede Dyr end Mennesker.

En fattig Kone havde i de Dage mistet sit Barn i Ribe og var gaaet ind til Nabokonen, som havde saa mange dejlige Blomster, for at bede om nogle at pynte det lille Lig med. Hun fik Afslag, da Konen solgte sine Blomster og ikke vilde give dem bort. Kort efter aabnedes Døren, og en vild, tysk Flok styrtede ind, afskar alle

Blomsterne, som de pyntede deres Hatte med, og fór derpaa atter ud, og ind hvor det lille, fattige Barn laa Lig i sin Kiste. Da de saà Liget, faldt de alle paa Knæ og bad en Bøn, derpaa tog de Blomsterne af Hattene og strøede paa Barnet, saa Blomsterne kom alligevel paa rette Sted. Det var et forunderligt Træf, ret som om Guds Finger havde ledet Tyskernes Gang.

Man bliver lidt blød om Hjertet, naar man hører om menneskelige Følelser hos de Asner. Saaledes fortalte Fru B., hun en Dag havde set en tysk Soldat ligge udenfor Kirken med foldede Hænder, hensunken i Bøn, og en Soldat havde gaaet og grædt paa Kirkegaarden. Sølle Bæster! De bliver jagede som Hunde fra Sted til Sted og lider maaske af Hjemve. De Menige har jo kun at lyde, men de, som leder Røvertoget, over dem komme Straffen, som er Herrens! Vi er smaa og hjælpeløse Stakler.

Som sagt, der myldrede af Tyskere og alle saà ækle ud; de myldrede i Haven, hvor de laa og pjaskede, dels i Baaden, dels i Vandet, som de lod til at synes om. De har den Dyd, at de er renlige, og de gør ikke andet, naar de er i Kvarter, end vaske og børste sig. De sang med stygge, underlige Stemmer, skreg og hylede som vilde Dyr.

Pinsemorgen stod vi op for at gaa i Kirke; som vi stod færdige til denne Vandring, kom Fru A. for at indbyde os til Aften og tillige bede os for at se paa 400 Østerrigeres Ankomst til Byen.

Vi vilde nu i Kirke, og skønt hun gjorde alt for at animere os til at gaa efter Fjenden i Stedet for efter Gud, blev vi dog vort Forsæt tro og lod os ikke rokke, men gik til Domkirken, hvor vi hørte en dejlig Prædiken af Provst B. Da han var midt i den, hørte vi klingende Spil, og med fuld Musik holdt Tyskerne deres Indtog; de stillede udenfor Kirken, saa Provsten maatte afbryde sin Tale. De drog ind med den „tapre Landsoldat", hvorpaa de ved Kirken spillede en Salme, medens de alle knælede ned med Hænderne for Øjnene og bad.

Jeg følte en forunderlig bitter Følelse i mig, medens tunge Taarer trillede ned ad Kinderne; Modsætningen var saa grel — den høje, dejlige Pinsefest, og den for os saa haarde Fjende, knælende Side om Side, bedende til samme Gud, fejrende samme Fest, [som vi] — det var bitre Følelser, som kom i Hjertet! —

Om Aftenen i Selskabet var Familjen, vi besøgte, i den Grad begejstrede over deres Logerende, „Baron de la M.". at de forekom os som halve Tyskere. I det hele ærgrede vi os over det Mylder af pyntede Damer, thi de kunde i Sandhed ikke gøre mere Stads, om det havde været danske Tropper, end de her gjorde af de fjendtlige med Hensyn til Pynt, Koketteren og Spadseren; det havde været Damerne til større Ære, om de havde siddet hjemme bag nedrullede Gardiner.

Fru A. stod med hele Overkroppen ud ad det aabne Vindu for at se efter de smukke Officerer og var næsten vred paa os, fordi vi foretrak Kirken for den Fornøjelse. —

Vi var i høj Grad udbudne og blev vist en mageløs Gæstfrihed i de Dage; vi kunde næsten ikke overkomme de mange Indbydelser Formiddag, Middag og Aften, ja endog den Dag, vi rejste, blev der gjort Selskab for os, som vi da ikke deltog i. Folk var i høj Grad venlige, og vi morede os yndigt tidlig og silde, ikke mindst hjemme i den smukke Havestue med den romantiske Udsigt ud over den dejlige Have, hvor alt stod i fuldt Flor.

Det var ogsaa ganske morsomt at se de mange Tyskere, uagtet jeg hader de Bæster, og der var noget i Ripensernes Jubel, som stødte min finere og ædlere Følelse og min Danskhed. —

Doktor B. havde tre i Logis; at de var gode imod dem var meget naturligt, men det Lefleri mellem de unge Damer og Officererne stødte os alle, uagtet vi godt kunde se, der stak en Skønhed næsten i hver Løjtnantskjole. En Dag var der Concert, Officererne havde skrevet Program til alle Familjer, vi fik ogsaa et, men vilde ikke ned-

lade os til at give Møde; der var saamænd ogsaa nok foruden os. De spiller udmærket, jeg har aldrig hørt dejligere Musik end Østerrigernes, de har nogle aparte, klangfulde Metalinstrumenter.

Den 24. Maj.

Da jeg før sad og skrev til Maja, kom der Bud efter mig; der var kommen en østerrigsk Officer for at bestille Kvarter til 14 Mand, hvoraf vi skal have en Hauptmann og hans Oppasser. Det er et Tordenslag for os alle, men herved er intet at gøre. Herredsfogden var med. Her var en udmærket Scene mellem Pastor K. og ham, som jeg aldrig vil glemme. Præsten førte Tyskeren hen for Frederik VII's Billede og sagde: „Ja, her ser De vor elskede afdøde Konges Portræt, hvis Minde lever i alle danske Hjerter; De maatte ønske, De havde en saa folkekær Konge hos Dem." Derpaa førte han ham hen til Eugène Beauharnais og sagde: „Og her ser De Franskmanden; til ham staar nu vort Haab". Tyskeren bukkede og saà gal ud. Jeg fandt det udmærket, men Fru K. blev ulykkelig for det, og senere kom Kusken ind med den Hilsen fra Herredsfogden, at den tyske Officer havde sagt, at, havde han ikke set, Præsten var syg, havde han ikke taalt hans Bemærkning, og han vilde bede ham være forsigtig med næste Officer, da det ikke var sagt, han vilde taale slig Tale.

Den 28. Maj.

Nu er altsaa Huset fyldt med Tyskere, og hvad vi længe har ventet som noget forfærdeligt, er nu sket, og som det saa ofte gaar i Livet, nu vi er i det, er det ikke saa slemt.

Vor Hauptmann er en smuk og nobel, høj, ung Officer med et rart, alvorligt Ansigt; han er forgudet af sine Soldater, som sagde, de brød sig ikke om godt Kvarter selv, naar blot han fik et godt Logis. Hans Oppasser er ogsaa rar, han hedder „Gallus" og gaar hele Dagen i Køkkenet;

det er forbavsende, hvor han og Pigerne — især Kirsten — kan forstaa hinanden, han taler tysk, hun dansk og stundom — han dansk og hun tysk, et malebarisk Sprog, som de dejlig gensidig forstaar. Her er Liv i den ellers rolige Præstegaard; da han er Bataillonschef, stiller alle Soldaterne hver Dag her i Gaarden og præsenterer sig for ham. Forleden fik de alle Lønning, det var morsomt at se, og den Dag var vi alle, store og smaa, med Næsen paa Ruden. Soldaterne ligner vore Jenser og ser skikkelige ud, sølle Stakler, som er sendt saa langt fra Hjem og Slægt for at slagtes!

Vor Hauptmann var forleden i Ribe og kom hjem med Skødet fuldt af Kager til Børnene og Sukkergodt, som forskaffede ham et Besøg af dem Dagen efter; han kyssede lille Hans tre Gange. Han har et Gods i Steiermark, er gift og har en lille Søn som Hans, derfor holder han saa meget af ham. Forleden viste han Præsten et Billede af vor „tapre Landsoldat" og den kongelige Familje og ytrede, vi havde ingen bedre Venner end Østerrigerne, som ikke mere vil slaas med os, men vende hjem, naar Vaabenhvilen er endt.

Den 30. Maj.

Alt gaar sin Gang, vi ser Tyskerne paa alle Kanter, men her er de skikkelige og Soldaterne morer sig prægtigt. Saaledes var forleden en af dem klædt ud i en af Pigernes Dragt og gik om som Dame med hele Sværmen efter sig. Disciplinen er streng, en af Soldaterne har siddet to Nætter i Klokketaarnet, fordi han kom for silde hjem, og en har ligget lænket af en anden Grund, som jeg ikke kender. Vor Hauptmann kom atter i Gaar hjem med Kager til Børnene, vi finder ham stadig yndig og nobel i sin Færd, og han synger saa dejligt; Pianoet er flyttet ind i Salen til hans Afbenyttelse.

I Gaar havde vi Besøg af to østerrigske Officerer, som kom for at besøge Hauptmannen, der var bortrejst. De

kom da kun til Salen, hvor Præsten stoppede dem, de klagede over Kedsomhed, de sølle Bæster; ingen her vil have med dem at gøre. Vi gaar i stor Frygt for Elses Søn, han er den eneste i Sognet, som ikke lader høre fra sig; gamle Else er nær ved at dø af Sorg og er hoven af Graad, stakkels gamle Else! Jeg kan ikke udholde at se den Sorg og de Taarer.

Den 2. Juni.

Nu er vi begyndt paa Aarets yndigste Maaned, men Tyskerne har nok i Aar taget vor Sommer, thi det fryser om Natten, og om Dagen gaar vi rundt med forfrosne Ansigter uden at føle en mild Luftning fra nogen Kant. Vi er bleven lidt bange for vor Hauptmann, thi Rygtet fortæller nu, han er saa streng mod sine Soldater, og at han stundom faar som Bersærkergang af Heftighed, saa vi er lidt urolige ved Tanken om, at Vaabenhvilen snart er udløben, og at han saa som et rasende Menneske kommer ind og ødelægger og plyndrer alt.

Der er i det hele noget uhyggeligt ved Tanken om, at vi snart igen skal have Krig, til alle Sider er vi omringet af en mægtig Fjende. Hans hele Opførsel under Hvilen har her været beskeden og human, han vil ikke engang have mere end ét Vokslys tændt om Aftenen og vil ikke have Salen for ej at berøve „Damerne" Instrumentet, en Beskedenhed, som er større, end man kan vente den af en Ven, mindre af en Fjende.

Den 6. Juni.

Dagene svinder i ensformig Ro uden politisk nyt, Østerrigerne opfører sig godt, og vor Hauptman er rar, skønt vi har været vred paa ham, thi han har skudt vor Gøg og oven i Købet hængt den op i Gaarden paa en Dør som Trofæ. Først var han paa Jagt efter den i Haven, — denne vor kære Nattergal, som vi holdt af. Han laa som en kaad Dreng helt hen ad Gangen for at se, hvorfra den

kukkede. Han har sagt til Pastor B., han ikke kunde sove for den om Natten, saa snart han lukkede Øjnene, hørte han det „Kukkeri". Han har noget barnligt ved sig og morer sig i al Uskyldighed, leger med sine Soldater, mader Høns og Ænder, springer over Snore og ser paa, at „Svip", Pastor B.s Hest, bliver striglet 2 Gange om Dagen, hvilket han har givet et Par Soldater Ordre til at udføre; vi er bange, han tager hele „Svip", naar han har faaet ham smuk nok.

I Gaar var der stor Fest i Stenderup, vore Piger var budt med til Bal, men de hverken vilde eller maatte; Hauptmannen kom først hjem Kl. 5 i Morges; det var ikke for tidligt. De lod Raketter gaa op i Aftes.

Den 9. Juni.

I Nat er alle vore Tyskere rejste, og her er bleven Ro og en underlig Tomhed i Huset, ja lille Hans gaar endog og græder, fordi de er borte, men haaber nu paa dansk Indkvartering. Vi var alle lidt vemodige ved at se dem drage bort, thi dels har de opført sig skikkeligt, og dels hører det ikke til den menneskelige Natur — i det mindste her i Danmark — at vedblive med at nære Had. Krigen er unaturlig, og det er forunderligt, den Tid ikke kan komme, da det ene Menneske ikke skal myrde det andet. Østerrigerne holder af de danske, de hader Prøjserne, siger de, og er kede af den hele Krig, de vil ikke slaa paa vore Soldater, men bliver næppe fri, der er vist ingen, der spørger dem om, hvad de vil. Gallus (Opvarteren) var meget bedrøvet i Aftes og forsikrede, at nu gik de den visse Død i Møde i Stedet for at komme til Hjemmet, som de sukkede efter og havde haabet at komme til efter Vaabenhvilen. Det ser uroligt ud, men vi véd hverken ud eller ind. Vor Hauptmann kom ikke og sagde Farvel, men efterlod et Brev, hvori han bad Præsten hilse „den beiden Damen" — (Julie og jeg) og sagde, „han kyssede vore Hænder" — en Talemaade, han altid brugte,

naar han bød Farvel; vi følte os jo smigrede over Venligheden, den lød saa ridderlig; her i Landet kysser Herrerne ikke paa Hænderne. Det er saa ynkeligt, at de sølle Østerrigere endelig skal bankes til at slaa paa os danske, naar de meget hellere vil være vore Venner.

Samme Dag senere.

Hvor stor var ikke min Forundring i Middags, da jeg stod i Vinduet og vor Hauptmann kom knaldende ind i Gaarden og med glædestraalende Ansigt svingede Hatten til Vinduerne som en god gammel dansk Ven. I „Vejen" havde de faaet Kontraordrer, derfra skulde de vende tilbage til Kvarteret og blive endnu 14 Dage, da Vaabenhvilen er forlænget. De var alle saa glade og, ubegribeligt nok, jeg syntes ogsaa, her blev Lystighed i Præstegaarden, og at vi baade ude og inde med livlige Følelser saà vore tyske Kammerater drage ind i Gaarden. Julie og jeg mødte senere hele Regimentet, som kom marcherende, Soldaterne nikkede glade til os som Venner, der længe har været skilte. Der er noget glad gemytligt og i høj Grad godmodigt ved Wienerne, som minder mig om mine elskede Københavnere. De Stakler! De vil saa nødig slaas med os, nu bliver de vel fri.

Den 11. Juni.

Medens Julie læser den franske Lektie med de ældste Børn, fordi jeg har spillet med lille Jenny, vil jeg skrive lidt i min Dagbog. I Gaar talte jeg første Gang med vor Haùptmann, thi her i dette danske Hus undgaar vi alle Møder og nøjes med en Hilsen uden Ord. Julie og jeg spadserede i Haven og vilde gaa ind for at faa lidt Skygge i det store Lysthus, men blev meget alarmerede, da Hauptmannen sprang os i Møde som en Raket og indledede i den Grad en dyb Konversation om Krig og Fred, om Dans og Kortenspil, om Hjem og Børn, som han forsikrede, han elskede af ganske Hjerte. Han er mageløs livlig,

men pludrer saadan paa, at man næsten ikke kan følge ham; det er vist, fordi han saa sjelden taler, saa skal han have sagt saa meget; det er, som man tog Tappen af en Tønde, men naturligvis er det god Vin, som kommer fra Tønden. Han er vakker baade at se og høre paa, og Samtalen varede ikke kort, vi fik meget at vide, men blev afbrudt af Stuepigen, som kom og kaldte til Bords. Han fulgte os til Døren og gentog Ordene fra Brevet: „Ich küsse Ihnen die Hände", — et Wienergalanteri, som hos os lyder saa gammeldags! men yndig er han.

Vi døde ikke i Synden, da vi kom ind, og de sagde alle med Pastor B. i Spidsen, at vi havde nok ikke løbet *fra* ham, men *efter* ham; vi gav Svar til Gengæld og sagde, at vi vilde gøre hvad der stod i vor Magt, for at faa en lignende, salig Time.

Den 14. Juni.

I disse Aftener har vi haft komiske Scener med vor Hauptmann. Han kom i Søndags hen til Køkkendøren, hvor Julie, Børnene og jeg stod, og spurgte om vi holdt af „Feuerwerk"? Hertil svarede vi „Ja" uden at tænke videre derpaa. Vi mærkede nok, han og Oppasseren havde travlt med at arrangere noget og hørte omsider, de agtede at afbrænde et Fyrværkeri til Ære for os. Der var Bal i Stenderup, men Kl. 10 kom Indbydelsen til os at træde ud i Haven, og Hauptmannen var gaaet fra Ballet for at antænde det. Folkene, Børnene, begge Præsterne samt Julie og jeg mødte paa Plænen; men trods alle Anstrængelser vilde det ikke tænde, og efter et Par Timers forgæves Venten gik vi ind, ledsaget til Døren af Hauptmannen, som baade var flov og gal i Hovedet.

For at give Vreden Luft gav han sig til at udskælde en fuld Soldat, som ogsaa havde forladt Festen og foretrak at være Tilskuer af Fyrværkeriet. Han blev jaget ind ad den ene Dør og kom ud ad den anden, saa han tilsidst for Ulydigheds Skyld skulde have rigtig Straf, og vi maatte

have den rare Pastor B. ind for at bede godt for ham. Pigerne havde lukket ham til Side, og det var næsten komisk at se vore danske godmodige Piger slæbe af med den døddrukne, tyske Soldat, for at denne skulde slippe fri for Hauptmannens Straf — ventelig at ligge krum, thi det er det sædvanlige.

I Aftes tordnede og lynede det stærkt; vi fik Omelet, og vor Hauptmann fik ogsaa et Stykke op; af Glæde over det — thi han er en stor Slikmund — tror jeg, han sprang lige op af Sengen for igen at arrangere Fyrværkeri, thi i den var han, da Pigen bragte ham Omeletten.

Kort efter raabte Gallus, Opvarteren, ind ad det aabne Havevindue: „Nun geht das Feuerwerk", og ud kom hele Familien atter trods de flammende Lyn og Regnen, der dryppede fra alle Blade.

Scenen fra forrige Aften fortsattes, vi ventede og Krudtet futtede, men vilde ikke tænde. Nu tog Hauptmannen det Parti, ikke at blive vred, men forene sin Latter med vor og atter at ledsage os til Døren med Løftet om det en anden Aften. Forrige Aften sagde han: „Morgen ganz gewiss", nu sagde han: „Morgen vielleicht".

M. og jeg saà, hvad der var skjult for de andres Blikke, at han var i dybeste Negligé, thi den store Kappe blæste til Side og lod os skimte den hvide Dragt underneden.

Den 16. Juni.

Den Dag, Pastor B. rejste, kom der en straalende østerrigsk Officer til Gaarden, og kort efter fik vi Bud fra Hauptmannen, om Fruen var hjemme; travlt fik vi med at gøre fint, da vi anede Besøg. Omsider aabnedes Døren og ind traadte — ikke vor Hauptmann, som aldrig har haft Benene inden for vore danske Døre; men den fremmede, der præsenterede sig selv som Hauptmann — jeg husker ej det malebariske Navn; han logerede paa S—skov og mødte som Oldgrandsker for at faa Oplysning om en stor Runesten, der staar ved Kirken. Det var heldigt, Fru K. vidste den latinske

Inskription, og nu maatte vi rask tale op med ham, saa godt vi tre Stympere formaaede. Vi viste ham Stenhamrene, og han saa paa Malerierne o. s. v.

Han var en smuk Mand med et gyselig strengt Blik, et rigtig Fjendeudtryk, vel høflig og gentil, men med et Udtryk i Øjet, som om det vilde være ham [et] lige saa let som behageligt Arbejde, at bore en Dolk gennem os alle tre. Jeg kan ellers ganske godt lide, naar en Fjende møder som Fjende, thi jeg har altid fundet, at Østerrigerne er for sødtalende.

Nu rejste vor Hauptmann til Ribe, naturligvis for at købe et nyt „Feuerwerk".

Den 27. Juni.

Mange Dage er forløbne, siden jeg sidst skrev, Tyskerne er rejste, og før Afrejsen havde vi to Gange „Feuerwerk". En Aften gik jeg nede i Haven, vor Hauptmann og Gallus kom hen til mig for at spørge, om jeg vilde se „Feuerwerk", jeg bad, om jeg maatte hente de andre, som ogsaa kom alle Mand, endog Fru K., hvilken sidste holdt sig i tilbørlig Afstand. Raketterne gik godt og tabte sig i Himlen som Stjerner, Børnene var henrykte, thi de har jo aldrig set sligt, og jeg, sølle Stakkel, fik ligesom lidt Tivolifornemmelse, uagtet jeg ikke fandt Lighed mellem her og der, men det er saa længe siden jeg har været med til lidt Gøgl. Raketterne blev skudt ud med Hauptmannens egen Haand og gik godt og højt, hvorimod en Troldkælling ikke vilde tænde. Et Par Kanoner gik godt, men et Ildhjul faldt ned af Træet, hvori det var hængt op, netop som det gik allerbedst. Hele Haven stod i Røg og Damp og myldrede af Østerrigere.

Det var forunderligt nok at se vor stille, danske Præstehave omskabt til et Tivoli og alle de glade tyske Soldater mellem os danske, de hoppede og klappede for hvert Knald. Wienerne minder mig altid om Københavnerne, det samme barnlige godmodige og glade som mine elskede derhjemme over Sø og salten Vove.

Den i saa høj Grad udpræget dansksindede Pastor K., bestod en haard Kamp mellem sit Had til Tyskerne og sit gode Hjerte, som ikke tillader ham at hade det enkelte Individ.

Den Aften var Hauptmannen ret i sit Es, fordi hans „Feuerwerk" endelig lykkedes. Han indbød os til at gæste sin Familje i Østerrig, saa skulde han rigtig more os, han antager vist, at det i det mindste er Julies og min Opgave [blot] at more os, thi han taler kun med os om Dans og Lystighed, han finder, vi faar for lidt af den Slags.

Den Aften var han fornøjet baade med os og sig selv, thi han lovede os to lignende Aftener, og det i langt større Stil. Næste Dag kom henrykt Gallus løbende til os og fortalte, de havde faaet Vaabenhvile i to Maaneder, og hans Herre rejste til H—sted lige saa henrykt for at udbede sig Permission til med Gallus at tage hjem til Østerrig i den Tid. Gallus var helt forvirret af Glæde ved Tanken paa Besøget hos Fader og Moder, han klappede i Hænderne, og Herren kørte lige saa glad til H—sted. Dog — Glæden fik en brat Ende, han kom meget bedrøvet og nedslaaet hjem, Rygtet var usandt, som havde staaet i „die Presse", Afmarchen var bestemt til to Dage senere.

Den sidste Dag var Præsten med Frue og Julie i Ribe, jeg skulde blive hjemme for at indgyde Fjenden Respekt. Julie havde om Morgenen talt med Hauptmannen nede i Haven, hvor han havde lovet at vente med Antændelsen af Fyrværkeriet, til de kom hjem, dog kunde dette Løfte ikke holdes, thi de skulde tidlig op for at afmarchere næste Dag; de ventede en Time, men saa blev det futtet af.

Der var den Aften saa mange Østerrigere, at Tonen blev altfor munter, og Børnene og jeg maatte trække os tilbage til den lille Lund, da jeg ikke fandt det passende at staa i al den Kommers. Saavel Gaardens Folk som Tyskerne var saa kaade, og mange fremmede var strømmede til, omkring fra Sognet, baade tyske og danske. Tyskerne var vemodige ved Afskeden fra Sognet, hvor de har haft det godt under

den lange Vaabenhvile, dog mindre end første Gang. Hauptmannen bad Præsten om Tilladelse at skrive og sende „Kleinigkeiten", naar han kom hjem til sit Gods.

Dagen efter kom 4 stakkels Østerrigere, som havde ligget paa Haderslev Lazareth. De kom for at spørge om Vej, og saá lidende, syge og bedrøvede ud. Jeg maatte gaa, fordi jeg kom til at græde, og løb lige mod Julie, som gik af samme Grund. De fik Kaffe og Frokost i Overflødighed, og jeg mindedes Skriftens Ord: „Hungrer din Fjende, giv ham Mad; tørster han, giv ham Drikke". — Det var netop denne Tanke, som rørte mig; de sad her ved Fjendebord, vildfarende, lidende og ulykkelige, de Stakler, i et fremmed Land, langt fra alt hvad de elskede. Denne Medlidenhed med Fjenden er en forfærdelig Følelse! —

9. Juli.

Vor noble Hauptmann med sine Folk drog gennem H—sted forleden; den Nat drømte jeg saa meget om ham, han har vist sendt os en Tanke paa den Tur. Gid han levende maa komme hjem til sin unge Kone og lille Dreng; hans hele Optræden her var saa ædel, saa man glemte, han var en Fjende. Vi fik alle saa mange Hilsener fra ham med Manden, som kørte ham til „Vejen".

Stakkels gamle Else har nok mistet sin Søn; vi har længe gaaet i Bekymring for ham, da hun slet ikke hørte fra ham efter Dybbølslaget. Hun har grædt i al den Tid, som Hjertet skulde briste, det var næsten ikke til at udholde at se paa hende. Præsten skrev forleden til Regimentchefen og fik det Svar, at ingen vidste noget om ham, han var enten død under Skansen, eller ført saaret bort; alle Oplysninger var umuligt at opspørge. Stakkels gamle Else! Hendes Sorg er uden Grænse. Pejter var jo hendes Glæde og Lyst her i Livet. Vor Herre bringe hende sin Fred og Trøst; thi vi andre Stakler formaar saa lidt her.

Dorthea Kokkepige har været paa Als at besøge sin Broder; hun gik 10 Mil, og forsikrede, hun kunde gaaet

dobbelt saa langt blot for at sé ham; ja, hun gik jo 20 Mil, thi hun gik jo ogsaa tilbage. De to Sødskendes Kærlighed er i høj Grad rørende; han stod paa Vagt, da hun kom, og kendte hende ikke, da hun søgte ham dér; — men „Jøsses“ — sagde hun, „sikken Glæde der blev, han blev lige saa murehvid, og ingen af os kunde tale“. — Nu ligger han maaske ogsaa død, thi vi har jo mistet 3,000 paa Als, da Tyskerne tog den.

Hvilken forunderlig Ulykke vi har med os i denne Krig, som om Gud ret vil have os i Knæ; vi har vel trængt til det, vi var vist ikke ydmyge nok, da vi begyndte!

Den 13. Juli.

I Aftes var Herredsfogdens her, Vejret var dejligt, vi drak baade Kaffe og The i Haven; her var saa behageligt og hyggeligt. Om Aftenen fik vi megen Musik, vi gav alle Bidrag; dejligt, man har de smaa Glæder inden Døre, og en Lykke, man midt i alle disse Ulykker dog kan lade sig hendrage dertil og for en Tid glemme det stakkels Land og de mange bedrøvede Mennesker.

Den 18. Juli.

I to af Egnens Præstegaarde har Fruerne gjort Skandale ved deres Lefleri med Fjenden, saa selv Officererne fandt det væmmeligt, og det vil sige meget, da det var dem, som fik Viraken. I Præstegaarden hos os kom Fjenden ikke inden for Familjens Døre, det eneste Samkvem vi havde, var det lille „Feuerwerk“; men hos de Familjer, der omtaltes paa E., dansede Fruerne og Lærerinden med dem om Aftenen; det gør ikke nogen dansk Kvinde Ære. Flere Damer i enkelte, ja to, Nabobyer har ligeledes prostitueret sig. Det er sørgeligt, at vort Køn i en saadan Trængsels Tid kan forglemme sig; her er utallige Historier i den Retning. Igaar fulgte Hr. og Fru L. os til H. Den ældste Søn er kommen hjem fra Krigen; hans Bryst har faaet et stærkt Knæk, saa han vel næppe kommer til Kræfter mere. De

stakkels „Jenser“ har gennemgaaet saa meget med Nattevagt osv., da vi nu har saa faa. Han havde staaet Strandvagt i 3 Nætter i Træk, og de faa Timer, han sov, tilbragte han i et aabent Skur, hvor det blæste og regnede ind. Han sagde, at de Soldater han levede imellem, ærgrede sig meget over de højere Officerers Tolerance lige over for Fjenden. Dagligen, naar de blev afløst fra Nattevagten, fik de en Kugleregn fra Fjenden; men de maatte ikke besvare den, sagde Officererne, for ikke at irritere Fjenden; det lyder mistænkeligt. Mange af de lavere stillede Officerer siger, de snart ikke mere kan være bekendt at tjene i den danske Armee; thi der er saa mange mistænkelige Ting, som forefalder, der tyder paa den sørgelige Vished, at der er Forræderi med i Spillet.

Et sørgeligt Syn var det paa Herregaarden E. at se de mange Ægtvogne, som kom fra Varde, fyldt med store Læs af Sæd, Tobak, Urtekram osv. Først kom en Flok tyske Husarer, saa 60 Vogne med fyldt Læs, og saa sluttedes Toget atter af Husarer og en lukket Vogn med nogle Embedsmænd, de bragte med som Arrestanter. Hvad der var det værste var, de hele Vejen har banket paa vore Bønder. At tænke sig, at vore frie selvstændige Bønder skal danse under Svøben, det piner Hjertet.

Den 23. Juli.

I Gaar gav jeg Ferie, et Tidspunkt Børnene, saa vel som jeg, hilste med Glæde, og dog var jeg ulykkelig, da vi sang vor Afskedssalme, thi jeg kunde ikke lade være at faa Taarer i Øjnene og vilde nødig have, Børnene skulde se det. De sad med deres glædesstraalende Ansigter og vilde vist antaget mig for smaatosset, om de havde set en Taare i mit Øje, hvorfor jeg af al Magt søgte at trænge den tilbage.

Saa uendelig mange Tanker greb mig, da vi sang: „Til vor lille Gerning ud, gik vi smaa fuldglade, Viljen saá den kære Gud, hjalp os, som vi bade“. Har vi bedt ham paa

den rette Maade? Og har jeg og vi alle været opfyldt af vor Gerning i den sidste Tid? Nej og atter Nej! — Meget andet har opfyldt vor Sjæl og vor Tanke end Gerningen paa Skolen, den har i lang Tid været en Biting, og ofte har vi været opfyldt af andre Ting og sløjet af med den. Heller ikke kunde jeg lade være at tænke paa, da jeg sidste Aar endte min Skole med en Glæde, som jeg næsten ikke kunde bære, saa fri og let som en Fugl i Luften, og i Aar? hvor er alt forandret. Sorg og Taarer til alle Sider og vort elskede Land i Trængsel og Nød. Hvor anderledes var alt i Fjor i alle Huse og paa alle Ansigter, hvor i Aar kun læses Sorg. Prøvelser og Livets bitre Kamp staar paa de fleste. Et Aar er ingen lang Tid, og dog er det sidste indholdsrigt, som gemte det en hel Aarrække af Smerte."

Dagbogen fortsættes, om end kun med sparsommere Bidrag, under en Rejse i Sommerferien, og efter at Lærerinden igen er vendt tilbage til sin Præstegaard. Saaledes noteres, den 12. September, at hun modtog „to Breve, en sjælden Gave i denne Tid. Det ene var fra Skanderborg, hvor de har haft det strengt: siden 12. Marts Indkvartering og Plager i alle Retninger; hele Brevet er en lang Jeremiade. Det andet var fra min kære, trofaste Anna, men af en mere livlig Natur. Det indeholder ikke Klager, men Skildringer af Forlystelser, som de for Tiden svælger i i Køge; en forunderlig Modsætning! Der ligger for Tiden 800 Mand, der iblandt 50 Officerer og utallige frivillige Studenter og Kunstnere, som tjener Værnepligten af paa den Maade. Disse i Forening gør ikke andet end arrangere Forlystelser. Modsætningen er skærende — mellem Livet i Jylland og Livet paa Sjælland, men Forholdene bevirker det; vi sidder her med vor Sorg, omringet af Fjenden, og synes alle maa føle som vi.

Den 24. September er det „afskyeligt Vejr, skyllende Regn og Storm; uheldigt vi ikke faar Kaffe i Formiddag, hvilket vi nu gør igen i den sidste Tid; thi Vejret er meget indbydende til en dampende Maskine med Røgelse paa, men

min Frue har travlt med at ordne sit Sølvtøj, som i Dag forlader den Grav, hvori det har været sænket for Tyskerne. For nogle Dage siden sagde man, alle Tyskere drog mod Nord, nu siges der, de drager alle mod Syd, hvilket vel er Tegn paa, Freden er nær ved at sluttes."

Ind i Oktober, under Fredsunderhandlingerne i Wien, afmarcherer en Del af de østrigske Tropper fra det nordligere Nørrejylland, og d. 9. Oktober hedder det: „Underligt er det med det Besøg af vor tyske Indkvartering i Sognet, som formelig vækker Glæde. I Lørdags, da jeg kom fra den syge Kone, som jeg havde læst Prædiken for, kom lille „Jonny" løbende glædestraalende mod mig med Udraabet: „„Smalle Skræder" har været her for at besøge Gaarden og Kirsten". Hele Regimentet havde fra F., S-skov og S-lyst, hvor de overnattede, gjort Udflugter og Besøg til Bekendte. Piger og Børn er lige glade, ja efter min Mening aldeles vilde. Jeg har altid en Kamp at bestaa, naar jeg ser den Fryd mellem dansk og tysk, mellem min varme Patriotisme og min gode, menneskelige Følelse, som gør mig arrig og faar mit Blod til at bruse. Jeg finder det rørende, at Tyskerne trods March og Træthed løber over en Mil frem og en Mil tilbage for kun et lille Øjeblik at se til det gamle Kvarter. Paa den anden Side støder det min Følelse at se dette Gensyn med Fjenden med en Jubel, som var det min bedste Ven, der var kommet; det er i det hele en aparte Krig, som jeg ej ret forstaar. B.s Løjtnant kom i Galop kørende for at hilse paa dem. Han medbragte tusinde hjertelige Hilsener til Præstegaarden fra Hauptmannen, som er taget til Wien for aldrig at vende tilbage, han vil ikke længer tjene i den Krig. Det kan jeg lide ham for, saadan skal det være, saa kan vi være Venner. Han vilde selv været herud, men kom saa hovedkulds afsted; men, som Løjtn. v. S. udtrykte sig, sendte [han] os alle Millioner Hilsener. Naar man som vor Hauptmann er en rig Godsejer, kan man let tage sin Afsked, de andre har ikke den Frihed.

I Gaar var her en rig Bonde fra Nabosognet. Han for-

talte, han havde været efter en Tysker, som vilde stjæle Havre til sine Heste. Bonden truede ham med at klage til hans Hauptmann, men Tyskeren klagede saa ynkeligt, at Bonden blev rørt og lovede at lade være; især sagde han: „Da jeg mærker, du sørger saa godt for dine Bæster, for det beviser, du er en flink Karl, og derfor vil du og jeg nu drikke et Glas sammen." Derpaa satte Tyskeren og Jyden dem til at drikke i al Gemytlighed; — af saadanne Scener gives her hundrede." —

Den 2. Novbr. bemærker Forfatterinden selv, at hendes Optegnelser nu kun uegentligt tør kaldes for en Dagbog. „Freden er underskreven", siger hun, „det værste, som kunde ramme os, thi ved dens Underskrivelse er Haabet at beholde Slesvig tabt. Hvor Grænsen skal være, véd jeg ikke; men den skal vist meget nordlig, thi der skal være Takkefest i Prøjsen, et Bevis paa, at Resultatet er sørgeligt for os.

Saaledes endte altsaa denne Krig, som har kostet saa meget dyrebart Blod, saa mange Taarer, og ak! saa megen Skændsel, thi at Forræderi har været iblandt vort Folk, derom haves ingen Tvivl, siger de, som har Indsigt, og denne ulykkelige Tid vil staa med sorte Pletter i vor Historie.

Det er en forunderlig Tanke, at Gud ikke har været med vor retfærdige Sag; men han har vel fundet, vi trængte til dette Tugtensris, siden det er kommet; thi Hovmod og Letsind har trængt sig sørgeligt ind i Folket, saa knækkes skulde vi vel. Jeg kan ikke taale at synge Fædrelandssange eller sligt; det er saa skærende — naar vil Danmark forvinde det? For Øjeblikket har man en Følelse, som vil det aldrig forvindes. —"

Endnu forekommer der en Hændelse, som bringer Fjenden en sidste Gang i umiddelbar Berøring med Præstegaarden og dens Beboere. Herom berettes, den 5. Novbr.:

„I Aftes var her et Læs Tyskere af dem, som var her i Sommer, for at efterspore en stakkels Desertør. De satte

Heste og Vogn ind i Stalden, fik noget at spise, ladede deres Bøsser, tog en Jernlænke frem til at binde ham med, om de fandt ham, og begav dem paa deres blodige Jagt.

De gik hele Natten i Mørke og søgte efter ham; vi var i Dødsangst for ham, at de skulde finde ham, men Gud ske Lov kom de tilbage med uforrettet Sag!"

Fra nu af forekommer kun enkelte, med længere Mellemrum nedskrevne, sørgmodige Betragtninger over Freden og Landets Tilstand mellem Optegnelser af ganske privat Natur. Man mærker, hvorledes Dagbogen kun fortsættes paa Grund af gammel Vane, indtil den den 19. December stille dør hen. —

FYENSKE ALMUESFOLK

Fra Odense marcherede en 28aarig gift Arbejdsmand, Gunner, som Underkorporal i 16. Infanteriregiment i Krigen. Han var en Husmandssøn fra Assensegnen med kun Almuesskolens Uddannelse og havde, inden han slog sig ned i Odense, tjent 11 Aar paa samme større Gaard ved Assens, dels som Kusk, dels som Havemand.

Gunner var gift med en dengang 39aarig Gaardmandsdatter, hvis to Brødre ogsaa gjorde Krigen med. Ægteparret havde paa Krigens Tid været gift nogle Aar og havde en lidt større og en ganske lille Pige.

Allerede fra Nyborg, inden Afrejsen til Slesvig, skriver Manden den 29. Novbr. 1863 angaaende forskellige praktiske Ting, hans civile Tøjs Tilbagesendelse m. v., og slutter:

„. . . men nu vil jeg ønske dig al Held og Lykke, og at Herren vil holde sin beskærmende Haand over Eder alle, og at Herrens Engel maa omsvæve Eder, og at du, min udvalgte, maa bære dette med Taalmodighed til den Dag, da Herren vil føre mig tilbage tilbage til dig, min udvalgte og bedste Ven paa Jorden. Dog jeg haaber med Guds Hjælp, at det ikke skal vare saa længe, og da vil min Hjemkomst vist blive lige saa glædelig som min Bortrejse var bedrøvelig. . . . Og til Slutning hilses du tusinde Gange fra din oprigtige og kærlige Ven og tusinde Hilsener til mine smaa Piger fra deres kærlige Fader."

I Frederiksstad „tager" han d. 3. December „Pennen for at tilmelde dig min allerbedste og kæreste paa Jorden, at

jeg er kommen lykkelig og vel hertil". Der følger lidt om Byen og Indkvarteringsforholdene:

„. . . men hvad ellers det skal blive til, véd vi endnu ikke; men vi haaber dog, at det snart skal faa en Ende, at jeg kan komme hjem til dig, min allerkæreste Ven, og Gud give, at det snart maatte ske, for det er jo min den største Glæde paa Jorden at komme hjem til Eder, mine kæreste, Eder, som jeg elsker fremfor alle paa Jorden . . ."

Begge Breve er overskrevne: Min kære, højelskende Kone!

Herpaa svarer Hustruen fra Odense den 8. December:

„Min kære, højtelskende Mand!

Da jeg i Dag har modtaget dit kærlige Brev, vil jeg straks svare derpaa. Jeg kan nok tænke, at du længes lige saa meget efter Brev som jeg, for det er jo min eneste Glæde og Trøst at faa Brev fra dig. Det glæder mig dog meget at høre, at du kommer i Seng. Gud gid det kan vedvare; men desværre, det er jeg bange for, at det kan ikke, for Rygtet gaar her i Dag, at Tyskerne er rykket ind i Holsten. Hvad jeg hidtil ikke har været utaalmodig, maa jeg nu blive, men jeg vil bede Almagtens Gud at holde sin beskærmende Haand over dig, at Guds Engle maa omslynge dig, saa er du jo uden al Fare.

Ja, min kæreste Ven her paa Jorden, jeg kan ikke beskrive mine Bønner og Ønsker over dig; men Gud give, at de maa blive bønhørt, at du maa komme lige saa rask hjem til mig, som du rejste bort fra mig, og da er der dog ingen større Glæde for os, end naar vi samles igen, og Gud give, at det snart maa ske! Men jeg vil bede den gode Gud at give os Taalmodighed paa begge Sider til at bære alt, hvad der er forelagt os, og give dig Kraft og Styrke til at udføre, hvad der er bestemt for dig.

Gud gid jeg havde Pengene, jeg kunde leje for dig, da holdt jeg ikke den sidste Skilling for god, og jeg har i Drømme flere Gange set, at du kom hjem. Ja, Gud gid, at den Dag var naaet sig!

Vi er dog ellers raske. Din lille Pige har været temmelig urolig, siden du rejste, men det er naturligvis min Skyld. Jeg skal hilse dig fra Peder, Maren og Marie og især fra Rasmus, han har været to Gange inde at se til mig. Min kæreste Ven, kan du ikke faa saa megen Tid at skrive et Brev til dem, det har Rasmus bedt om; du kan jo lægge det inden i mit. Rasmus begynder at frygte, for nu er der indkaldt lige til Forstærkningen; men saa bliver der nok lejet for ham.

Min kæreste Ven, trænger du ikke til Penge? Da skriv endelig til mig, saa skal [du] faa, og jeg har købt 2 Pund Smør, hvis jeg maa sende dem til dig, og noget Kød eller Ost kan du ogsaa [faa], hvis det kan lade sig gøre at sende det til dig. Lad mig endelig vide, hvad du trænger til, det skal du faa, for saa vidt det staar i min Magt.

Jeg har i Dag ogsaa modtaget Brev fra din Moder og har bestemt at skrive til hende i Morgen og saa give dem din Adresse. De har ikke modtaget det Brev, vi skrev til dem, for de spørger, om vi har faaet Gaasen.

I Dag har jeg meldt mig, for der bliver uddelt Hjælp til alle dem, hvis Mænd er rejst i Tjenesten; men hvor meget véd jeg ikke endnu. Jeg mødte Hans Pedersen paa Gaden en Dag, og fik den Daler, han skyldte os. Jeg har faaet 700 Tørv à 24 Skilling Hundredet. Jeg har faaet lidt Uld at karte og spinde, saa med Guds Hjælp har det ingen Nød for os."

Den 11. Decbr. følger et Brev af ganske lignende Indhold. Efter praktiske Oplysninger om Brevforsendelsen følger Udtryk for hendes Længsel, til Dels i de samme Ord og Vendinger som tidligere: „. . . det er min eneste Glæde og Trøst at faa Brev fra dig. Gud give, den Dag var naaet, at du var hjemme hos mig, da var al min Sorrig slukket, da var der dog ingen større Glæde for mig, da var mine glade og lykkelige Dage igen indfunden sig, o, da vilde [jeg] af Hjertet takke Gud og prise mig lykkelig! Men Gud véd,

hvornaar det sker; jeg [synes], at det ser saa mørkt ud; her gaar Rygtet, at de om nogle faa Dage skal slaas, saa det er jo ikke godt at være taalmodig, men Gud give os begge Kraft og Styrke til at bære den tunge Skæbne, der er paalagt os, og Gud holde sin beskærmende Haand over dig, at hans Engle maa omslynge dig, saa er du jo uden al Fare, og at du maa komme lige saa rask hjem til mig, som du rejste fra mig . . .“

Slutningen af Brevet opfordrer ham indstændigt til endelig at skrive om, hvad han trænger til.

Manden svarer fra Meldorf den 14. Decbr.:

„Min kære, højelskende Kone!

Da jeg i Aftes og i Dag har modtaget begge dine Breve tager jeg straks Pennen for at tilmelde dig, at jeg, Gud være lovet, har det meget godt . . . men det kommer jo an paa, hvor længe vi skal blive liggende her, for det bliver vistnok snart afgjort, til hvilken Side det saa bliver; men de fleste mener dog, at det ikke bliver til Krig, og det ønsker vi ogsaa alle, at vi kunde blive fri og saa snart kunde komme hjem til Eder, mine kæreste, og Gud give, at det snart maatte ske, saa var jeg glad og lykkelig. Men vi maa have Taalmodighed, for den gode Gud, han styrer nok alting paa det bedste, vi véd ikke, hvorfor det skal være godt, for Gud prøver Menneskene paa saa mange Maader, men slaa blot din Lid til ham, for han mager nok alting paa det bedste, og paa ham kan vi sikkert stole. Og Gud holde sin beskærmende Haand over Eder, og at I maa leve lykkelig og være frimodig, for Gud hjælper os nok til det bedste, min kæreste og hengivneste Ven . . .“

Den 16. allerede skriver hun fra Odense:

„Min kære, højtelskende Mand!

Jeg har i Aften modtaget dit kærlige Brev, og det er min største Glæde og Trøst at høre, at du er rask og har

det godt, saa Gud give os begge Taalmodighed, indtil at du kan komme hjem til mig. Jeg længes saa meget efter dig. du hører ikke, min kære Ven, hvor ofte vi siger: Gid vi havde Fader hjemme! Augusta siger saa ofte til mig: Græder du nu igen, Mo'er, du har jo dog ikke nødig at græde, for vi har jo dog noget at spise endnu, og jeg har jo givet dig alle mine Penge til Brød og Smør. Men hun faar altid det Svar: Jeg græder ikke for Penge, men for Fader, og saa siger hun: Ja, bare han var hjemme, saa var jeg saamænd glad. — Ja, det ønsker vi tusinde Gange. Det er en stor Glæde at se din lille Pige, hvor hun forfremmer sig. Gid du saá det! Jeg ser saa ofte i Drømme, du er hjemme . . . I Dag siger de, at paa Lørdag rykker Tyskerne ind i Holsten, og det er den Dag, da Kongen skal bisættes, og saa tror de, at de kommer til at slaas den Dag, men Gud forbyde det; Gud give, at det kan blive stillet hen foruden Krig! Gud holde sin almægtige Haand over dig, thi den, Gud bevarer, er uden al Fare . . .

Fra din kæreste Ven
Dorthea J."

Under den strenge Kulde i Slutningen af December Maaned frygter Dorthea for, at Manden i sine Breve . . . „vistnok ikke nænner at fortæller mig, hvor strenge du har det . . . hvordan havde du det med dine Fødder paa Marsen? . . . Gud holde sin beskærmende Haand over dig, og Gud gid mine Breve maa altid træffe dig ved et godt Helbred og et taalmodigt Sindelag . . . Maa jeg sy et Mavebælte og sende til dig, det kan vist nok være meget nødvendigt! Kom hjem at holde din Fødselsdag hos mig; hvis jeg vidste, at du snart kom, saa vilde jeg købe en Gaas til Steg . . .

Tusinde kærlige Hilsener til dig, min søde Ven, fra mig og dine smaa Piger. Vi er, Gud være lovet, raske og ønsker at høre det samme Gode fra dig.

Fra din kære Kone
Dorthea J."

Det bliver Juleaften, og hun skriver:

„Min kære, højtelskende Mand!

Din kærlige Skrivelse af 20. dennes har jeg med Glæde modtaget. Det glæder mig meget at høre, du er rask; samme Gode kan jeg tilmelde dig fra os . . . Medens de andre morer dem i Aften, da skal min Fornøjelse være at skrive til dig. Gud gid du var saa nær, at jeg kunde tale med dig, da var der jo ingen større Glæde for mig. Men Gud véd, om den Dag er ikke nærmere, end vi tror; jeg beder saa meget dertil, thi naar Nøden er størst, er ofte Guds Hjælp nærmest.

Min kæreste Ven, sig mig, hvad din Juleaftensmad bestod af. Jeg har i Dag købt et Fireskillings Hvedebrød, og deraf spiste vi os et Stykke til et Kop Kaffe, saa vi var ligesaa tilfreds med det, som de andre med deres rige Maaltid.

I Morgen skal vi have Suppe, for vi har faaet nok et Stykke Kød fra Slagteren. Jeg skal hilse dig fra Rasmus i A—. Han bød os derop i Julen, men jeg takkede for Budet. Det er langt fra, at jeg kan trække den lange Vej med Barnet paa denne Aarstid.

I Dag har vi faaet Penge igen. Du maa tro, min kæreste Ven, at det er underligt for mig, hver Gang jeg skal hente Penge. Jeg kunde ikke skjule mine Taarer i Dag, da jeg stod dernede, og saa spurgte den ene af Herrerne, om jeg havde nylig hørt fra Manden. O, min kæreste Ven her paa Jorden. Gud give, at den Dag var oprunden, at du bestandig maa blive hjemme hos mig. O, da kunde der jo ikke tænkes nogen større Glæde for mig. Vores lykkelige Dage, de var kuns saa faa, men Gud kan jo gøre dem dobbelt glade og lykkelige, naar du nu kommer hjem til mig igen. Der er maaske mere godt tilbage for os, end vi selv kan forudse.

Jeg gratulerer dig paa din Fødselsdag og ønsker dig alt Held og Lykke i Fremtiden, og den gode Gud altid holde sin beskærmende Haand over dig! Jeg har tænkt

at bage en lille Kage til os til din Fødselsdag og ønsker, at du, min bedste Ven, kan komme og spise med. Hvis jeg blot kunde tænke mig en Ting at sende dig til den Dag, men jeg véd ikke, hvad det kunde være. Hvis du kan sige mig noget, da skal du faa det. Glem ikke et Par Ord til Maren og Peder . . . Tusinde kærlige Hilsener fra mig og dine smaa Piger og fra din kære Kone

D. J."

Kom snart hjem til os!

Af Mandens Breve til hende i December og Januar Maaned er det af 30. December særlig typisk:

„Min kære og højtelskende Kone!

Jeg tager i Aften Pennen for at tilmelde dig, min kære og højtelskende, at vi nu er afrejst fra Meldorf til Frederiksstad. Vi rejste fra Meldorf i Søndagsaftes Kl. 4½ og kom til Heide om Aftenen Kl. 7; der blev vi saa indkvarteret den Nat. Næste Dag maatte vi paa Forpost, og i Gaar maatte vi marsere hertil; det var en meget stram March, vi kom først i Kvarter Kl, 6½, og i Dag maatte vi paa Arbejde Kl. 7½ over i Holsten paa en Skanse, som bliver sløjfet; det er en Skanse, som er opført i Sommer og er kuns lige bleven færdig, og, efter hvad de siger, har den kostet 60.000. Det er mange Penge til ingen Nytte, men de maa jo ikke have den dér, derfor bliver den nu ødelagt, for at Tyskerne ikke skal faa noget Gavn af den. Efter hvad vi hører, bliver vi vistnok ikke her ret længe, vi skal nok til Mysunde; men hvornaar ved vi ikke endnu.

Indskusionstropperne har nu besat hele Holsten; da vi rejste fra Meldorf samme Aften, rykkede de derind, og samme Dag som vi rejste fra Heide skal ogsaa de besætte den, saa Gud skal vide hvad det skal blive til; vi maatte jo snart ønske, at det maatte blive afgjort, til hvilken Side det saa skal blive, endskønt jeg tænker, at det nok bliver godt.

Vores Juleaften var god, vi fik Flæskesteg og Kartofler og et Stykke Julekage og et Glas Vin, saa det var jo meget godt i de Omstændigheder, vi har det; men vores Nyaarsaften vil vistnok ikke blive saadan, for vi ligger saa mange her og alligevel giver Indbyggerne os ikke noget her.

Jeg har det ellers godt, har et meget godt Helbred og bærer min Skæbne med Taalmodighed; ja Gud give, at den Dag var kommen, at jeg maatte komme hjem til dig, min udvalgte og aller kæreste Skat, ja, jeg beder saa ofte derom, og Gud give, at min Bøn maa vorde opfyldt. Himlens Herre bevare Eder og hans Engel maa omsvæve dig og vifte al din Sorg og Nød bort og give dig Taalmodighed, og slaa kuns du din Lid til ham, han hjælper nok, og han er den bedste Hjælper, saa haaber jeg med hans Hjælp, at vi forenede maa med Glæde samles for aldrig mere at adskilles, førend Gud engang skal adskille os.

Jeg skal hilse dig fra Søren J., jeg og ham er nu Sloffer her. Nu slutter jeg med tusinde Hilsener til dig min allerbedste og kæreste Ven, og til mine smaa Piger sender jeg mine Hilsener. Lev vel, min bedste Ven!

Gunner J."

Jeg ønsker dig et glædeligt Nytaar og al Lykke og Held, samt at vi snart maa samles igen.

Gunners andre Breve fra denne Tid er nærmest kun Varianter af det samme Thema — som Grundmotiverne i dette sidste Brev jo allerede forekommer anslaaede og tildels udførte i tidligere. Der tilføjes kortfattede Oplysninger om Kvartererne, Øvelserne, den vanskelige Lejlighed for at komme til at skrive, lidt om Danevirkestillingen o. lign.

Efter Tilbagetoget fra Danevirke har Hustruen i længere Tid ikke hørt fra sin Mand, og hun „har gjort sig de mangfoldigste Tanker". Hun har „hørt og spurgt alle Vegne, men alt forgæves indtil i Dag, da gik [jeg] paa Hospitalerne,

og endelig fandt jeg en Mand fra 6. Kompagni og sagde, at han havde talt med dig for otte Dage siden, da var du rask. Du kan tro, min kære Ven, at det letted godt paa mig."

Dagen efter, endnu inden hendes Skrivelse er sluttet, modtager hun Mandens Brev „med stor Glæde". Hun har sendt ham Penge og spørger, om de rigtig er komne, ellers har hun taget Bevis paa Postkontoret og skal nok sørge for, at han faar dem. „Jeg har meget Mod paa at rejse til dig, blot jeg vidste, hvem jeg kunde faa til at passe min lille Pige . . . Min Sorg er alene for dig, jeg kan ikke beskrive mine Ønsker og Bønner over dig, min kære Ven, men Gud give, at de maa blive bønhørt, at den almægtige Gud vil holde sin beskærmende Haand over dig og føre dig med Helbred hjem til mig, for [der] er jo kuns hans Hjælp at stole paa. Sig mig, min kære Ven, om du har modtaget et Himmelbrev fra mig? Jeg kan ikke beskrive min Glæde over dit Brev; min Taalmodighed var nær ved at gaa over. Sig mig, om du kommer i Seng.

Du hilses tusinde Gange fra din kære Kone og Børn, vi er raske."

Under Datoen den 26. Februar 1864 fortsætter hun: „. . . Du er aldrig ude af mine Tanker, især om Aftenen, naar jeg gaar til Sengs. Den maa du dog bestandig savne. Du havde nu heller ikke det Held at komme her til at lære Rekruter. Jeg har nu tænkt, min kære Ven, at sende lidt Smør, jeg [har] din Blikdaase herude, et ℔ Ost og et ℔ røget Kød eller en Rullepølse, hvilket du helst vil have . . .

Rygtet har gaaet her i disse Dage, at Tyskerne har trukken dem tilbage over Kongeaaen. Er det Tilfælde, min kære, mon I da ikke kan blive fri for at slaas med dem, det var jo dog at ønske, og Gud [give], at der var en Ende paa det . . .

Vi har nu talt saa smaat om, min kære Ven, at faa den lille Pige i Kirke, jeg véd ikke, hvad du synes, hun

bliver saa stor, jeg vilde ønsket, du kunde se hende, og jeg kan jo bedre gøre lidt af det [ɔ: nøjes med at gøre lidt ud af det] naar du ikke er hjemme . . .

Jeg skal hilse dig fra saa mange, at jeg kan ikke huske det . . . gid vi snart maa have den Glæde at samles for aldrig mere at adskilles, førend den gode Gud vil adskille os . . .“

Manden skildrer sit Feltliv i Brev fra Fredericia den 21. Februar:

„Min kære, højtelskende Kone!

Da jeg nu har ventet saalænge og ingen Brev har faaet fra dig, min kære, højtelskende, vil jeg i Dag tage Pennen for at underrette dig om, at jeg nu er kommen tilbage til Fredericia efter at have været paa Forpost ved Kolding en otte Dages Tid. Vi var paa Forpost hveranden Dag; men Natten imellem Onsdag og Torsdag blev vi blæst ud og maatte trække os tilbage til en By, som hedder Gudsø, og der maatte vi saa tage Forpoststilling, og saa maatte vi ligge paa Marken den Nat. Det var den tredje Nat, at vi havde ligget paa Marken, dog uden at vi naaede at se dem; men den ene af vores Batailloner kom dog til [at] skyde paa dem, men vi har endnu ikke været i Lag med dem, og det er jo ogsaa det bedste at være fri for.

Der er et af vores Regimenter, det er første, de har tabt temmelig mange; det er Københavnere, de fleste, og saa de andre er Sjællændere, de har mistet omtrent Halvdelen, men en stor Del er taget til Fange, og ellers de andre har dog ikke tabt større endnu. Men Gud véd, hvorledes at det nu skal gaa, om Stormagterne nu ikke vil tage dem lidt af Sagen, da de nu er gaaet over Grænsen ind i Jylland, for ellers paa den Maade kan de jo oversvømme hele Landet, for vores den lille Hær kan jo langtfra ikke staa imod den store Overmagt, som disse to

store Riger stiller imod os; men jeg haaber, at Stormagterne vil nok nu gøre en Ende paa det . . .“

I et Brev tre Dage senere genfindes de samme fredsommelige Tanker: „. . . Vores og de fjendtlige Forposter staar jo ikke ret langt fra hverandre, men Gud véd, om de snart vil rykke paa, for de har jo staaet der længe nu; men det kan jo være, at de slet ikke kommer herned, hvilket var jo ogsaa det bedste for os . . .“

I Løbet af den følgende Maaned skriver Hustruen en hel Række Breve, d. 8. Marts:

„. . . Vi har spurgt, at Fader er syg, men Gud give, at han maa leve lidt længere endnu, det er vistnok Gavn for os. Erindrer du, min kære Ven, paa Tirsdag er det vores Bryllupsdag. Gid du var hjemme, [saa] kunde vi dog fejre den!

I Søndags Nat drømte jeg, at jeg fandt 2 Frimærker, hvorpaa stod 2 Kroner, og syntes jeg, at det var Sleppengrel og Demesia [Schleppegrell og de Meza], og sáa saa under hver af dem stod disse Numre 1792 [og] 1764, og for nogen Tid drømte [jeg] om 50. Jeg er nu meget paa Tanke om, at hvis der blev sat paa disse to høje Numre, da blev der vunden. Hvis at der maa ikke være 17 foran i dem begge, maa der være 18 i det sidste, for det saà jeg først, men saa syntes jeg, at det blev forandret til 17.

Jeg har tænkt paa, naar Christian kommer igen, at faa et Par Soldater mere til at spise, om jeg ikke kan tjene lidt ved det, for Haandarbejde kan jeg ikke tjene noget med . . .

Gud holde sin beskærmende Haand over dig og føre dig snart med Helbred hjem til mig. Tusinde kærlige Hilsener fra os

Din hengivne Kone . . .

Blot du kan læse det! Det er skrevet med den lille Pige paa Skødet.“

Den 11. Marts.

„Da jeg hører, de i disse Dage har slaas ved Fredericia, er jeg meget urolig, førend jeg faar Brev fra dig, min bedste Ven, men jeg véd jo, at du skriver, saa snart du kan, men der er formodentlig kun daarlig Tid og Lejlighed.

Min Bøn er bestandig, at den almægtige Gud vil holde sin beskærmende Haand over [dig]. Der er jo kuns ene hans Hjælp at stole paa, og den er jo ogsaa den bedste, for den, Gud bevarer, er uden al Fare, for det ser vistnok mørkt ud for Danmark; efter Avisen faar Tyskerne flere Hjælpetropper endnu, saa vi maa jo ene slaa vor Tillid til ham.

Ja, min bedste Ven, havde jeg blot Pengene, der skulde snart blive lejet, for jeg holdt ikke den sidste Skilling for god, og hvis at jeg kunde vinde i Lotteriet, skulde der snart blive sat paa de Numre, jeg drømte, saa maaske at jeg kunde leje for dig.

Jeg er bange for, at der er langt tilbage endnu med Krigen, men vi maa jo have en god Tro og Taalmodighed, for den algode Gud kan jo gøre det godt, førend vi tror det. Jeg har et Ønske, min Ven, bedste Ven, men véd ikke, om du synes om at opfylde det, og det er dit Visitkort som Soldat. Jeg skal nok sende Pengene, hvad det koster.

Jeg har rigtignok tænkt meget over at rejse ned til dig, og kunde vi jo blive taget af paa et. Men jeg véd ikke, hvad det bliver til, for det er jo ikke saa godt for den lille Piges Skyld, og at tage hende med, det kan vel sagtens ikke gaa, og naar jeg ikke kan træffe Returvogn baade frem og tilbage, vil det vistnok koste mig for meget, saa gerne som jeg ønsker at tale med dig, min kære Ven. Men er det Guds Villie, lader det sig vel gøre paa en Maade.

Gud give, at der var en Ende paa den Krig, at du kunde komme hjem til mig, min [Ven]. Jeg kan godt tænke,

at du maa døje i alle Henseender, men den gode Gud styrke dig til at bære Livets Byrder med Taalmodighed, at Guds Engle maa omslynge dig og udfri dig fra den Fare, du synes at være udi. Men naar den alvise Gud bevarer dig, er der jo ingen Fare for dig, og jeg har dog bestandig den gode Tro. Maaske, min kære Ven, at du kan faa den Pose Skidentøj sendt med hjem med en af dem, der følger de andre til Armeen.

Din kære Kone
Dorthea J."

Den 21. Marts.

„. . . Jeg hører, at Tyskerne har gaaet paa Fredericia i Søndags, og du kan tro, min kære Ven, at jeg er meget urolig for dig, men jeg [véd], at du haver dit Haab og Tillid til Gud, og saa haaber jeg ogsaa, at [han] bevarer dig fra den Fare, du synes at være udi.

Jeg har nu i to Nætter i Drømme vaaren i Frederits og søgt efter dig og har ogsaa funden dig og talt med dig, og jeg saà, at du var rask. Jeg synes dog, at det har trøstet mig lidt, for den gode Gud har flere Gange i min store Sorg trøstet mig i Nattens Drømme, og det har været Tilfælde, som jeg har drømt, og saa vil jeg haabe, at det er ogsaa denne Gang. Det er nu bestemt, at vores lille Pige skal i Kirke Skærtorsdag, vil Gud, at alt maa gaa vel.

Nu skal der 2 af hvert Kompagni her i Byen. Gud véd, om det skal træffe Christian [hendes Broder]. Det er heller ingen Gavn for mig.

Gud give, at mit Brev maa træffe dig ved Helbred. Tusinde kærlige Hilsener fra os alle, og Gud holde sin beskærmende Haand over dig!

Din hengivne Kone . . ."

Langfredag den 25. Marts.

„Dit kære Brev har jeg i Dag modtaget. Det er jo en stor Glæde for mig at høre, at du er rask, thi uden det

er der jo ingen Glæde mere for mig. Jeg har i disse Dage været meget utaalmodig over dig, men jeg vidste jo nok, at du skrev, saa snart du kunde. Men, min kære Ven, du behøver dog ikke at skrive saa lange Breve, naar du har saa daarlig Lejlighed dertil. Naar blot jeg faar at vide, hvorledes du har det, og om du trænger til noget, saa er jeg saa godt fornøjet.

Her siges nu, at Tyskerne er rykket ud af Jylland. Er det Tilfælde, min bedste, synes jeg dog, at du skulde have lidt sendt, for det kan du vist nok trænge til. Du kan jo døje nok endda, for du faar vist meget lidt Hvile og Ro. Gud véd, hvor du kan blive ved at udholde det, men den gode [Gud] styrke dig og holde sin beskærmende Haand over dig og føre dig snart hjem til mig, jeg længes saameget . . .

Lad mig endelig vide, hvad du trænger til, det skal du faa.

I Gaar var vores lille Pige i Kirke, og de fik Flæskesteg og Kalvesteg, varmt, og derpaa gik de ud at spadsere, og saa kom de at spise og drak The, og de var meget muntre. Men mit store Savn var du; du var bestandig i mine Tanker.

Jeg har selv bagt Hvedebrød og Julekage, som de fik til Kaffe og The, for Christian har faaet 2 Skæpper Hvede hjemmefra, og jeg har faaet 2 Skæpper Rug fra A., hvilket de ingen Penge vilde have derfor, saa jeg kan nok bage et Brød til dig . . .

Den 8. Marts havde der ganske rigtig været en lille Fægtning ved Frederits, men i Brev af 14. Marts fortæller Manden, at „vores Regiment naaede ikke at komme videre i Ilden, der var kuns 4 Mand af vores 8. Kompagni, der blev saaret, men det var kuns let . . . Men Gud véd, hvornaar at de nu rykker paa igen, for de staar nu kuns en lille halv Mil fra Byen, det kan jo komme til at koste mange Ofre, hvis de vil bombardere Byen; men jeg tror, de vil

faa besværligt ved at tage den . . . det er ene min Glæde og Trøst at høre, at mine allerkæreste befinder sig vel, thi uden det vilde Livet blive mig alt for kedsommelig, men vi maa jo være taalmodig og finde os i, hvad den gode Gud paalægger os, og jeg finder mig Gud ske Lov ogsaa godt deri; men jeg beder dog den gode Gud saa ofte om, at den Dag snart maatte komme, at Freden igen var indtraadt i vort elskende Fædreland, at enhver maatte drage hjem til sine efterladte, thi hvor mangen en Kone maa ikke savne sin kære Livsledsager, og hvor mangen en Pige maa ikke savne sin elskende, samt hvor mange Forældre maa ikke savne deres kære Sønner, som alle maa drage i Kampen for sin elskende Fædreland. O, Gud give, at Sejren snart maa krone vores Vaaben, det er mit Ønske og min Bøn til Gud Fader i Himlen, og hvis det er os tjenligt, vil den algode ogsaa høre vor Bøn . . .“

Det bliver April, og Manden skriver flittigt, bl. a. den 5. April, med en Indledning, som han til Afveksling har hentet fra en lille Brevbog af M. Rasmussen (Odense 1863), der atter har hentet sit Mønsterbrev fra „Brevbog især for den danske Soldat. Indeholdende Breve til de Kjære i Hjemmet og fra den danske Pige til sin trofaste Ven, som er i Krigen“ (Odense 1850). Den lyder — med Originalens Retskrivning og Tegnsætning — saaledes:

„Min kjære højtelskende Ven!

Medens jeg sidder her i mit Stille Kammer iler mine Tanker med Lynets fart imellem det vide Rum, som adskiller os to fra hverandre, skjøndt mange Miile fjernet fra dig, min inderlige og højtelskende, føler mine Tanker sig, som om jeg var hjemme hos dig min udkaarne Skat.“

Det er, kun en lille Variant af Forbilledets „Fra en Soldat til hans Kjæreste“: „Bedste Pige! Medens jeg her sidder i mit eensomme Qvarteer, ile mine Tanker med Lynets Fart gjennem det vide Rum, der adskiller os, og endskjøndt mange Mile fjernet fra min inderligt elskede Pige,

er det mig dog i dette Øjeblik, som om jeg var hjemme i Eders Huus og sad ved min Vens Side."

Den 9. i samme Maaned om Natten faar hans Regiment „Ordre, at vi skulde pakke alting sammen og skulde have været til Als, men det blev vi, Gud ske Lov, fri for, for, eftersom jeg hører, vil Kommandanten ikke af med vores Brigadekommandør, og han vil ikke af med sin Brigade, og derfor haaber jeg, at vi nok faar Lov at blive her . . . Her er alt endnu roligt undtagen enkelte Patroljer, som de fremsender for at afsøge, hvorledes vores Stilling er, og af og til veksles her nogle Skud, men dog sjælden, at der er nogle og træffer . . .

Samme Dag udtaler Konen sin Ængstelse i Anledning af Rygterne om, at hans Regiment skal tage Del i Dybbøls Forsvar. Hun begynder med at takke saa meget for det Portræt, han har sendt og ønsker blot „det havde været dig personlig . . . Sig mig, hvad det har kostet, skal jeg nok betale det, for det er vel kuns knap for dig med Penge. Jeg kan nok sende dig lidt, min bedste, for dit Fodtøj trækker vel mange Penge. Saa længe jeg har, skal du faa."

Men hun slutter: „Mit Sind er nu gjort meget uroligt igen, for der har været sagt, at 19. Regiment skal til Als. Er det Tilfælde, kan jeg jo aldrig være rolig, for der slaas de jo hver Dag."

Efter Dybbølstillingens Erobring udtaler Manden endnu en Gang i Brev af 22. April sin Taknemmelighed, fordi han ikke kom derned, „det var et meget stort Held for os, at vi ikke kom derover, for saa havde der vistnok mange været gaaet tabt." For Resten mener han, at nu „afholdes der jo en Konference, og maaske at de da kan faa det stillet hen, at det maaske kan blive til Fred, for hvis ikke at det bliver det, vil det vist blive en hel europæisk Krig, for saa maa vist Stormagterne tage dem af vores Sag, for jeg kan ikke tro, at det kan gaa saadan ret længe, for da vil hele Danmark blive ødelagt. For du kan tro, min udvalgte, at

Jylland har lidt meget af al den Indkvartering, de har haft; thi de har jo ranet og brændt af, saa det er skændig at høre paa, saaledes som de har behandlet Jylland, men maaske at de kan komme til at betale det dyrt nok. Fyenboerne véd ikke noget af Krigen imod disse stakkels Jyllændere."

Da Fredericia er rømmet, kommer 19. Regiment den 1.—2. Maj til Vendsyssel. De Breve, der fra da af og indtil Krigens Slutning veksles mellem Mand og Hustru frembyder intet ud over, hvad de tidligere allerede har indeholdt. Der er den samme Glæde over hinandens Kærlighed, den samme Længsel efter Hjemmet og det Øjeblik, da „den glade Dag skal oprinde for mig", som han skriver, „at jeg kan komme til at beskue dig, min højtelskende Ven og blive hos dig for bestandig." Der er den samme Taalmodighed, med hvilken han udholder Adskillelsen og det ham usympathetiske Feltliv og hun Savnene hjemme, begge i Følge en religiøs Tankegang, som i et af hans Breve af Maj Maaned finder sit mest ejendommelige Udtryk. Han skriver: „Jeg takker Almagtens Gud, fordi han endnu til denne Dag har holdt sin beskærmende Haand over mig, at han har bevaret mig fra hvad der kunde skade mit Helbred; og mit Ønske er blot, at Freden snart maa komme, og at jeg maa igen forenes med dig for aldrig mere at adskilles, førend det er den alvises Vilje, at vi skal adskilles for igen at forenes med dig i det andet Liv, hvor hverken Krig eller Sorg vil fængsle vores Hjerter, men dér evig leve i Fred, en Fred, som ikke findes paa denne syndefulde Jord. Da er al min Sorg forsvunden, og da er der ingen af de jordiske Sorger mere." —

FRA ET BONDEHJEM I NORDSLESVIG

BLANDT Forstærkningsmændene, som i Slutningen af 1863 indkaldtes til 22. Infanteriregiment, var en Menigmand, *Jakob*, en 31-aarig Gaardmandssøn og Boelsmand fra en Landsby i Nærheden af Haderslev. Hans 32-aarige Hustru, *Katrine*, var Gaardmandsdatter fra samme Egn. De havde været gift i godt fire Aar og havde et Par Børn.

Ingen af dem havde nydt mere end Almueskolens Uddannelse.

Det første Brev, som Hustruen sender til sin Mand fra Hjemmet, er skrevet af en anden. Det er den 24aarige Gaardmandsdatter Marie, som fører Pennen i hendes Navn. Hun meddeler, at „jeg har allerede nydt Hjælp, idet jeg modtog 5 Rbd., som er frivilligt Bidrag af Tavlen, der gaar om i Kirken hver Søndag. Vi har det, Gud ske Lov, godt, og Børnene er ogsaa mere raske nu, som før du rejste". For Resten berettes i al Korthed om Mandens Broder, der ogsaa er indkaldt som Soldat, om „en ulykkelig Begivenhed, der er sket her i Byen", idet „Peter Jensen har taget sig selv af Dage ved at hænge sig paa Loftet", og Brevet slutter med „mange kærlige Hilsener fra dem alle til dig herhjemme, men først og sidst fra din lille, rare, søde Kone og de smaa ikke at forglemme".

Men d. 9. Januar er det Konen selv, som skriver, med en langt ringere Skrift og i en betydelig mere ubehjælpsom Stil end Maries. Brevets Hovedindhold lyder saaledes:

„Kære Mand!

Din Skrivelse af den 3. Januar har jeg rigtig modtaget, hvoraf jeg ser, at du er rask. Det er rigtignok det første, jeg ser efter i dine kære Breve, for saa vil den algode Fader vist give dig Mod og Styrke, kære Mand, til at udholde, hvad der vil møde dig. Det gør mig rigtignok meget ondt, at Du skal gaa saa meget igennem, men jeg har den faste Tro til Gud, naar Nøden er størst, saa hjælper han.

Jeg kan tilmelde dig, kære Mand, at jeg er rask, og vores smaa Børn er ogsaa nogenledes; naar Hosten ikke er paa dem, saa kan de nok løbe paa Gulven og sige Hurra for [de] danske, og naar nogen spørger dem: Hvor er Eders Fader? „Han tjener Kongen, men han kommer knap [ɔ: snart] hjem igen", siger de. Hvilken større Glæde kunde jeg ikke faa her paa Jorden.

Jeg kan tilmelde dig, kære Mand, at din Farbroder T. ligger Lig i disse Dage. Han laa kuns til Seng i faa Dage; min Broder var til H.-Marked i Gaar for at købe en Gris; vi fik ingen, for de var saa dyr. Dér var vores gamle Fader, som fortalte ham det. Han vilde komme over at besøge mig, naar han var jordet, hvilket jeg er glad ved, saa kan vi jo tale om dig, kære Mand, det er mig det kæreste, jeg kan høre.

Dine Klæder har jeg faaet og jeg skulde hilse mange Gange fra ham [som bragte dem]; jeg kunde næsten ikke tale med ham for Graad, men han trøste[de] mig og sagde, du var godt tilfreds . . .

Jeg kan og tilmelde dig, kære Mand, at vores Præst vilde og til Armeen, han vilde rejse paa Tirsdagen, han haver sendt Bud over til Byen om at give ham din Adres, saa vilde han se, om han ikke kunde tale med dig. Det vilde vist være dig en kær Fremmede; nu gaar jeg op til ham i Morgen og taler med ham, om hvor du er.

Nu afbryder jeg min ringe Skrivelse; skriv mig til, om du kan læse det, kære Mand, saa vilde jeg hellere

selv skrive. Flittig Hilsen fra mig og vores smaa Børn. Adjø, kære Fader, til vi ses igen, det ønsker

din oprigtige Kone
Anna Katrine C."

Mandens hidtidige Breve til hende har egentlig ogsaa alle tydet paa, at han var ganske godt tilfreds. Allerede den 11. December skrev han fra København, efter at han „nu har faaet Hovedstaden at se", hvor der var „en svær Masse Soldater. De gik paa Gaden i store Flokke og agerede". Han og hans Kammerater blev modtagne af deres gamle Major, nu Oberstløjtnant, „og det var en stor Glæde at se ham, og han sandede, at her var gamle Hoveder, som han kendte, saa svarede jeg, at vi ogsaa kendte ham, det blev han fornøjet over". Og Soldaten trøster sin Kone efter bedste Evne:

„Og jeg haaber nok, at Gud vil give mig Styrke og Mod i min Pligt og Kald, at jeg kan gennemgaa det med Ære, som Skæbnen byder. Du maa heller ikke sørge, kære Kone, for mig; for det gaar saa mangen saadan; de, som har mødt i København, er næsten gift allesammen. Nu intet videre denne Gang end flittig Hilsen til Bekendte og din kære Broder og Søster, men først og sidst være du og vore for alt hengivne Børn [hilset], de taler vist og om mig og raaber Fadernavnet; jeg kan rigtignok ikke høre det, men jeg tænker nok, at der er en anden Fader, som hører det, og hvad der er ren og uskyldig bliver ogsaa bønhørt. Adjø, lev vel, til vi ses igen, det ønskes af din hengivne Mand."

Den 3. Januar indleder han sit Brev fra Sydbrarup i Slesvig: „Jeg kan ikke undlade, end at jeg skal tilmelde dig et Par Ord om min Tilstand, da vi nu er kommen i et nyt Aar, da jeg, Gud være lovet, er rask og sund, endskønt vi er bleven afprøvet i disse Dage". Der skildres nu en højst besværlig Sejlads fra Korsør til Flensborg og en lige saa anstrengende March ind i Slesvig, men han trøster sig med at han „har „lidt Malle i Knokken" [Marv i Knoglerne], jeg kan nok holde ud, naar Gud vil blot unde mig Helbred og

Sundhed. Hvad Krigen angaar, saa tror jeg ikke, det bliver til noget, det kommer mig ikke for, jeg er dog for det meste godt stemt . . . Nyt kan jeg ikke tilmelde dig noget af, end at de vrevler godt indbyrdes ved Regimentet, Tyskerne [den holstenske Del af Mandskabet] vil synge „Merumslungen" [„Schleswig-Holstein meerumschlungen", den af de danske Myndigheder forbudte slesvigholstenske Nationalsang], men saa faar de paa Hatten af Aalborgerne; men vi styrer dem nok, de Par Mand; de vil kaste deres Patroner bort". Og han slutter: „Men først og sidst være du og de smaa hilset paa det kærligste fra mig. Jeg tænker nok, at de kan kende mig, naar jeg engang kommer hjem igen, jeg véd nok, at du nok skal holde Fadernavnet i Hukommelse. Kære Kone, adjø, lev vel, til vi ses igen og vær taalmodig og uforsagt, saa sviger Tro, Haab og Kærlighed ikke".

Den samme gode Tro til, at Krigen skal drive over, udtales i Brev af 15. Januar: „. . . og I maa heller ikke tro, at jeg er forsagt, at mine Kammerater skal se nogen Ynk paa mig, saa længe som jeg maa beholde min Hilsen og Sundhed. Hvad Sorg jeg bærer i Hjertet, det holder jeg ren og hellig ved mig selv; jeg tænker rigtignok tit paa dig, kære Kone, og vores smaa Børn, men jeg kan straks fatte mig og tænker, det har jo endnu ingen Fare, det bliver nok godt igen, førend man tror og tænker. Immer op med Hovedet! Det er Soldatens Liv, og det skal du ogsaa tænke og takke Vor Herre og sige: Vær du kuns, min Pige, af Landsoldaten stolt! — Det er godt, at vi kan længes efter hverandre! der er mange, desværre som ikke er betynget med sligt . . ."

Ganske jævnt og stilfærdigt svarer Hustruen i en lille Skrivelse af 22. Januar, i hvilken hun for første Gang hentyder til den store Begivenhed, der forestaar derhjemme.

„Kære Mand!

Din Brev har jeg rigtig modtaget og den blev jeg hjertelig glad ved, jeg var saa bange for du var bleven syg, da

Vinteren var saa haard og du havde det saa kummerlig, kære Mand, men jeg beder til den algode Gud, at du maa beholde din Helbred og Sundhed, saa vil vi haabe, der kommer en Glædens Tid for os igen.

Jeg kan tilmelde dig, at jeg og vores smaa Børn er nogenledes raske endnu, men den Tid vil jo vist snart komme, som jeg kunde have Trøst behov fra dig, kære Fader; men jeg tænker nok, der er en anden Fader, som vil bønhøre mig i denne Stund. Jeg kan ikke skrive mere om det, for mine Taarer løber saa stærk.

Jeg har saa mange flittige Hilsener til dig fra saa mange Venner; de kommer og trøster mig; Skolelærer A. kom en Aften og bad mig om at se din Portræt og en Brev fra dig, og det blev jeg jo glad ved. Men da han saà dit Portræt, saa sagde han: [Han] staar rigtig køn, men da han læste dit Brev, saa klagede han sig. Men han trøste[de] mig og sagde, at naar du blot kunde holde det ud, saa troede [han] ingen Krig, der blev; han gav vores lille Søn 3 Mark, dengang han sagde ham Godnat.

De har givet mig 10 Daler, og nu har min Broder købt 2 Grise, de har kostet 8 Daler, dem er jeg saa glad ved, de er store, de kan have alle Slags; saa vilde jeg sælge den store, da det er dyr. H. fik jeg ogsaa betalt, inden han rejste.

Jeg vilde gerne skreven noget mere, men [maa] nu afbryde for denne Gang. En flittig Hilsen til dig, kære Mand,

fra din sande Kone . . .“

Manden takker d. 30. Januar for Efterretningen om, at hun „er nogenlunde rask, hvilket glæder mig meget, og samme Gode kan jeg og tilmelde dig igen“. Han mener, at „jeg tænker nok, at det snart skal vise enten fra eller til, og vi vil haabe til det bedste. Hvad vores Skæbne skal være, det vil vi overbringe i Guds Haand, hvad enten det er sørgelig eller glædelig, og saa vaage og bede om hans Hjælp

og Bistand, at vi maa bevare Troen i et rent Hjerte. Og Gud give, at du maa udstaa dine forestaaende Lidelser med Taalmodighed, og du maa høste Velsignelse og Glæde af hvad Gud har betroet dig at bære under dit Hjerte. Vi véd kuns lidt hvad der vinker os i Møde her paa Banen, men vi vil jo haabe til det bedste, og saa bliver det nok godt igen".

Danevirkestillingen forlades, og d. 10. Februar fortæller Manden fra Als, hvorledes han af hendes sidste Brev „har set, at I er nogenlunde ved Helsen, og samme Glæde kan jeg tilmelde Eder igen, endskønt vi bliver rigtignok afprøvet i denne Tid, siden Slaget ved Mysunde har vi næsten ikke haft Tornystret af Ryggen. . . . Den Nat, som vi skulde retirere, marserede vi saa hele Natten, og saa uden for Flensborg opad mod Hækkerup maatte vi paa Forpost paa Fastelavns Søndag og stod ude hele Dagen i den gruelige Fry og Knag [ɔ: Frost og knagende Kulde], og saa hen mod Aften var vores Armee kommen igennem", men „det var skændig, at vores skulde forlade Danevirkestillingen, det er vore Jenser ikke fornøjet med, dersom vi ellers skal blive at slaas med dem, men det kan jo være, det kan blive godt med det første.

Saadan en Retirade, som vi maatte tage! Det er grueligt at tænke paa som vores Soldater saà ud; de kom i store Kolonner fra alle Afdelinger. Jeg var rigtignok ikke godt fornøjet i de Dage, da de bombarderede Danevirke, for min Broder, for deres Regiment var haardt med i 2 Dage, men, Gud ske Lov, han er dog uskadt. Det er ogsaa tungt for hvem det træffer; der var to Tvillingbrødre, som var Rodekammerater, som blev skudt . . .

Jeg har modtaget et Par Underbukser og en Par Halvstrømper fra S.-Sogns Giverinder, hvorfor jeg overbringer min hjerteligste Tak, og forglem ikke at hilse vedkommende. Kære Kone! Det fornøjer mig meget, at det gaar saa godt hjemme med vores Sager; sælg kun Hesten, for vi kan sagtens faa en Hest igen, naar Krigen har Ende.

Nu afbryder jeg min Skrivelse for denne Gang, da det bliver alt for vidtløftigt at fortælle dig alt, hvad som jeg véd, og saa beder jeg dig at hilse alle Bekendtere og Venner og dine Sødskende, men først og sidst være du hilset paa det kærligste og dine smaa Børn, og Gud giv, at jeg snart kunde komme hjem igen til Eder! Og saa vil jeg haabe, at jeg kan blive hilset med en anden højt betroet Gave, og Gud giv dig Styrke og Haab i Smertens Stund!" Og der følger efter de sidste Hilsener og Navnet endnu den lille Efterskrift: „Skriv snart igen, kære Kone, da det er mig kær!"

Den 23. Februar „tager" han igen „til Pennen", men han „har ikke rigtig Humør til at sammensætte saa meget"; med sit Kompagni, hvorved han gør Tjeneste som Ordonnans og Ambulancesoldat, gaar han Forpostturene ved Dybbøl igennem og har været med under Fægtningen d. 22., hvor „Kuglerne i tusindvis kom over Hovedet paa os" og „der faldt mangen fra vores Kompagni, og de tager nogle væk hver Dag af os .... Og Gud i Himlen véd, hvad det skal blive til, det ser ikke saa godt ud for os nu, for vi faar saa mange Folk ødelagt baade i den ene Retning og den anden; men jeg haaber dog, at Gud snart vil gøre det godt for os paa en Maade, og jeg haaber dog endnu, at jeg kommer hjem igen en Gang". Han har faaet Brev fra en Svoger i Hjemmet og ser deraf, at „Jordemoderen var hos dig paa Fastelavns Mandag, og jeg længes meget efter at høre fra dig, kære Kone, det kan du nok tænke, og Gud hjælp og styrk dig og os alle i Nødens Stund!"

Den samme Blanding af jævn Feltlivsskildring og ængstelig Længsel efter at erfare noget om det, som skal ske derhjemme, præger et Brev af 19. Marts, men hverken det eller andre Breve fra Marts Maaned er naaet Hustruen, som allerede d. 15. har født sit Barn til Verden. Allerede samme Dag har hendes Broder skrevet, og d. 21. skriver Marie i hendes Navn og fortæller, at „saa blev det, Gud ske Lov,

godt om Natten Klokken 1; det varede jo ikke saa længe, men til den Tid var det meget strengt for mig, og jeg savnede jo ogsaa min kære Mand til at dele Smerten og derefter Glæden med mig over at se en stor, velskabt Dreng."

Endnu d. 4. April har Hustruen intet hørt fra Manden, og hun skriver selv:

„Kære Mand.

Jeg kan ikke undlade end at skrive til dig, kære Mand, da jeg ikke har faaet Brev fra dig siden den 29. Februar. Tak J. mange Gange for hans kære Brev, da han skrev lige saa vel om dig som om sig selv; den glædede mig meget, da jeg fik den 7 Dage efter min Forløsning. Han skrev, at du vilde skrive en af Dagene; det er sørgelig, kære Mand, at dit Brev ikke kan komme til Stede, jeg er saa bange for, at du ikke er rask, men en Trøst fik jeg i Gaar, F. D.s Pige fik Brev fra K., han skrev Hilsen fra dig, kære Mand.

Du har jo vist heller ikke faaet vores Breve. Den første skrev min Broder den 15. Marts; da blev jeg velsignet af Vor Herre med en stor Søn; jeg var glad, ved jeg kunde melde dig denne Tidende til Paaskefesten. Jeg lagde 5 Daler i Brevet den samme Gang, og to er der skreven siden.

Jeg kan Gudskelov lade dig vide, at jeg er godt paa Bedring igen, men den Længsel og Savn efter dig, den trænger mig til Hjertet, kære Mand; men Gud hjælp og styrk og beskyt dig, det beder jeg Vor Herre om. Gud giv Fred, til du kunde komme hjem igen til mig og vores smaa Børn; større Glæde kunde jeg ikke faa her paa Jorden mere.

Jeg skulde hilse dig fra Præsten, han var her paa Palme-Søndagen at døbe vores lille Søn, han kunde ikke tale med mig og om dig, uden han maatte vende sig om for at skjule hans Taarer, da Krigen ligger ham tungt paa.

Vores lille Søn er døbt efter dig; Præsten vilde have det, og det syntes jeg og godt om; han sagde: Den Tid,

som Barnet er født i, den glemmer I aldrig. Han bad mange Bønner baade for mig og dig, han bad til Vor Herre om din Hjemkomst, og jeg takkede ham; han talte med vores Børn og klappede dem; han saà din Portræt, han sagde, du staar modig, og saa bad han mig om [at] se en Brev fra dig. Han glædede sig over, at du bad til Vor Herre, han trøstede mig.

Nu vil jeg afbryde, kære Mand, for denne Gang, jeg kan ikke godt taale det længere. Jeg beder dig, at du skriver saa snart som muligt, jeg er saa bange, for at du mangler Penge, naar Brevene ikke er kommen til Stede. Min Søster Bine er her og vil blive her, saa længe [til] jeg kan selv. Flittig Hilsen fra vores smaa Børn; de har været ovre ved deres Moster i 16 Dage, men nu er de kommen hjem igen, da jeg nu, Gud ske Lov, kan være noget oppe. Flittig Hilsen fra Broder og alle Venner, især fra P. D.; han har været her at pløje Grønjord i Dag. Nu ikke mere denne Gang, kære Mand, flittig Hilsen til dig fra din til Døden trofaste Kone

Anna Katrine K.

Skriv snart igen!"

Manden har imidlertid dog faaet Maries Brev i Hustruens Navn, og allerede d. 30. Marts svarer han, efter at være kommen tilbage til Als fra Dybbølstillingen, hvor han stod med sit Kompagni under Kampen d. 28. Marts. Han begynder straks til venstre med et stort og udhævet: „Til Lykke, kære Kone, ønsker jeg dig!" og først efter et lille Mellemrum følger:

„Din kære Brev af 21. dennes har jeg rigtigt bekommet den 24. ds. og ser deraf det, jeg længe har ventet efter, nemlig den store Glæde, som gaar mig til Hjertet, og da jeg tillige ser, at det er en stor og velskabt Søn.

O, Gud ske Lov, at du har det godt overstaaet, min lille, kære Kone, og Gud give os Styrke og Kraft til at takke og prise hans Naade, som han lader hvile over os.

Jeg mangler næsten Ord til at fremstamme min Tak til Himmelens og Jordens Herre og Skaber, som han udviser mod mig, at han bevarer mig Helsen og sunde Lemmer i den farefulde Tid, da her er mangen modig Mand, som bliver lemskudt i denne Tid."

Resten af Brevet skildrer Træfningen d. 28. Marts, indtil „„Rolf Krake" kom ind i Sundet ved Broagerland og gav dem op i Flanken, det gav Løsen", der fortælles hvor „strengt det er at være paa Forpost nu, for man skal ligge i Løbegravene og Traverserne hele Døgnet igennem, for hvert Øjeblik hedder det: Dæk, og Granatstumperne og Jord det suser over Hovedet paa os næsten hele Dagen igennem, men Gud ske Lov, det saarer dog ikke saa mange af os. Mads L.'s Søstersøn, Mads, han er død, han fik begge Ben skudt af i Skanserne; det er haardt for hvem det træffer, Gud trøst og styrk dem og os alle . . . Og derpaa Gud i Vold! — Din sande Jakob C."

Den 9. April er der „ikke noget videre at skrive end at det bliver jo længere, jo strengere i Stedet for bedre. . . . Gud i Himlen bevare os, dersom I saà Krigsskuepladsen, saa vilde I styrte af Forskrækkelse; alt er nedskudt og afbrændt ved Stillingen, men lad det nu være godt, men det er dog rædsomt at tænke paa. Kære Kone! I Dag har jeg været til Alters, og det var en stor Trøst for mig, men der var en, jeg manglede; du kan vistnok løse Gaaden . . ."

Faa Dage efter er Jakob paa Sygehuset i Rudkøbing „fordi han har faaet en Byld, lige paa Ryggen, som Tornystret skal sidde . . . Lægen siger, det er af Kuld og Strabadserne og vaade Fødder; ja, kære Ven, det er strenge Tider, vi lever i, der bliver mangen rask Karl ødelagt; de, som ikke bliver skudt eller saarede, faar andre Svagheder, men desværre, der bliver mange skudt og saarede . . . det er en Guds Mirakel, at de ikke falder, hver Sjæl, da paa hele Linjen er Jorden næsten ompløjet [af Granaterne] over alt". Konens sidste Brev er nu kommen ham i Hænde, og „du

være takket mange Gange, den var nær ved at presse Taarer i mine Øjne. Min Kammerat græd saadan, at Vandet flød ham ned ad Kinderne, da han hørte den, men nu er han nok skudt, eftersom en saaret af vores Kompagni fortalte mig. Han var gift og havde det ligesom os. Hvilken Sorg for hans kære Kone, saadan rørende Breve som hun skrev til ham! . . . Gud giv, at jeg kunde komme hjem og omfavne dig og de smaa Børn, ogsaa den lille Jakob!"

Efter Dybbølstillingens Fald skriver han — stadig fra Langeland —:

„Kære Kone, jeg var dog meget heldig, at jeg kom paa Hospitalet, den Gang da det gik saa haardt til ved Dybbøl den 18. dennes. Vores Regiment er helt opløst tilligemed 2. Regiment; der er nok kuns 200 Mand af hvert Regiment tilbage igen, ellers er de nedskudt eller fangne. . . . Ja, jeg takker Gud mange Gange, fordi jeg ikke var med den Gang, og du maa heller ikke forglemme at falde ned i Bøn, fordi din Mand blev trukken ud af Ilden den Gang, og saa vil vi nu snart haabe paa bedre Tider igen med Guds Hjælp. Min Kaptajn blev skudt den Dag og mange andre, brave Officerer; det gjorde mig ondt, da jeg saà hans Navn paa Listen, da han holdt meget af mig."

Hustruen paa sin Side beretter ind i Maj Maaned om sin første Kirkegang:

„Jeg var i Kirke sidste Søndag, og det var rigtignok en kedelig Dag for mig, da jeg manglede min Ægtemages Nærværelse; men en Trøst var det for mig, da Præsten bad saa køn for mig og for min Forsørger, til enhver Menneske var meget rørt ved det, da Krigen ligger ham saa tungt paa Hjertet. Men, Gud ske Lov, jeg fik Brev 2 Dage før den Dag fra dig, og det havde Præsten spurgt, saa kom han hen til Vognen og sagde Til Lykke med min Kirkegang, og saa talte han med mig om dig; jeg kunde næsten ikke svare ham."

Paa den Tid er hendes Mand atter ganske rask; hans Kompagni var d. 18. April bleven fuldstændig oprevet, alle Officerer og faste Underofficerer og en stor Del af Mandskabet var faldne, Resten fangne; nu er det bleven kompleteret med Rekruter og ligger paa Fyn i gode Kvarterer. Jakob skriver i Begyndelsen af Maj:

„Da jeg er kommen i Geledet igen, saa har jeg ingen Ro, førend at jeg skal tilmelde dig min Tilstand, da jeg nu er rask igen og staar som en Mand i de samme danske Rækker, og Gud giv os Styrke og Sundhed, saa haaber jeg nok, at Enden bliver god og giver os Glæde igen.

Jeg tænkte, at jeg skulde snart haft kommen hjem, men det bliver nok ikke Tilfældet endnu. Jeg længes efter at høre fra Eder der hjemme, om I faar Eders Korn lagt i Jorden og om du nok kan styre din lille Jakob, og hvad Christen og lille Ane Katrine siger om ham, og om de kan vugge ham lidt, for nu er de vist vokset godt og kommen dem godt til at tale, saa kan de vel nok fortælle noget, som kan fornøje dig og din omgivende Søster og Broder, da jeg véd, I har mange besværlige og sørgelige Timer i denne Tid.

Ja, Gud giv, at jeg en Gang kunde komme hjem; det vilde glæde mig meget, naar jeg kunde genskue det, som jeg af Hjertet elsker, og saa vi kunde faa Fred og Ro i Landet; det var at ønske, for nu gaar det nok haardt til med de stakkels Landsmænd, men Gud styr og led det til det bedste, i hvad vi siden skal gennemgaa!"

En fjorten Dages Tid efter er der kommen et Danebrogskors til den af Kompagniets Mandskab, som Folkene selv maatte kunne enes om, og nu fortæller Jakob d. 22. Maj, at hans Kammerater har stemt paa ham som første Mand, „altsaa fejler det vistnok ikke, dersom ellers Gud vil unde mig Helsen og Sundhed og spare mig i Live". De af det gamle Mandskab, som fra Hospitaler o. lign. er komne til Kompagniet igen, vèd Besked med, mener Jakob, at Kap-

tajnen, „som nu er død og borte", noterede hans Nummer paa anden Paaskedag, og for Resten tilføjer han, at „det er ellers en stor Ting at være yndet og have god Kammeratskab i den Stand; Rekruterne er ogsaa glade ved mig, for jeg véd jo Besked og kan hjælpe dem lidt til Rette med Tjenesten. Nu, kære Kone, afbryder jeg for denne Gang med den Glæde, at jeg ser, at du har været i Kirke tillige med din lille Søn . . ."

Hustruen takker ham d. 28. Maj:

„Dit kære Brev modtog jeg i Gaar, som glædede mig meget, da jeg deraf ser, at du er nogenlunde rask, hvilken Gode kan jeg tilmelde dig igen.

Vores lille Søn bliver bedre; du kan tro, kære Mand, at jeg har ventet dig hjem, da der er kommen nogle hjem af de gamle, men det kan jo ikke ske, men vi maa glæde os og tænke: Har vi Jesum i vort Hjerte, o, da har vi Glæde nok, saa vil Vor Herre vist give os Fred igen, at vi maa samles igen her paa Jorden med stor Glæde.

Du kan vist nok huske, kære Mand, naar vi har siddet i vor Enlighed og talt om Krig, saa gav du mig Trøst og sagde: Det kan være, jeg kan komme hjem med Hæderstegn; det vilde glæde mig meget og alle danske Hjerter her i Byen; vores gamle Fader var ogsaa meget glad ved den Brev, du havde skreven efter Slaget, da han læste den den Dag, han var at besøge mig. Han var saa glad ved Børnene; han gav lille Anne 2 Daler, som vi skulde skifte [ɔ: dele], men Christen saá lidt bedrøvet, men saa sagde vores Fader: Jeg vil give dig en Bog, og der skal være en Vrøvl [ɔ: en Hønserede] i, og der vil jeg lægge de første Æg, og siden skal du dertil samle. Han var glad ved, at alting saá godt ud her hjemme.

Nu vil jeg fortælle dig, kære Mand, hvorledes det gaar med Arbejdet her hjemme. Der gik en Seddel om, at alle Mænd af Sognet skulde møde, og det var saadan bestemt af de L.-Mænd, at naar de gjorde Arbejdet, saa skulde vi ikke have Penge; men det vilde de fleste af Mændene her

i Byen ikke have. Den Dag, de skulde samles, kom Peder D. og Klavs D. over til mig og fortalte det, og saa sagde Peder D.: Nu siger jeg, at du har lejet mig dertil, og det mærkede Præsten lige straks, at det skulde gøres godvillig. Jeg maa rigtignok sige, kære Mand, at de gør det med Glæde og gør det godt; jeg takker dem inderlig derfor. Vi er 8 Koner her i Sognet, og vi faar Penge ligesom vi har Børn, nu faar jeg 6 Daler, som Klavs D. betaler mig, jeg maa rigtignok sige, han er dansk af Hjertet . . .

Kære Mand, vores Kreaturer ser meget godt ud. Jeg har jo [en] stor Kalv, som du vil blive glad ved, og vores Faar har tre Lam. Rug og Hvede staar rigtig godt; min Broder Jens var her i Pinsefesten, han sagde, det er [det] bedste Stykke Rug, jeg har set i Sommer. Ham og min Broder Hans græd meget, da de læste dine Breve, jeg takker dig ogsaa mange Gange, fordi du skriver saa kønne Breve til mig.

Kære Mand, skal jeg ikke sende dig Penge eller Strømper eller Skjorter, jeg er saa bange, at du mangler noget. — Nu vil jeg afbryde for denne Gang; en flittig Hilsen fra alle mine Sødskende og Venner, men først og sidst være du hilset fra mig og vores smaa Børn. De siger til mig: Moder, skriv, til min Fader snart vil komme hjem!"

Straks d. 2. Juni svarer han igen:

„Kære Kone og Børn!

Din Skrivelse af 28. Maj har jeg rigtig bekommet ved Appellen, og hvoraf jeg ser, at I er raske, og Gud ske Lov, samme Gode kan jeg ogsaa tilmelde Eder igen, og jeg kan ogsaa hilse dig fra Jesper N., han er ogsaa rask; han har været for at besøge mig 2 Gange, og jeg har set den Brev fra dig til ham, og jeg har ogsaa været i Assens med ham. 11. Regiment er nok ogsaa kommen til Fyen, de er nok i Faaborg paa Tiden, og jeg haaber ogsaa nok, at Anders er ved Helsen; ja Gud ske Lov at man har Helsen! Ja, kære Kone, du skriver, om jeg ikke snart kommer hjem; det véd jeg slet ikke, det lader ikke

til paa Stillingen hos os, for vi har 5 Timers Øvelse om Dagen og alt forberedes, til at vi skal paa den igen, og de Dage er jo snart henrunden med Vaabenhvilen, men Gud véd, hvad det skal blive til. Din kære Søster skrev, at du begyndte at pippe saa smaat efter mig, men det skal du ikke, du maa ikke vente mig, før du ser mig, det har jeg jo altid sagt, naar jeg rejste, og andet kan jeg heller ikke sige endnu.

Det var jo dog glædeligt for dig, at min Fader kom over at se til dig, ja han har ogsaa skreven en smuk Brev til mig, at han ikke vidste at bære den Sorg for dig, dersom jeg skulde falde, og at alting saa' godt ud hjemme hos dig, og at dine Søskende var hos dig den Dag. Og jeg har ogsaa skreven ham en god Brev til igen.

Ja, kære Kone, nu afbryder jeg min Skrivelse for denne Gang med stor Fornøjelse, og jeg beder dig af Hjertet, at du hilser de gode Mænd, at jeg overbringer dem min hjerteligste Tak for den altfor store, opofrende Godhed, som de udviser [imod] os, og jeg vil bede den gode Gud, om at han vil lægge sin velsignede Haand i al deres Vandel og lade sin Fred bo i deres Hus, jeg kan ikke gengælde dem derfor paa anden Maade. Og jeg beder Gud, om at jeg maa staa og slaas som en ærekær Broder i de danskes Rækker og stride for min gamle Moder Danmark, saa haaber jeg, at Enden vil blive god for os allesammen, vi skal jo kun staa fast i Trængselens Tid.

Ja, kære Kone, nu slutter jeg med min hjertelige Hilsen til dig og dine smaa betroede Børn og alle dine Søskende og gode Venner, og saa vil vi haabe til det bedste og paa en glædelig Gensyn. Og derpaa befaler jeg dig og alle Gud, og lev vel, til vi ses igen, det ønsker jeg, din til Døden hengivne Mand

Jakob C.

Jeg mangler ikke noget."

Med dette Brev slutter den lille Samling.

TIL CHEFEN FOR FØRSTE REGIMENT

Efter 1. og 11. Infanteriregiments hæderlige Affære ved Oversø viste Nationen paa mangfoldige Maader sin Taknemmelighed mod de flinke Soldater. Selv naar de fantastiske Overdrivelser af deres Færd reduceredes til, hvad der virkelig var sandt, blev der nok tilbage at se med Glæde paa. Begejstringen kaarede sig — maaske vel rigeligt — særlig 1. Regiment, Københavnerne, til Genstand. De blev Kælebørn for Pressen og en stor og indflydelsesrig Del af Befolkningen. Der dannedes anselige Komitéer for Indsamling af Bidrag til dem og deres Chef, som var en offentlig vel kendt Personlighed, blev stærkt fejret. Fra de forskellige Klasser af Samfundet modtog han ogsaa talrige private Vidnesbyrd om Sympathi.

Et Par Prøver turde her være paa sin Plads:

Først er der et Brev fra en anset, yngre dansk Forretningsmand og tidligere dansk Konsul, nu bosat i Paris.

Skrivelsen er ledsaget af et Udklip fra den franske „Journal illustré", hvor en Afbildning viser nogle Kolonner stærkt galliceret dansk Fodfolk med bredskyggede Huer, Napoleonskæg og Zouavkogekar paa Tornystrene. De rykker ud i mægtige Skyer af hvid Krudtrøg, der bølger i et nøgent Landskab med Antydninger af Gærder og bladløse Træer. Teksten til Billedet taler om en „événement mémorable digne de ne pas être oublié par la posterité [en mindeværdig Begivenhed, som ikke bør glemmes af Efterverdenen]". Og den fortæller om, hvorledes „le premier régiment de l'armée

danoise se dévoua pour assurer le salut commun . . . son colonel s'empressa de faire élever quelques retranchements, et pendant cinq heures du combat le plus meurtrier, le régiment danois tint en échec toute l'armée confédérée . . . lorsque la fumée de la poudre s'éleva lentement du champ de bataille 2,200 hommes sur 3,000 qui composaient le régiment étaient tués; le colonel, le lieutenant-colonel et tous les officiers étaient morts.

— Le premier soin du remplaçant du général en chef de Meza fut de mettre à l'ordre du jour de l'armée le brave Ier régiment.

Hélas, il n'en restait plus que le souvenir.

[1. Regiment i den danske Hær ofrede sig for det heles Frelse . . . dets Oberst lod hurtigt opkaste nogle Forskansninger og i fem Timer, under den mest morderiske Kamp, holdt det danske Regiment hele den allierede Armé Stangen . . . da Krudtrøgen langsomt hævede sig fra Slagmarken, var 2200 dræbte af Regimentets 3000 Mand; Obersten, Oberstløjtnanten og alle de øvrige Officerer var døde — Hærens nye Overgeneral, i General de Mezas Sted, lod, først af alt, det tapre 1. Regiment sætte i Dagsbefalingen for Hæren. Ak, det var nu kun til i Mindet!]"

Og Brevet lyder:

Søndag d. 22. Februar. *

„Højvelbaarne Oberst!

Jeg ser i Dag i „le journal illustré" en lille Skizze af Deres brillante Kamp ved Oversee, og jeg tillader mig at sende Dem den. Som Udførelse er den jo meget maadelig, men den beviser dog, at det ikke er alene Danmark, som kender Deres Heltedaad, men at Bladet vidste at behage sine Abonnenter ved at gengive denne Kamp, hvorom alle Aviser har underholdt deres Læsere, og som alle Læsere har enstemmigt beundret.

Jeg er glad over denne Anledning til at bringe Dem og Deres heltemodige Regiment min Beundring og som

dansk min Tak. De kan næppe begribe de sørgelige Dage, jeg tilbragte, efter at vor tapre Armee havde maattet forlade Danevirke. Med Angst og Mismod tænkte jeg paa vore stakkels Jenser, som i Mulm og Mørke forfulgtes af en overlegen og hovmodig Fjende. Tyske Beretninger fortalte om Prøjsernes og Østrigernes Væddeløb for at afskære os Tilbagetoget og tilintetgøre vor Armee. Da kom Depechen, som fortalte, at 1ste Regiment „par une resistance héroique" havde stanset Fjenden og frelst Armeen. Da aandede jeg atter frit, alt blev Lys og Dag, og jeg begræd ikke mere Dronning Thyras kolde Vold, da jeg hørte, at et andet, levende Danevirke vidste at værne om vort kære gamle Fædreland.

Takket være Dem og Deres Regiment tilbragte jeg stolte Dage. Alle talte om Oversee, alle Blade beundrede vor Armee, og en Ven kom til mig, som havde spist hos Thiers, og fortalte, at denne Verdens største Historieskriver havde med varm Beundring talt Danmarks Sag, og han havde ytret, at Slaget ved Oversee var saa brillant, at man maatte gaa tilbage til Oldtiden for at finde noget, der lignede denne Haandfuld Folk, som opofrede sig for Armeens Frelse.

Her i Frankrig er alle Sympatier for os, og hver Gang Tyskerne faar Prygl, er Folk saa glade, som om det var Frankrig selv, der havde slaaet til. En Krig med Prøjsen vilde blive hilst her med Jubel, og man haaber, at man kommer med inden Enden.

Jeg beder min Svoger A. at sende Dem fra København 100 Rdlr., som De godhedsfuldt vil disponere over ganske efter eget Skøn. Skulde De bestemme Dem til at drukne Pengene i en god Punch, saa beder jeg Dem at sætte al Beskedenhed til Side og i mit Navn at udbringe et længe, længe Leve for det 1ste Regiment og dets tapre Oberst.

Jeg forbliver

Deres ærbødige

N. N."

Derefter kan et Brev anføres fra en 10aarig lille Pige, hvis Forældre (Embedsfolk i en sjællandsk Provinsby) er i Slægtskabsforhold til Regimentschefen, som er hendes Gudfader. Brevet er øjensynlig blevet til under de voksnes Øjne og ikke uden Paavirkning af deres Skrivefærdighed, men den barnlige Stil bryder dog tydeligt igennem.

Den patriotiske unge Dame skriver:

Den 20. Febr. *

„Da jeg havde meget Lyst til at skrive til min Gudfader, og Fader sagde, at det kunde gaa an, besluttede jeg at gøre Alvor deraf. Det, jeg vil skrive til Dem om, er, at det har bedrøvet mig meget at høre, at Danevirkestillingen er tabt. Det tyder paa Fædrelandskærlighed og Mod, at første Regiment, da Hæren skulde trække sig tilbage, bad om at maatte være de sidste og at dække Hæren. Det er skrækkelig at tænke sig, hvor de stakkels Officerer og Soldater har maattet lide baade af Hunger og af Kulde. Hestene styrtede jo om af Træthed. Nu kan vi vel alle stole paa, at Soldaterne kan forsvare Dybbøl, saa at Tyskerne ikke kommer over til Als. Med mit Brev følger en Kasse Cigarer fra Fader, som beder Dem ikke forsmaa den, da De vel ikke saa godt kan faa dem. Nu Farvel, lev vel, jeg haaber, at de danske maa vinde. Fra Deres Guddatter

Anna."

Endvidere forekommer to unge Mænd af Almuen, som tilbyder Obersten deres Tjeneste som frivillige.

Brevets Retskrivning, Tegnsætning og Inddeling er i Gengivelsen uforandret bibeholdt som en enkelt, for Datidens Bondealmue ret karakteristisk, Prøve.

N. pr. Aarhus d. 20. April 1864. *†

„Herre

Oberstleiutnant Regimentscommandøir Bech.

Jeg tager mig herved den ærbødige fridhed at skrive Dem til da jeg og en af mine Venner Længe har haft

Lyst at komme i Tjennesten og da vi ere for unge til at blive udskrævet henvender vi os til Dem om De ikke Godhedsfuld vil optage os som frivillig og vort høiste ønske er at komme til første Inftreirægement jeg hæder Niels Peder N. og er 19 Aar den 25 Mai og min Ven Peder J. fylte 19 Aar 8de Marts.

Bekke er vi friske og ikke os bevist nogen Lægems Svaghed jeg er ogsaa saavelsom Peder J. ikke udvandt i at omgaas med Skydevaaben og det skal stædse vere formaalet for os at erhverve os den færdighed som udfordres for at vere en God Soldat Ligesom at erhverve os vores Foresattes Agtelse og Yndest. Vi hafte alt forlengesiden melt os men vi maatte jo have vores Forældres Samtykke vi beder Dem Herr Oberstleiutenant om at opfylde vort ønske og skal vi møde vad Dag De bestemmer.

ærbødigst Niels Peder N.
Peder J."

JÆVNE JYDSKE BORGERFOLK

En ung 24-aarig Københavner, Korporal [senere Fourér] i 10. Infanteriregiment, var den 4. Januar kommen til en af de største østjydske Købstæder med et Detachement fra Frederikshavn, paa Vejen til sit Regiment, der laa i Kantonnement i Landsbyerne langs Eideren. Han var kun $1^1/_2$ Dag indkvarteret hos en c. 60-aarig Snedkermesters Familje, som imidlertid fattede saa stor en Sympathi for ham, at der skiftedes Breve imellem dem under hele Krigen og endnu flere Aar efter.

Den 4. Februar 1864 skriver Snedkermesteren:

„Ærede Hr. Ven!

Først maa jeg takke Dem for Deres venlige Brev, der glædede os alle, da vi deraf ser, De endnu er i god Behold, og vort fælles Ønske er, at De maa gaa uskadt ud af den store Kamp, som forestaar Dem og enhver dansk Soldat. De kan tro, vi er alle spændte paa at høre nyt fra vor kære Armee, hvor vi har saa mange Venner, og vi ser da efter, om 10. Regiment har været med.

Min Datters Forlovede er nu i København at lære, og som vel ej varer længe, inden han skal ogsaa med. Dersom der sker noget Angreb, ønsker vi gerne at høre fra Dem, hvorledes det er gaaet Dem.

Fra mine Pigebørn sendes Dem hermed en Pakke, som de beder Dem ikke at forsmaa for sin Ubetydelighed. Vi talte om Dem og det Undertøj, der sendtes til Armeen,

og vi var af den Mening, at Deres Beskedenhed ej tillod Dem at modtage noget deraf, og da ønskede mine Pigebørn at maatte sende Dem denne lille Pakke med Bøn om at underrette os om, hvad De muligt kunde have Brug for.

Nu noget for noget, siger man. Jeg skal bede Dem fra min Kone om at faa sendt Deres Portræt, som hun saà, De havde her i Byen.

Jeg ønskede saa gerne at høre Deres Mening, om De tror, at vi kan holde Danevirkestillingen.

Og nu til Slutning bedes De modtage en venlig Hilsen fra os alle ved Deres med Agtelse"

H. C. P.

Der følger:

Den 16. Februar 1864.

„Gode Ven!

. . . Jeg har i et af Brevene bedet Dem fra min Kone, om De vilde vise hende den Tjeneste at sende Deres Portræt, som hun saà her i Byen. Deres Lighed med vor afdøde Søn gør, at hun saa ofte omtaler Dem, og De kan tro, at hun ofte beder til den gode Gud, at han vil beskærme Dem i disse store Farer, De er underkastet. Derfor vilde det være hende særdeles kært at have Deres Portræt.

Her gaar det Rygte, at der bliver en Vaabenstilstand, men i Aviserne staar, at Tyskerne skal jages ud af Slesvig; Gud véd, hvilket er sandt.

De modtage herved en venlig Hilsen fra os alle ved deres hengivne

H. C. P.

Vi er alle raske."

Korporalens Regiment deltager i Dybbøls Forsvar, og under Kampen d. 28. Marts bliver han i Skansen Nr. 8 haardt saaret.

Den 10. April 1864 skriver hans gamle Kvartervært:

„Kære Ven!

De kan ikke tænke Dem den Glæde, Deres kære Brev gjorde i vort Hus. Vi havde set i Bladene, at De var haardt saaret, min Kone og Børn græd meget derover, for De vil næppe tro, hvor kær De er os, og vi har hele Tiden fulgt 10. Regiment med Opmærksomhed, derfor er det os en stor Glæde at høre, De er i god Bedring. Jeg har tilskreven et ungt Menneske, en god Ven af os, om at forhøre, om De er i København, og at han dér skulde opsøge dem og skaffe os Underretning om, hvorledes De har det; jeg haaber, det er lykkedes ham.

Hvad os angaar, da har vi og vor Plage af Tyskerne; i den Tid, her saa mange, havde vi af hele Huset kuns vort Sovekammer, det øvrige har de og Halm i alle Værelser og en Lugt af dem, der ej er gaaet bort endnu. Vi havde nu været af med dem i 14 Dage siden Paaskedag, kuns Patroljer kom ind til Byen, men i Gaar, Søndag, kom en stor Styrke og fordrev vores ud af Byen, hvorved der opstod et Sammenstød paa Sønderbro, hvor der faldt 4 Tyskere, og siden et paa den nordre Side, hvor der faldt en af 1. Regiment og toges en til Fange. Da de havde faaet det udleveret, de forlangte, som var meget betydeligt, afrejste de igen Kl. 4 Eftermiddag, og straks efter havde vi det kære Syn at se Dragonerne, som De kan tro har det godt her, de kunde gerne tage nogle Kammerater med, da den ene er bedre ved dem end den anden.

Den fangne i Gaar fik de straks samlet 30 Rdl. til i Rejsepenge, og Prøjserne vilde selv give ham mere Mad, end han kunde spise. Der kom i Gaar en hel Del ind til os og bad om Fodlapper, og min Kone udtrak da en Skuffe, hvori mine Strømper laa, enhver greb da et Par og sagde „ich bitte", og omringede os, saa at vi maatte lade dem løbe med dem alle, jeg har nu kuns dem, jeg har paa; straks efter kommer der to af dem, der fik Strømper, og bragte mine ny Morgensko; en Polak havde i

Tumlen stjaalen dem, og af Erkendtlighed havde de frataget ham dem og bragte mig dem.

Paa deres Opførsel kan vi som Fjender ej klage, og vi tog ogsaa altid imod dem, med hvad der var i Spisekamret; nogle Steder, hvor de ej gjorde det, har de ej heller haft det saa godt. Jeg havde altid saa mange, at jeg fik iblandt 2, ja 3, Korporaler, og disse laa i vor Sal og blev beværtet det bedste, vi kunde, og de holdt da god Orden over de menige og udjagede dem, der ej hørte til Kvarteret, da der ofte kom nogle beskænkede om Aftenen, som ej kunde finde deres Kvarter, og de vilde ligge i Værelserne.

De første, der kom, var Østerrigere, at sige fra alle Provinserne, mange kunde ej et tysk Ord, de haardføreste Mennesker, jeg har set. Det var et skrækkeligt Vejr med Storm og Sne, men ude i Rendestenen stod de med bare Fødder og vadskede deres usle Støvler og Fodlapper, vred dem af, lagde dem om Fødderne igen og trak Støvlerne paa, uden at det gjorde dem det mindste. Inde i Værelserne gik de med de bare Fødder. Prøjserne hadede de, men om de danske sagde de, at de skulde have en Lavrbærkrans. Prøjserne er nogle Uslinger, sagde de alle.

Min Søn havde Bryllup i disse Dage, og det var for dem en stor Højtidelighed, og de gjorde alt, for at der skulde være roligt. Det var en daarlig Tid at holde Bryllup, men Gæsterne var kun hendes Formynder og jeg. Grunden var, at min Søn havde indtil 40 Mand, og han kunde ej passe sin Forretning, da han ej kunde forlade Stuen, og hun ej vilde derned, før de havde Bryllup, og tilmed kan hun tale godt tysk.

Nu vil vi være mer glade, dersom vi i Morgen kunde faa Brev fra min Datters Forlovede J. Han kom som Rekrut til 8. Regiment, og uden at faa Nummer maatte han for ved Dybbøl, hvor han stormede 3 Gange. Der faldt 200 af Regimentet, 5 ved hans Side, og deres Oberst H. Vi fik hans Brev, som var skreven den 26. Marts, 12

Dage efter, og har siden ej hørt fra ham, hvorfor vi er meget bekymrede. Han skrev dér, han havde truffen flere Venner, men Dem havde han ej kunnet finde, men han haabede nok, det vilde lykkes, da han havde Deres Adresse, men de fik jo Forfald.

Kunde De, naar De forlader Sygehuset, faa en lille Permission, da staar mit Hus Dem altid aaben, og det vil glæde os alle at modtage Dem, at sige, dersom Tyskerne ej skulde komme og tage Kommandoen fra mig.

Nu være De paa det venligste hilset fra os alle ved Deres altid hengivne"

H. C. P.

Det er ikke alene Familjens Overhoved, som skriver; ogsaa Sønnen, en 28-aarig Brænderiejer i samme By, griber Dagen efter til Pennen:

Den 11. April 1864.

„Kære Ven!

Skønt det er første Gang, jeg skriver Dem til, har De vel ikke noget imod, jeg kalder Dem saaledes, da jeg og hele min Familje har betragtet Dem som en Ven, siden De var hos os, og har vi hele Tiden fulgt Deres Regiments Bedrifter med stor Opmærksomhed for at erfare, hvorledes det gik Dem.

De kan deraf se, hvor stor Sorg det vakte for os, da jeg forleden læste i Avisen, at De var blevet haardt saaret; jeg sendte øjeblikkelig Stafet hjem med Budskabet derom, og det kunde ikke have vakt større Bedrøvelse, om det havde været min Svoger selv, der jo ogsaa er paa Als ved 8. Regiment; min Kone (for jeg er nylig bleven gift med min Kusine, som De jo ogsaa kendte fra Deres Ophold hos os) og hele den kvindelige Del af Familjen græd som for en Broder; De kan deraf se, at vi tænker meget paa Dem, mere end De maaske har troet. Vi er derfor alle saa glade, da vi i Dag hører, at De er sluppen nogenlunde derfra, og at De er i Bedring. Blot det nu

maa blive ved at gaa fremad, og at De snart maa blive rask, er nu vort største Ønske, og at De snart maa komme og besøge os.

Vi har her været plaget meget af Fjenden; under hans første Fremrykning havde jeg 40 Ungarer i Kvarter, men de opførte sig dog nogenlunde ordentlige, kun var det en Plage, at de fleste ikke kunde tale tysk, men Underofficererne kunde alle tysk. Næste Dag havde jeg polske Jægere med store Fjederbusker i Hatten og derefter Bøhmer, Kroater og Slavonier, og Gud véd, hvad alt det Rak hedder, Østerrig har sendt os paa Halsen, men alles Mening er dog, at vi hellere vil have Østerrigerne end Prøjserne, da der er en grusom Disciplin blandt Østerrigerne, og hvem der var saa lykkelig at have Underofficerer, dér opførte de sig gerne godt, man behøvede blot at sige det til dem, naar der var noget i Vejen med Mandskabet, de skulde da snart ved Prygl og Ørefigen lære dem at være høflige. Jeg havde to Underofficerer, som jeg var god imod, for at De skulde holde Orden . . .

Der hersker ikke den store Mandstugt blandt Prøjserne som blandt Østerrigerne. Lige overfor mig stillede et Kompagni Østerrigere, og naar der var en Stakkel, der kom forsilde, regnede der Prygl og Skældsord ned over ham; naar der kom et Regiment igennem Byen, skulde man ikke se en eneste, der hinkede, thi hvis Officererne saà det, fik han Prygl, naar de traadte af, derimod kunde man se, naar de var traadt af, mange komme slæbende Lemmerne efter sig . . .

De er vist ked af mit Vrøvl nu, og jeg vil derfor holde op, gid vi nu snart maa se Dem rask hos os, det længes vi alle efter. Skriv mig snart til og lad mig vide, hvorledes det gaar Dem og lidt om Deres Felttog. Da jeg véd, en Soldat, der ligger paa Hospitalet og trænger til meget, ikke altid er godt beslaaet, haaber jeg ikke, De forsmaar medfølgende 4 Rdl. fra en Ven, som holder meget af Dem.

De hilses nu paa det hjerteligste fra min Kone og fra hele Familjen ved Deres hengivne"

Aug. P.

Den 26. Maj har Familjen til sin store Glæde haft et gunstigt Brev fra Rekonvalescenten, og Faderen skriver:

Den 26. Maj 1864. *

„Min gode Hr. F.!

Med Glæde har jeg i Dag modtaget Deres Brev og ser, De er i god Bedring, hvilket glæder os alle i Hjemmet, da vi af en Slagter K. fik den Efterretning, at de ej kunde faa Kuglen ud af Hoften, og at De havde lidt saa meget.

Det maa da ellers være behageligt for Dem, at De kom til Deres Hjem og Familje og den dejlige København. Jeg har i flere Aar glædet mig til at gøre en Tur dertil paa en 14 Dage og vil ogsaa gerne gøre en Tur dertil i Sommer, dersom vi blot kan blive Tyskerne kvit, ellers bliver der intet deraf. Jeg plejer da at gøre nogle Indkøb af Kaffe og Sukker til Vinteren, saa jeg for det meste tjener Rejsen.

Hvad Tyskerne angaar, da har jeg altid kommen godt ud af det med dem. Vi har nu 52. Regiment Prøjsere, deraf har jeg i den Gaard, jeg selv bebor, 2 Underofficerer og 4 menige. De første ligger i vor Sal, vi har sat Møblerne paa Loftet, og de sidste i Gæstekamret og Værkstedet. De faar daglig ½ Pund Kød pr Mand, Brød, Ris eller store Byggryn. Det er jo en simpel Levemaade. Min Kone kan ikke se paa, at de Stakler staar og spiser det tørre Brød med Salt til, vi giver dem derfor Smør paa og koger dem deres Mad og tillaver det til dem. De faar og lidt Kaffe, som vi og koger 2 Gange daglig til dem; de er ogsaa meget taknemlige derfor. Vi har hver Dag dem til Øvelse i min Toft, som har været brugt til Vognpark og derved er ganske ødelagt for Græsning i Sommer,

saa jeg maa holde mine Kreaturer inde, hvilket for mig er et stort Tab.

Hvad nu den Vaabenhvile angaar, da er der vel ingen, der kan have nogen Mening derom, men jeg er af dem, der har et godt Haab, og vil bære alt med Taalmodighed, og hvor kan man andet, da vore Soldater har lidt saa mange Savn og Lidelser for os!

Jeg gentager det her, kom en lille Tid over til os, naar Omstændighederne tillader det, De vil være os alle kærkommen; jeg længes efter en Aften at faa alle dem, jeg kender, der har lidt for os til et lille Sold og høre dem fortælle, hvorledes de har haft det. Min Kone beder mig, at De vil underrette hende, om Kuglen er tagen ud, da denne Slagter har gjort hende bange, jeg skal og takke Dem for Portrætet.

Nu vil jeg ønske Tyskerne ude af vort Land, og at jeg kan komme til den kære København, som er min største Fornøjelse, og træffe Dem ved et godt Helbred.

Modtag til Slutning en venlig Hilsen fra os alle ved Deres hengivne

H. C. P.

Min Datters Forlovede ligger paa Fyen og er rask."

Endelig følger under den sidste Vaabenstilstand — d. 7 Oktober 1864 — fra samme Haand:

Den 7. Oktober 1864.

„Gode Ven!

Deres Brev af 22. f. M. har jeg med Glæde modtaget og ser, De befinder Dem vel, hvilket just ej er Tilfældet med os alle her i Huset, da den strenge Tyfus nu ogsaa har ramt os, idet min ældste Datter Marie ligger meget syg af den . . . Jeg har den Tro, det er af den Indkvartering, vi har haft, da vi alle maa ligge, 6 Mennesker, i ét Sovekammer.

I Dag forlod alle Prøjserne Byen Nord paa, i Morgen

kommer der 5000 Østerrigere, 2 Musikkorpser, hver 60 Mand, og 280 Officerer, det bliver en ordentlig Byrde. Jeg véd ej, hvor mange jeg faar, men min Søn faar en Officer og 14 Mand. De er saa skikkelige at overlade os et Værelse i Huset, Resten raader de for. Hvor der er nu en stor Familje, maa de ligge paa Loftet, de forlanger og alt kasernemæssigt med 1 Mands-Senge; skal vi nu skaffe Sengklæder dertil, saa véd jeg ej, hvad det skal blive til, da det er umuligt. De forlanger og af Byen en indelukket Skydebane paa 800 Alen med Vinduer i, store Hø- og Halmmagasiner skal bygges; det ser ud til, vi beholder dem i Vinter, og hvad skal der blive af for Lys og Ildebrændsel til saa mange Mennesker? — Vi vil nu haabe paa, det snart faar en Ende, som mange tror. Til deres Afrejse i Dag brugte de 190 Bøndervogne, det er meget streng for ogsaa Landmanden . . .

Nu vil jeg slutte med en venlig Hilsen og med det Ønske, at vi snart maa ses bedre til Mode, end jeg er i dette Øjeblik, da Sygdom er et stort Onde, hvor der er saa uroligt som her . . .“

SMAABILLEDER FRA LAND OG BY

I
UNGE PIGER
A

Et Brev fra en 18aarig jydsk Skolelærerdatter fra Landet, Husjomfru hos en Præstefamilie i Skanderborgegnen, til sin Broder, Handelsbetjent og Underkorporal i 7. Infanteri-Regiment.

. . . Præstegaard den 18/4 1864. *
Fredag.

„Min inderlig elskede kære Peter!

Det er saa frygtelig længe siden, jeg har faaet Brev fra dig. Det er 8 Dage siden. Jeg vil da haabe, du er i Fredericia endnu. Der gaar de mest forskellige Rygter; man siger, at I er paa Als for at forsvare den nordre Side, atter andre, at 7. og 11. Regiment skal herover i Jylland for at hjælpe 1. Regiment.

Du kan tro, vores fredelige, lille Landsby ser helt krigerisk ud i denne Tid. I Søndags kom der en Deling af 1. Reg. 1. Komp. og en Løjtnant A., som saà alt andet ud end Militær, men det var rigtignok ogsaa en juridisk Kandidat, men han var saa grulig klodset, saa at jeg blev helt forbavset ved at se, at 1. Regiments Officerer saà saadan ud. Jeg har altid haft saadan høje Begreber om

1. Regiment, men for Resten var det vist et meget godmodigt Menneske.

Der var omtrent 100 Mand her i Byen. Imidlertid fik de ikke Lov til at blive længere end nogle Dage (hvad er det nu, jeg sidder og skriver, jeg kom nemlig til at tænke paa en af de andre Officerer), end til næste Dag, saa maatte de af Sted; aldrig saa snart de var borte, kom der et andet Kompagni og en Løjtnant B., som heller ikke blev længere end til næste Dag. De holdt Forpost ved K—Bro hver Dag. Det følger naturligvis af sig selv, at alle Officererne ligger her tillige med deres Tjenere og Kuske.

Løjtnant B. var marcheret til G. med sit Kompagni for at synes, og imidlertid kom der et andet, saa at de maatte vige Pladsen. Det var Premierløjtnant C. med 200 Mand, som ogsaa skulde være her i Byen. Det var om Lørdagen, de kom, og i Dag, Søndag, er det først taget bort for at rekognoscere Fjenden.

I hans Kompagni var der 2 unge Løjtnanter, 22—23 Aar gamle, to særdeles vakre unge Mennesker. Løjtnant D. var et overordentligt smukt Menneske, det smukkeste, sorte, krøllede Haar, man kan tænke sig, og dog var han ingen Jøde, hvis du maaske tror det! Det var et rent Naturmenneske, saa munter, og jeg tror ikke af de almindelige unge Spradebasser, som ikke mener et Ord af, hvad de siger. Stakkels unge Menneske! Begge hans Forældre var døde, og han stod ganske alene i Verden med 2 smaa Brødre. Ikke et Menneske vilde sørge over hans Død, hvis han skulde falde, sagde han, men hidtil har han været mageløs heldig. Han var med ved Oversø og Vejle, og altid hvor 1. Regiment har været i Ilden. Soldaterne faldt omkring ham som Fluer, og flere Kugler gik igennem hans Kappe og skød Remmen af hans Sabel, men han slap aldeles uskadt. Det kan man kalde Held, saa at man rigtignok kan se, hvem Gud vil bevare, er uden Fare. Hans Moder var adelig, han havde hendes Vaaben i en Signetring, men der var ikke Tanke af Stolthed hos ham.

Premierløjtnant C., véd du vel nok, har været taget til Fange, men er kommen til Armeen igen; det er en overordentlig rar og elskelig Mand, jeg holdt saa meget af ham; jeg var ogsaa hans Yndling, fortalte han. Han sagde, han kunde saa godt huske Mennesker, naar han havde set dem, saa spurgte jeg, om han troede, han kunde huske mig, hvis han engang fik mig at se igen, saa sagde han, „at disse Øjne kunde han ikke glemme!“ Jeg kan ikke begribe, hvad mærkværdigt der er ved mine Øjne. I mine Øjne er de da frygtelig stygge. Synes du ikke ogsaa?

Hans Æressabel blev sendt hertil fra Kongen i Onsdags, det var en smuk Sabel. Løjtnant E. maatte næste Dag paa Vagt ved K—Bro i 48 Timer, saa at han desværre ikke kom igen. I Dag skulde han være kommet, og saa skulde D. af Sted, men saa kom imidlertid den Ordre, at de skulde rykke op i Nat. E. (det er rigtignok frygtelig utydelig skrevet, det Navn) var ogsaa et smukt og rart Menneske.

Det er for Resten uhyre morsomt i denne Tid; det er morsomt at komme til at kende saa mange Officerer. Der har været 16 her. — I Dag har Kirsten hos H. været her; de har det godt hjemme.“

Søndag.

„Det er frygtelig kedeligt, at Brevet ikke er sendt før. Men i Lørdags fortalte man, at 7. Regiment var kommet til Aarhus, og du kan nok tænke min Glæde ved Haabet om at se min elskede Broder, derfor blev det ikke sendt bort.

I Dag er der atter kommet et andet Kompagni, Kaptajn F. og 1 Løjtnant. 2 Faner er plantet udenfor Døren og Skildvagter i Gaarden!

I hvor travlt vi har det, glemmer jeg aldrig at opsende mine varmeste Bønner til den almægtige for min kære Broder. Gud være med dig, min kære lille Peter. Skriv snart! Farvel! Farvel! Hils Bekendtere.“ —

B.

Uddrag af 2 Breve fra en 26-aarig Datter af en Købmand og Skibsklarerer paa Sjælland, Lærerinde i en Præstegaard ved Horsens.

L— Præstegaard, den 12. Aug.

„Vi har atter haft Indkvartering af Prøjsere og ikke alene her i Præstegaarden, men paa alle Gaardene her omkring har 1 à 2 Officerer af 3. Garde-Regiment med deres Oppassere været indkvarteret til fuld Forplejning. De kom i Begyndelsen af Maaneden og blev ca. otte Dage. De opførte sig dog upaaklageligt, men var til stor Gêne, thi hvor Lejligheden er saa lille som her, kan det ikke helt undgaas, at man kommer i Berøring med dem, i Særdeleshed da de, for ikke at kede sig, lægger an paa at faa Samkvem med Familjen.

De to Officerer, vi havde, en Kaptajn v. N. og en Løjtnant v. U. blev indlogerede i det østlige Gavlværelse, der vender ud mod Landevejen og ligger ved Siden af Skoleværelset, som har det andet Gavlvindue mod Øst. Fra de to Værelser kommer man ind i et større, som blev Officerernes Dagligstue, og gennem det og Havestuen maatte Børnene og jeg flere Gange gaa, naar vi skulde ned til Maaltiderne; det var meget genert, men kunde ikke forandres, og det maatte tit give Anledning til Samtaler, hvilke de altid søgte.

En Dag, det var en Eftermiddag, fik jeg Lejlighed til at give dem paa Hovedet; jeg stod ved et aabent Vindu, og pludselig kom Løjtnant v. U. forbi. Han indledede straks en Samtale med mig, hvilket jeg saa ledte hen paa Politiken og paa den uretfærdige Krig, de havde paaført os. Han vilde naturligvis forsvare den, men formaaede det kun daarligt. Imidlertid havde hans Kaptajn staaet i Nærheden, hvilket jeg ikke vidste; pludselig traadte han frem

ved Siden af Løjtnant v. U. og gav sig til at svare for ham for at hjælpe ham imod min Paastand. „Ah," udbrød jeg, „Hr. Kaptajnen vil hjælpe sin Løjtnant! Det er to imod en ligesom hele Deres Krigsførelse, to Stormagter mod en lille". Kaptajnen blev saa flov, at han straks retirerte og forsvandt. Det morede mig saa hjerteligt, at jeg havde mestret dem, jeg saà jo tydeligt, at de erkendte deres Uret, og jeg nød ret min Triumf.

At Kaptajnen imidlertid ikke tog mig min Udtalelse fornærmeligt op, erfarede jeg Dagen efter. Da nemlig Børnene og jeg skulde ned gennem Værelserne til Frokost, hørte jeg saa megen højrøstet tysk Talen i Værelset ved Siden af og kunde tænke, at der var kommen flere Officerer til, hvorfor jeg siger til Børnene: „Vi vil ikke gaa ned imellem alle de Herrer, lad os hellere springe ud ad Vinduet og gaa rundt om Huset", hvilket de var parate til og hjalp mig ud til sidst. Det gik let nok, og vi kom ind til vor Frokost, men at komme samme Vej tilbage lod sig ikke gøre, og vi begav os, alvorlige og stilfærdige, tilbage gennem Værelserne, men midt i Havestuen kom Kaptajn v. N. imod mig med opløftet Pegefinger og siger paa tysk: „Hvor kommer De fra? De er ikke gaaet her igennem til Frokosten!", og jeg maatte jo bekende, hvordan det var gaaet til. „Det maa De ikke gøre en anden Gang", fortsatte han, „vi gør Dem ingen Fortræd; gaa De kun roligt her igennem." Du kan heraf se, at vi kunde slet ikke undgaa dem; men de var altid høflige og dannede i deres Optræden.

En anden Gang vilde de endelig hjælpe os i Haven med at afplukke Buskfrugten, der skulde syltes, inden den blev annekteret. Det var en Eftermiddag, Provstinden, hendes Pige, Børnene, et Par unge Damer fra Nabolaget og jeg laa hver ved sin Busk. Pludselig traadte fire prøjsiske Officerer ind i Haven og gav sig ivrigt til at hjælpe. Jo, jeg takker, det var en rar Hjælp, men Frugten kom af Buskene, og vi turde jo ikke afslaa Hjælpen.

Tilsidst havde det nær set galt ud for os med den Indkvartering. Præstegaarden var jo Samlingsstedet for alle Egnens Officerer, en Aften var de saaledes forsamlede i større Mængde, og vi hørte i Afstand deres ivrige Diskussion. Pludselig blev de afbrudt ved Ankomsten af et Ordonnansbud, og vi erfarede straks, at de havde faaet Ordre til at forlade Egnen den næste Morgen. Det blev til vort Held, thi den ivrige Diskussion blandt dem den Aften, hørte vi senere, gjaldt en Skovtur, de havde aftalt, der den næste Dag (en Søndag) skulde have gaaet for sig, og hvortil hver Officer skulde indbyde sin Vært med Damer i deres egne Vogne, — det havde været et net Optog, og som vi ikke havde kunnet undslaa os for, en hel Forsmædelse, som vi nu undgik, og i Stedet for blev vi heldigvis helt fri for dem.

At man i det hele taget var moralsk tvungen til at vise dem en vis Grad af Høflighed, udviste deres Opførsel paa andre Steder, hvor man ikke vilde respektere dem og deriblandt paa en Gaard et Par Mil fra os, hvor Herren i Huset, en Proprietær T., beholdt Hatten paa, naar han færdedes i de Værelser, hvor de tyske Officerer opholdt sig. Det smagte dem naturligvis ikke, og de lod ham det vide, men han svarede dem rask, „at i sine egne Værelser havde han Lov til at gaa med Hat paa". Nu blev det rent galt, og de tvang ham til udė i Gaarden i sine egne Folks Paasyn med Hatten i Haanden at bukke for dem. Inde i Huset maatte hele Familjen, Mand, Kone og 6 Børn opholde sig Dag og Nat i Børnekammeret ved Siden af Køkkenet, saa længe de tyske Officerer opholdt sig paa Gaarden. De øvrige 6 Værelser paa den anden Side af Køkkenet havde de bemægtiget sig . . ."

L., 25. Sept. 1864.

„. . . Endnu er vi ikke færdige med Indkvartering her i Præstegaarden, for Øjeblikket har vi en prøjsisk Kava-

leriløjtnant, Grev A. v. W., med Hest og Oppasser, der har været her i flere Uger. Han er stilfærdig og medgørlig, men vil ogsaa gerne i Lag med Familjen. Saaledes sidste Søndag, da Sønnerne var hjemme og et Par unge Damer var her, havde vi besluttet at spadsere ned i Skoven for at plukke Nødder. For at nu Prøjseren ikke skulde se os, gik vi ad Køkkenvejen og gennem Baggaarden, og vi troede at have undsluppet ham saa heldigt; men det var nu ikke saa nemt. Medens vi paa Halvvejen til Skoven hvilte os under nogle dejlige skyggefulde Bøgetræer — hvem ser vi træde frem hen imod os andre end Hr. Greven, der fortalte, at han havde observeret, at Selskabet var gaaet ud ad Køkkendøren og gennem Baggaarden og bad os, om han ikke maatte være med, hvad jo maatte indrømmes, og han var utrættelig i at plukke ned af Træerne . . .“

II

EN GAARDEJER FRA LANDET

1 Brev af en ældre Mand udenfor Bondestanden, Ejer af en Bondegaard i Østjylland.

Brevskriveren var under Krigen flyttet med sin Familje til Middelfart og havde efterladt en Bestyrer, som ikke viste sig paalidelig, hvorfor Ejeren selv maatte tage en Tur hjem for at se til Gaarden. Herfra skriver han Brevet til sin Hustru.

S., den 18. April 1864. *

„Kære Kone!

Jeg lader dig vide, at jeg er lykkelig og vel kommen hertil, og jeg har efterset det, som du talte med mig om, men alt er brækket og taget bort; det ene Spillebord er er borte, den mørke Sofa er spoleret, Storspejlet er slaaet itu, Klokken ramponeret, Vejmandens Datter har taget den derned, og jeg tror nok, den kan gøres i Stand. Pigens Seng og Sengested er borte, den Dragkiste paa Loftet er ramponeret og Skabet ovenpaa ligeledes, tilligemed dens Indhold m. m. Alle Yderdøre og Porte er brændt, Vinduer slaaet i Stykker. Alt Korn og Fourage er borte, og vi maa samle op paa Marken til Køerne. Alle Træer i Haven, som J. plantede, er hugget, Bierne borte, Stakiter og Laager er ogsaa brændt, Gardiner ligeledes borte. 2 Køer har kælvet, men Mælk giver de ikke noget; for det første bliver de ikke godt fodret, og saa gaar Østerrigerne ogsaa ud og malker dem. Begge Faar har faaet hver 2 Lam, hvoraf de 2 var dødfødt.

Jeg er i Mening om nok at faa Marken besaaet og kommer derfor ikke til Fyen, førend den er besaaet. Ved T. er Plankeværket ved Haven, Lysthuset, Havelaagen og Broen og 3 Porte borte, og Bryghuset er ligeledes borte. Husarerne rider i Haven, men den ser dog ellers nogenlunde ud.

Jeg og M. logerer hos J. E., og jeg gaar i en hvid Vadmels-Trøje og et Par Træsko, som jeg har laant hos Vejmanden.

Den første Entré, jeg saà paa, var, at de kom og slog mig 15 Vinduesruder i Stykker med Kolben. Jeg ønsker gerne nu, at Vor Herre vil snart befri os for de Kæltringer!“

III

EN KØBMAND I SILKEBORG

Uddrag af 1 Brev fra en midaldrende Næringsdrivende i Silkeborg.

Udateret.

„Prøjsernes Antal her i Byen udgjorde omtrent 4000 Mand. Deres Opførsel var nederdrægtig og røveragtig, især maatte de handlende undgælde, hvor de stjal som Ravne. Hos mig gik det taaleligt, og stjal de næppe for over 40 Rd., hos andre Handlende, navnlig D. og T., ryddede de omtrent Butiken, og deres Tab er ganske vist neppe under 500 Rd. Deres Rekvisition her i Byen var 40 Kreaturer, 5000 Pd. Flæsk, 500 Pd. Kaffe, 1200 Pd. Tobak, 10000 Cigarer, 2000 Pd. Ris, 1½ Td. Salt og 1200 Potter Brændevin samt 300 Fl. Vin. Denne Ordre modtog vi om Natten Kl. 11½ og skulde levere de samtlige Varer om Morgenen Kl. 7, og blev det omtrent leveret, naar undtages Kreaturerne, hvoraf vi kun kunde skaffe 11 Stkr. Jeg var paa Gaden hele Natten og var Vidne til, at mange Vinduer blev ituslaaet.

Vi er forøvrigt her i Silkeborg ved godt Mod og ser Tiden frejdig i Møde . . .“

IV

EN GAMMEL LANDSBYPRÆST TIL SIN EMBEDSBRODER

1 Brev fra en 71-aarig Sognepræst i Sydsjælland til en 65-aarig Kaldsfælle fra samme Landsdel.

Originalens Retskrivning, Tegnsætning og Inddeling er bibeholdt.

---

* †

„Tak, kjære Hr. W.! for Deres venlige Brev. Ja sandelig dele vi her Skjæbne med Dem i disse sørgelige og nedtrykkende Tider; og hvor er vel det ærlige danske Sind, som ikke i disse Dage er nedtrykt? Selv da, om man ikke har, som De, en kjær Datters Mand iblandt de kjæmpende og haardt trykkede Fædrelandsforsvareres Række, eller som vi, to Sønner, som boe i den Linie af Landet, som Fienden i disse Dage hjemsøger, nemlig Carl i S., og Christian i H. midt imellem Aarhuus og Randers. Denne sidste har 5 Børn, den ældste 6 à 7 Aar, og den yngste udøbt. Carl skrev mig i Torsdags Aftes til, da stod Fienden 1½ Miil syd for Skanderborg, og han meente, at det var sidste Gang, Posten denne Sinde vilde komme til at afgaae fra S.

Kan De huske, at De for nogen Tid siden skrev mig til, at De ønskede det kgl. Danske Cancellie og Stemanns Dage tilbage; o Gud! hvor jeg i lang, lang Tid har deelt dette Ønske, og jeg troer virkelig, at, skal Danmark ikke knuses, saa er der ingen anden Redning for det end i dette Ønskes Opfyldelse; og vist er det, om man end vil kalde mig en ussel trælbunden elendig Slave, jeg vilde hilse den Dag, da jeg saae dette Ønske gaae i Opfyldelse, med Glæde og Jubel; thi hvad har de sidste 16 Aar bragt Landet? Ødelæggelse!

Ja, ganske vist har det styrende Danmark, dog vel meest ledt dertil af det skraalende hovmodige indbildske Danmark, viist sig som en kaad Dreng, der har trodset alle saavel indenlandske Venners som ogsaa de udenlandske Magters Raad; og som man reder, maae man jo ligge; og Gud hjælpe os! vi ligger saamænd net i det. Hele Europa har opgivet os, og finde os ikke værdige til at det for vor Skyld skulde løfte en blot truende Finger. Jeg kan

ikke indsee andet, end Tiden er der, til at Danmark skal dele Polens Skjebne: nu i Guds Navn! min Tid er vel ikke lang endnu; og min Alder og min Erfaring igjennem mit ikke korte Levnetsløb har da lært mig, med Taalmod og Hengivenhed i Guds Villie at finde mig i det Uundgaaelige.

Nu Farvel! Gud beskytte Dem og Kone og Datter og hendes Mand; hils Deres Kjære fra os! og lad os, baade De og vi her, dvæle med Taknemmelighed mod Gud ved Erindringer om de henrundne Dages Glæde, og deraf øse Trøst for de nærværende Dages Trængsel

Deres hengivne
H. W. N."

H. den 14de Marts 1864.

V

EN MODER OM SIN FANGNE SØN

Af et Brev fra en henved 60-aarig, svagelig, ofte sengeliggende, Enke efter en Arbejdsmand. Sønnen er c. 23 Aar gammel, Skomagersvend og menig i 1. Infanteriregiment, 5. Komp.

Aarhus, den 1. August 1864.

„Kære P.!

Jeg har med Glæde modtaget Deres Brev af 21. Juli og med Bedrøvelse læst den sørgelige Liste, der, hvad min Søn angaar, er meget rigtig; jeg vil nu begynde min Fortælling.

Den 2. Juli, om Aftenen ved Klokken 10, blev jeg betaget af en mere end almindelig vemodig Angst, jeg sad

ved mit Vindue til Kl. 12½, jeg sagde til Maren: der er en af Drengene i Fare, jeg sov kuns den Nat fra Kl. 3 til 4, stod op og gik omkring til Kirketid, da lagde Ængstelsen sig noget. [Ifølge den danske Generalstabs Værk om Krigen 1864, III. pg. 271, blev 1. Infreg. 5. K. d. 2. Juli, Kl. 8-9 Aften, beordret til Aalborg for i Forening med de derværende Dragoner at overfalde en ad Hobrovejen fremrykkende fjendtlig Styrke. Herved hidførtes den næste Dags Morgen, Kl. 4, Affæren ved Lundbye]. Jeg gik atter om Eftermiddagen med min Angst og Sorg til Herrens Hus, det var jo Søndag Eftermiddag. Det var, som mit Hjerte skulde briste, til jeg saa overmaade kom til at græde, saa jeg ikke næsten kunde sanse at gaa ud af Kirken. Ud paa Natten var Angsten ved Guds Hjælp overstaaet, men jeg var saa forstyrret, at jeg heller ikke sov den Nat mere end 2 Timer.

Mandagen gik roligere, men jeg følte en Slaphed og Forknythed, som det var mig sagt: du skal berede dig paa noget sørgeligt, hvilket vi, desto værre, altid gør i denne sørgelige Tid. Om Mandag Nat sov jeg uafbrudt 7 Timer og følte mig meget styrket. Jeg takkede Gud for hans Mindelse og beredte mig til at tage imod, hvad der kom. Jeg véd og tror, min Herre Jesus, at intet sker uden hans Vilje; han kender det bedst, det er vor store Trøst.

Jeg havde lige sat mig til Rokken, saa kommer Peders Svigermoder og siger, at hun havde hørt, at der skulde komme Fanger i Dag, men mere vidste hun ikke. Jeg fik da snart Tøjet paa og op til vor Præst, jeg vidste jo ikke, om enhver maatte komme til Fangerne. Han skulde jo sørge for, at jeg kunde komme til dem, hvilket han en Time efter kom og underrettede mig om, at der var sørget for, at jeg skulde faa Bud og tillige komme ind og se, om han [Sønnen] var der eller høre noget om ham. Har De da faaet Bud, spurgte han, da De er saa vis paa, at han er med. Ja, paa en Maade næsten, har jeg faaet Bud, jeg frygter nu for at høre det allerværste.

Der var en Spænding, kan De tro, til Kl. 2 kom en af Naboerne og hilste mig fra min Søn; de kørte forbi Mølleporten med ham, og han hilste med Haanden til sin Moders Hus, men han saà frisk ud. I Øjeblikket takkede jeg Gud, han ikke var saaret; men Fange — Fange, ak, det var just dette, jeg altid har frygtet! Men det er det, der styrker mig, og det maa Vor Herre nu indse, er til hans Vel; nu skal han lære at bøje sig under et Slaveaag i et fremmed Land. Han var nedslaaet og ønskede: gid jeg var ved mit Regiment! De var indelukket i Kasernen. Jeg havde her Adgang og hele Familjen, og en Times Tid kom der og andre Venner derop, men ikke mange, da hele Gaden var fuld, som det var udenlandske Dyr, de vilde se.

Eftermiddagen randt snart bort. Jeg og Trine blev hos ham til Kl. 9½, hvilket vi kan takke Underofficeren for, der var en ældre Mand, der sagde mig, at Kl. 5½ maatte jeg komme i Morgen, saa skulde han sige Skildvagten Besked om at lade mig gaa ind, Kl. 7 skulde de køre om Onsdag Morgen.

Det var meget besværligt at komme derud, men det gik jo an, og jeg fulgtes med ham ned ad de høje Trapper. Jeg syntes, det lettede mig, saa jeg nok kunde gaa lige saa rask som han. Jeg sagde ham da det sidste Farvel, og ligeledes Trine og hans Søskende; og denne Underofficer, som for Resten saà ud til en barsk og mandig Krigsmand, løb de klare Taarer ned ad Kinderne paa ved at se paa os; han havde dog været med ved Dybbøl og vist ikke grædt, mens det stod paa, saa man kan se det forunderlige, at Synet af andres Smerte giver Menneskehjertets Følelser Luft. Han har formodentlig selv været Fader.

Fra Horsens fik jeg Hilsen tilbage fra min Søn, og siden har vi intet hørt. I Dag er det 4 Uger, siden han kom hertil. I det sidste Brev, jeg skrev ham til, bad jeg ham til Slutning gøre sin Pligt og saa overlade Gud det øvrige. Dette haaber jeg, han har gjort, hvilket er min

Trøst. Han er lige saa vel udsat for at blive syg eller komme til Skade som Fange, og Gud kan bevare i Krigen dem, han vil, og den, hvis Time er udrunden, frelser ingen, om han saa krøb i en Hule. Peders Broder fik begge sine Arme brudte og var ikke i Krig, men blev dog læget og blev Militærarbejder i samme Aar. Peder har staaet i flere Farer og blev ikke saaret, saa se her paa Guds Almagt! Han saarer og udenfor Krigen.

Vi har det godt. Prøjserne er meget skikkelige, ja tiltillige høflige, men vi frygter jo nu og haaber tillige, de er ikke meget glade ved Fyen. Vær nu Gud befalet!

M. V.

Vi maa passe ikke at skrive noget, der kan røre ved Krigen."

FRA LAZARETTERNE I FLENSBORG

BLANDT de mange Kvinder af alle Samfundsklasser, som plejede og passede de syge og saarede Soldater i Flensborg, var ogsaa en dér i Byen bosiddende 33-aarig Dame, gift med en Auditør ved den danske Hær.

Af hendes Optegnelser — paa 48 Kvartsider — kan anføres:

„. . . Vi havde sørget og haabet; men alt som den 18. April nærmede sig, blev Haabet om, at Dybbøl kunde holde sig, svagere og svagere, og de to Dage, som gik forud for Stormen, var for mig saa tunge og uheldvarslende, at jeg syntes, at selve Slaget ikke kunde blive haardere.

I længere Tid havde vi daglig hørt Kanonaden fra Dybbøl, naar vi bare gik udenfor Nørreport, og, naar der ikke var Vognrummel eller anden Larm i Gaderne, ogsaa inde i Byen. Slesvigholstenerne løftede Hovederne højere og højere, og Rygtet gik, at vi nok skulde faa at vide, naar Dybbøl var falden, da alle Kirkeklokkerne da skulde ringe, noget som imidlertid ikke skete, da man sagde, at Wrangel havde forbudt det.

Den 18. kom, og Rygtet gik allerede, at Skanserne blev stormet. Folk gik ned til „Danske Høj" i Klusris Skov, 1/4 Mil fra Byen, hvor de gennem lange Kikkerter mente at kunne se Kampen. Det var, som naar et Uvejr nærmer sig og enkelte store Regndraaber først kommer, før Skylregnen begynder. Folk ilede gennem Gaderne ned ad Landevejen for at høre, hvad der var sket, nogle med fornøjede Miner,

og man var da ikke i Tvivl om deres politiske Trosbekendelse, andre med Bekymringen malet i hvert Træk, men alle i spændt Forventning om at faa Rygterne bekræftet eller modbevist. Endelig viste de første Vogne sig med fangne Officerer, som laa eller red paa Kanten af Vognene, der kun var forsynede med det Agebræt, hvorpaa Kusken sad. Det gøs i os at se, hvor mange der kom — hvor mange menige maatte der ikke være, naar der var saa stort et Antal Officerer, og dog var Antallet af disse langt større, end vi havde frygtet. Ja, nu nærmede de sig — de saà ud som Oldinge, disse trætte og forpinte Stakler, med Skæg og Ansigt belagt med et tykt Lag af Støv og Smuds. De var tørstige og rakte Hænderne ud, raabende: „Vand! Vand!“ Men Ulanerne, disse Ulykkesfugle! jagede paa dem, de maatte ikke standse, og saa utrolig det end syntes, maatte de løbe for ikke at blive traadt under Hestehove. Det var en Følelse, som alt inden i mig snøredes sammen, og nu, da der er gaaet Maaneder hen efter den Dag, føler jeg endnu noget deraf ved at skrive derom. Lang Tid efter kunde jeg ikke udholde at skrive eller tale derom — Saaret blødte for stærkt, naar der for tidlig rørtes ved det. Endelig maa Begyndelsen af det lange Sørgetog være naaet til den danske Kirke, hvor det skulde overnatte, og der maatte standses. Dette var en Solstraale i Mørket og bragte mig ud af min forstenende Sorg. Hurtigt kom alle i Bevægelse, alt spiseligt og drikkeligt blev bragt ned, Cigarer og Markstykker kom ogsaa med, og for hver lille Haandsrækning fik vi et varmt, hjerteligt Haandtryk eller et Skub af et Hestehoved, der jog os bort — for at gaa til de næstkommende. „Er alle Skanser da taget?“ „Er Fjenden paa Als?“ Det var Spørgsmaal, som hele Tiden genlød, og Svaret var i Reglen bekræftende paa begge Dele. Det var bleven Aften, og nu kom Vognene med Marodørerne, dem maatte og kunde der ogsaa hjælpes paa, men Natten bragte de lange Vognrækker med saarede og lidende, som der kun kunde hjælpes lidt paa ved at give dem kolde Omslag paa de brændende Saar, og her manglede heller ikke

kvindelig, frivillig Hjælp. Officererne var bragt til Borgerforeningen, og at de ikke kom til at mangle Vederkvægelse og Hvile er der allerede skrevet offentlig om af en af Officererne selv, men de menige savnede heller ikke noget, da der blev bragt saa rigeligt med Fødemidler, at de ikke engang kunde forbruges, ja, der trakteredes endogsaa med Punch! Lejet var vel kun Straa, men den har kun et ringe Begreb om vor Armees Udmattelse og Overanstrengelse, som ikke kan forstaa, at dette var et kongeligt Leje for de mødige Stakler. Og dog var der endnu Humør i mange af dem, og det lød ikke sjeldent opmuntrende til os: „Aa, vi kommer snart igen, lille Jomfru!"

Men Morgenstunden belyste andre Skikkelser, som ogsaa laa paa Straa, men uden at finde Hvile. Side om Side laa de, kun enkelte af dem stønnede lidt. Kvinder og Børn bragte store Spande, fulde af søde Supper og andet, men de Stakler brændte af Hede og trængte oftere til noget koldt at lædske den brændende Tørst paa. Foruden de saarede, der hele Natten kom kørende, vedblev der næste Dag at komme flere og flere med Sejlskibe. Alle offentlige Skoler og andre Bygninger blev taget til Lazaretter, og dog var der ikke Plads nok, men enkelte private Huse maatte ogsaa foreløbig benyttes. Der blev jo om ikke mange Dage bedre Plads, da der, især i Begyndelsen, daglig døde mange. — Morgenstunden bragte Lægehjælp til de saarede alle Vegne. Dagen før havde der nemlig ikke været en eneste militær Læge i Byen, da alle var beordret til Valpladsen, saa at de saarede, som allerede da laa i Flensborg, den 18. maatte ty til de civile Lægers Bistand. De civile Læger var ogsaa virksomme, efter at de prøjsiske var kommen tilbage til Flensborg, der var nok for alle Mand at tage Haand i; men — underligt nok — vore Folk havde mere Tillid til de prøjsiske Læger end til vore.

Da der var ydet den første foreløbige legemlige Hjælp, var vore saaredes næste Ønske at skrive eller faa skrevet til Hjemmet. Ikke mange var i Stand til selv at gøre det,

men tog med Tak mod mit Tilbud at skrive for dem. Dér, i Halmen, vilde det have været mig for besværligt at skrive alle de Breve. Jeg skrev da deres Navne og Adressen til den, der skulde skrives til, ligesom hvor de var saaret, og om det var haardt eller let. „Skriv kun, det er et let Saar, ellers bliver hun saa forskrækket," det var det almindelige Svar, for desværre var det næsten alle Forstærkningsfolk med en talrig Børneflok.

Undertiden kan Sorgen gøre vore danske Folk saa underlig indesluttede og frastødende, men det gælder kun at finde det rette Ord, som kommer fra Hjertet, for at finde Vej til deres Hjerter og løse Tungebaandet paa dem. Saaledes var der paa det her omtalte Lazaret en, som jeg tydeligt saà var inderlig bedrøvet, trods de korte Svar, han først gav mig. Han, som de fleste af dem, var meget støvet og smudsig i Ansigtet, men fra hvert Øje ned ad den graaligbrune Kind var der en lysere Stribe. Jeg vidste jo straks, at det var Taarerne, udgydt i Stilhed, der havde efterladt disse Mærker, og jeg maatte jo derfor have lidt mere at vide om hans Forhold. Det varede heller ikke længe, før jeg saà, jeg havde ikke taget fejl. Brevet skulde skrives til hans Kone, og det var Frygten for, at hun og de fire Børn skulde savne noget, ikke Smerten i Saarene, der bragte Taarer i Øjnene. Han var haardt saaret, navnlig i Armen: „Det fik jeg," sagde han, „da jeg saà, min Løjtnant var ved at falde om af et Skudsaar, han havde faaet, saa vilde jeg gribe ham, for at sætte ham hen ved et Gærde, men det blev der ikke noget af, da jeg knap selv kunde slæbe mig af Sted hen til Gærdet. Paa Vejen der hen fik jeg den anden Kugle i Benet." Jeg fik siden at høre, hvor flink og net hans Kone var, af Folk, der havde set til hende og understøttet hende lidt; for at hjælpe „dem der hjemme", er den bedste Balsam, man kan gyde i Soldatens Saar. Jeg hørte Folk sige om den samme Mand, at han var kedelig — de har ikke forstaaet at anslaa de rette Strenge hos ham, har ikke set hans Ansigt straale, naar han læste Brevene fra hans Kone. Hun skrev sande

Kærlighedsbreve, som mellem nyforlovede, til sin „velsignede Mand". — Jeg har læst mange Soldaterkoners Breve og glædet mig inderligt over den Aand, der besjæler vor Bondestand, som den, der ser flygtigt paa den, aldrig lærer at kende, da den ligger skjult under det jævne Væsen.

En anden af de saarede, som rørte mig dybt, var ogsaa en Forstærkningsmand, en jydsk Husmand (den første var en Sjællænder) med 6 Børn, og hvis Kone hver Dag ventede det syvende. „Ja, skriv kun for mig," sagde han, „men skriv endelig pænt til Mutter og trøst hende godt med, at jeg kun er let saaret." Kun én af de Saarede, der laa, tiltalte mig ikke; men det var ogsaa kun den eneste af henved 40 Stykker. Han vilde, at jeg skulde skrive til hans Forældre, at han var haardt saaret i Benet, hvilket han rigtignok ogsaa var, da han døde et Par Uger efter. En var der, som jeg ikke vilde skrive om, at han var let saaret, da jeg tydeligt saa, der var ikke længe igen for ham. Han var saaret i Ryggen ud gennem Brystet og led meget, men uden at klage sig og takkede kun flere Gange Gud, at han ikke var gift. Hvor smerteligt var det ikke for mig at faa de kærlige Forældres Brev til deres eneste Søn, da Vor Herre allerede havde kaldt ham til sig! Jeg sendte dem en Lok af hans smukke, sorte, krøllede Haar. Hans Uhr og andre Ejendele, som de kunde ønske sig, havde Prøjserne berøvet ham, før han kom til Flensborg. Endnu én var der, som Lægerne ogsaa straks havde opgivet. Han saa saa kraftig og frisk ud, men var saaret gennem Underlivet af en Granatstump, som havde sønderrevet Tarmene. Han maatte senere lægges ene i en Stue, da Lugten ved ham var saa slem.

Før Dybbøls Fald var det almindeligt, at de menige Prøjsere drog grædende bort fra deres Kvarterer, naar de skulde til Dybbøl, nu havde Piben faaet en anden Lyd, saaledes, at de haanede vore saarede Soldater, der laa i Halmen ved Siden af dem, og selv Haansordet „Hannemand" havde en dansk Flensborgerinde hørt. Jeg hørte aldrig noget af den Slags, men gjorde hvad jeg formaaede, for at de ikke skulde

gøre hverandre Livet for surt, og det gik ogsaa bedre, end man de første Dage skulde have troet. Den 20. var alt ordnet i de nye Lazaretter og altsaa ogsaa i det lille, jeg i Forening med et Par Damer havde paataget mig Omsorgen for. Der var kun nogle og tredive, men det var saa heldigt, at der var et overvejende Antal danske. „Nu har vi faaet vor Afsked," sagde en af de vakre, flensborgske Koner, som havde været utrættelig med i de to Dage og Nætter at pleje de saarede. Hun saà bedrøvet ud, og uagtet det vist vilde været hende umuligt at vedblive saaledes, tror jeg dog, hun var bedrøvet over Søstrenes Ankomst, da hun, i sin kærlige Iver, mente at kunne udholde, hvad det skulde være, naar det var for vore kære saarede.

Det var af „de graa Søstre", vi fik paa vort Lazaret, og jeg vil altid mindes dem med Taknemmelighed for den kærlige Pleje, de ydede vore Folk. Hver Stues Syge roste sin „Søster", som den bedste af dem alle, og jo svagere den saarede var, des kærere havde han „Søster". „Det er den bedste Pige jeg har kendt", sagde en af dem til mig.

Den samme skrev jeg et Brev for, efter hans egen Diktat: „For saa kommer dog min Aand i Brevet," sagde han. Han begyndte Brevet med at opmuntre sin Kone til at være inderlig glad, da han havde ombyttet den sørgeligste Tilværelse med den skønneste og udtalte sig fremdeles i lignende begejstrede Udtryk om sit Ophold paa Lazarettet. Saa taknemmelige var de Stakler for det lidet, vi gjorde for dem, at jeg ofte næppe kunde tage det for Alvor, naar jeg ikke havde set Taarer i Øjet med det samme. Jeg kan aldrig blive træt af at rose deres mageløse Beskedenhed. — Deres Brevveksling var meget livlig, saa jeg i Reglen havde en 5 til 6 Breve daglig at besørge for dem, men hvad der var endnu mere rørende var, at det flere Gange hændte, at en Broder kom 20 Mil borte fra, vandrende paa sin Fod for med egne Øjne at forvisse sig om den syges Tilstand. En Gaardmands Kone vilde ogsaa besøge sin Mand, men han var saa forunderlig sikker paa, at han om 14 Dage skulde komme

hjem, at han bad hende opgive den Plan. De 14 Dage gik jo rigtignok, uden at han kom hjem, men dog fik han nogen Tid efter Hjemlov, da han var for svag til igen at gøre Krigstjeneste. En anden Gaardmandskone, som ogsaa vilde besøge sin Mand, fik jeg det forhindret for, da Manden var bleven saa vansiret i Ansigtet af en Kugle, som havde taget Underlæben og en Del Fortænder bort og gaaet ind i Tungen, saa han ikke kunde tale, men da han skrev særdeles godt, saa hjalp han sig og var meget taalmodig. Han havde kun været gift i 6 Uger, og dog skrev den unge 23aarige Kone til ham: „Jeg synes slet ikke, du skal bryde dig om, hvordan du kommer til at se ud. Jeg vil være meget tilfreds, naar du bare kan komme til at tale som før, ja, saa maa vi være meget glade, at du hverken har mistet Arme eller Ben.“ Men desuagtet kunde det dog nok være, at det vilde have været hende meget tungt at se, hvorledes han saà ud, saa vi fandt det raadeligst for hende at vente, til han var opereret, som han blev, da Saaret var lægt. Et slemt Ar faar han jo: „Men det kan jeg bære med Ære“, sagde han. Han var en Slesviger; men forstod ikke tysk, hvilket syntes at forundre Prøjserne meget. To andre Slesvigere var der paa Lazarettet, som jeg ogsaa havde megen Glæde af, især den ene. De, som alle Slesvigere, kunde jo gaa hjem, naar de var helbredede, men den ene paastod med Bestemthed, at han ikke vilde modtage Frihed af Prøjserne, da han ikke vilde love, ikke at tjene Kongen af Danmark, saa vilde han hellere følge sine Kammerater i Fangenskab. Jeg roste ham, og den anden lod sig opmuntre af hans Eksempel og gik med i det frivillige Fangenskab.

Der var ogsaa muntre Scener, thi vore unge Jenser fornægter aldrig deres Natur. Saaledes var der en ung Jyde, som var til alles Morskab. En Dag kom jeg, da en Prøjser var i Færd med at skulle lære ham at læse tysk. Jeg raadede ham til hellere at lære Prøjseren dansk, hvilket han straks gik ind paa, da han ikke kunde blive klog af Tysken. „Ser du nu her,“ sagde han, „det kan du nok forstaa, at

der staar Rolf Krake!" Ja, det kunde han forstaa, da Prøjserne havde megen Respekt for vort Panserskib. — Ligeledes maatte jeg le hjertelig en Dag ved at læse et Brev, som en anden Jens havde skrevet. Han havde faaet en Kugle ind gennem den venstre Kind, som var gaaet langs de forreste Tænder i Undermunden, men taget Kindtænderne bort i den højre Side, og saa gaaet ud gennem Kinden. Han skrev til en Broder og Svigerinde: „Jeg kan da mælde jer, at jeg er løben over til Prøjserne, det vil da sige paa en honnet Maade, for først skod de mig i Kajen, og siden tog de mig til Fange o. s. v." Jeg laante ham saa „Kærlighed uden Strømper", og den morede ham kosteligt. Bøger kan man aldrig have for mange af til at laane dem, men især griber de med Begærlighed gudelige Smaaskrifter, som de undertiden kan vedblive at læse om igen hver Dag, men bliver saa ogsaa meget fornøjet, naar de faar en anden Bog, for: „denne kan jeg næsten udenad", hedder det saa. Holbergs Komedier, Saxo og Snorre, er de Bøger, som blandt Bønderkarlene helst læses.

Det var altid en Sorg for os, paa begge Sider, naar nogle af vore saarede var saa vidt, at de skulde sendes til Lazarettet i Rendsborg, og saaledes hændte det da en Gang, da nogle danske Damer tog Afsked med nogle Jenser ved Jernbanen, at en Østerriger maa have fundet, at de saà meget bedrøvede ud, for han gik hen til dem og sagde: „De skal saamænd ikke være saa bedrøvet, for de faar det godt, og de danske har mange flere Fanger end vores."

En Morgen kom jeg ind paa Lazarettet og fandt alt i en forunderlig Bevægelse. Jeg fik snart Grunden at vide. En af vore, som var fuldkommen helbredet, men havde faaet Lov at blive som Tolk for Lægen, var om Natten flygtet, og det var jo rigeligt Stof til Samtale. De fleste var vrede paa Flygtningen, men jeg tog det Parti at skylde den prøjsiske Læge for, at han havde hjulpet ham af Sted, hvilket vakte Munterhed, og saa var Vreden forbi. En lille skikkelig Prøjser, som havde ligget paa samme Stue som Flygtningen, havde mærket,

at han rømmede bort, men ladt, som han sov, da han vilde have gjort det samme i hans Sted, sagde han. Prøjserne udspredte et Par Dage efter det Rygte, at han var fangen igen ved Dybbøl, men ingen havde set ham, saa vi troede det ikke, og det viste sig, at vi gjorde Ret deri, for kort efter fik vi Brev om, at han lykkelig og vel var kommen med en Skipper til København, hvor han var bleven hjempermitteret, da han var af Forstærkningen.

Jeg talte tidligere om en anden Forstærkningsmand med 6 Børn. Hans Saar var ikke farligt, men han blev mere og mere tungsindig, vilde ikke spise og mente selv, han var meget syg. Jeg talte med Lægen om ham, og denne forsikkrede, at han intet fejlede, men havde Hjemvé. Jeg bad ham da om at udvirke, at han fik Hjemlov, hvilket han først slet ikke vilde gaa ind paa, men vilde have mig til at bilde ham ind, at han skulde faa Lov at rejse hjem, naar Saaret var lægt. Det vilde jeg naturligvis ikke gaa ind paa, men fik ham ved idelige Bønner til at love mig hans Frihed. Vor Blaakappe kom sig og fik Hjemlov; men Lægen gav de danske Kvinder det Vidnesbyrd, at de var endnu mere haardnakkede end Mændene. —"

ANDEN DEL

I FELTEN OG KRIGSFANGENSKABET

FØRSTE GANG I ILDEN

En lille Gruppe Breve kan tjene til at belyse Stemningen hos Soldater første Gang, de stod overfor Fjenden og i Fare for deres Liv.

Der er valgt Vidnesbyrd fra Mænd af forskellige Samfundslag og forskellige militære Grader.

I

1 Brev fra en 21-aarig theologisk Student og Reserveløjtnant i 22. Infanteriregiment, Søn af en velstaaende, københavnsk Haandværksmester, der paa Krigens Tid var død:

Als, d. 23. Februar. *

„Elskværdige Familje!

Det er da indtruffet og overvundet, det betydningsfulde Moment, som jeg saa længe med en vis, ængstelig Attraa ventede; den er gennemgaaet, denne stolte Prøve paa Ro og Tapperhed; jeg har af Prøjsernes Haand modtaget min Ilddaab.

Efter at have tilbragt Natten mellem den 20. og 21. paa aaben Mark ved Ragebøl Kro i en bidende Kulde, kommanderedes vi om Morgenen til Pythuse, ½ Mil omtrent fra Dybbølskanser, for at indtage en Stilling, igennem hvilken Feltvagterne, om Fjenden skulde angribe dem, kunde trække sig tilbage. Vi (Officererne ved de to herhen kommanderede Kompagnier foruden Bataillonens Underlæge, Doktor H., en Mand, hvis prægtige Humør jeg skylder saare meget) gjorde os det rigtig bekvemt i de

med muggen Halm og ituslaaede Møbler udstafferede Værelser. Da Kaptajn M. fortalte, at det var hans Kones Fødselsdag, blev vi hurtigt enige om at sende Bud til Sønderborg (omtrent 3/4 Mil) for at købe de til Højtideligholdelsen af denne Festdag nødvendige Drikkevarer. Dette udførtes, og vi havde nu en glad Aften, men paa Grund af den foregaaende Nats Anstrengelser har jeg ikke kunnet taale Punchen, saa jeg, efter i længere Tid at have kæmpet med en stærk Bjørn, tilsidst faldt besejret om paa et Knippe Halm, hvor jeg blev liggende med det samme.

Kl. 7 vaktes jeg og led stærkt af de saakaldte Tømmermænd, hvorfor jeg ikke mægtede at bekvemme mig til at rejse mig op for at drikke noget Kaffe, som stod paa Bordet. I det samme faldt flere Skud, og et Par Minuter efter sprængte en Ordonnans hen til os for at melde, at Fjenden var kommen kørende i en uhyre Mængde Vogne og nu sloges paa Kraft med vore Feltvagter.

Vi rykkede nu frem ad Vejen til Undsætning, men holdt os foreløbig i en tæt Kolonne midt paa Vejen og afventede nærmere Ordre. Imidlertid hvinede Prøjsernes Kugler iblandt os, og mangen brav Soldat segnede om her, inden han endnu havde kunnet komme til at løsne et Skud mod Danmarks Fjender.

Det er ikke behageligt at staa saaledes med Hænderne i Skødet og lade sig skyde. „Modig eller fejg?“ Det Spørgsmaal opkastede jeg vist for mig selv over hundrede Gange i disse ti Minuter, og Svaret lød: „Fejg!“. Ja, jeg bekender det; da jeg stod dér, da var jeg en fejg, en elendig Kryster; — men jeg beder dem, der sidder hjemme i deres Stue og dømmer mig, om selv at prøve en saa morderisk Ild, og det uden selv at turde løfte en Haand, sige et Ord eller løsne et Skud. Til Lykke varede det ikke længe. 1. og 2. Deling kommanderedes ud i Kæde for at optage Kampen, medens 3. og 4. Deling (jeg) endnu holdtes i Reserve paa Vejen. Endnu et Øjeblik stod jeg og „opgjorde mit Regnebræt“, da kom 18.

Regiment styrtende i største Uorden tilbage, forfulgt af Prøjserne. Forvirringen greb ogsaa mine Folk, den paniske Skræk drev dem ind blandt 18. Regiments Mandskab og tilbage mod Skanserne.

Men da alt syntes tabt, — da vaagnede jeg op. Med en Stok, som jeg havde i Haanden, slog jeg en af mit Mandskab til Jorden; derpaa trak jeg min Sabel og udbrød: „Den første af andet Kompagni, som retirerer uden Ordre, bliver hugget ned!“ Virkningen var forbavsende, de tilbageblevne skottede til mig for at se, om det virkelig var mit Alvor, men der maa have været noget vist imponerende ved mig, thi de blev. I det samme fik jeg Ordre til med min Deling at besætte et Gærde, der løber en halv Snes Skridt Øst for Pythuse, og det blev mig betydet, at jeg ikke maatte forlade denne Post, førend Kaptajnen ved et Stød i sin Fløjte kommanderede det. Jeg besatte Gærdet, og i en halv Time udholdt jeg en i Sandhed morderisk Ild, der især blev frygtelig, efter at 1. Deling, hvis tapre Fører var haardt saaret i Armen, var gaaet forbi mig for atter at indtage en Stilling bag mig. Prøjserne benytter de i Terrænet tilbydende Sænkninger fortræffeligt, saa at man i Reglen ikke ser dem, før de er en lige paa Livet; jeg havde desuden faaet en saa bestemt Ordre, at den ikke kunde misforstaas, hvorfor jeg rolig blev, hvor jeg var. Da sprang pludselig, — jeg fortæller paa Ære Ting, som hundrede med mig vil bevidne — knap ti Skridt fra mig en prøjsisk Officer og en Mængde Soldater frem paa Siderne af Pythuse, som de imidlertid ubemærket havde besat.

„Modig eller fejg?“ spurgte jeg mig selv; men nu lød Svaret: „Modig!“ Tanken om mit Hjem svævede dunkelt forbi, Tanken om alt hvad jeg maatte opgive; men det var kun et Øjeblik, tusend Gange kortere, end jeg bruger til at fortælle det. Min Regnkappe gjorde mig kendelig, — da lød i det samme Kaptajnens Pibe. „Feuer, Feuer!“ raabte den tapre Prøjser, idet han pegede paa mig; men

et Sekund før havde jeg allerede peget paa ham og raabt: „An, fyr!“ Officeren faldt, og vor kraftige Salve gjorde i det hele taget stærk Virkning paa vore Fjender. Vore Geværer var imidlertid næsten alle afskudte, og derfor: „Tilbage, løb!“ kommanderede jeg, og nu løb vi, det bedste vi havde lært, over Marken til det næste Gærde. Jeg behøver neppe at tilføje, at vi paa denne Vej fik en Salve, der dræbte eller saarede omtrent 15 af mine 45 Folk, og at Kuglerne specielt peb mig om Ørene, men det eneste, der tog Skade, var min Regnkappe, i hvis nederste Kant der blev skudt en Flænge, og mine Hænder, som jeg rev slemt til Blods paa Tjørnehækken, der stod paa det Gærde, over hvilket vi voltigerede.

„Modig, modig!“ saaledes jublede det i mig, og fra dette Øjeblik af faldt det mig slet ikke ind, at mit Liv var i Fare. Vi trak os hen imod Skanserne, og Kampen forblev staaende her i nogen Tid, indtil 6te Regiment rykkede os til Undsætning, da gik det fremad, som det før gik tilbage, Fjenden retirerede skyndsomst, vi kom atter til Pythuse, og under alt dette hvirvlede Kuglerne om os, medens de svære Kanoner oppe fra Skanserne sendte over vore Hoveder et Alvorsord til den flygtende Fjende.

Kampen var endt, Bataillonskommandøren kom, Regimentskommandøren kom, alt var som en Drøm, alt var mig, som havde jeg intet oplevet deraf; men Vognene, der langsomt rullede til Sønderborg med de saarede og døde, de alvorlige Ambulancer, der højtideligt skred frem paa de snedækte Marker for at oplede de faldne, var de levende Vidnesbyrd om, at her havde staaet en Fægtning. Min Kaptajn stod og talte med Regimentskommandøren; jeg hørte, det var om mig, han talte, det var mit Mod, han beskrev, min Tapperhed, han roste; nu traadte han hen til mig, trykkede min Haand og sagde: „Maa jeg lykønske Dem til Deres Ilddaab, De har som en tapper Soldat staaet Deres haarde Prøvelse.“ En tapper Soldat! Ja, det føler jeg; fra det Øjeblik af, da jeg kom til at handle, fra

det Øjeblik af har jeg ikke tænkt paa den Mulighed, at jeg kunde blive ramt.

„Befalingsmændenes Forhold var fortrinligt, og de gave Mandskabet et glimrende Eksempel", saaledes hedder det i Rapporten, og da min Kaptajn oplæste dette Sted for mig, bemærkede han: „De er sandelig ikke den, hvem denne Ros mindst tilkommer, De viste Dem ved Pythuse som en modig og determineret Officer".

Min elskede Moder, mine kære Søskende, min brave Christian, hæderlige Niels, min elskværdige Familje, modtager en Soldats kærlige Hilsen! Breve i Mængde modtages paa det gamle bekendte Sted hos

Eders hengivne

V. K.

P. S.

Kære Moder! 1023 Tak for det tilsendte, som skal gøre ypperlig Virkning. I en Parenthes bemærker jeg, at jeg ingen Penge kan sende, da jeg paa Kampdagen har tabt min Portemonnæ med 20 Rbd. Jeg har maattet laane af Løjtnant H., dog haaber jeg at skulle kunne komme ud af det, da jeg nok alligevel til syvende og sidst faar min Rejse godtgjort. Tusend adieu!"

Vaabenfæller af den unge Brevskriver mindedes endnu en Menneskealder efter hans overstrømmende Glæde umiddelbart efter den lykkelige første Fægtning. Selv faldt han d. 18. April i Løbegraven mellem Skandserne II og III som „tapper Soldat".

II

Brev fra en ca. 19-aarig Kadet til hans Fader, en større Manufakturhandler i København.

Fregatten „Niels Juel". Maj 1864.

„Længe havde Østerrigerne ladet vente paa sig, og vi havde næsten opgivet Haabet om at faa dem under Behandling, da vi endelig fik Ordre i Norge til at gaa Syd paa for at søge Fjenden ved Helgoland. Den længe ventede Forstærkning, Fregatten Jylland istedetfor Korvetten Dagmar, indtraf 5/5, og efter Kulfyldningen stod vi Sydpaa. Paa Vejen gik Heimdals ene Kedel itu, og vi blev derfor nødte til at ophøre at dampe en Dags Tid, for at den kunde lappe Hullet. Den 8. fik vi en Fregat isigte; men da den ikke gjorde Mine til at sætte Damp op, maatte man antage den for at have fredelige Hensigter. Jylland, som løb bedst af Eskadrens Skibe, blev dog sendt efter den, og vi Andre kom bag efter, alle med klart Skib. Det viste sig at være den engelske Fregat Aurora; den sendte Fartøj ombord i Jylland med den Efterretning, at den havde mødt Østerrigerne en 12—14 Mil nordligere, der var 2 Fregatter og de 3 prøjsiske Kanonbaade, som vi havde haft Øje med hele Tiden. Om Eftermiddagen samme Dag ankom Eskadren udfor Røde Klif Fyrtaarn for at faa Efterretninger fra Kapt. Hammer; men da intet Flag eller Signal vistes her, og heller intet observeredes paa Lister Fyrtaarne, som vi derefter gik til, begyndte vi at tro, at det, vi skulde forhindre, Besættelsen af Vesterhavsøerne, allerede havde fundet Sted. Vi stod da Syd paa om Natten langs Land med Ordre til at have alt Lys vel blændet og ingen Lanterner eller Signaler at vise; for det var jo muligt at Fjenden gik samme Vej som vi, og det er jo engang meget fatalt at blive forstyrret i sin Nattero.

Om Morgenen 9/5 ved Daggry var vi ved Smaldyb, en af Kapt. Hammers Stationer. Her fandt vi til vor store Forundring Fyrskibet med Tønder og Bøjer helt forsvundet, om det nu alt var taget bort for vor Skyld eller for Østerrigernes, det kunde det nok være værdt at vide. Der var altsaa ikke andet for end at ligge udenfor og vente og haabe, at Kapt. Hammer holdt godt Udkig. Efter nogle

Timers Forløb saà vi da en Røgsøjle bevæge sig inde bag Sandbankerne. Det lod til at være Svar paa vor Venten. Kl. 8 fik jeg Vagt. Med min Kikkert besteg jeg Kryds-Stænge-Saling, som i Dag flere Gange blev mit Observatorium, og jeg saà herfra 2 Master, Stander paa Stortoppen og Flag agter. Heraf tog vi os den Frihed at mene, at det var „Limfjorden". Den drejede ganske rigtig om Pynten af Landet og stod ud mod os. Kapt. Hammer kom ombord og bragte flere Nyheder. Et Par Dage forinden havde han taget alle Mærkerne ind, da Fjenden havde været ved Kysten; men han var straks efter gaaet Nordpaa. Paa en Lysttur til Helgoland og gennem sit Spionvæsen naturligvis havde Kapt. Hammer faaet at vide, at der samme Dag $^{9}/_{5}$ var paatænkt en Landgang paa Føhr af Kanonbaadene med Understøttelse fra Landsiden, og da han trods alle Forberedelser til at møde den dog befandt sig i en temmelig mislig Stilling, var han meget glad over vor Ankomst. Efter at have aftalt det fornødne med Eskadrechefen gik han fraborde. Da Kommandøren spurgte, hvorfor han ikke gratulerede til Jylland, blev han meget forundret; han troede, det var Dagmar, der laa; de har ogsaa meget tilfælles, naar man ikke lægger Mærke til Størrelsen. Vi satte da Kurs mod Helgoland for at høre om Depecher fra Ministeriet. Dagen iforvejen, efter at vi havde mødt Englænderen, var flere Ting gjorte klare til Slag. Kahytterne og Ruffet vare forsvundne, og man saà nu de aabne Porte klare til at modtage Kanonerne, tillige var endel rustne Kugler blevne anbragte i Kuglekransene rundt omkring, dette tilligemed endel andre Tilberedelser gav Skibet et vist alvorsfuldt Præg. Snart fik vi nogle Master isigte under Helgoland, men fra Stænge-Salingen fandt jeg ud af, at det var Aurora. Paa samme Tid saàs Røg i SSV, men endnu var der ikke mere at se. Kl. 10—11 blev Røgen tydeligere, jeg gik atter tilvejrs og opdagede 5 Gange Røg, og straks efter blev der prajet fra Fortoppen: Dampere om Bb. „Hvor mange kan du se?" „5!" var Svaret. Snart

saà jeg Skibene, saa at jeg paa: „kan du se noget derfra!“ kunde svare: „De to forreste er Fregatter, og de tre andre kan man næsten ikke se!“ „Hvordan ligger de?“ „Saadan omtrent“ viste jeg med Kikkerten. Løjtnanten kom da ogsaa op, og efter at være tilfredsstillet fulgtes vi ad ned. Der blev da sat Damp op, Sejlene blev beslaaede og Bramræerne tagne til Dæks. Derefter blev der gjort Klart-Skib, og Eskadrens Skibe løb den kommanderende paa Siden, hvorpaa Kommandøren uddelte sine foreløbige Ordrer til Skibene og paalagde Cheferne at holde Linjen godt sluttet under Bataillen. Vi formerede da Kølvandslinje og fortsatte vor Kurs mod Helgoland. Fjenden lod ogsaa til at stevne Helgoland.

Nu var alt klart til Slag. Brændevin og Øl blev delt om til Folkene, som sad og smaasnakkede ved deres Kanoner og engang imellem kastede et nysgerrigt Sideblik gennem Portene til Fjenden. Kommandøren gik nu rundt for at overbevise sig, om alt var i Orden, og talte til Folkene omtrent saaledes: „Der er Østerrigerne, Folk, der kommer de ude, husk paa at de har været med til at pine og plage vore stakkels Soldater iland, lad os betale dem det; men lad os være rolige og sindige, lad os huske paa, at det gælder ikke om at skyde, men om at træffe, lad mig se, at hver Mand gør sit, for den sidste Mand i Skibet kan gøre lige saa meget som den første, for han kan skyde en god Kugle ud, det kan denne ikke“. — En af Folkene udbragte et „Leve Kommandøren“, men han tyssede paa dem og sagde: „lad os gemme det til siden“. Folkene gik saa til deres Kanoner, og Kommandøren gik op paa Broen. En højtidelig Stilhed var udbredt over hele Skibet. En Ven af mig, en lille Guldspurv, som jeg om Morgenen havde udfriet af Doktorens Fangenskab, fulgte endnu stadig med os. Nogle sagde, den var fulgt med fra Norge; den sad nu ganske ugenert og kvidrede paa Jollebommen og ventede ikke den alvorlige Scene, den skulde blive Vidne til. Folkene sagde, den bringer Lykke. — Jeg

stod paa Ruffet, hvorfra man havde dejlig Udsigt over det hele. Da Linjerne nærmede sig til Skæringspunktet, drejede vi Bb. over ned paa Fjendens Stb. Side, og vi nærmede os nu hinanden paa modsatte Kurser. Mærkeligt var det, saa lidt Situationen virkede paa mig, jeg fandt det hele i højeste Grad interessant, men endnu havde ingen uhyggelig Følelse eller Anelse om den forestaaende „graadforvoldende Kamp" indfundet sig hos mig; sandt nok, endnu var intet forefalden, men nærmest, tror jeg, maa det tilskrives noget Sherry, som havde den Virkning at forhøje Stemningen til denne visse Gemytlighed, der lader os se alt fra den lystige Side. — Vi var imidlertid komne paa deres Skudvidde, det glimtede derovre fra hans drejende Kanon paa Bakken, Røgen væltede frem; det saà meget godt ud; alles Øjne var henvendte paa ham, men pludselig maatte vi udbryde med Obersten: „Jeg tror, Gud forbande mig, de skyder med skarpt", thi med ét hørtes en hvislende Susen i Luften, og plask, der smækkede den ned i Vandet tæt agter for os. Men vi fik ikke Tid til at tænke over det, det glimtede igen, Hovedlinjen var der, men lidt for højt, ræsonnerede vi for os selv, som ved almindelig Skiveskydning.

Nu begyndte han at smælde løs over det Hele. Uh! hvad var det, tænkte jeg, det snurrede for mit ene Øre, den var i en alt for uhyggelig Nærhed, jeg havde stor Lyst til at sige „helle min Leg", men det gik nok ikke. Nu kunde vi begynde at tale med. „Godt Sigte, Folk, skyd naar I kan, Roder forfra", kommanderede Chefen, og saa begyndte vore Brumbasser. Den stakkels Guldspurv kunde ikke lide dette, den flagrede frem og tilbage, og lidt efter var den borte. Derimod havde vi en Hane i vort Hønsehus, jo mere vi skød, des mere og højere galede den til stor Fornøjelse for alle; den har nu livsvarig Pension hos Kommandøren.

Linjerne passerede hinanden; jeg hørte et Skrig henne ved Falderebet, hurtig saà vi naturligvis derhen, jeg saà da

Løjtnanten sidde paa Hug og tage sin Hue op fra Dækket; jeg troede, han var saaret, men nej, hvorimod vi hørte Kommandøren sige: „bær den Mand væk". Da Løjtnanten kom agterud, sagde han, at det var Tramp, der havde mistet et Ben. — Det var min bedste Ven ombord og min Kammerat paa Dækket, han havde engang sagt: „Ja, en af os bliver da nok pillet væk deroppe". Han havde Ret, nu ligger han dernede under Doktorens Behandling, mon jeg skal samme Vej, mon en Kugle ogsaa faar Adresse til mig, skal det være Ben, Arm osv., osv.? Den Slags Tanker kommer der nok af, naar man ikke har andet at tænke paa, men Gud ske Lov, der kom noget at bestille for mig.

Linjerne havde passeret hinanden. Nu drejede Fjendens Formand op mod os, da vi drejede ned mellem Østerrigerne og Prøjserne; disse havde nemlig trukket sig forom vor Linje for at skyde os forind. Men de Kunster lod de snart være med, da de derved nær var blevne afskaarne, de forcerede da tilbage, glemte rent, at de skulde skyde os forind, hvorimod Østerrigerne vendte om pr. Kontramarch, det uheldigste, de kunde finde paa, og kastede sig imellem os og Prøjserne. Ved denne deres Vending fik begge Fregatterne over ét vore Bredsider langskibs. Da de begyndte Drejningen, frygtede vi, den gjaldt Heimdal, og derfor gav Kommandøren Ordre til Signal til Heimdal om at slutte bedre. Dette Signal kom ret tilpas til at give mine Tanker en anden Retning.

Nu begyndte Kampen paa Liv og Død. Den foregaaende Manøvre havde formindsket Afstanden betydelig til 6—800 Alen, og Skydningen fortsattes paa denne Afstand, idet Østerrigerne fulgte jævnsides med os og dækkede Prøjserne. Niels Juel sloges hovedsagelig med Schwarzenberg, Jylland og Heimdal med Radetzsky; det gik Slag i Slag; Krudtrøgen kunde næsten ikke faa Tid til at trække bort; vor Buldren lød i ét væk; men derimellem hørte man dog Granaternes klagende Lyd, og vi lærte snart saa fuld-

kommen at bukke os ned efter Takten, naar vi kunde høre, at de var i Nærheden, se dem var der ikke Tale om for Røg.

Vi opdagede hurtigt, at de der ovre skød for højt, thi meget faa ramte Skroget; et Skud ramte Bergineraaen, det kom paa langs ad den og slog blot Smut paa den, saa en Del smaa Splinter regnede ned over os, jeg saà forventningsfuldt derop, thi jeg har jo læst om Ræer og Stænger, der falder ned osv., og ventede her at se en halv Raa dingle i et Par tynde Ender, men den forblev hel og holden hængende paa sin Plads. Et Øjeblik efter hørte jeg et Klask i Rælingen og saà et fint udklippet Hul i Finkenettet om Bb. Skuddet var gaaet igennem nogle Køjer og havde væltet nogle ud, saa de var nær ved at falde i Vandet. — Vi hørte et Bum og mærkede ligesom en sagte Skælven under os, det var et Skud i Skroget, sagde en af Flagmændene; det var ligesom et Suk, der gik gennem Skibets faste Dele, som om det vaandede sig ved sit Saar; Øjeblikket efter et Knald og Ruderne i Skylightet klirrede og gik i Stykker; senere fik jeg at vide, at det var en Granat, der var sprungen paa Batteriet og havde dræbt en Mand og saaret en fem—seks.

Man tænkte naturligvis sit ved alt, hvad man hørte og saà; men der var ikke megen Tid til hver Ting. Hvad der især imponerede, var, da Krydsfald kom ned; det var ikke, som jeg havde tænkt, at det kom klaskende ned i Hovedet paa os, nej, det var, som om det langsomt sank i Knæ og majestætisk dalede ned fra Vejret, saa at vi fik vel Tid til at komme af Vejen for det. Naa, saadan tager *det* sig ud, tænkte jeg, men i det samme smældede det henne i Skorstenen, og en lang, brandgul Røgsøjle udviklede sig paa den anden Side af den, det var aabenbart en Granat, der sprang. Hvad var det? Det saà for Resten ganske net ud: et stort Springvand af Splinter væltede ud af Skibssiden henne ved Broen; heldigvis var den Kanon, der plejede at staa paa det Sted, kørt bort.

„Herre, hvad skal Enden blive, hvis det bliver længe saadan ved", tænkte jeg, da en Granat sprang oppe i Forre-Mærs; den røg forfærdelig, og man saà Træstumper, Støvler og Nattrøjer flyve ned, men Gud ske Lov, der var dog ingen Menneskedele i dem, det var blot Mærsetønden og dens Indhold. Paa Lyden og paa Mærkerne af Granaterne og Kuglerne fandt jeg ud af, at de mange hundrede, som var bleven sendt efter os, var gaaet over os mellem Finkenettet og Mærsene, og man maa være dem megen Tak skyldig, for at de var tillige gaaet imellem Masterne.

Vi laa her i en voldsom Granatild; med hvert Sekund, vil jeg antage i det mindste, fløj der én over den lille Plet, hvor vi stod, de kom nærmere og nærmere ned, allerede var 2 Hovedtove overskudte i Storvantet lige over Rælingen, nu flængede en Kugle et stort Hul i vort Faldnet, saa at de overklippede Masker hang og dinglede ned mod Dækket, og et Øjeblik efter blev det endnu mere forrevet af et andet Skud. Jeg stod netop og tænkte paa, at nu skulde vi nok til at træffes, thi de foregaaende Træffere maa man snarere antage for Afvigelser fra den almindelige Kurs, Kuglerne tog; alle var rolige, enhver passede sit Arbejde uden at tage videre Notits af, hvad der foregik omkring ham, man hørte kun gennem Kanonskuddene Kommandørens Kommandoord til Roret, vore Skud faldt lige saa regelmæsssige som hidtil, intet tydede paa den ringeste Forandring i Kraften, hvorimod Fjendens Skydning var aftaget betydelig i Hurtighed, — da lød pludselig en Stemme: „Der er Ild i ham, hans Forre-Mærs brænder!"

Et Øjeblik standsede alle for at se det saa velgørende Syn, Alvoren, som havde behersket alle Ansigter, maatte vige for den mest ubegrænsede Munterhed, med fornyede Kræfter betjentes atter Kanonerne, og Kugle efter Kugle mindede ham om, at nu var Sagen afgjort. „Nu løber han!" raabte nogle, og et kraftigt Hurra rungede over til ham som Svar paa denne Opdagelse. Ganske rigtig, Schwarzen-

berg havde faaet nok af det, Røgen væltede ud af hans Batteriporte, og hans Forre-Mærs og alt omliggende stod i lys Lue; han holdt af ned mod Helgoland og fik derved Vinden agterind, saa at Ilden ikke udbredte sig til de andre Topper; med det store, luende røde Flag paa sin Fortop og den graagule Røg, der væltede ud deraf, saà han frygtelig ud, da han løb bort. Gud ske Lov, jeg ikke var der ombord!

Kuglerne regnede ned over ham fra alle vi danske, og han fik vist slemt agterind, til hans Kammerat Radetzsky kom op og dækkede ham. „Lad ham løbe, skyd paa den anden", kommanderede Kommandøren, og med Hurraraab vendtes Kanonerne mod denne. Et Øjeblik fortsattes denne Kamp, til han gik samme Vej som de andre; Prøjserne var naturligvis væk for længe siden.

Vi gjorde nu Signal til Eskadren om at jage og satte efter dem efter at have hilst paa Radetzsky med vore Bredsider agterind. Men vi vandt kun smaat ind paa dem, idet vi vedblev at fyre med vore Bougkanoner og de med deres Spejlkanoner; jeg véd ikke, hvad vore gjorde, men deres ramte ikke; efter et Kvarterstids Jagt blev vi nødt til at standse, da vi var paa nevtral Grund, og der blev hejst Signal til at holde inde med Kampen, hvorefter Skuddene døde bort, og Bataillen var altsaa til Ende. — Straks begyndte Reparationerne til Vejrs, thi vi kunde jo vente dem ud igen for at fortsætte.

Nu var der ret Lejlighed til at se sig om. Dækket, man gik paa, var bedækket med Stumper og Stykker af alt muligt, Tovender, Træstumper, Granatstumper, og hist og her fandt man ogsaa Stumper af Ben og Arme, som desværre tilligemed Blodpølene var de sørgeligste Minder. Alle var helt graa i Klæderne af Krudtrøgen og sorte i Ansigtet af Gud véd hvad. Skibssiden i Nærheden af Kanonmundingerne var ganske forkullet, Dækket næsten sort af Smuds. Jeg følte paa Kanonerne, de var ganske varme af de omtrent 40 Skud, de hver havde besørget. Paa Bat-

teriet havde Stormasten faaet en Del Granatstumper i sig; agter paa Chefens Spisebord laa et Kort, der saà forfærdeligt ud, det var rent oversprøjtet af Blod og Hjerne af det ulykkelige Menneske, der fik Hovedet slaaet i Stykker. Det var løjerligt at se disse Huller, hvorigennem de ubundne Gæster var trængt ind, den yderste Klædning var i Almindelighed klippet rundt ud, hvorimod Tømmeret og Inderklædningen var flænget ud og løsrevet fra Siden paa et stort Stykke; det er det, der er det værste til at slaa om sig.

Da jeg havde overtaget Tramps Vagt, fandt jeg deri et godt Paaskud til ikke at besøge de saarede, for min Lyst var just ikke stor efter at komme ned og se paa Amputationerne, især da man hørte nogle forfærdelige Skrig dernede fra; det var én, der ikke kunde blive bedøvet og som nu fik tre Fingre skaaret af. Jeg gik derfor op paa Dækket igen, og her var ogsaa nok at bestille. For det første skulde der passes paa Østerrigerne, der laa inde under Helgoland og blæste Damp af; Aurora bevægede sig imellem dem, vel for at se til; Branden var nu noget sagtnet, men med ét faldt Forrejsningen ned paa Dækket, gloende og brændende som den var, og dette tydede jo egentlig paa, at de ikke vilde komme ud saa snart.

Imidlertid løb de andre Skibe i vor Eskadre den kommanderende paa Siden, og Kommandøren lykønskede dem til Resultatet og spurgte til deres Befindende; Chefen for Jylland udbragte et „Leve vor tapre Kommandør!“ der besvaredes af Mandskaberne med vedvarende Hurraer, saa at Kommandøren tilsidst, ganske [vred] over ikke at kunne faa Ordet, bemærkede: „Det var da Satan til Skrigeri!“ Der var ogsaa særdeles Lystighed til Stede, og det var jo ikke saa underligt.

Saaledes forløb en 1½ Times Tid, saa blev Eskadrechefen ked af at ligge dér og se paa dem og satte Kurs mod Smaldyb for at faa de saarede i Land og saa næste Dag at fortsætte Værket, nemlig at blokere Fjenden ved

Helgoland. Men Skæbnen vilde det anderledes, thi om Natten kom en Fiskerbaad fra Helgoland blandt andet med en Ordre fra vort Ministerium til at gaa til Christianssand for Ordre. Planen til Fortsættelse af Fjendtlighederne faldt altsaa af sig selv, vi beholdt vore saarede ombord, og efter at have talt med Kapt. Hammer, gik vi Nord paa ad Norge til. Vejret holdt sig godt de følgende Dage og d. 11. om Eftermiddagen løb vi ind til Christianssand, hvor Ingen anede noget om Bataillen.

Efter at vore haardtsaarede var komne i Land, og de døde paa en højtidelig og smuk Maade begravede, afgik Eskadren straks ifølge indløben Ordre til København, hvor den ankom første Pinsedags Middag og blev som Sejrherre hilst saavel af Borgerne i Byen som af en Del af Flaaden, der laa paa Rheden."

III

Uddrag af 1 Brev fra en 26aarig, ugift Underkorporal i 18. Infanterireg., cand. phil. og Bibliotheksassistent, Søn af østjydske Proprietærfolk.

Sølyst ved Trolleborg den 2. Juli 1864.

„Kære Forældre!

Jeg vilde allerede i Gaar have tilskrevet Eder for at supplere min foreløbige Melding fra Faaborg, men blev forhindret ved at modtage den dobbelte Udnævnelse til Underkorporal og Furér ved 1. Kompagni, noget, der min-

dre skyldes mine Meriter end den Omstændighed, at vi den 29. mistede saa overordentlig mange Folk.

Jeg skal nu forsøge at give Eder en Slags Forestilling om hin Dags Begivenheder, for saa vidt de angik mig selv. Om Aftenen den 28. afmarcherede Kompagniet fra Barakkerne bag Sønderborg for at udføre noget Skansearbejde i Løbegravene nede ved Rønnehave og Kjærvig. Det var en March paa en Mils Vej, med fuld Oppakning, i Søleføre, og vi var derfor ikke saa lidt trætte, da vi ankom til Bestemmelsesstedet omtrent Kl. 10. Men værre blev det, da vi tog fat paa Arbejdet, thi vi havde en Anelse om, at Fjenden vilde angribe med det første, og enhver anstrengte sig af yderste Evne. At Angrebet skulde komme samme Nat, ventede rigtignok ingen, og som Bevis derpaa tjener det, at vi ikke havde ladet Geværerne. Den Deling, hvortil jeg hørte, havde faaet sit Arbejde anvist i en Skanse lige over for Sandbjerg Skov, og vi hørte hele Tiden, hvorledes Fjenden tømrede og hamrede derovre, og hvorledes Vognene kørte frem og tilbage. Os frapperede dette imidlertid ikke, da vi ofte havde hørt noget lignende under Vaabenhvilen, men oppe i Rønnehave-Batteriet maa de have anet Uraad, thi med et saà vi en Granat flyve over i Skoven, lidt efter nok en do., saa en 3dje og 4de, og hvad der ikke før var Spektakel i Skoven, det blev der nu ved Skuddene. I Parentes vil jeg bemærke, at intet Fyrværkeri i Skønhed kan maale sig med en Granatregn i en mørk Nat.

Fjenden forholdt sig i øvrigt lang Tid saa godt som aldeles rolig, han svarede kun med ét Skud paa vore, og vi lavede os allerede til at gaa hjem, udmattede og forkomne som vi var. Da saà vi paa en Gang, omtrent Kl. 2, langs med hele Skoven en Række lysende Punkter og ude paa Søen en utallig Mængde Baade, som det syntes, tæt behængte med Lanterner og Fakler. Det var imidlertid hverken det ene eller det andet, men Gevær- og Granatild. I samme Øjeblik hører man Raabet: „Broen er

lagt!" og kort efter: „Nu er han ovre!" Det hele saà ud som en Drøm, saa hurtigt gik det, men det blev snart til en blodig Virkelighed. Alle Batterierne paa den modsatte Side af Sundet begyndte at udspy en Regn af Kugler og Granater, som mindede om Dybbølskansernes Bombardement, og samtidig stormede Fjenden paa oppe, hvor vor 1. Deling laa, lige ud for Rønnehave. Nu kan I tro, vi fik travlt med at lade Geværerne og faa Tøjet hængt paa, og derefter løb den Korporal, der kommanderede vor Afdeling, og jeg op til Stedet, hvor de kæmpede, og spurgte, om vi kunde være dem til Hjælp med vort Mandskab (15 Mand), eller om vi hellere skulde samle os med vort eget Kompagni for at komme under ordentlig Kommando. Som jeg før antydede, vort Kompagni laa kun der ude paa Arbejde og var derfor spredt paa mange forskellige Steder, medens 4. Regiment besørgede den egentlige Forposttjeneste. Man svarede os, at de var stærke nok til at afslaa Angrebet, og at vi skulde søge at blive samlede. Det gjorde vi da, idet vi under en stadig Granatregn trak os op mod Landsbyen Kjær, hvor vi fandt vor Kompagnikommandør og det meste af Regimentet.

Næppe havde vi været her nogle Minuter, før vi saà en Mængde Soldater af 4. Regiment, og især en Mængde Artillerister, komme løbende forbi med det Raab: „Fjenden er lige i Hælene paa os, alle Skanserne er forladte!" o. s. v. Begge Dele viste sig ogsaa at være rigtige, og hvad navnlig Opgivelsen af Skanserne angaar, da bestyrkede Artilleriet os andre i den meget ufordelagtige Mening, vi hidtil med skellig Grund har haft om dets Tapperhed.

Nu blev vi da endelig ført frem mod Fjenden. De to første Delinger af vort Kompagni (der iblandt jeg) skulde tage det første Stød. Vi kastede os ind paa en ganske lille Mark, der paa alle fire Sider var omgivet af levende Hegn. Her laa vi da op mod det ene Gærde og fyrede en Tid lang, og Kuglerne peb lige saa hurtigt om Ørerne pas os,

som man kan tælle, men paa en Gang hedder det: „Vi er omgaaede paa begge Sider!“ Kuglerne begyndte at krydse hverandre, og Prøjsere sprang over de to Gærder i vore Flanker. Da kommanderede Kaptajnen, der laa bag ved os med 3. og 4. Deling: „Tilbage!“ og nu gik det, saa hurtigt det kunde, gennem Kugleregnen og over det bageste Gærde. Nu maatte 3. og 4. Deling modtage det næste Angreb, medens vi gik endnu et Stykke længere tilbage; saa retirerede de og vi maatte holde for, og paa den Maade gik det nu timevis fra den ene Mark til den anden, gennem Tjørnekrat, over Gærder og Vandpytter, gennem Kornmarker etc., indtil vi var nær ved at segne af Udmattelse. Vi opgav ikke et eneste Sted, hvor det var muligt at holde sig nogenlunde, uden efter en haard Kamp, to Gange stormede vi selv frem og kastede Fjenden tilbage, men vi var altfor uendelig faa.

Naar I nu spørger mig, hvorledes min Stemning var under alt dette, og hvilke Fornemmelser jeg havde ved første Gang at være i Ilden, da tør jeg svare ved mit Æresord, at jeg var saa ligegyldig og rolig overfor Ilden, som om jeg gik paa Østergade. Jeg mærkede ikke engang noget til den Hidsighed, der saa ofte skal betage Folk, naar de har løsnet det første Skud. Kun én Ting besværede mig, det i højeste Grad anstrengende Løb, og det endog i den Grad, at jeg en Gang tænkte: Du holder det ikke ud, hvis du ikke kaster dig ned. Jeg valgte imidlertid en anden Udvej, idet jeg nemlig besluttede mig til at retirere i sindig Gang, og det hjalp mig virkelig til Kræfter igen. Tre Kugler ramte mig, men dog blev jeg ikke saaret. Den ene var mat og gav mig et slemt Dunk i Hovedet, men gjorde ellers ingen Skade, ikke en Gang paa Chakoen. En anden gik lige tværs igennem Chakoen, idet den strejfede Haaret. Den tredje gik $1^1/_2$ Tomme ind i min oprullede Kappe og flængede den slemt. Denne sidste Kugle har jeg nu i Lommen . . .“

Det har sin Interesse at sammenligne denne Skildring af en dannet Menigmand med Brevet ovfr. S. 38 ff. fra Løjtnant Erik af samme Kompagni.

IV.

I Brev fra en Menig i 10. Infanterireg., ca. 30aarig, gift Husmand og Daglejer fra Hedeboegnen paa Sjælland. Han var født Gaardmandssøn i en Familje med mange Børn og havde kun nydt Almueskolens Undervisning.

Brevskriverens Retskrivning og Tegnsætning er uforandret gengivne, men, for at lette Læsningen, er Brevet inddelt i nogle Afsnit, medens Originalen gaar ganske ud i et. Verset mod Slutningen, Underskrift og Efterskrift er sat nøjagtigt som i Brevet.

Hørup paa Als den 4de Marts 1864. * †

„Gode Venner!

Jeg griber i Dag til Pennen for at opfylde vad jeg lofte Eder da jeg reiste fra —løv men i maa undskylde mig for det jeg ikke før har skrevet til Eder thi vi har meget at tage vare paae.

Jeg vil nu fortælle Eder min Skjæbne saagodt som jeg kan; Vi reiste fra Kjøbenhavn den 30 Januar om Formiddagen Kl. 11½ med et Damskib dette seilede vildt med os og løb paa Grund om Natten Kl. 2½ i kan vel let begribe hvilken angst vi her kom i som ikke er vand til at ferdes paa Søen, men Lykken var bedre en forsynet. [Denne Vending er ikke individuel, men hørtes, i hvert Fald tidligere, almindeligt blandt Bønder fra Brevskriverens Egn.] Stormen var stærk og Bølgerne meget urolige, og derved vaglede Skjibet sig selv løst igen, men der blev

sagt at naar vi hafte kommen 30 Favne lengere ind saa hafte vi 700 Mand med Skib og aldt bleven begravet i Bølgerne. seeri her kjære Venner her truede den første Fare os men Herren holdt dov sin Hond over os.

Den 31 om Eftermiddagen Kl, 2½ kom vi til Flensborg der blev vi indqvarteret om Natten om Morgenen Kl. 7 den 1te Februar maserede vi til Slesvig der kom vi til om Aftenen Kl. 7 og maatte lige paa Gaden i 2 Timer i et hort Frost saa blev vi endelig indqvarteret paae Gortorb Slodt. om morgenen K 7 den 2den maserede vi til Danevirke hvor vi blev afdel 50 Mand til hver Kompagni og jeg kom til 5te og dette Kompagni laae i en Bye som hed Lille Reide saae maserede vi dertil og blev indsat i blandt bar Slesvigere. Her kom vi hverken fortilli eller forsildig men lige tilpas,

dagenefter kom vi paa Piketvagt og om Eftermidagen Kl. 3½ kom der ordre at en Fjendelig Patrollie rykkede frem i mod Kjeden, nu skulde Piketvagten jo udsende Patrolie imod den og her traf det midt nommer tilligemed flere, vi var vel en 10 Mand men da vi fik Prøiserne at see saa var di 100 Mand baade Kavalleri og Indfanteri her kunde vi jo indttet opstille men begønte at træge os langsomdt tilbage igen, men Prøiserne gav os ikke lang Tid at betænge os i di sende os en Hilsing som vi aldri hafte hørt før, thi de sende os Kugle paa Kugle og vi motte løbe indtil vi kom til at lige bag et høidt Gjærde og saa fik vi forstærkning saa kan i troe at vi besvarede deres Hilsing paa Dansk men saa reterert di tilbage igen saa var det forbi for den dag. Vi fik en Forstærkningsmand saaret.

Men dagen efter d. 4. saa møtte di os igen næsten paa fastende Hjerte en mengde Kavallerie rykkede frem imod os, men disse klødte vi stragx tilbage men saa hafte vi nær bleven omringet af Indfanteri, i kan troe vi var i knive og vi sagte til hverandre at ingen af os kom levende til Skandserne. Vi hafte Fjenden foran os og Vand bagved.

Vi motte løbe igennem Byen og til en Bro men Gud vor di skud paa os da vi kom paa denne Bro det var grusondt at høre, i det jeg sprank over en Grøft slog en Kugle lige ved mit Høire Been i Jorden og sprang omtrendt en Alen i veiret og faldt derpaa til Jorden igen jeg kunde godt haft taget den med men det gav jeg mig ikke Tid til. Jeg blev saa træt saa jeg tilsidst maatte gaa ganske sindig medens Kuglerne slog rundt omkring mig, men den gaade Gud holdt dov sin Hond over mig. Endelig naate vi saavidt at vi kom bag ved 2 af vores Kanoner og saa stormede Prøiserne frem paa den omtalte Bro, men saa sende disse 2 Kanoner dem nogle Kadesier langs ad Broen saa Folk og Heste de faldt som fluer. siden blev vi afløste saa ved jeg [ikke] hvordan det gik vi fik kun 2 saarede saa det gik meget bedre end det saa udtil. Siden har jeg været heldig og ikke været nærved hvor Kuglerne har valderet."

[Hverken den danske eller den prøjsiske Generalstabs Værker om Krigen 1864 omtaler — som rimeligt er — den kortvarige Vekslen Skud imellem den danske og den prøjsiske Patrouille den 3. Februar. Derimod nævnes den lille Affære Dagen efter i det danske Værk (pg. 252) saaledes: „Kl. 7—8 Formiddag stødte et fjendtligt Gardekompagni med en Deling Kyradserer paa Forpostkompagniet af 10. Regiment ved Kl. Reide. Kompagniet indtog Fægtningsstilling langs Jagel-Reide Vejen, men trak sig, da Stillingen ikke kunde holdes, tilbage over Dæmningen under Dækning af Ilden fra Hovedpostens to Kanoner. Den lille Fægtning kostede Prøjserne 1 Kyradser saaret og en Hest skudt, medens vi havde 1 saaret, 1 usaaret fangen og 3 savnede Menige." Den prøjs. Genstb.'s Værk (der vurderer de danske til 2 Kompagnier), taler om den „unbedeutendes Gefecht, in welches von Churburg 2 dän. Geschütze eingriffen" og angiver Tabet paa begge Sider som det danske, kun at den saarede Dansker opføres som død.]

„Den 5te om Aftenen Kl. 9 motte vi masere fra fra Dannevirke som i jo allerede for længesiden ved, men hvorledes det gik til det ved jeg ikke for der var ingen Fjender efter os; vi maserede i 2 Nætter og 2 Dage indtil vi naate Sønderborg i hort Frost og Snefog og med Is belagte Veie, og næsten uden ville og Mad, vi motte haste thi Fjenden forfulgte os. I kan tro Kjære venner at dette var en grusom tuer, der var mange og fik det paa den ritigrade som di aldrig forvinder.

Nu har vi vor Stilling ved Dybel og der har vi ogsaa Fjenderne og her bliver næsten hver dag nogle Saarede og Døde det er grusomt at see hvorledes det gaaer til her Folkene i Dybel Bye er reist fra deres deilige Grundmurede Stæder og alle di stæder der liger os iveien for udsigten for Skandserne dem brænder vi af eller nedbryder. Hvad der gjør mig mest ondt at see er at di fattige Folk kommer her Grædende ind til Sønderborg med deres fattige Stumper vad di kan berre ogsaa med deres smaa uskyldige Børn ved Honden og ikke ved hvor di skal hen. det er et sørgeligt syn at see, og saa di mange saarede og døde som man seer det er en Jammerlig Tid vi lever i og vad faaer vi udaf det vil Stormagterne ikke Hjælpe os da bliver det hele spolert thi vi kan ikke staa imod vore Fjender thi di er alformange det er umuligt,

Jeg har nu ikke længere Tid denne gang. jeg er ved en god Hilsing og det same ønsker jeg at spørge fra Eder Alle der Hjeme. Imorgen skal jeg masere [til] Dybel igen og paa Forpost saa det er det første Brev jeg skriver til Eder maaske jeg aldri komer til at skrive mer. I Man og Kone være hilset fra mi paa det Kjærligste og ligeledes være H. P. og hans Kone Forældre og Børn. Hilset fra mig paa det Kjærligste. Ei heller maa i forglemme at hilse Hans P. hans Søster og hendes Mand og for det øvrige alle som kjender mig Jeg skal hilse H.'s Sidse fra hendes Broder Peder J. Han er min side kammerat vi har vor

Mad tilsammen Han er ved Hilsen Lev alle vel det ønskes af mig

Gud være med Eder
Gud være med mig
Gud ver med enhver
Som Sorrigfuld er

Soldat Peder H.
ved 10de Indfanteri Regimendt
5te Compagni No —.

I maa undskylde mig jeg kan ikke sette Frimærke paa thi jeg kan ingen faa her paa Landet."

BILLEDER FRA FÆGTNING

I

Uddrag af 1 Brev fra en Korporal i 1. Infanteriregiment 5. Komp. om sin Deltagelse i Kampen ved Sankelmark. Brevskriveren er Søn af en Sadelmagermester i København, c. 30 Aar gammel, ugift, Sadelmagersvend. Som Barn gik han i den Melchiorske Borgerskole, rejste paa sin Profession 6 Aar i Udlandet og var fra 1863 at regne begyndt at forberede sig til Skolelærereksamen, som han i 1866 ogsaa tog for derefter at blive Lærer paa Landet.

Grejs ved Vejle, d. 25. Februar 1864.

„Kære Forældre!

. . . Da Klokken var bleven 2—2½ om Eftermiddagen d. 6. Februar, rykkede Regimentet ind paa Marken ved Siden af Vejen, 5. og 8. Kompagni udstillede Fægtningskæde, og en knap halv Time efter begyndte Fjenden at aabne Ilden ved at sende en Del Granater ind over Hovedet paa os. De var øjensynligt for en stor Del rettede mod en bagved værende Skov, hvor Fjenden har formodet, at vi havde en større Styrke i Reserve. De første Granater gjorde derfor kun meget ringe Skade. Fægtningskæden blev straks forstærket, og nu kom jeg med ud i den. To Kanoner kørte op bag os, og besvarede Ilden fra Fjendens, men dette havde kun til Følge, at denne kørte frem med endnu flere og dængede os til med Granater i

en ubeskrivelig Grad. Vor Premierløjtnant laa med det ene Halvkompagni, det hvortil jeg hører, i Vinklen af et Grøftegærde ud mod Chausseen, og os havde Fjenden særdeles Kig paa, da vi saa temmeligt beherskede Vejen. Da han derfor i nogen Tid uafbrudt havde rettet sine Granater ind paa os, saaret og dræbt adskillige Folk, sendte han os et Regiment Kavaleri paa Halsen; disse naaede os imidlertid knapt, før de blev saa vel modtaget af os, at Kommandøren skyndte sig at svinge Sablen i den Retning, der nu skulde følges, og saa trak de sig ud af Fægtningen efterladende sig en Del skudte Heste. [Det har sin Interesse at sammenligne dette sindige Øjenvidnes Beretning med den ovfr. I. Del pg. 20—21 givne, fantastiske Skildring af samme Begivenhed].

Nu fortsattes Skydningen med Granater, men vi holdt roligt ud bag den Dækning, vi havde af et lavt Gærde, og imidlertid begyndte Infanterikolonnerne at vise sig paa forskellige Steder. Da disse var kommen os tilstrækkelig nær, udsendte de en temmelig tæt Kæde, som ligeledes søgte at rydde Chausseen paa begge Sider, men det varede længe, førend de opnaaede Hensigten, og da imidlertid Granatilden var ophørt, kunde vi rolig ligge bag Gærdet og pille de dristigste væk, efterhaands som de kom for meget tilsyne. Men omsider trængte saa stærke Kolonner paa, at vi maatte forlade den Stilling, hvorfra vi hele Tiden havde gjort Fjenden et saa betydeligt Afbræk.

Min Opmærksomhed blev netop i dette Øjeblik for kort Tid afledet fra Træfningens Gang, idet en sørgelig Begivenhed fandt Sted i min Nærhed. Premierløjtnant G., i hvem jeg under Affæren havde lært at skatte en heltemodig og uforsagt Soldat, og hvem vi for en stor Del skylder, at vi holdt Stand, segnede om, truffen af en Geværkugle i Underlivet. Han rejste sig straks efter halvt op og overdrog Kommandoen til vor Sekondløjtnant, men netop nu maatte alt væk, som kunde løbe, og G. gjorde da ogsaa et Forsøg paa at komme bort og bad, om en

vilde hjælpe ham. Jeg fik ham da under Armen og søgte at bringe ham ud af Ilden og ned til Reserven, hvor Baarerne holdt. For mig var dette Øjeblik det uhyggeligste under hele Affæren, jeg kunde naturligvis kun komme langsomt afsted med en saaret under Armen, og Geværkuglerne peb i Luften og piskede Jorden til alle Sider.

Til Bevis for, hvor lidt man iøvrigt kan opfatte af alt det, der foregaar omkring en i et saadant Øjeblik, skal jeg kun bemærke, at Sekondløjtnant S., som i dette Øjeblik løb mig lige forbi, efter Affæren ikke vidste, at G. var saaret, og at Kommandoen var ham overdragen; først da jeg fortalte ham, at han, idet han løb os forbi, fik en Geværkugle paa Sabelklingen, saa den sang, og at han blev staaende og saà den efter, vendte sig endog om til os med en Bemærkning over den spildte Ammunition, først da kunde han finde sig til Rette i denne Episode af Dagens Gerning. Dette være sagt uden Forkleinelse for Manden, thi han viste sig for Resten som en brav Gut. Den samme Lov skal de allerfleste af vore Officerer have, saavel de ældre som de yngre.

Da jeg havde faaet G. anbragt paa Baaren og løsnet Klæderne fra Saaret, tog jeg atter mit Gevær og saà nu Fjenden i Stormskridt rykke ned ad Vejen i smuk Orden. Vor Reserve havde dannet Kompagnikarréer nede i en Fordybning, og medens jeg undrede mig over denne Opstilling, da der intet Kavaleri var at se, afskød jeg mit Gevær og havde netop faaet ladet igen, da jeg saà de østerrigske Jægere med deres store Plumager i Chakoen, endnu bestandig i den skønneste Orden, skøndt de havde lidt betydeligt under Fremrykningen, trænge ind igennem Aabningen paa Gærdet og her netop støde paa et af Kompagnierne, med hvilket de krydsede Bajonetter. Et Øjeblik var det tvivlsomt, hvilke der skulde holde Stand, men vore maa formodentlig have ladet sig skræmme af den lange Kolonne, de saà for sig, skønt denne ikke havde nogen stor Modstandskraft, da den havde ondt ved at udvikle

sig; kort sagt, Kompagniet, jeg tror det var 3., gav efter, og nu var de øvrige Kompagnier til ingen Nytte. Disse havde ellers ved en lille Svingning til højre og venstre kunnet tage den indtrængte Del af Kolonnen i begge Flanker, og den var da enten bleven tilintetgjort, eller den havde revet hele den øvrige Del, som endnu stod paa Chausseen, med sig tilbage, hvor den var kommen fra.

Imidlertid skal jeg ikke kunne afgøre, om det var uheldigt, at vore ikke stod fastere her paa dette Sted. At vi skulde vige, og at vi kun sloges paa dette Sted for at lade os slaa tilbage, det følte hver Mand, og havde vi staaet fast her, rigtignok for Øjeblikket i en fordelagtig Stilling, men lige over for en langt overlegen Fjende, hvis bestemte Optræden viste, at der kun tænktes paa at komme fremad saa hastigt som muligt, havde vi staaet fastere her, siger jeg, da var der forefalden en morderisk Nedsabling; men Fjenden var bleven trængt et Stykke tilbage igen, og han havde faaet mere Respekt for os.

Siden forsvarede vi os i Kæde, saa godt det lod sig gøre, fra Hegn til Gærde og fra den ene Forhøjning til den anden; nogen rigtig Modstand var der ikke mere Tale om; men imidlertid var Mørket faldet paa og Fægtningen hendøde lidt efter lidt . . .“

Ovennævnte Skildring er øjensynligt skreven af en intelligent og koldblodig Mand, som, under sin Deltagelse i Fægtningen, ikke har glemt at interessere sig for saa vidt muligt at følge det heles Forløb. Og han har set og husket rigtigt. Naar man jævnfører hans Beretning om den Del af Kampen, han har kunnet overskue, med vor Generalstabs, vil man finde, at Korporalens Beskrivelse — foruden sine fængslende individuelle Momenter — helt igennem giver en anskuelig Udførelse af den officielle kortfattede og teknisk udtrykte Beretning.

II

Uddrag af 1 Brev fra en Korporal i 1. Infanterireg. 1. Kp. om Kampen ved Sankelmark. Brevskriveren er en 25-aarig, ugift Smedesvend fra København, der kun har nydt en tarvelig Skoleuddannelse.

Wittenberg, d. 16.—3. 64.

„Kære Broder!

Du kunde maaske have Lyst at vide, hvorledes det er gaaet mig.

Da vi ikke kunde blive længer hvor vi var, løb jeg tillige med mange andre tilbage, endskøndt jeg altid havde gjort mig den Tanke, at naar Fjenden først er saa nær, da kan det ikke godt hjælpe at løbe, da man dog vil blive ramt af Kuglerne; men hvorledes det end gik eller ej, saa kom jeg af Sted, men efter at have løbet 30—40 Skridt faldt jeg i en af de Pløjegrøfter, som gik parallel med Chausseen og var fyldt med Sne. Hvad der bevirkede mit Fald var, at jeg kort før var bleven ramt af en Granatstump over venstre Ankel, som dog ikke har gjort anden Skade end slaaet Skindet lidt af, men Benet gjorde lidt ondt; et andet Stykke har ramt min ene Støvlehæl og slaaet et dybt Hul deri.

Da jeg var falden og straks søgte at samle mig op, kom 4 Østerrigere til, hvoraf den ene rev mig Riflen ud af Haanden, den anden trak i min Sabel, som imidlertid hang fast i Brødposeremmen med Kvasten, og da det derfor varede dem for længe, blev de gnavne, en sat mig Bajonnetten for Brystet, en anden hævede Kolben for at slaa til; men idet han slog, trak jeg mig med et Ryk tilbage, saa Slaget ramte mit venstre Knæ, og Bajonnetten slog jeg til Side med Haanden og blev liggende ganske stille paa Ryggen; imidlertid havde de faaet min Sabel ud, og nu tog Fanden dem alle fire.

Da jeg havde besindet mig lidt, tænkte jeg paa at komme i Sikkerhed, da vore egne Kugler generede mig temmelig meget; jeg fik mig samlet op og hinkede paa ét Ben ind bag det Gærde, hvor vi først havde staaet. Her laa en halv Snes Østerrigere, som havde gemt sig. De tog meget venligt imod mig, vi drak sammen, de kaldte os brave Dänen og roste vor Skydning; de sagde selv, at deres Tab var stort, især af Officerer.

Jeg benyttede nu Tiden til at undersøge, hvor vidt jeg havde taget Skade; Knæet blev straks saa tykt, at jeg knap kunde have det i Bukserne, tilligemed at det gjorde Satans ondt. Ellers havde jeg ingen Skade taget med Undtagelse af de to Granatstumper, som havde ramt mit venstre Ben, (mærkeligt nok alt paa det venstre Ben!); min stakkels Chakot havde faaet en Strejfkugle paa højre Side.

Da jeg havde faaet brækket en Gren af for at bruge den som Stok, maatte jeg, tillige med flere, tilbage og maatte slæbe mig til Isted Kro, hvor vi laa om Natten . . ."

Brevskriveren adskiller sig ikke lidet fra sin Kammerat i samme Regiment, men fra femte Kompagni. Han er i Kraft af sit Temperament og vel noget ved Omstændighederne gaaet ganske op i, hvad der kom ham selv ved i allersnevreste Forstand, og man ser igennem hans Brev et ejendommeligt, genremæssigt Udsnit af Kampen og Slagmarken. Efter den Del, som 1. Kompagni tog i Fægtningen, maa han være bleven saaret i Begyndelsen af Affæren. — Han skriver som Krigsfange fra den prøjsiske Fæstning Wittenberg.

III

Uddrag af en Dagbog, ført under hele Krigen og Krigsfangenskabet efter Tid og Lejlighed af en menig i 20. In-

freg. 6. Kp., 33 Aar gammel, gift Landsby-Tømrer og -Murer fra Sundeved i Slesvig. Optegnelserne drejer sig om Kampe ved Fredericia og Dybbøl. — Almueskolens Uddannelse.

„Den 8. Marts var vi paa Forpost ved Krybily, dér angreb Prøjserne os, vi stod som Reserver, 1. Kompagni var i Kæde, en Deling af vores Kompagni kom i Kæde til Forstærkning, første Kompagni kom tilbage til os, som stod i Reserver opstillede langs Chausseen.

Vi kunde tydelig se, at Fjenden opkørte Kanoner ved Tavlov Kirke, det varede heller ikke længe, førend de sendte os nogle Granater langs hen over Kompagniet, men aldt i en Mose og gjorde os ingen Skade. Da vi næsten var omgaaet af Fjenden, maatte vi i Løb ned igennem en Skov og over Markerne i den slemme Føre, som det var, da det i de sidste Dage har tøet stærkt, og der er dygtig Sne, og Jorden er ikke optøet til Bunds, saa at det paa de pløjede Marker blev til en Mudder til midt paa Benene, og løbe skulde vi for at opnaa Maalet, saaledes at Fjenden ikke fuldstændig omringede os.

Bag ved mig hørte jeg nogle Klask, jeg saà tilbage; det var en Dragon-Ordonnans, der kom ridende, alt hvad Hesten kunde springe af Sted lige forbi mig. Marken er som sagt bedækket med Sne, saa at Overfladen er lige, om der ogsaa er Huller i Jorden; jeg antog, at det maaske kunde være en Mergelgrav; Hesten styrtede i Vandet, og med saadan Fart fløj Dragonen ud af Sadelen ud over Hovedet paa Hesten og kom til at staa paa den anden Side af Hullet med Tøjlen i Haanden, og med et Ryk i Tøjlen sprang Hesten op, og Dragonen var hurtig paa dens Ryg gen, og væk var han; jeg saà ham ikke mere.

Vi fortsatte vort Løb, da Fjenden traadte lige saa stærkt paa os, som vi kunde retirere, indtil vi naaede Stovstrup, hvorpaa vi marcherede ind til Fredericia. Første Kom-

pagni, som var samlet med os paa Chausseen, blev omringet og fangentaget paa 8 Mand nær, som om Aftenen kom tilbage.

Den 19. Marts om Morgenen Kl. 7 stillede vi i marchfærdig Stand og marcherede ud imod Stovstrup og afløste dér en Feltvagt. Jeg og min Rodekammerat, som var en Rekrut, afløste en Vedetpost Kl. 9, men næppe havde vi staaet der en Time, førend jeg i en lang Afstand foran mig saà store Kolonner baade Infanteri og Kavaleri af Fjenden rykke frem. Det varede heller ikke længe, førend vi foran os saà en tæt Kæde rykke frem, helt ugenert frit og uden Dækning, ned i en Slugt paa venstre Flanke af vor Post. Min Rodekammerat sagde til mig, om vi ikke skulde trække os tilbage, thi se, dér til venstre, dér gaar de andre Poster tilbage! Nej, sagde jeg, det behøves ikke endnu, thi her, hvor vi staar, kan Fjenden ikke lange os. Men næppe havde jeg udsagt dette, førend vi fik en Salve af Kugler; en Kugle ramte paa Enden af Spændet paa min Livrem, saa at Spændet og den ene Patrontaske fløj bort; uden at jeg mærkede noget Stød faldt jeg dog til Jorden. Jeg sprang op igen, tog Livremmen og den ene Patrontaske i den ene Haand og Geværet i den anden og gik tilbage til Feltvagten, hvor jeg fik min Livrem bundet sammen om Livet igen og kunde atter optage min Plads i Rækken med mine Kammerater; vi maatte trække os tilbage ind imod Fæstningen.

Et Tobakshus, som vi kalder det, et Hus, som Indvaanerne har til at tørre Tobaksblade i, var bleven erobret af Fjenden, og dette skulde vi atter indtage med Storm. Jeg sagde til Kommandersergenten, at jeg havde ingen Patroner. Han havde den Dag taget en Slurk mere end som sædvanligt af de vaade Varer og sagde til mig: Du hører til min Deling og jeg befaler, at du følger med, enten du har Patroner eller ej.

Vi stormede op imod Tobakshuset, men da vi blev overdænget af Fjendens Kugler, lød Signalet: Fald ned!

Dér laa vi dejlig paa Skud for Fjenden; hvis de vilde have taget ret Sigte, kunde de have skudt os allesammen, men Kuglerne gik for højt. Min højre Sidemand fik en Kugle i den ene Hofte, og min venstre Sidemand fik en Strejfkugle i det ene Ben, det var de to eneste menige, som blev saaret af vores Kompagni; vores Kompagnikommandør, Premierløjtnant R., fik en Kugle i det ene Ben.

Det lykkedes os ikke at tage Tobakshuset; vi maatte tilbage igen og tog Dækning bag nogle Møddinger, som var kørt ud paa Marken; det blev Aften, og da vi hele Dagen havde været i Ilden, ventede jeg at blive afløst, men Afløsningen kom ikke. En stor Del af Mandskabet havde ingen Patroner, saa at vi næsten var værgeløs, naar Fjenden faldt paa. Midt paa Natten fik vi Patroner udleveret, en Del af os har Taprifler og nogle har Minierifler, men alle fik vi Patroner udleveret til Minierifler, de sagde, at de havde ingen Patroner mere til Tapriflerne.

Jeg fik her en Idé om, hvor ondt det er at lide Tørst; i min Brødpose havde jeg endnu Mad, men kunde ikke nyde noget for Tørst. Rent Vand kunde vi ikke opdage, jeg var saa tørstig, at jeg drak nogle Mundfulde af det Vand, som sivede ud af Møddingen, men kunde dog ikke imodstaa den væmmelige Smag; jeg sagde: Vand skal jeg have, hvor jeg saa skal hente det fra. Jeg listede mig omkring og kom ud paa Chausseen og fandt dér et Hul, hvor nogle Drænrør havde deres Udløb, jeg fik dér en velsmagende og vederkvægelig Drik. Jeg fyldte min Feltflaske og listede mig tilbage igen; jeg maatte afsted nok en Gang derhen, for at vise nogle af mine Kammerater Vejen til Vandhullet . . .“

Soldatens Skildring fra Kampen ved Fredericia d. 8. Marts illustrerer livligt Generalstabens korte Beretning om, hvorledes 20. R. 6. K., efter at have staaet i Reserve for 1. K., „saa hurtigt som muligt søgte tilbage ad den foreskrevne Retrætelinje, ubekymret om Forbindelsen med 1. Kompagni“ [der ogsaa ganske rigtigt blev fanget helt og holdent].

Det derefter følgende i Fremstillingen giver den anskuelige Omskrivning af Generalstabens (II, pg. 232 ff.): D. 19. Marts foretog Fjenden den befalede snevrere Cernering af Fredericia ... Kl. 9—10 meldtes fra Forposterne, at en fjendtlig Kolonne af alle Vaabenarter gik mod Trælle ... Forpostkompagnierne af 20. og 21. Regiment gjorde Forsøg paa at tilbageerobre Forpostterrænet, men forgæves ... —

Fra samme Bondesoldats Haand hidrører en Redegørelse fra Dybbøldagen, som følger:

„Om Aftenen blev vi afløst og blev ført ned imellem Skanserne og Brohovederne til højre for Chausseen, hvor vi laa i en Grøft og udhvilede os; men sove kunde vi ikke, da Granaterne nok skulde holde os vaagen. Den 18. tidlig om Morgenen begyndte det med en voldsom Kanonade fra Fjenden; det holdt paa i flere Timer. Med ét blev det roligt og Skydningen ophørte, omsider kunde vi høre Geværskud. Vi blev kaldt til Gevær, vi kunde se den tyske Fane oppe paa Skansen. Der blev kommanderet: Formér Kæde til venstre. Det var ned imod Vemmingbund. Der lød Stormsignal, og vi stormede op imod Skansen.

Da vi første Gang havde stormet og skulde storme anden Gang, blev jeg opmærksom paa, at vi var omgaaet paa vor venstre Fløj. Jeg kunde straks indse, at hvis vi ikke skyndte os for at komme tilbage, vilde vi enten blive skudt til Hobe eller ogsaa blive taget til Fange. Jeg tog Flugten tilbage, alt hvad jeg kunde løbe, indtil jeg blev standset ved en dyb Grøft. Jeg sprang ned i den, den var næsten halvfuld af Vand og Mudder af opløst Ler; jeg fik Vand i mine Støvler. Hvor dumt! tænkte jeg ved mig selv. Jeg kravlede op ved den anden Side, tog Flugten videre hen imod en afbrændt Gaard, hvor vestre Gavlende endnu sad og ragede op i Vejret; jeg løb ind af en Døraabning for at tage Muren til Dækning for Kuglerne.

Ligesom man hører den Knitren, naar Grantræet brænder, saaledes plaskede Kuglerne paa den anden Side af

Muren. Der var flere danske Soldater dér, da jeg kom derind; de løb ud af den samme Døraabning, hvoraf jeg var kommen ind, og forsvandt for mig. Jeg løb ogsaa og tog Retningen efter Brohovederne.

Jeg opnaaede først et lille Gærde, hvor en Officer og 7—8 Mand stod dækkede; jeg faldt ned ved Siden af dem. Fjenden var nær paa, og Officeren befalede at skyde, og i samme Øjeblik rejste de sig og løb imod Nord; jeg rejste mig og løb lige imod Øst, for om muligt at jeg endnu kunde komme ned til Brohovederne, og imens peb Kuglerne i Luften og om Ørerne paa mig, saa at det var et Under, jeg ikke blev truffet.

Fra Brohovederne affyrede de Danske Geværsalver op imod Fjenden, ligesom jeg opnaaede en lille Jordvold. Jeg sprang over den og kastede mig til venstre ned bag Jordvolden, hvor jeg havde god Dækning for Fjendens Kugler. Endnu kom en Soldat løbende og sprang over til mig, kastede sig ned bag Volden noget til højre fra mig, vi laa dér i en Krydsild og kunde ikke komme længere tilbage; jeg laa paa Maven med Næsen lige mod Jorden og Armene udstrakt over Hovedet. Terrainet foran mig var noget højere, end hvor jeg laa, saa at Kuglerne fra Brohovederne fløj oven over mig, kuns en Kugle gik igennem Hjørnet paa min Tornyster.

Det forekom mig, at jeg havde ligget længe; jeg hørte en Stemme, det var min Kammerat, jeg vidste ikke, at han endnu var i min Nærværelse. Han sagde: Kammerat, er du levende eller død; jeg troede jeg var alene! Jeg sagde til ham: Jeg véd ikke, at du er mig saa nær. Hvad skal vi gøre? sagde han. Jeg mente, at det bedste var at forholde os ganske rolig, saalænge denne Skydning vedvarer, om der saa kunde findes en Lejlighed til at komme ned til Brohovederne. Vi forholdt os begge ganske rolig. Omsider hørte jeg, at der sprang nogle over Jordvolden imellem os, og det forekom mig, at jeg kunde høre, som om det var Kedler, som klaprede paa Tornystrene. Skulde

det være Tyskerne, tænkte jeg, nej, det kan ikke være saaledes, at de gaar her lige ned imod Brohovederne. Omsider hørte jeg Smaasnakken paa den anden Side af Volden; jeg lyttede og kunde høre, at de talte tysk; jeg blev varm i Blodet, og forekom det mig, at naar de ser, at du ligger her lige over for dem og min Kammerat lige tæt derved, maaske de kunde have Lyst til at skyde en Kugle igennem os eller ogsaa jage Bajonetten i os; jeg tænkte, her er ikke andet at gøre end at overgive sig. Jeg raabte til dem og bad om Pardon. De raabte saa igen til mig: Sind Sie verwundert [Sind Sie verwundet, Er De saaret]? Jeg sagde: Nej! — So müssen Sie gleich hierüber kommen [Saa maa de straks komme herover].

Skydningen vedvarede fra Brohovederne, og det var første Gang, jeg var bange for, at jeg skulde blive skudt, naar jeg hævede mig fra mit Leje. Jeg tog Mod i Brystet, rejste mig i en Hast, og idet jeg sprang op paa Volden, greb en af Tyskerne mig i Brystet og halede mig over til dem. Min Kammerat kom ogsaa ubeskadiget over, og nu var vi Fanger. Vi laa hos dem i nogen Tid, førend vi kom tilbage, og i den Tid talede min Kammerat uafbrudt med Tyskerne; med et tog Slynglen Felthuen af, knugede den sammen i Haanden, rev Kokarden af, kastede den paa Jorden og stampede paa den. Nu vilde jeg gerne vide, hvor han hørte hjemme, jeg talede lidt med ham og spurgte, hvorfra han var. Jeg er fra Flensborg og er Cigarmager, naar jeg kommer hjem igen, lød Svaret. Jeg tænkte: Blot jeg kunde faa mig hævnet paa dig, saa skal den værste Straf ikke blive dig for haard!

Ved Afløsningen kom vi tilbage over Valpladsen og ikke ganske uden Fare for Kuglerne, thi endnu blev der skudt fra Brohovederne, og nogle Granater faldt der ogsaa. Det var et sørgeligt Skue at se de mange af mine Kammerater, som laa dér nedskudte. Tyskerne var opsamlede og bortførte, men alle Danskerne laa endnu, og ikke alle saarede var optaget. To Ambulancer af Prøjserne

var i Færd med at lægge en saarede Forstærkningsmand af vores paa en Baare; de sagde til os: Det er en af Eders Kammerater, ham maa I bære hen til Forbindingsteltet. Vi tog ham og bar ham ned til Chausseen til Teltet, hvor der var en Del flere danske Fanger. Derfra blev vi under stærk Bevogtning ført langs Chausseen Vester paa . . .“

Det er højst ejendommeligt, at denne Menigmand har deltaget i sit Regiments saa beundrede Angreb paa de sejrrige prøjsiske Stormkolonner, uden at det saa at sige har efterladt sig Spor i hans ellers saa stærkt detaillerede Optegnelser. „Der lød Stormsignal, og vi stormede op imod Skansen. Da vi første Gang havde stormet og skulde storme anden Gang . . .“, det er alt det, som denne Mands Erindring har bevaret fra da han i Geleddet, Side om Side med Kammeraterne, var med til at udføre et Stød, om hvilket f. Eks. v. Waldersee (Der Krieg gegen Dänemark) bemærker, at det blev „mit vieler Energie eingeleitet und von den Troupen mit grosser Bravour durchgeführt“ [indledet med megen Energi og af Tropperne gennemført med stor Bravour]. Soldaten maa med sit Kompagni have deltaget i Erobringen af en afbrændt Gaard, som (i Følge vor Generalstabs Værk) „efter mange Ofre toges og besattes“. Fra den afbrændte Gaard blev der gjort et Forsøg paa at trænge videre frem, men paa dette Tidspunkt har hans opskræmte Fantasi ladet ham se fjendtlige omgaaende Bevægelser, der den Gang ikke kan have fundet Sted, og han „tog Flugten tilbage“. Saasnart han nu handler paa egen Haand, er han den sikre Iagttagelses og den omhyggelige Skildrings Mand. — Alt hvad han skriver, viser Paalidelighed i Opfattelse og Gengivelse. En Enkelthed som den, at Officeren (pg. 200) med sit lille Kommando maa løbe mod Nord, medens Fortælleren søger videre mod Øst, kan tjene som Eksempel.

IV

Uddrag af 1 Brev om Stormen paa Dybbøl fra en menig i 20. Infrg. 2. Kp., ugift, 26-aarig Kontorist, Søn af en jydsk exam. jur. og Gaardejer. — Almueskolens Uddannelse, suppleret ved Undervisning i Hjemmet.

Brevskriveren behandler den samme Episode af Kampen d. 18. April som hans Regimentskammerat ovenfor.

Voldtofte pr. Assens, d. 23. April 1864.

„Den 17. kom vi igen paa Forpost og besatte Løbegravene imellem Nr. 7 og 8. Her skraalede Granaterne os som sædvanlig om Ørerne, og mange slog ned rundt omkring os. Vi lærte her, som i Almindelighed, snart at opdage, hvorfra Skuddene kom, der var rettede mod os, saa at vi kunde advare vore Kammerater i Tide. Om Aftenen kunde vi erfare det af Glimtet, og om Dagen af Drønet fra Fjendens Skyts. Naar der raabtes: „Dæk, en Lærke!“ da havde vi ikke saa meget at befrygte, da disse Granater om Natten viste sig i stor Afstand med en lang lysende Hale efter sig med en egen vibrerende Lyd, som gav dem Navnet Lærker, og kom i en mindre stærk Fart, saa at man i Forvejen omtrent kunde se, hvor de faldt, og derhos først sprang nogen Tid efter Faldet. Naar de imidlertid sprang, tog det sig smukt ud om Natten, da der kastedes lutter lysende Projektiler i lysende Buer rundt omkring. Blev der imidlertid raabt: „Dæk, en sort!“, da skulde hver Mand nok vide at dække sig i en Fart, da disse kom hurtigt og usynlige og derimod sprang, idet de berørte Jorden. Ligeledes dækkede man sig temmelig hurtigt, naar der blev raabt: „Dæk, en Oldenborre!“, som var Stykker af Granater, der snurrede gennem Luften omtrent med Lyden af en Oldenborre. Intet generede os dog mere end de Skud, vi modtog i Flanken, hvorved en Del Granater

sprang i selve Løbegravene, dog uden at gøre anden Skade, end at en Stump traf en Forstærkningsmand nogle faa Skridt fra mig, som blot slog ham paa Armen uden at skade af nogen Betydenhed. Ligeledes slog en ned i en Jordhytte bag ved mig, som jeg sad og spiste min Frokost, som imidlertid ej anrettede anden Skade end overdænge os med Jord- og Lerklumper, skønt den slog helt igennem, og Hytten var fuld af Folk. Et Stykke faldt ved min Smørdaase, og det har vel været sulten, da det selv inviterede sig. Forøvrigt gik alt godt denne Dag.

Om Aftenen gik vi igen tilbage som Reserve bag Brystværnet, hvor vi tog os en Lur til om Morgenen Kl. 3, da alt til enhver Tid stod i Alarmstilling dette Klokkeslet. Op ad Dagen kunde man dog igen lægge sig for atter at sove lidt, men henved Kl. 10 blev vi allarmerede, den 18de, ved at høre Geværkugler hvisle over Hovederne paa os, og inden ret mange Øjeblikke var alle paa Benene og i Fremmarch ad Skanserne til. Vi var ej heller avancerede ret langt, før vi allerede opdagede Fjenden i kort Afstand fra os. Vi drev ham imidlertid tilbage til Dybbøl Mølle, men da han rykkede stærkt [paa] paa venstre Fløj, som blev dreven tilbage, blev vort Kompagni beskudt i Flanken, hvorved mange faldt.

Jeg var med en halv Snes Mand næsten rykket frem til Dybbøl Mølle, hvor det vrimlede af retirerende Prøjsere, paa hvilke vi skød af alle Kræfter, og som ogsaa ilsomt trak sig tilbage, da Prøjserne rykkede saa stærkt frem paa det Kompagni, som var paa vor højre Flanke, at dette maatte retirere, og Fjenden saaledes ogsaa kom paa højre Flanke af os. 4 Prøjsere kom springende en Snes Skridt fra mig og raabte: „Halt, gefangen!“, jeg vilde imidlertid ikke give mig og lagde an paa dem, hvorpaa de ilsomt dækkede sig i en Grøft, hvorved jeg fik Forspring og slap med, at de alle fyrede efter mig, dog uden at træffe. Foruden disse fire vrimlede det af Fjender bag Gærdet, hvor disse kom frem, og Kuglerne hvislede saa-

ledes om Ørerne af mig, at jeg formelig kunde mærke Lufttrykket af dem, ligeledes slog de som en Hagelbyge om Fødderne, saa der stod en Støv rundt omkring mig.

Jeg gik imidlertid ganske rolig tilbage til mine Kammerater, da jeg ikke kunde udholde at løbe. Med de øvrige Tropper retirerede jeg tilbage bag Sønderborg, hvor vi endelig var i Sikkerhed. Over Broen sprang den ene Granat efter den anden, herfra slap man dog ogsaa. Af hundrede og nogle og halvfjerdsindstyve Mand blev vi kun nogle og fyrretyve Mand tilbage med Tabet af alle vore Førere, med Undtagelse af 2 Korporaler (af hvilke dog den ene havde et ganske let Strejfskud i Laaret) og 2 Underkorporaler . . ."

V

Uddrag af 2 Breve fra en Korporal i 2. Infreg. 6. Kp., c. 26 Aar gammel, ansat som faglig Medhjælper hos en stor Fotograf i København. Søn af en Organist og Lærer i en lille, østjydsk Købstad. Begge Breve handler om Fægtninger ved Dybbøl. — Borgerskolens Uddannelse.

Wollerup, den 26. Februar 1864.

„Kære Forældre!

. . . Vi skulde paa Forpost. Vi havde lige faaet afløst 17. Regiment, og var i Færd med at lave os nogle Hytter af Halm, da det sneede stærkt. Da blev der raabt „Til Gevær", og et Øjeblik efter var Kæden, som vi havde udsat, retireret i Linje med os.

Ved det første Skud faldt min Sidemand. Han klagede sig nogle Minuter, før han døde, han havde faaet Kuglen

gennem Maven. De fleste tog nu til deres Snapseflasker; jeg kunde ikke have drukket noget for aldrig det. Det var en underlig Følelse, der paakom mig, og havde der været Tid dertil, tror jeg, jeg havde faaet ondt ved det sørgelige Syn af den døende; men nu var der noget andet at tage vare.

Kuglerne fór over og imellem os med en uhyggelig Lyd, vi retirerede hurtigt over til de nærmeste Gærder, hvor Kampen fortsattes, og hvor vi maatte lade tvende saarede ligge. Vi maatte atter retirere, og da var det værre for os, thi vi havde en stor, pløjet Bakke for os og lige bag os Prøjserne, som sendte os en forfærdelig Masse Kugler. Jeg kunde tilsidst, med flere andre, ikke løbe længere og fik Sting, men gik roligt til Gærdet, hvor jeg i en Fart kom over uden anden Skade, end at jeg stod i en Grøft i Vand til over Knæene.

Jeg havde ikke mere end 5 Mand tilbage af mine Folk, de øvrige var løbne, og foruden 5 Mand af en anden Deling, vi 10 Mand maatte holde Gærdet tilligemed Kompagnichefen, der stod ganske rolig paa Vejen i den stærkeste Kugleregn og ved sin Spot over de fejge bidrog til, at efterhaanden flere kom til. Det var dog nær gaaet os galt, da en menig ganske forskrækket udraabte „Der kommer Kavaleri". Vi havde ondt ved at holde paa Folkene, der ikke vidste, hvor de skulde dække dem, da vi fik Kugler baade fra Siderne og forfra. Jeg spurgte Folkene, om de alle havde ladet, og noget efter, da Troppen var kommen os nærmere, og vi havde godt Sigte, fyrede vi alle, og Vejen var i Øjeblikket, som den var blæst; de skiltes ad i Midten og veg til Siderne og derefter væk med deres saarede Kammerater! Det hele varede, syntes jeg, kun et Øjeblik; jeg havde skudt en 20 Skud.

Prøjserne forsvandt med en beundringsværdig Hurtighed, og nu fik jeg 3 Mand og Ordre til at gaa frem for at undersøge en Skov og nogle Gaarde og vor gamle Stil-

ling, Feltvagten med Halmhytterne. Jeg stødte ikke paa nogen Fjende, men overalt var Spor af, at han havde været der; vi havde paa Retræten flere Steder paa Vejene væltet Vogne og lagt Harver og hvad vi kunde finde til at spærre med; det havde de stukket Ild paa, men vore Halmhytter havde de ikke rørt. Jeg fandt en prøjsisk Patron paa Vejen, og jeg troede, at det muligvis kunde være den, som var bestemt for mig; den gør nu ingen Skade.

Jeg nærmede mig da Skoven paa den sikreste Maade og fandt ogsaa den forladt, og kun i den sidste Gaard var der Prøjsere, som forlod den, lige før jeg kom, og gerne kunde have taget os alle fire . . ."

Ovenstaaende giver et Billede af en af General v. Goeben ledet Rekognosceringsfægtning foran Dybbøl d. 20. Februar. I Følge vort Generalstabsværk (II, pg. 131) rykkede Generalen, under et tæt Snefald, med en 3—4 Kompagnier og en Deling Kavaleri frem mod vore Forposter, som maatte trække sig tilbage med et Tab af 15 Mand, medens Prøjserne havde 3 saarede.

Samme Brevskriver skildrer Stormen paa Dybbøl:

„Den 17. om Eftermiddagen drog vi fra Ertebjerg i godt Humør, og hele Regimentet var i sin fulde Styrke paa lidt nær. Ikke mange tænkte paa, at det var sidste Gang, Regimentet gik den Vej, vel vidste vi, at det ikke kunde vare længe, men i Morgen død tænkte dog ingen paa.

Vi besatte Stillingen i Nr. 5 og Løbegraven mellem den og Nr. 6. Om Natten havde vi en voldsom Kanonade at tage imod, mærkeligt nok, at vi kom derud uden synderligt Tab af Mandskab, jeg var med den svenske Løjtnant i Skanse 5.

Vi gik frem og tilbage i Skansen hele Natten og søgte saa godt som muligt ikke at tænke paa Granaterne, da det dog i Grunden kom an paa Lykken, og der ingen Steder i Skansen mere var nogen Dækning. Fjendens In-

fanteri var imod Sædvane den Nat meget rolig, hele vor Styrke var paa Benene, endog Reserverne inde ved Brohovederne stod opstillet, Kanonerne var ladet med Kartæsker og rettede, Espingolerne ligeledes, yderst stod hver Mand med Geværet i Haanden færdig til at give Ild, naar Fjenden paa sædvanlig Tid, Kl. 3—4, begyndte Kampen. Fra Als fløj vore Granater ud over hele vor Stilling som lysende Raketter over vore Hoveder, krydsende Fjendens, 4—5 Stykker ad Gangen, springende tæt udenfor vore Skanser og kastede Stumperne ud til Fjendens Grave. Fra Fjendens Batterier gik det Knald i Knald, Jorden rystede, i Luften hvislede tusinder takkede Bly- og Jernstumper, Splinter, Sandsække og Jord, imidlertid forhindrede dette ikke, at nogle sad og sovnede hen ad Morgenstunden; Løjtnanten og jeg skiftedes til at gaa om og vække og holde vore Folk aarvaagen. Imod Forventning udeblev Fjenden den Nat, ikke et Geværskud blev vekslet; jeg tænkte ikke videre derover, men at de højere Krigskunstnere ikke gjorde det, begriber jeg ikke.

I Dagningen blev Sandsække opstablede for Kanonmundingerne, for at bevare os dem i brugbar Stand, da Fjenden ellers, naar han kunde se dem, straks demonterede dem. Da det blev lyst, begyndte en hidtil ukendt Kanonade. Fra hver Pjese, Fjenden kommanderede over, blev skudt saa hurtigt, der kunde lades, langs hele Stillingen fra alle Fjendens Batterier; det gik saa hurtigt, som var det Geværsalver. Ilden var rettet paa Skanserne, og stadig faldt Folk derinde. Vi fik Ordre til at rykke ud af Skanserne og søge Dækning i vore Dækningsgrave. Enkelte Poster, som udstilledes for at holde Udkig, laa ofte døde, uden at vi vidste det. Vi var nu virkelig i en daarlig Forfatning til at modtage Fjenden. Kanonerne kunde først bruges, naar Sandsækkene var borttagne, Skanserne og Løbegravene næsten tomme, Folkene laa nedgravede i Huler og Grøfter. Var Fjenden kommen om Natten, havde han faaet det varmt; nu var det med hans uhyre over-

legne Antal ikke nogen stor Heltegerning for enhver anden Fjende end netop Prøjserne.

Kl. 10 sagtnedes Kanonilden noget, men nu blev vi raabte ud med „Fjenden er lige uden for". Ingen tog det nu bogstaveligt, men da vi styrtede ud i Løbegraven, fik vi Syn for Sagen. Hvor besynderligt det end var, Fjenden var virkelig lige uden for. En Masse Geværkugler modtog os fra Skytter, der var placerede i vore tidligere Skyttegrave, som Fjenden om Natten i al Stilhed havde gravet i Forbindelse med hinanden, og hvorfra nu Stormkolonnerne blev formerede. En hvid Masse paa korte, sorte Ben kom hurtigt ind mod os, det var en Kolonne hvoraf hver Mand foran sig bar en stor Halmsæk, bagved dem den virkelige Angrebskolonne. Fjenden overvandt vore Forhindringer paa den letteste og sindrigste Maade af Verden, de første Par Mand klippede med en Saks Staaltraadsgitteret over, de næste kastede et Par Puder paa vore Fodangler, og hele Kolonnen løb over uden at stanse en Minut ved disse Forhindringer, som havde kostet os baade meget Arbejde, Penge og Folk at indrette.

Begivenhederne maa nu tænkes at foregaa i Minuter, og hurtigere end jeg kan skrive dem. Geværskudene faldt saa tæt, som naar man kaster Ærter paa en Tallerken. Fjenden betegnede sin Vej ved at efterlade Lig, og ofte faldt en Halmsæk, men Kolonnens Størrelse aftog dog ikke synderligt derved, et Par Minuter kun, hvori vore faa Folk højst kunde gøre 2 Skud, og Fjenden stod 4 Skridt fra os, alle med ladt Gevær, og vi med tomme. Der kunde nu ikke let skydes fejl, og den Salve vi fik, dræbte en Masse af vore Folk. Nu opstod med nogle virkelig tapre Prøjsere et Slags Haandgemæng, Bajonetfægtning, Kolbeslag, en forvirret Blanding af Geværskud, Hyl og Skrig og Dødssuk og Jamren; de fleste af Prøjserne foretrak paa lidt Afstand at skyde paa os, vi kunde naturligvis ikke slaas og lade paa en Gang og altsaa ingen [videre] Skade gøre dem, de dristigste af dem gik ganske

nær og skød en kæmpende Dansker, og saaledes maatte vi da, da vi omtrent havde mistet det halve Mandskab, og vi blev omgaaet af Fjenden, som længere nede havde brudt igennem, og som gik ganske nær og beskød os i Ryggen, overgive os.

Det hele skete i et Øjeblik, Løjtnanten kom næppe ind i Skansen, som han forsøgte paa, [den paagældende Officer naaede ganske rigtigt ikke ind i Skansen], jeg fulgte ikke hans Eksempel for ikke at trække mere Mandskab bort, men blev staaende med Folkene paa det Sted, hvor det øjensynligt var Fjendens Bestemmelse at bryde igennem, og hvor vi ogsaa først stødte sammen, men Kampen blev dog straks almindelig for vort vedkommende langs vor Front. Kolonnen med Halmsækkene styrtede sig i Graven og fyldte den øjeblikkelig, men først da de havde forvisset dem om, at Skansen næsten var tom, og i Stedet for at skade dem kunde tjene som Tilflugtssted for vore Kugler, efter at have dræbt den svage Besætning, blev Stormen almindelig.

Først vovede Enkeltmand at plante Fanen lidt oppe paa Skraaningen. En anden, som forsøgte at stikke den i højere oppe, trillede død ned i Graven, men omsider stod den prøjsiske Fane paa Brystværnet af den elendige, gennemskudte Skanse. Kampen rasede endnu i Løbegraven. Prøjserne, at sige Stormkolonnen, var lutter pur unge Mennesker, og deres Anfører ligeledes meget ung, et smukt Menneske med det gladeste Ansigt; han var meget tapper og den første, der stod i vor Løbegrav, han opmuntrede sine Folk ved begejstrede Ord og var overalt, men saa forsvandt han pludselig; han maa være trillet ned til flere Kammerater, da han stod tæt ved Graven.

Jeg havde endnu en Gang faaet ladet, alene for at skyde ham, og maatte nu nøjes med en gal Prøjser, som vist var fuld, da Fraaden stod ham ud af Munden. Idet Skuddet gik af, følte jeg et Stød i venstre Skulder, men tænkte ikke derover; jeg vendte Geværet om og slog løs

med Kolben, men min ene Arm var kraftløs og Geværet blev straks slaaet fra mig. Jeg stod et Øjeblik ganske forvirret, indtil en fyrede sit Gevær af lige mod mit Hoved, og Kuglen rev et Stykke Skind af min Underlæbe, da satte jeg mig ned og bad „Ske din Vilje, Gud!". Kampen fortsattes maaske et Minut endnu, da overgav vi os. —

Nu hed det „Alles was gehen kann, march [alle, som kan gaa, march]!". Det var desværre ikke meget af det raske Kompagni, der kunde gaa, vist Halvparten laa døde og døende; jeg kunde jo nok have gaaet med, men vilde ikke, jeg var saa ærgerlig, bedrøvet og saa ulykkelig. Jeg blev alene tilbage i Graven, ikke for at hjælpe mine haardt saarede Kammerater, der laa og jamrede dem; nej det tænkte jeg endnu ikke paa, jeg haabede endnu, at vore skulde slaa Fjenden tilbage, og jeg komme med dem. Ja, var Fjenden kommen om Morgenen, men nu — nu stod vore Reserver med Geværerne i Pyramider, den svage Reserve i vor næste Stilling maatte retirere. 9. og 20. Regiment kastede sig imod Fjenden og drev den voldsomme Overmagt to Gange tilbage, men led selv skrækkeligt derved, og maatte omsider ogsaa overlade Fjenden denne Stilling. Fjenden lod stadig nye Masser rykke frem, Kanoner køre op og vendte vore egne Kanoner, som var saa godt lavet til, og som vi ikke kunde bruge paa Grund af de ulykkelige Sandposer, som var opstillede foran dem, imod os. Nr. 6 var taget kort efter os, og Nr. 7 kort efter ligeledes, paa samme Maade som vor Skanse; hver Skanse havde sine Kolonner at kæmpe imod.

Saalænge Kampen foregik lige bag os, slog vore egne Kugler rask ned i Graven til os, og jeg havde Besvær med at slæbe nogle saarede, der endnu var Liv i, hen hvor de kunde ligge dækkede. En af de prøjsiske Underofficerer var saa bange for, at vi halvdøde Mennesker, hvoraf jeg var den eneste, der kunde gaa, skulde falde dem i Ryggen, og trak derfor en Kanon af, der var rettet til at bestryge Graven, hvori vi laa lige til Nr. 6. Kano-

nen var ladet med Kartæsker (store Geværkugler), og Ladningen regnede ned langs Graven og gjorde Ende paa fleres Lidelser. Jeg hørte deres Samtale, da et Par andre vilde afholde ham fra at fyre paa os, og jeg kom ogsaa lige bag en Travers, da Kanonen gik af.

Der kunde nu ikke tænkes paa at komme tilbage, om jeg end kunde løbe som en Hare, men jeg var nysgerrig efter at se Fægtningens videre Gang. Da den nu trak sig stadig mere ned mod Brohovederne, kunde jeg ikke se synderlig mere, og jeg eftersaà nu mine nærmeste Omgivelser. Fire var endnu i Live, og jeg forbandt nu, saa godt det lod sig gøre, og fik omsider fat paa et Par prøjsiske Læger. Det var sørgeligt med den Masse Lig af Venner og Bekendte og Folk, som jeg havde gjort hele Felttoget sammen med. Efter at jeg var bleven forbunden, blev jeg kørt til Nybøl Vandmølle, og derfra pr. Skib, mellem saarede af begge Slags, til Flensborg . . ."

Korporalens Fortælling fra 2. Regiments Kamp den 18. April er i sin Skildring af Begivenhedernes Gang nøje overensstemmende med Generalstabens Fremstilling (II, pg. 403.) Den er skreven den 2. Juni, paa Garnisonshospitalet i København, godt 6 Uger efter Dybbøls Fald. I Mellemtiden var Korporalen i Flensborg undveget fra prøjsisk Fangenskab og over Hamborg, Lübeck og Malmø naaet til København, hvor han, ret naturligt, i den første Tid havde lidt en Del af sit paa den besværlige Rejse forværrede Saar. Brevet indeholder ogsaa en Undskyldning til Forældrene, fordi han ikke har kunnet nedskrive nogen udførligere Beretning tidligere.

VI

Uddrag af Optegnelser om Kampen paa Als, nedskrevne til Hjemmet, fra Fyen op imod den 24. Juli, af en c. 25-

aarig menig i 18. Infreg. 3. Kp., eksam. polyt. og akademisk uddannet Arkitekt, Søn af en Haandværksmester i København.

„Den 29. Juni om Morgenen laa jeg og sov i Halmen i Ulkebøl, da Døren blev slaaet op og en Underkorporal raabte ind ad Døren, at vi skulde staa op og møde paa Alarmpladsen. Jeg vaagnede og hørte en ganske forfærdelig Kanonade. Havde man ikke vækket mig, var jeg rimeligvis sovet fra den. I en Fart kom jeg op. Aftenen i Forvejen havde jeg lagt mine Støvler under Hovedet, under min Tornyster, noget jeg ellers aldrig gør; i en Fart fik jeg dem paa, Kappen rullede jeg i en Fart, og da jeg kom ud, saà jeg vore Hornblæsere i Byen og Baraklejren ivrigt i Færd med at blæse Appel. Vi skyndte os hen til Kirken, hvor vor Alarmplads var. Alle Mand var paa Pletten, vor Kompagnikommandør, Premierløjtnant N. sagde her til os, at paa Grund af den heftige Skydning maatte vi ud ad Kjær til; men „jeg antager ikke, at der vil blive nogen Brug for Eder i Dag; men hvis det skulde blive Tilfældet, saa haaber jeg, at enhver vil gøre sin Pligt, og lad os se at holde godt sammen"; vi brølte naturligvis „Jo!" og nu gik det ud ad Kjær til.

Paa Vejen mødte os en Mængde Vogne med Flyttegods. Det var Bønderne fra Kjær, der flyttede ud. Vi mødte ogsaa Artillerister; de var de første, som sagde os, at Prøjserne var gaaet over. Senere mødte vi et langt Tog af Ambulancer; vi vidste, hvad der ventede os; maaske en af disse skulde bære os tilbage. Da vi kom længer frem, bekræftedes det af alle, at Prøjserne var paa Als. Vi mødte en Ambulance med en Officer, det var Kaptejn V. af 18. Regiment. Han havde faaet en Kugle i Skulderen, men spurgte dog, hvad det var for et Kompagni. Vi mødte vor Brigadekommandør, Oberst K., han kom ridende imod os og sagde til os: „Lad mig se, at I gør Eders

Sager bedre end 4. Regiment, som løb sin Vej." Saadanne Ord i en venlig Tone har stor Virkning, men det er kun i et Slag, at Soldaterne hører dem, ellers vanker der kun Skældsord og Prygl. Vor Delingsfører, Løjtnant S., er saaledes en mærkelig, enestaaende Officer i sin Slags, han skælder aldrig ud; er der begaaet en Fejl, saa ser han igennem Fingre dermed og er altid venlig imod os. Vi holder ogsaa uhyre meget af ham, og det viste sig især den 29.

Da han kommanderede „Bajonetten paa, former Kæde!" saa gik det med Liv og Lyst; vi maatte igennem en Hvedemark, som naturligvis blev aldeles nedtraadt, men saaledes er Krigens Gang. Vi kom ind i en lille Skov, her gik vi hen imod Udkanten og lagde os ned paa et Gærde; 100 Alen derfra var et andet Gærde, dér laa Prøjserne og skød paa os. Et Øjeblik laa vi stille bag dette Gærde, vi var jo trætte af at gaa den lange Tur. Vi skulde have haft Brød og Brændevin den Morgen, men fik naturligvis intet, saa vi var aldeles fastende. Jeg tog et Stykke Chokolade, og heldigvis havde jeg omtrent 1/8 Pægl Brændevin paa min Flaske, den drak jeg.

Vi fik ikke lang Tid til at hvile os her, Prøjsernes Kugler fløj imellem os, dog uden at saare nogen. Vi maatte enten gaa frem eller tilbage, vor Løjtnant foretrak at gaa frem. Løjtnanten var den første ude igennem Hækken og kommanderede os fremad, og vi kom ud igennem de tætte Hække i en Fart. Vi brølede Hurra af alle Kræfter og løb, lige saa hurtigt vi kunde, over Marken, hvorpaa der var høj Rug, og over imod det næste Gærde, hvor Prøjserne laa. Vi var naturligvis mageløs begejstrede, vi tænkte os jo allerede, at 4. Regiment var slaaet tilbage, og saa at Prøjserne løb, saa snart de saà „die mit den Chakoten"; i Aanden var vi jo allerede de sejrende. Dér hvor jeg laa, var der en Prøjser, som ikke var kommen hurtigt nok bort, ham tog vi ved Vingebenet og trak ham igennem Hækken og tog ham til Fange. Her laa vi og fyrede paa

Prøjserne med rigtig Krigshumør, vi ventede jo, at vi snart skulde fremad, men det faldt væk; Løjtnanten, som ellers er bekendt som en meget rask Officer, sagde til os, at vi var omgaaet, og maatte trække os tilbage.

Det var en drøj Tur. Vi skulde gaa igennem en Rugmark; hvis man faldt dér, saaledes som f. Eks. Løjtnant H., saa kunde man være vis paa at blive liggende dér maaske en Dag, uden at nogen fandt én. Det havde vist været det rigtigste at løbe tilbage, men vi var jo aldeles udmattede og havde den svære Oppakning, saa vi gik aldeles rolige, uagtet Prøjserne var lige i Hælene paa os. Her faldt mange. En Landmand S., som var menig ved vort Kompagni, blev truffen af en Kugle i Laaret, mulig i Underlivet, han stod i en Grøft efter at være saaret og bad os saa bønligt om at tage ham med sig, men det var der ikke til at tænke paa. Han havde faaet sig en Stillingsmand, som var kommen til Als, og som skulde have modtaget Tøjet Kl. 7½ den samme Morgen, og et Par Timer før fik S. en Kugle. To Prøjsere havde faaet fat i vor Hornblæser og vilde tage ham til Fange, saa kom vor Fløjmand, en stor, stærk Bondekarl fra Gjørløse ved Frederiksborg og sagde nok saa tørt, „den gaar it", og saa slog han begge Prøjserne ihjel med Kolben og reddede sig selv og Hornblæseren. Det var i det hele rædsomt at se mangen Kammerat her, som blev liggende saaret og tiggede og bad saa ynkeligt, for at vi skulde tage dem med os.

Vi maatte altsaa tilbage igennem Skoven og over en Mark og kom ind til Kjær By. Jeg gik ind i en Gaard aldeles roligt og fyldte min Flaske med Vand, vi var kun 2 eller 3 Mand i Gaarden, og i det samme saa kom Prøjserne, men vi tog os rigtignok i en Fart en Udgangsbillet igennem Haven og naaede lykkelig Kompagniet. Det gik nu ganske piano ad Ulkebøl til, en Gang imellem holdt vi stille ved et Hegn og formerede Kæde, men det var i Grunden 3. Regiment, som sloges bedst her. I 3 Timer

gik de fra Hegn til Hegn og opholdt Fjenden, indtil vi kunde modtage ham ved Ulkebøl Kirke. —

Det var et storartet Skuespil, der frembød sig for os her, Baraklejren ved Sønderborg brændte foran os, og bagved brændte den storartede Baraklejr ved Ulkebøl; det er den mest storartede Ildebrand, jeg nogensinde har set. Vi blev stillet op i en Kæde mellem begge Lejre i en Rugmark. Her skulde vi opholde Prøjserne, og saaledes skulde det gaa hele Vejen, medens Trænet udskibedes fra Kegenæs. Prøjserne lod ikke vente paa sig, men da de laa dækket bag Gærder, og vi stod paa aaben Mark, saa maatte vi naturligvis tilbage. Her faldt ogsaa mangen Kammerat; min Sidemand H. faldt her, han fik en Kugle ind i Ryggen under Tornystren, den gik ud igennem Maven paa ham, og en Blodstraale stod ud af begge Huller. Han faldt straks om, men da han var meget afholdt, saa tog to Mand ham og slæbte ham med sig, men til sidst kunde han ikke mere og sagde: „Lad mig ligge, jeg kan ikke mer, skriv til min Moder". Da vi siden kom til Faaborg, skrev jeg til hans Moder, da vi gensidig havde lovet hinanden det, og jeg har senere maattet skrive [endnu] en Gang til hende, da jeg fik Breve fra hende, hvori hun naturligvis var meget fortvivlet. Han var Søn af en Godsforvalter.

Da vi skulde tilbage, skulde vi over en bred Grøft, som var fuld af Vand. Foran mig gik en, som jeg saa faldt i den og blev aldeles gennemblødt, jeg kunde ikke lade være at le ad ham og tænkte, at jeg skulde nok gøre mine Sager bedre. Jeg tog derfor Tilløb og sprang til, men Jorden paa den anden Side var aldeles blød, saa jeg gled nok saa nydeligt ned i Vandet og blev aldeles vaad til Knæene, men det gjorde jo ikke noget under saadanne Forhold. Vi gik over imod de brændende Barakker. Jeg gøs for den Tanke, at vi mulig skulde igennem dem, men heldigvis gik vor Løjtnant udenom paa den Side, hvor Vinden bar fra.

Det var et storartet Syn, alle Barakkerne var der stukket Ild paa, kun to Barakker stod endnu paa Grund af, at det var Marketenderbutiker; disse Folk var straks løben deres Vej, og Butikerne blev naturligvis udplyndrede, en Soldat stod inde og skænkede halve Bajere i Masse, én løb med en lang Spegepølse, en anden med 4 Flasker Vin; Løjtnant S. reddede sig en tyk Endeskive med bart Smør, og da han triumferende viste den frem, saa kom en anden Løjtnant, og idet han løb forbi, tog han den fra ham. Nogle kom løbende med Spegesild, andre med Svejtserost; det er underligt, saa rolig man kan være under et Slag, thi Kuglerne fløj stadig imellem os under alt dette.

Der kom en løbende med 12 Bundter Svovlstikker og spurgte, om ingen vilde have dem. „Jovel", sagde Løjtnant S., „stik Ild paa Bulen!" I en Fart blev det ene Bundt strøget og lagt sammen med de andre og lagt op i Halmtaget, og Butiken brændte lystigt, da vi gik tilbage. Ved Barakkerne boede en Fotograf, hans Atelier brændte ikke, han blev rolig liggende i sin Seng og fotograferer rimeligvis nu Prøjserne.

Fra Ulkebøl gik vi ganske rolig i Retning af Hørupkirke; vi haabede at blive udskibede ved Høruphav. Den Mand, som havde reddet de 4 Flasker Vin, var kommen bort fra sit Kompagni, og kommen ind imellem os, og han maatte jo give noget ud. Vi var et Par Stykker, som fik den ene Flaske. Proptrækker havde vi ikke, saa slog vi Halsen af Flasken og drak deraf, Løjtnanten med. Vi traf her 2 Kanoner; hvis vi ikke havde faaet dem til at trække med os, saa var de bleven tagne; Prøjserne var ikke alene bag os, men ogsaa paa Siden af os.

Da vi kom ned til Hørup, drejede en Vej til højre ned til Havnen og en til venstre, som førte op i en Skov og gik ad Kegenæs til. Vi skulde have gaaet ad Vejen til venstre, men vi havde mere Lyst til at udskibes ved Høruphav end at gaa 1½ Mil endnu for at naa Kegenæs.

Vi fik derfor vor Løjtnant til at gaa til Høruphav, og det var vort Held, thi kort efter kom en Dragon sprængende og meldte Oberst B., at alle de, som var i Skoven, var tagne til Fange, omtrent 500 Mand.

Ved Høruphav var der imidlertid ikke en eneste Baad. Det var gode Udsigter, foran os saà vi den slagne Landevej til Kegenæs, og der gik Masser af Soldater, men vi var de bageste af de allerbageste. Vi travede godt ud, og naaede et Regiment, jeg tror det var 10, og nu fulgte vi et Stykke med dem, saa fik de Ordre til at indtage en Fægtningsstilling, og vi skulde gaa videre. 10. Regiment formerede Kæde paa den ene Side af Vejen langs et Gærde, paa den anden Side af Vejen var 2 Kanoner opkørt, som knaldede løs. Naar de saa havde opholdt Fjenden en Tid, saa gik Regimentet først tilbage og Kanonerne sidst, saa var der et andet Regiment og 2 andre Kanoner, som havde indtaget en lignende Stilling bag det næste Gærde, og saa begyndte de at knalde væk, saaledes gik det hele Vejen.

Prøjserne var imidlertid holdt op med at forfølge. Vi marcherede langsomt ad Kegenæs til; hvert Øjeblik gjorde vi Holdt, og lagde os ned i Grøfter eller paa Landevejen for at vente paa Prøjserne, men de kom ikke. Jeg havde stadig godt af mit halve Pund Chokolade. En havde et Stykke kogt Kød, deraf fik jeg en Mundfuld. Marchen generede mig ikke, min Tornyster og Chako havde jeg kastet og følte mig en Del lettere derved. Endelig saà vi da det forjættede Land, Kegenæs . . .“

Den danske Generalstabs Værk fortæller (III, pg. 218) kortfattet om 18. Reg. 3. Kp., at det „tog Stilling i Nørremark Skovs vestlige Udkant. 3. og 6. Kp. havde 6 fjendtlige Kompagnier overfor sig, af hvilke 5 Angreb i Fronten, 1 i højre Flanke . . . Stillingen i Skovudkanten maatte opgives, og Tilbagetog tiltrædes. Under dette synes det at

være lykkedes Fjenden — i det med levende Hegn og høje Kornmarker opfyldte Terræn — uset at komme frem i Ryggen paa Kompagnierne. Derved blev Modstanden brudt . . . Resten af Kompagnierne trak sig tilbage i sydøstlig Retning mod Kjær By. . .“

EN STUDENT OG FRIVILLIG PAA NITTEN AAR

En ung attenaarig Mand, Søn af en Sognepræst i Sundeved, fik i Sommeren 1863 Studentereksamen fra Odense Kathedralskole. Ovre i København læste han flittigt til Anden Eksamen, som han ekstraordinært tog allerede i Slutningen af Januar 1864, og begyndte derefter at studere Botanik. Men efterhaanden som det kom længere og længere hen paa Krigen, brændte Jorden ham mere og mere under Fødderne, og i Maj Maaned meldte han sig som Frivillig i Odense.

Fra dette sit Garnisonssted skriver han da, i Løbet af faa Aftener efter hverandre, i Begyndelsen af August 1864 nedenstaaende længere Redegørelse til sin Fader.

„Efter Løfte sender jeg dig herved den Fortælling om min korte, men ikke desto mindre indholdsrige Krigerstand.

Som du véd, havde jeg lige fra Krigens Udbrud villet tage aktiv Del i den; det eneste, der hindrede mig, var dit Forbud. Til sidst fik jeg i Slutningen af Maj Brev fra dig, hvori du ikke ligefrem forbød mig det, men overlod til mig selv at gøre, som jeg vilde. Straks den næste Dag var min første Gang ned til Gammelholm for at lade mig optage mellem de frivillige. En gammel Sergent, jeg traf dernede, fraraadede mig imidlertid mit Forsæt paa det alvorligste og mente, at jeg var altfor spinkel til at kunne

taale Krigens Strabadser; da min Standhaftighed imidlertid holdt Stand, fik jeg Ordre til at møde to Dage efter, anden Pinsedag, for at blive undersøgt og indskreven. Til den bestemte Tid mødte jeg ogsaa rigtigt og befandt mig i Selskab med en udsøgt Samling af menneskelige Individer, hvis skjorteløse Krop hos flere nysgerrig kigede ud i Verden og lod formode, at de af pekuniære Fordele blev bevægede til at tjene deres Fædreland. Imidlertid blev jeg ikke optaget paa Grund af, at jeg hørte hjemme i Odense-Lægdsrulle; enten skulde jeg skaffe mig et Flyttebevis eller gaa til Odense. Jeg valgte det sidste, og et Par Dage efter befandt jeg mig som frivillig menig i andet Rekrutkompagni, kommanderet af Løjtnant A., forhenværende Spillemand ved Dragonerne. Kapt. B. var Skolens Kommandant; han var ilde lidt mellem alle Soldaterne for den Haardhed, hvormed han straffede de mindste Forseelser, og der blev sagt om ham, at han ikke kunde tjene i den aktive Armee, fordi Soldaterne i hans Kompagni havde truet med at skyde ham i den første Batalje. Vor Løjtnant var en godmodig lille Tyksak, som ikke havde meget Begreb om Infanterieksercits; han antog aabenbart, at en af Hovedtingene var at kunne skælde dygtig ud, hvilket han ogsaa gjorde med en mageløs Virtuositet og Tungefærdighed, naar han, som det imidlertid sjeldent var Tilfældet, holdt Kompagnieksercits. Underofficererne havde derfor deres frie Spil, og naar de blev trakterede med en halv Bajer, kunde vi gøre, hvad vi vilde, hvad vi ogsaa i Virkeligheden gjorde. Min Sidekammerat var fra Odense, en forhenværende Forvalter P., og ham havde jeg at takke for alle de Begunstigelser, jeg nød; ved hans Hjælp havde jeg faaet en splinterny Uniform (Rekruterne gaar ellers i gamle, forslidte), havde faaet Lov til at gaa civil og blive ude om Aftenen, saa længe jeg vilde. P. og jeg besøgte jævnlig Løjtnanten og da P. havde Hest og Vogn til sin Raadighed, inviterede han A. med Kone til Køreture, og vi havde derfor alde-

les frit Sprog, kunde gøre og lade, som vi vilde. Dersom Tiden, der var bestemt til at eksersere i, virkelig var bleven udfyldt dermed, vilde det have været strengt nok; vi maatte møde om Morgenen Kl. 5, undertiden før, og havde Øvelser til Kl. 10, om Eftermiddagen atter fra Kl. 1½ til henimod 7 Aften, men, som sagt, den halve Tid blev tilbragt med at ligge i Græsset og fortælle Historier. Henimod Slutningen af Skoletiden, da vi havde faaet vore Kapper og Tornystre, blev vi indøvet i noget, der kaldtes Marchøvelser; disse bestod i, at vi provianterede godt ud og travede saa ud af Byen med Løjtnanten i Spidsen, der pustede og stønnede ved denne usædvanlige Anstrengelse. Var vi først ude af Byen, spadserede vi i al Gemytlighed ud til Halvmilepælen paa Nyborg Landevej, lejrede os i Græsset, spiste og drak; og efter Omstændighederne efter 2—4 Timers Hvile gik vi hjem igen og blev af Løjtnanten erklærede som fortræffelige til at marchere. Tre Uger omtrent varede Skolen, efter at jeg var traadt ind i den, og i den Tid skete der ingen mærkelige Begivenheder. En Dag blev vi inspicerede af et Par Officerer, der samlede frivillige til Aarøes Korps; jeg meldte mig og der blev sagt mig, at jeg senere skulde faa Ordre, om hvor jeg skulde støde til det, en Ordre, som imidlertid aldrig kom, saa efter Skolens Slutning brugte jeg min Ret som frivillig til at vælge hvilket Regiment, jeg vilde til, og forlangte at komme til 5., der dengang laa paa Als.

Den 17. Juni blev Skolen sluttet; om Aftenen holdt vi menige et stort Bal i Hunderup Skoven (1 Mk. pro pers.); Løjtnanten var vor Æresgæst, Damerne havde fri Entré, og de mødte ogsaa i et tilstrækkeligt Antal. — Foruden mig var der en 5 à 6 andre frivillige, der skulde til Als; en Skolekammerat af mig, Student H., fik Kommandoen over os tilligemed Marchruten, der imidlertid kun lød paa, at vi den 20. skulde være i Faaborg, uden at Mellemstationen var bestemt. Den 19. Juni om Formiddagen be-

gav vi os altsaa paa Marchen. Det var en varm Sommerdag, og den fulde Oppakning uvant for os at bære. Da vi havde tilbagelagt omtrent ½ Fjerdingvej, lejrede vi os, gjorde et dygtigt Indhug i vor Proviant, og holdt derpaa et Krigsraad, præsideret af vor Kommandant, hvori det blev besluttet (vi var nemlig alle enige om, at det vilde være et Fandens varmt og ubehageligt Arbejde at marchere til Faaborg) at sende nogle Mand tilbage mod Odense for at rekognoscere, om Terrænet var frit. Hvis dette var Tilfældet, skulde enhver møde med sine Pengemidler; disse skulde saa anvendes til det almindelige bedste og en Vogn skaffes til Veje. Lykken var os gunstig, vi kom baade lykkelig ind i Byen, fik en Vogn og nu gik det med Sang lystig ud ad Faaborg Landevej. Vor vise Kommandant lod paa Vejen udgaa følgende Befaling til sine lydige Soldater, efter at jeg var bleven udnævnt til hans Adjudant: „Jeg og min Adjudant tager for Natten vort Standkvarter i Korinthe Kro, Hovedstyrken af Armeen procederer til Faaborg, tager vel Vare paa min og Adjudantens Bagage og understaar sig ikke i at vise sig offentligt, før jeg og min Officer har holdt vort Indtog og jeg har meldt Armeens Ankomst til den kommanderende General". Disse diktatoriske Befalinger blev ogsaa punktligt adlydte; Kommandanten og jeg tilbragte en behagelig Aften med at spadsere omkring i de smukke Anlæg ved Holstenshus og laa i Korinthe Kro om Natten. Imidlertid viste det sig, at den ærede Kommandant ikke havde været aldeles uegennyttig i at vælge Korinthe til Standkvarter, thi han erklærede mig, at han den næste Morgen tidlig vilde gaa ud og besøge en vis Skovfoged. Jeg maatte ikke straks følge med, men fik Lov til at komme et Par Timer bagefter; Skovfogden viste sig ganske rigtig at have nogle smukke, unge Døtre. Imidlertid havde vi kun kort Tid til at opholde os hos den gæstfri Familje og begav os tilbage til vor Kro; her traf vi en Købmand fra Faaborg, der først inviterede os til Middag og saa til at køre med ham til

Faaborg, hvor vi ogsaa et Par Timer efter holdt vort Indtog paa en standsmæssig Maade, kørende i en Kabriolet med to smukke, brune Heste for. I en lille Gæstgivergaard, der var opgivet som Mødested, traf vi ogsaa ganske rigtig Armeens Hovedstyrke ivrig i Færd med at spille Billard. Vor Kommandant samlede sin Troppestyrke og vi afmarcherede i tilbørlig Orden til Pladskommandanten, hvor vi fik vore Kvarterbilletter og Ordre til at blive i Faaborg til videre Ordre. Vi slog os altsaa til Ro i Faaborg, blot vor Kommandant maatte melde sig hver Morgen Kl. 8 for at høre, om der var noget nyt. Jeg fik mit Kvarter anvist hos en gammel Enke, der ikke vidste alt det gode, hun vilde gøre mig. Jeg havde et Værelse for mig selv og blev trakteret med Æble- og Stikkelsbærgrød til alle Tider af Dagen. I tre Dage beærede vi Faaborg med vor Nærværelse; den 24. Juni om Morgenen Kl. 8 fik vi Ordre til om en Time at holde os færdig til Afrejse med en Jagt til Høruphav. Det var et stygt Vejr med Regnbyger og en halv Storm fra NV., men Ordren maatte jo pareres, og vi seks Mand gik ombord, og saa snart vi vel var ombord, lettede Jagten, der var ladet med Granater, og stod ud efter. Den næste Morgen ved Solopgang kastede vi lykkeligt Anker ved Hørup og blev vækkede fra vort Leje paa Granaterne med Dundren fra de prøjsiske Batterier ved Dybbøl, hvorved der blev erklæret, at Vaabenstilstanden var forbi.

Det var en broget Scene, der viste sig for os paa Stranden, da vi kom op paa Dækket. Der laa fuldt af Skibe, her lossedes Proviant, dér Kanoner og Heste, paa Stranden fór Dragoner frem og tilbage, og der var et Liv og Tummel i den tidlige Morgenstund. I Land maatte vi melde os hos Etappe-Kommandanten, og vor lille Karavane blev nu skilt ad; kun H., Forvalter F. og jeg skulde til 5. Regiment, der var stationeret i Sundsmark. Det var en prægtig Sommermorgen, vi havde for os, da vi gik gennem de store Skove Sønden for Sønderborg, og vi

skyndte os heller ikke for stærkt, saa det var over Middag, inden vi naaede vort Kvarter i en Bondegaard i Sundsmark By. Forud for vor Ankomst derhen havde vi meldt os hos Regimentskommandøren, Major M., og H. og jeg var bleven ansat ved 6. Kompagni, F. under Broder Peters Kommando ved 4. Som sagt, i en Bondegaard i Sundsmark traf jeg mine fremtidige Kammerater, der lige havde faaet deres Klipfisk og Vælling til Livs og nu laa omkring paa Halmen røgende Tobak, skrivende Breve eller foretagende sig andre nyttige Beskæftigelser. Og et blandet Selskab var det; der var en norsk Bonde, en svensk Handelsrejsende, en theologisk Kandidat, en Skuespiller, en Handelsbetjent, en Skolelærer o. s. v. Vi to ny ankomne blev med Jubel optagne i Samfundet og trakteret med Levningerne af det lukulliske Maaltid. Lang Tid til Ro og Betragtning over vore ny Bekendte fik vi ikke, thi snart fik vi at vide, at vi skulde paa Forpost om Natten; Vaabnene blev efterset og pudsede, og hen paa Aftenen marcherede vi af Sted; hvor vi tog vor Stilling, véd jeg ikke, det var bag nogle afbrændte Gaarde. Paa Vejen derhen opvartede Prøjserne os med den første Granat. En gammel Forstærkningsmand, Aborre (fra Aborrebjerget ved Assens), tror jeg havde begyndt for mig et populært Foredrag over Prøjsernes forskellige Granater: „Sér du," siger han, „der er nogle, vi kalder Lærkeunger, de siger kluk, kluk! men — Dæk!" brøler han i det samme, og jeg og en Del andre Rekruter, der kun kendte Krigen fra Illustreret Tidende, og som nu hørte en Granats ominøse Hvinen, kastede os ned paa Maven midt paa Vejen, hvor der ikke var mere Dæk, end om vi havde staaet lige foran Kanonen. Vi blev imidlertid noget flove, da vi saà de andre le ad os, Granaten var fløjet langt over Hovedet paa os; imidlertid var Aborre bleven afbrudt i sin interessante Afhandling, da han kort efter blev sendt ned til Stranden som Lyttepost.

Der skete intet mærkeligt om Natten, og den næste

Morgen tidlig gik vi til Sundsmark Barakker, hvor vi skulde hvile os om Dagen, for atter at rykke paa Forpost om Natten. Barakkerne var lange Træhuse, hvor man laa behageligt, paa Halm, Side om Side, og sov fortræffeligt med sin Tornyster under Hovedet, uagtet „Svinefjerene", som Halmen kaldtes, kunde rose sig af at underholde en talrig Befolkning af smaa, sorte og graa Plageaander. Eftermiddagen benyttede jeg til at spadsere omkring mellem Barakkerne, traf flere af mine Skolekammerater og hørte en Prædiken af Pastor Clausen under aaben Himmel, medens Artilleriilden dundrede ude i Kæden. I Tusmørket om Aftenen rykkede vi ud paa Forpost, ganske stille gik Marchen for sig, for at Prøjserne ikke skulde blive opmærksomme ved Larmen og faa Øje paa Kolonnen og give os nogle Granater, medens vi marcherede over Bakkerne til Kjær By, hvor vi skulde afløse Strandvagten. Der fandtes her dobbelte Skyttegrave, en tæt ved Stranden, en anden et Par hundrede Alen tilbage, men de var forbundne med hinanden ved Forbindelsesgrave. Uden noget Uheld blev Afløsningen fuldført, og vi indtog vor Stilling i Skyttegravene ved Stranden. Det var en blikstille Sommernat, kun afbrudt ved Kommandoraabene fra Artilleristerne, der arbejdede paa en Skanse ikke langt fra os. Ogsaa fra Sundeved-Siden hørte man op mod Sandbjerg Skov af og til Kommandoer og en Lyd, som om Bjælker læssedes af Vogne. En lille Avisodamper fra Augustenborg passerede ned gennem Sundet, og General Steinmann med nogle Officerer inspicerede Forpostkæden. Den korte Nat var snart gaaet, og om Morgenen kunde vi orientere os i vor Stilling. Ret over for os paa Sundeved laa Stengaardene eller rettere Ruinerne af dem, thi kun Stenmurene stod tilbage ligesom af Dybbøl Mølle, som det har kostet Prøjserne saa mange Granater at faa Bugt med. Mod Nord havde vi Sandbjerg Storskov, og paa Alssiden Kjærvig. Dagen gik med lidt Skydning fra begge Sider, navnlig Granatild, og vi saà et Eksempel paa, med hvilken Præ-

cision Prøjserne benyttede deres Kanoner. Nogle hundrede Skridt Nord for det Sted, jeg stod, havde de i Skyttegraven en af de store Voldrifler, hvormed man kan skyde nogenlunde sikkert paa en Afstand af 1200 Alen. En dygtig Skytte havde med den skudt en prøjsisk Artilleriofficer paa en lille Skanse lige overfor, og straks blev der fyret paa Skyttegraven, hvis Brystværn Granaterne ogsaa rigtig gennemborede uden dog at ramme en Mand.

Hen imod Aften blev det livligere, Støj og Spektakel hørtes ovre fra Sundeved; det var de prøjsiske Soldater, som fik ekstra Rationer Grog uddelt. En af dem fandt paa at komme helt ned til Stranden og synge: „Oh Hannemann, oh Hannemann! Du hast verloren ganz dein Land. [Aa, Hannemand, aa Hannemand! (tysk datidigt Skældsord for Danskerne) Nu har du mistet alt dit Land].“ Han skulde skydes, og Nordmanden blev udvalgt til den Hædersforretning; med stor Sindighed lægger han an paa Brystværnet, sigter og — Kuglen plaskede midt ud i Sundet. Vi havde rigtignok gaaet med Skud i Geværet i et Par Dage, og det havde regnet, saa Ladningen var bleven fugtig. Der blev forsøgt flere Skud paa ham, og et af disse har rimeligvis været nær ved ham, da han skyndsomt krøb ned i et Hul. Peter, med en anden Løjtnant, kom ned i vor Del af Skyttegraven, han stod med sine Folk nærmere oppe ved Kjærvig; de sidste Ord, han sagde, var: „I Morgen kommer Prøjserne, men jeg haaber, at de skal faa dygtig Bank!“ Da det blev mørkt, blev vi afløst og tog Stilling som Piket i de bageste Skyttegrave. Her havde vi Lov til at stille Geværerne i Pyramide og hvile os lidt ovenpaa de 24 Timers Forposttjeneste. Der var en Soldat, der kaldtes Sognefogden, en Fyenbo; hvad han hed, véd jeg ikke. Den samme Sognefoged havde et mageløst Fortællertalent og en Rigdom paa Eventyr, og vi plejede om Natten at lejre os om ham og høre paa hans Fortællinger, der blev fortalt i rigtig bredt fynsk. I denne for Danmark saa skæbnesvangre Nat skulde vi imidlertid

ikke faa Lov til at høre en af hans Historier om en fortryllet Prinsesse til Ende, den sidste han fortalte, stakkels Fyr! Kl. 1½ omtrent kom vi alle paa Benene i et Nu ved en voldsom Granatild; i enkelte Smaapavser hørtes tydeligt Geværildens Knitren. Det var et prægtigt Syn at se den Mængde Ildblus langs op med Kysten, men hvad der nærmere gik for sig, vidste vi ikke, men ventede, opstillet i Kompagnikolonne, med stor Ængstelse Dagens Frembrud. Snart sagtnede Granatilden betydeligt, derimod hørtes nu saa meget skarpere Pelotonilden. Prøjserne havde altsaa forsøgt en Overgang og var virkelig kommen over paa Øen. Endelig brød den saa længselsfuldt ventede Dag frem, og vi saà nu en Mængde Baade i Sundet, ud for Sandbjerg Storeskov. Hvad var sket? Ingen vidste Besked, ingen Ordre kom, ensomme og forladte stod vi. Vor Kaptajn stod paa en lille Forhøjning og saà med sin Kikkert paa Baadene; jeg hørte ham sige til Premierløjtnanten: „Det er tydeligt, Prøjserne er kommen over, men da vi ikke blev alarmerede, er de rimeligvis bleven sprængte af 4. Regiment, og Geværilden, vi hører, hidrører fra disse forsprængte Afdelinger.“ En Stund stod vi endnu, men da ingen Ordre kom til nogensomhelst Aktion, vilde Kaptajnen lade os, som det var vor Tur, marchere tilbage til Sundsmark Barakker for at faa lidt Hvil efter 36 Timers Tjeneste. Vi begav os altsaa paa Vej, men var imidlertid ikke kommen ret langt, førend en Ordonnans kom sprængende, gav en Melding til Kaptajnen, og vi maatte marchere til Surløkke Batteriet, der blev heftig beskudt af Fjenden, og flere Granater slog ned mellem os, mens vi var i Færd med at rulle vore Kapper sammen og gøre os rede til Kampen. Dog blev ingen ramt af Granatstumperne, der hvinende fløj om Ørene paa os eller rodede Jorden op tæt ved os. Her saà jeg dog den første saarede, en Artillerist, der blev baaret ud af Skansen; han var bleven frygtelig tilredt af en Granatstump og laa i en hel Pøl af Blod paa Ambulancen. Geværkuglerne begyndte nu at pibe

omkring os, mens vi begav os til en lille Kratskov, i hvis Front vi blev opstillede langs med et Gærde. Skansen blev forladt af Artilleristerne, og Kanonerne var bleven ødelagte, om af Fjendens Ild, véd jeg ikke. Artilleristerne saà imidlertid ganske fornøjede ud over at være slupne, da de kom løbende ned forbi os og tilraabte os et: „Nu stikker vi nok af!"

Lang Tid stod vi ikke ørkesløse, snart saa vi 18. Regiment trække sig tilbage over Markerne fra Kjærby, og 5. Regiment fik Ordre til at optage Kampen med den forfølgende Fjende; 6. Kompagni stod yderst paa Fløjen, nærmest ved Sundet; vi blev opløst i Skyttekæder og der blev blæst: „Til Angreb! Bajonnetten paa!", og med Hurra brød vi gennem Gærdet, blev modtaget med nogle voldsomme Salver fra den prøjsiske Skyttekæde bag Gærdet paa den anden Side af Marken. Det kostede adskillige Livet, vor flinke, lille Løjtnant M. faldt med en Kugle gennem Knæet, men fremad maatte vi, og det modsatte Gærde tog vi. Men det var imidlertid bleven forladt af Prøjserne, der nu dukkede op bag ved det modsatte Gærde. Der begyndte nu en regelmæssig Kamp mellem Skyttekæderne. Hovederne dukkede op og ned bag Gærdet, og Kuglerne peb omkring én, naar man et Øjeblik kigede op over Dækningen for at udfinde et passende Maal. Sognefogden og jeg laa sammen; vi havde en fortræffelig Stilling med Benene i en Vandgrøft og var begge ivrigt beskæftigede med at skyde paa nogle prøjsiske Kolonner en 300 à 400 Alen fra os. Pludselig hører jeg ham udstøde et Skrig og et „Hjælp mig!" og han faldt forover med Ansigtet mod Grøftevolden. Jeg hjalp ham lidt til Rette og fik ham stillet med Ryggen op mod Volden. Da jeg derefter saà mig om, ser jeg til min ikke ringe Forbavselse, at de danske er i Færd med at forlade Marken, jeg saà nogle enkelte springe over Gærdet paa den anden Side, og et Kompagni Prøjsere i Luntetrav løbe op ikke mere end 30 Skridt fra mig, dækkede af Markens Sidegærde. I

en Fart var jeg paa Benene og rendte, hvad Remmer og Tøj kunde holde, jeg hørte Kuglerne suse lige forbi mig. Der bliver fra en Prøjserne raabt: „Halt!", jeg vender halv Front mod dem, faar Øje paa en, der med Bøssen til Kinden sigter paa mig, i samme Nu fyrer han, og jeg — falder forover uden Bevidsthed.

Rimeligvis har Bevidstløsheden kun varet et Øjeblik, thi da jeg kom til mig selv, slog de danskes Kugler endnu ned rundt omkring mig. Der var imidlertid fuldt af prøjsiske Soldater paa Marken, jeg følte en stikkende Fornemmelse i Brystet og kunde kun med Besvær trække Vejret; imidlertid rejste jeg mig op paa Knæene, men blev straks taget under Armene af et Par Feltskærere, der førte mig hen til en Læge. Jeg havde i min Uniform et lille rundt Hul, lige hvor Hjertet skulde sidde under den, og var egentlig lidt forundret over, at jeg endnu var i Live. Uniformen blev knappet op, og det viste sig da, at Kuglen havde slaaet mod min Træpibe, var gaaet gennem min Regnskabsbog og et Cigaretui og ud under Armen, det eneste Spor, den havde efterladt paa Kroppen, var en rød Plet. „Sie haben einen glücklichen Schuss bekommen, [De er bleven truffet heldigt]", sagde Doktoren, og jeg kunde jo ogsaa med Rette være glad over at være sluppen saaledes fra det. Der var imidlertid nok at gøre for Lægen, og jeg blev overladt til en Soldat, der skulde transportere mig til Kjær By. Han tog mig meget broderligt under Armen, bar min Tornyster for mig. Kamplarmen havde imidlertid sagtnet, og man hørte kun af og til Skydning ned mod Sønderborg og saà Blusset af de brændende Barakker ved Sundsmark. Jeg lagde Mærke til, at min Ledsager havde, ligesom jeg ogsaa havde set det hos mange andre, et Dødningehoved tegnet med Blæk paa det hvide Bind, de bar om den venstre Arm. „Ja," siger han, „wir haben geschworen keinen Pardon zu geben. [Ja, vi har svoret, at vi ikke vilde give Pardon]". Da jeg imidlertid anførte mig selv som et Eksempel paa, hvor daarligt han

holdt sin Ed, svarede han: „Die Preussen sind gutmütig, sie können es nicht tun. [Prøjserne er godmodige, de kan ikke gøre det]".

I Kjær By, der var slemt medtaget af den haarde Kamp, og hvoraf flere Huse var brændte, mødte vi et Regiment af de røde (ziethenske) Husarer, der med spændte Karabiner hurtigt red ned ad Sønderborgvejen. Jeg blev bragt ind i en Gaard, hvor der allerede var en Del saarede, og snart kom flere bag efter, saa at der snart var omtrent 50 dels Prøjsere og dels danske, de fleste haardt saarede. Vi danske, omtrent 30 i Antal, blev placerede i Loen; der var imidlertid ikke tilstrækkelig Halm, saa at mange maatte ligge paa det bare Logulv; Prøjserne laa omkring i Stuerne. Det var kun en lille Bondegaard. Beboerne havde i Haven gravet en Kule i Jorden; herhen havde de bragt deres Kostbarheder og havde selv taget Bopæl dér. Af mine forrige Kammerater traf jeg her den stakkels Sognefoged, der aabenbart ikke havde længe tilbage at leve i. Han vidste ikke, hvor han var, og talede i Feberfantasier. Tillige traf jeg Svenskeren, der havde faaet et Kødsaar i Laaret. Imidlertid, dér laa vi, og som det lod til, blev vi aldeles glemt, ikke et Menneske kom til os, det blev Aften, endnu ingen. De saarede havde kun faaet en foreløbig Forbinding paa selve Kamppladsen og trængte til at faa ordentlig Pleje. En prøjsisk, letsaaret Polak og jeg, gjorde hvad vi kunde for dem, gav dem at drikke, lagde Bandagerne om, saa godt vi kunde, fik Konen i Huset til at koge lidt Mælk, som hun fik, Gud véd hvorfra, men som blev en sand Lædskedrik for de haardest saarede; men kun de aller færreste fik noget, de fleste maatte se tørmundet til, dog heldigvis Vand var der nok af.

Natten kom — og det en Nat, som jeg sent vil glemme. En ynkelig Lampe var bleven hængt op under Hanebjælken, den lyste kun saa meget, at man kunde skimte, se var der ikke Tale om. Det var saa koldt, Vinden tudede

gennem Sprækker i Døren og Lervæggene, Regnen dryppede ned gennem det utætte Tag. Jeg var træt til det yderste, men det var umuligt at sove blot et Øjeblik; jeg havde sat mig hen i et Hjørne med Ryggen mod Muren, uafladelig lød Jamren og Klynken, og i Halvmørket kunde jeg skimte den blodplettede Halm og de Skikkelser, der sukkende og jamrende vred sig paa den. Jeg havde faaet en Spand Vand ind om Dagen og lædskede dem, der trængte til det. Morgenen kom og stadig ingen Læger; først efter Middag kom ganske tilfældig en civil Mand til Gaarden, og ham fik jeg til saa hurtig som mulig at gaa til Sønderborg og melde til en eller anden prøjsisk Avtoritet, hvordan det stod til. Et Par Timer efter kom endelig de længe savnede Læger med Lazaretvogne til øjeblikkelig Bortskaffelse af de saarede. Jeg blev straks taget i Tjeneste som Tolk. Med Lazaretvognene kom der to Officerer, Løjtnanterne H. og T., den første spurgte mig om Navn, og da han hørte det, fortalte han mig, at han laa i Kvarter i Nabogaarden til A. Præstegaard [hvor Brevskriverens Fader boede]. Jeg kom op i en af Lazaretvognene og maatte køre med ham til Hørup for at opdage, om der var flere saarede, der var glemt, ligesom vi i Bondegaarden. At der ingen Læger var kommen til Gaarden, havde sin Grund i, at man havde glemt at hejse et hvidt Flag paa Huset.

Vi begav os altsaa paa Vejen; endnu laa døde spredte rundt omkring; tæt udenfor Kjær var der samlet 60 paa et Sted. Det var et stygt Syn at se dem ligge der i det klare Solskin med de blaalige, hos de fleste i Dødskampen frygteligt fortrukne, Ansigter; udplyndrede var de alle. I Nærheden af Hørup lejrede vi, ɔ: de to Løjtnanter og jeg, os paa en Eng, og jeg fik noget at spise, hvad jeg trængte haardt til, efterat jeg, siden et ringe Maaltid Tirsdag Aften, aldeles intet havde nydt indtil denne Tid, omtrent Kl. 4 om Torsdag Eftermiddag. At se en menig, dansk Soldat holde Maaltid med prøjsiske Officerer maa

have forbavset de menige i høj Grad, thi de samlede sig i Mængde og kigede nysgerrig paa, hvad Enden vilde blive paa det. Vi fandt ingen saarede i Hørup og begav os derfra til Augustenborg. Paa Vejen derhen fandt vi i et lille Husmandshus min gamle Ven, Aborre, der laa og droges med Døden med et Skudsaar gennem Brystet. Da han aabenbart laa paa sit yderste og sandsynligvis vilde dø under Flytningen, lod H. ham ligge. Fra Augustenborg kørte vi tilbage til Sønderborg, hvor vi først ankom, da det var mørkt. Løjtnant H. vilde nu have mig anbragt paa et Hospital, men jeg erklærede, at det vilde jeg ikke, da min Skade ikke var den Ulejlighed værd at lægge sig paa et Hospital for den. „Ja," svarede han, „so soll ich Sie eigentlich an die Wache abliefern, das will ich aber nicht; wenn Sie mit mir nach Hause gehen wollen, will ich Ihnen ein gutes Nachtquartier geben, aber eins versprechen Sie mir, Sie laufen heute Nacht nicht weg. [Ja, saa skulde jeg egentlig aflevere Dem til Vagten, men det vil jeg nu ikke; vil De gaa hjem med mig, skal jeg give Dem et godt Kvarter for Natten; men en Ting skal De love mig, at De ikke løber væk i Nat.]." Med Glæde tog jeg imod hans Tilbud; han laa i Kvarter i en Gaard en Fjerdingvej udenfor Sønderborg; der kørte vi altsaa ud, holdt et lukullisk Maaltid af Skinke og Æg, røg en Cigar derpaa og passiarede en Timestid, saa delte min ædelmodige Fjende sin Seng med mig, og vi sov begge fortræffelig efter de hafte Anstrengelser. Den næste Morgen laante min fortræffelige Vært mig 10 Thaler, mine Pengeaffærer var temmelig derangerede, jeg var kun Selvejer af 1 Reichsm., og jeg blev afleveret til Vagten i Sønderborg; nu var jeg altsaa for Alvor Fange, og det fik jeg ogsaa snart at føle.

Den „Feldwebel" [Stabssergent], der kommanderede Vagten, begyndte straks at skælde mig ud for „Hannemann", erklærede de danske for fejge Hunde og Prøjserne for tapre Karle. Da jeg svarede ham, at det viste tilstrækkelig deres

Tapperhed, at de havde Mod til at haane en forsvarsløs Fange, blev han rasende, greb sit Gevær, satte mig Bajonetten for Brystet, og truede med at vise mig, hvad det vilde sige at fornærme en Prøjser. Da Trudslen imidlertid ingen Virkning gjorde paa mig, morede han sig med at fortælle de andre Soldater, hvordan han skulde faa udvirket, at jeg kom til at arbejde i Spandau paa Fæstningsværkerne, bundet med Lænke, der endte i en Kugle af en Gud véd hvor mange Punds Vægt. Imidlertid blev Vagten snart afløst, og af det ny Vagtmandskab blev jeg i enhver Henseende behandlet ordentlig. Imidlertid var der bleven bragt 3 Overløbere, Slesvigere fra Tønder-Egnen, ind paa Vagten, senere kom en fjerde til, de havde skaaret den danske Kokarde af Kasketten og sang „Schleswig-Holstein". Vagtlokalet bestod af to Stuer, en forhenværende Manufakturbutik og et lille Værelse indenfor, i dette inderste Værelse var der strøet Halm paa Gulvet og det blev benyttet som Soverum. En dansk Kone, der boede ovenpaa i samme Hus, var saa venlig at bringe mig nogle Sengeklæder ned. At hævde min Ret til dem, havde jeg haardt nok ved, navnlig om Natten, thi Prøjserne krøb saa tæt som mulig op til mig for ogsaa at faa en Part af dem. Traktementet, de prøjsiske Soldater fik, var meget fordringsløst. Et Par Gange om Dagen kom en Gryde ind med Kaffe (nominelt), og heraf kunde enhver af Hjertens Lyst drikke, af tørt Brød var der ogsaa tilstrækkelig Forsyning; Sukker, Mælk og Smør var Luksusartikler, som ikke saas; til Middag, fik vi elendig Vandsuppe og Ris og et lille bitte Stykke Kød. Konen ovenpaa havde inviteret mig til Kaffe; jeg bad Vagtkommandøren om Tilladelse dertil og vilde give mit Æresord paa, at jeg vilde komme tilbage igen. Han erklærede imidlertid „dass ein gemeiner Soldat kein Ehrenwort habe, [at en menig Soldat havde ikke noget Æresord]", men lod mig imidlertid senere gaa derop, ledsaget af en Soldat med Pikkelhue og Gevær for Sikkerheds Skyld. Mens jeg drak min Kaffe,

sad det stakkels Bæst i hele sin stive Stads og saà med længselsfulde Blikke hen efter Kaffekanden. Jeg bad derfor Konen om at give ham en Kop ogsaa, og uden hverken at sige Tak eller noget drak han Kaffen. Da han havde faaet den til Livs, sagde han: „Die Dänen schlagen sich gut [Danskerne slaas godt]", og dermed var hans Konversationstalent udtømt. —

I Sønderborg var jeg til Løverdag Middag (2. Juli), da jeg fik Ordre til, ledsaget af en Mand og en Gefreiter, at marchere over Graasten til Flensborg. Overløberne skulde med, men da de havde Lov til at gaa, hvor de vilde, naar de blot fulgte, havde jeg alene Æren af det ledsagende Mandskab og blev transporteret ud af Sønderborg med en Mand foran mig og en bag ved, begge med spændte Haner paa deres Bøsser. Ved Dybbøl Skanser var vi saa heldige at komme til at køre med en Ægtvogn; med mine Bevogtere stod jeg mig fortræffeligt. Jeg havde vundet deres Hjerter ved at traktere dem med Kaffe og „Köhm [Kommenakvavit]" i den første Kro, som vi kom til. De viste mig Sammensætningen af deres „Zündnadel [Tændnaal]" og forærede mig Kugler og Patroner „zum Andenken [til Erindring]". Vi kom først til Graasten hen imod Aften og begav os straks til Slottet. Her blev jeg ganske alene anbragt i en stor Sal i Frontfløjen, naturligvis med Vagt for Døren. Jeg havde lagt mig paa min Kappe, som jeg heldigvis havde bevaret, og den vakte en prøjsisk Artillerists Havesyge. Først bød han mig Penge for den (en hel prøjsisk Daler), men da jeg ikke vilde af med den, begyndte han at true, trak sin Sabel og vilde have den med Magt. Da jeg imidlertid standhaftig blev liggende, blev han tilsidst ked af at gøre flere Anstrengelser og gik bandende bort, men jeg beholdt min Kappe. Den næste Morgen gik Rejsen for sig igen, atter fik vi fat i en Vogn og naaede Flensborg ved Middagstid. Her blev vi straks ført op paa Hovedvagten, vore Navne blev nedskrevne, Overløberne blev sendt hjem og jeg blev sendt til — Tugt-

huset. Her blev jeg modtagen af en Del fangne Kammerater, de stimlede sammen om mig, og jeg maatte op paa en Tønde og fortælle om Alsaffæren, alt hvad jeg vidste. Der var her omtrent 150 Fanger, de fleste fangne ved Sankelmark eller hørende til Daues Kompagni, der blev fanget ved Fredericia. De havde altsaa allerede længe været i prøjsisk Fangenskab og var nu komne til Flensborg for at blive udvekslede med de faa Prøjsere, vi havde i Kastellet i København. Da jeg var bleven stukket ind mellem dem, gik jeg i de sangvinske Forhaabninger, at jeg ogsaa skulde hjem med dem, men jeg skulde snart paa en sørgelig Maade blive skuffet. Imidlertid var der Lystighed og Glæde i Tugthuset. Flensborgerne sendte Spande, fulde af Kaffe og Sødsuppe, hen til os tillige med hele Kurve fulde af Fastelavnsboller og Pandekager. Damer besøgte os og forærede os røde og hvide Sløjfer. Jeg gjorde Bekendtskab med en ung Pige, der boede i Huset ved Siden af, hun stak Hovedet ud af Vinduet, jeg gjorde det samme i Tugthuset, og saa gik Samtalen helt flydende.

Til Mandag Aften gik jeg her i Herlighed og Glæde, saa kom det Tordenbudskab, at jeg den næste Morgen Kl. 7 skulde afgaa til Rendsborg og forblive der „bis weitere Ordre [indtil videre Ordre]". Det var jo fornøjeligt! Jeg blev noget melankolsk ved denne Efterretning, hvilket rimeligvis bevægede en Trænkusk til at spørge mig, om jeg ikke havde Lyst til „at stikke af", han havde nogle civile Klæder, som jeg gerne maatte benytte. Jeg gik ind paa Forslaget, og da det blev mørkt, traf vi vore Forberedelser. Vi laa i første Etage i en stor Sal, hvortil der imidlertid stødte to smaa Værelser, et i hver Ende; det ene blev benyttet af danske Fanger og havde et Vindue, der stødte op til en smal Gyde mellem Tugthuset og Nabogaarden mod Norden, det andet blev benyttet af det prøjsiske Vagtmandskab. Trænkusken fik sine Klæder frem og gemte dem i Halmen til senere Afbenyttelse, i Gaarden havde jeg faaet Fingre i et Reb, der var brugt til at tørre Tøj paa, det

blev ligeledes lykkelig bragt op og gemt i Halmen, og ved Midnatstid skulde Sagen gaa for sig — men ak! En prøjsisk Skildvagt havde faaet Post i Gyden, og spankede med lange Skridt op og ned under Vinduet, saa der var aldeles ingen Udsigter til at komme bort, Forsøget maatte altsaa opgives. For at hævne mig, vilde jeg forsøge at rive en stor slesvigholstensk Fane ned, der var plantet lige uden for Porten; ved Hjælp af et Par Mand, der holdt mig i Benene, forsøgte jeg det, men ogsaa den spottede mine Anstrengelser, det var mig ikke muligt at røre den. Med skuffede Forhaabninger lagde jeg mig hen i den halvraadne Halm, der var strøet paa Gulvet, men det var mig umuligt at sove, og ved Daggry var jeg paa Benene igen. Tanken om at flygte havde jeg ikke opgivet men vilde lade det komme an paa Lejligheden, som heller ikke længe lod vente paa sig. Tugthusgaarden er en firkantet Gaard med Bygninger paa alle fire Sider; en Port førte ud til Gaden, den stod aaben, men var bevogtet af to Skildvagter, i den nedre Ende en Porthvælving med to Porte. Den øverste af disse var aaben, og der var ligeledes posteret en Skildvagt. Ved Daggry var jeg gaaet ned i Gaarden og saà da, at Skildvagten ved Bagporten havde forladt sin Post og var gaaet midt op i Gaarden. Jeg gik ned forbi ham, uden at han lagde Mærke til mig, kom ned i Porten, derfra ind i Hestestalden, hvor jeg hurtig fik et Vindue op, sprang ud i en lille Have, skar Kokarden af min Hue, entrede i en Fart over et Plankeværk og befandt mig nede ved Havnen! Hurra, nu var jeg fri! Men nu kom Spørgsmaalet, hvorhen?

Den eneste, jeg kendte i Flensborg, var Bødker P., til ham havde jeg Dagen i Forvejen sendt et Brev og fortalt ham, at jeg sad som Fange i Tugthuset lige overfor, men han havde hverken ladet sig høre eller se; til ham vilde jeg altsaa ikke gaa. Jeg besluttede da at gaa ud til Kobbermølle-Skoven og lade Lykken raade for Resten. Var jeg først ude af Byen, var Faren ikke stor, i Byen havde jeg

at befrygte at blive kendt af prøjsiske Soldater, der havde haft Vagttjeneste hos Fangerne. Det gik imidlertid godt, vel mødte jeg flere Vagtpatrouiller, men blev ikke anholdt. En dansk Soldat, der havde skaaret Kokarden af sin Hue, var et altfor almindeligt Syn i Flensborg, til at nogen skulde have brudt sig derom. Det var en mageløs dejlig og frisk Sommermorgen, og den Følelse, at jeg var fri, gav den forøget Skønhed; snart havde jeg Flensborg bagved mig, og efter en Times Gang naaede jeg Kobbermølle-Skoven, som jeg kendte saa godt fra min Drengetid, hvor jeg mangen Gang havde leget Røver, mindst tænkende, at jeg en Gang som en Slags fredløs skulde tage min Tilflugt til den. Jeg krøb ind i et Krat og gav mig til at overveje, hvad der var at gøre, og besluttede da om muligt at tage til Kaptajn Hammers Vesterhavsflotille som det Sted, der var nemmest for mig at naa. Jeg vidste den Gang ikke af, at Østerrigerne havde besat Vestkysten, men havde hørt, at der laa danske Tropper paa Fanø, og antog, at jeg kunde komme derover fra Vester Vedsted ved Ribe. Imidlertid vilde jeg blive i Skoven til om Aftenen og saa begive mig paa Vejen til Højer. Vejret var imidlertid for smukt til saaledes at ligge i Hi i et Krat, og jeg gav mig derfor til at spadsere omkring i Skoven. Kort efter traf jeg en gammel Kone og en lille Pige, der samlede Mos til Ligkranse; jeg gav mig i Tale med dem, og Konen lod til at være ivrig dansksindet. Samtalen blev ført paa plattysk, pludselig siger den lille Pige noget til Moderen sagte, hvorpaa denne svarede Nej og giver sig til at le. Da jeg spurgte, hvad det var, svarede hun, at Pigen bildte sig ind, at jeg hørte med til Fangerne i Tugthuset, hun havde lagt Mærke til mig paa Grund af Kuglehullerne, jeg havde i Uniformen. Da jeg mente at kunne stole paa Konen, fortalte jeg hende, hvorledes Sagen hang sammen, og bad hende om muligt at skaffe mig nogle civile Klæder i Flensborg, at jeg lettere kunde komme bort. Hun gik ind derpaa, Pigen blev hos mig, og jeg udpegede som Møde-

sted en Ellemose, hvor jeg selv laa godt gemt, men havde Udsigt over nogle Bakker, hvorover hun skulde komme, saa at jeg kunde slippe bort, hvis hun vilde forraade mig. Efter nogle lange Timers Ventetid kom hun endelig tilbage og bragte ganske rigtig i en Sæk nogle Klæder. I en Fart holdt jeg Omklædning bag en Busk og traadte frem forvandlet til en ægte Haandværksbursch, iført bundløse Støvler, et Par tyndslidte brune Bukser med Huller paa forskellige Steder, en dito Frakke og et stort, rødt Tørklæde om Halsen, en gul Kasket; i Lommen havde jeg et „Skin" [tyske Schein, Bevis], som Bagersvend Heinrich Jacobsen, og i Haanden en Pakke Smørrebrød, omhyggelig indviklet i et rødt Tørklæde; Forvandlingen var meget vellykket. Min Uniform blev puttet i Sækken, jeg hjalp Konen at samle den fuld af Mos og tog saa Afsked fra hende for at begive mig ud paa andre Eventyr.

En Tid lang drev jeg endnu omkring i Skoven, saà Fangerne fra Tugthuset syngende marchere forbi ad Chausseen; hen paa Eftermiddagen begav jeg mig selv paa Vejen, ogsaa syngende af Hjertens Lyst, som det sig hør og bør for en „Bursch [Haandværkssvend]", ad Tønder Landevej, var inde i en Kro undervejs og fik mig en Seidel Bier [Glas Øl] til mit Smørrebrød. Da det blev mørkt, var jeg allerede kun en Mils Vej fra Tønder. Soldater havde jeg ikke set mange af paa Vejen og troede den hellige Grav vel forvaret i den Retning, indtil jeg som sagt var kommen i Nærheden af Tønder; i en stor Bondegaard lige ved Vejen var der Dans og Lystighed, og hvide Frakker, blaa Bukser og blaa Knapper viste snart, at Østerrigerne spillede Dansekavalerer her, Grupper af dem stod passiarende udenfor Døren. Et lille Stykke længere frem stod en Skildvagt udenfor en Smedje, jeg gik over paa den anden Side af Vejen for at slippe utiltalt forbi, men det lykkedes mig ikke, Fyren vinkede ad mig og jeg kom over til ham. „Siehst du da, Kammerat, sie ist noch nicht zu Bette gegangen [Kan Du se dér, Kammerat, hun er endnu

ikke gaaet i Seng]", sagde han og pegede op til et lille Kvistkammervindue lige over for, hvor man ogsaa rigtig bemærkede en kvindelig Figur bag ved det halvt tiltrukne Gardin. Da jeg bejaede Rigtigheden af dette Spørgsmaal, raabte Vagtkommandøren ud fra Smedjen: „Was giebt's!" „Nichts" [Hva' er der? — Ikke noget], svarede Skildvagten, men jeg skyndte mig imidlertid af Sted for at ikke faa ubehagelige Spørgsmaal. Imidlertid havde det begyndt at regne, og jeg krøb ned i en Høstak, hvor jeg sov fortræffeligt et Par Timer, for saa atter at vandre af Sted. Ved Daggry kom jeg gennem Tønder og mødte mærkelig nok en hel Del Mennesker paa Gaden, men det var lutter østerrigske Officerer, og de gik enkeltvis, altsaa havde de ikke været til Gilde, men — quiescat in pace — [lad det hvile i Fred] jeg vil ikke fremføre Beskyldninger mod de Tønderske Damer.

Det begyndte imidlertid at regne, og gennemblødt til Skindet kom jeg Kl. 6 om Morgenen ad nogle Biveje og Stier til Højer. Uden at møde en eneste Uniform kom jeg til Onkel V.'s Hus; Tante Hanne stod i Gangen og strøg og saà lidt forundret paa den Lazarus, der hilste hende med et „Godmorgen, Tante!". Jeg blev imidlertid mageløst modtagen. Uheldigvis havde de en østerrigsk Officer i Indkvartering, som hvert Øjeblik gjorde sig et Ærinde ind i Stuen, og naturligvis ikke maatte se en fremmed af et saa mistænkelig Ydre; om Aftenen vilde Skæbnen, at der skulde komme fremmede, og jeg gik glip af Lejligheden til at tilbringe en Aften med den elskværdige Familje, inden jeg atter begav mig ud paa Rejser. Om Natten Kl. 1½ brød jeg op igen, hele Familjen var samlet i Dagligstuen, vi sad i Mørke, intet Lys blev tændt for ikke at vække Opsigt. Det var en mørk Nat, taaget Luft og Rusk. For ikke at gaa gennem Byen, sprang jeg gennem et Vindue ud i den lille Have, kom lykkelig uden om alle Skildvagter og befandt mig snart paa Landevejen til Ribe. Regnen strømmede ned, saa jeg til sidst tog min

Tilflugt til en Kro; Regnen tog af, og jeg var saa heldig at komme til at køre med en Bondevogn, der skulde til Ribe. Da det imidlertid ikke var min Hensigt at tage derhen, men til Vester Vedsted, bøjede jeg fra Landevejen og vandrede ad nogle Biveje til Landsbyen. Jeg var atter her saa heldig ingen Soldater at møde og tog ind i Kroen. Jeg saà nu en Del anstændigere ud, havde lagt Bagersvende-Kostymet og aabenbarede mig i hvide Bukser og Straahat, en stor Regnkappe, en tyk, ulden Vinterfrakke og et Par Tøjsko, unægtelig en underlig Klædedragt for en Turist, som jeg nu gik for. Af Navn kendte jeg Pastor S. og besluttede at gaa til ham for at bede om Raad og Vejledning til at udføre min Plan: at gaa til Manø og derfra til Fanø. Jeg traf Præsten hjemme, og i hans Studerekammer fortalte jeg ham, hvad jeg vilde. Han bad mig følge sig, og vi gik op paa Kirkegaarden, hvorfor man har Udsigt over Vesterhavet.

Manø er en lang, smal Ø omtrent en Mil fra Fastlandet, men i Ebbetiden er Vandet saa lavt, at man kan gaa eller vade der over ad en bestemt Vej, der er mærket med Riskoste, men Windischgrätz-Dragoner med lange, hvide Kapper og Hjelme, der blinkede i Sollyset, medens de red frem og tilbage langs Stranden, viste hvor omhyggeligt Østerrigerne bevogtede Overgangsstedet. „Der ser De, hvorledes Forholdene er," sagde Præsten, „navnlig i de sidste Dage er Vagterne bleven fordoblede, og den ene Vogn fuld af Soldater og Officerer fra Ribe kommer efter den anden, man har nemlig set Røgen af Hammers Kanonbaade, og de befrygter en Landgang. De kan være glad, at De uhindret er sluppen her ud, thi der holdes et skarpt Øje med alle fremmede. Saa vidt jeg véd, gives der imidlertid en anden Vej til Øen, som gamle Folk i Byen véd Besked om, og som ikke bliver bevogtet, muligvis De paa den Maade kan komme bort. Vi gik tilbage til Præstegaarden, og Præsten overgav mig til sin Familje, medens han gik ud for at skaffe Oplysninger. Snart kom han

imidlertid tilbage. En gammel Bonde, Peter M., der boede tæt ved Præstegaarden, kendte den anden Vej. Præsten mente, at det var bedst, jeg gik ned til ham og talte med ham. Peter M. fortalte mig da, at den anden Vej var betydelig længere end den almindelig brugte, og det vilde blive et altfor voveligt Forsøg at gøre for mig, da jeg maatte begive mig paa Vej om Natten og alene, ingen fra Byen vilde gaa med mig, ikke af Frygt for Fjenden, da de let kunde komme bort, men fordi de ikke kunde komme tilbage igen. Medens vi talte sammen, saà vi to Dragoner komme ud af Kroen. Peter M. spurgte, om jeg havde været der; da jeg bejaede det, svarede han: „Død og Pine det er en gal Historie, Manden er en ivrig Hjemmetysker, der er Spion for Fjenden, og fremmede er det aldeles ikke tilladt at komme hertil i disse Dage.“ Dragonerne red lige op til Præsteboligen, fem Minutter efter kom de ud derfra og red lige ned mod M.'s Hus. „Nu gælder det Dem,“ sagde han, og i et Nu fik han mig op paa Loftet, ned i en Kiste med Lærred, dette oven paa mig, og der laa jeg da forberedt paa, som Gustav Vasa, at blive stukken med en Klinge. Jeg hørte Hestehovene klapre paa Stenbroen udenfor Huset og laa i stærk Spænding og ventede paa, hvad der nu skulde gaa for sig. Imidlertid hørte jeg dem kort efter ride bort, og M. befriede mig af mit Fængsel. Dragonerne skulde paa Strandvagt og havde tigget Flæsk, det var det hele. Om Aftenen kom Peter H. hen til os og vi tre holdt Krigsraad, som faldt ud til, at Peter H. om Natten vilde følge mig ned over Heden, forbi Ribe til Haderslev Landevej og jeg vilde saa forsøge min Lykke paa Slesvigs Østkyst. Som sagt, saa gjort, jeg sov et Par Timer hos M., noget efter Midnat kom Peter H. og hentede mig, fulgte mig over Heden, saa at jeg stødte til Haderslev Landevej ved Skærslevmølle, hvorfra jeg fortsatte min Vej ad Gram til. Det var en meget varm Dag og temmelig anstrengende med en stor Regnkappe, som Solstraalerne havde opvarmet, saa jeg næppe kunde

taale at holde Haanden paa den, at vandre ad den temmelig sandede Vej. I Kroen i Gram fik jeg den første danske Avis i Haanden, et Eksemplar af „Berlingske Tidende", og læste: „Frivillig Menig Nr. 157, N. N., haardt saaret og falden." Det er med en egen Følelse, man læser om sit eget Dødsfald; det viser ligeledes, at man ikke altid kan stole paa „Berlingske".

Her midt i Slesvig var det, som om der slet ingen Krig var, ingen Soldater saas, og alting var fredeligt og roligt. Fra Gram gik jeg til Østerlinnet, den gamle Præstefrue faldt mig om Halsen, kyssede mig og kaldte mig „sin gamle Dreng". Præsten tog lidt mere koldt imod mig, han var, som rimelig, lidt bange for Følgerne, det muligt kunde have for ham, dersom det skulde komme ud mellem Folk. Jeg vilde straks have gaaet bort igen, men det maatte jeg paa ingen Maade faa Lov til, og blev der saa i Ro og Mag til næste Dags Aften. Jens S. lovede at skaffe mig et Sted, hvor jeg kunde være i Ro og Fred, og hvorfra jeg rimeligvis kunde faa en Lejlighed til at slippe over til Fyen. Vi kørte fra Østerlinnet om Aftenen og kom midt om Natten til Tvendes Minde ved Vonsild. Ejeren B. bankede vi op af hans Nattesøvn, og da han havde hørt min Historie, tog han imod mig med stor Hjertelighed og lovede mig Hjælp og Bistand i enhver Retning. Jens S. kørte hjem igen og jeg blev paa Tvendes Minde. Endnu den samme Dag red B. til Kolding og kom tilbage med den Besked, at jeg kunde blive sat over til Fyen, men skulde afvente nærmere Efterretning inden otte Dage.

Nu levede jeg et Herreliv paa Tvendes Minde, strejfede omkring i Moserne og Skovene, spiste Jordbær og hyppede Kartofler og var en Genstand, som kostede den gamle Husholderske megen Hovedbrud. Der hvilede et mystisk Slør over mig, og hun anstillede forskellige Forsøg baade hos B. og mig for at faa at vide, hvem jeg var og hvor jeg skulde hen. Jeg var jo kommen dumpende

ned i Huset midt om Natten, hun havde ikke engang set, om jeg var kommen gaaende eller kørende. Jeg ejede kun én Skjorte, paa den stod der N. N., og B. kaldte mig Vilkens, nej, det var til at blive gal over. Tilsidst fik den gamle Sjæl imidlertid Ro; den Dag, jeg rejste, fortalte B. hende under Tavshedsløfte, hvorledes Sagen hang sammen. De otte Dage gik imidlertid, og der kom ingen nærmere Efterretninger; da Østerrigerne, efter hvad der fortaltes, arbejdede ivrigt paa Forberedelserne til en Overgang over Lillebælt til Fyen, og jeg nok ønskede at støde til mit Regiment, inden det gik for sig, besluttede jeg at rejse videre og forsøge min Lykke Syd paa. En skøn Morgenstund fik B. altsaa de brune spændt for, og vi begav os ad Vejen til Haderslev. Da vi kom ud paa Landevejen mellem Kolding og Kristiansfeldt, mødte vi det ene Kompagni Pionerer efter det andet, baade Prøjsere og Østerrigere, alle styrende Nord efter. Paa Vejen traf vi ogsaa en General med sin Stab; da vi ikke hilste dem og rimeligvis har forekommet dem mistænkelige, havde vi kun passeret dem et lille Stykke, da en af Officererne kom galoperende tilbage og befalede os at holde. „Wer sind Sie! [Hvem er De!]“ raabte han. B. fortalte, at han var en Bonde fra Koldingegnen, der skulde til Haderslev med Smør, men undskyldte sig tillige, at han ikke kunde tale tysk. „Tal De kun dansk“, svarede Officeren paa aldeles rent dansk, „det forstaar jeg godt“. Han vilde se vore Papirer, men vi havde naturligvis ingen, og B. sagde, at han troede ikke, han behøvede dem for at køre til Haderslev. Officeren erklærede imidlertid, at vi ufortøvet i Haderslev maatte gaa til Herredsfogden og skaffe os Legitimationspapirer, han kom tilbage den samme Vej om Eftermiddagen og skulde vel vide at finde os igen. Til Haderslev ankom vi uden videre Uheld, og B. fulgte med mig op til Herredsfogden; efter en Del Besvær og kun derved, at B. gik i Kavtion for mig, fik jeg et Pas lydende paa Kristian August Hansen, hjemmehørende i Odense, der efter at have lært Land-

væsnet hos B., ønskede over Lübeck at begive mig hjem, og blev de „respectiven Behörden [vedkommende Myndigheder]“ anmodede om at hjælpe mig, hvor de kunde. B. kørte snart efter hjem igen, jeg blev i Haderslev til om Aftenen og besaa Byens Mærkværdigheder i Selskab med en prøjsisk Kyrassér. Om Natten kørte jeg med Dagvognen fra Haderslev, kom om Morgenen for anden Gang til Flensborg, kørte derfra med Jernbanen over Hamborg til Lübeck, hvortil jeg kom samme Dags Aften.

I det gamle, mærkelige Lübeck var der stor Stads, der var Schützenfest for Nordtyskland, og en Mængde fremmede havde samlet sig i den Anledning; der blev turnet og skudt til Skive. I Hotellet traf jeg tre danske Studenter fra Ribe; de var Russer og behandlede mig med stor, nedladende Venlighed, de antog mig nemlig for en Sømand, i hvilken Tro jeg lod dem blive og lyttede med stor Opmærksomhed til deres belærende Bemærkninger. Den næste Dag afgik Dampskibet „Ellida“ over Malmø til København, Jomfruen om Bord kaldte mig „han“, saa medtaget var min Klædedragt imidlertid bleven. Med prægtigt Vejr gik Rejsen for sig, vi saà Møens Klint ved Solopgang og kom op ad Formiddagen til København. Her traf jeg paa Toldboden en Bekendt, der hilste mig med det lidet smigrende Tilraab: „Hvad Fanden, er du ikke kreperet? Jeg troede, at du var slaaet ihjel for længe siden; det har staaet i Bladene!“ —“

EN RYTTERKORPORAL I FELTEN

BLANDT de yngste Underofficerer i 5. Dragonregiment var en 24-aarig Korporal, Husmandssøn fra Fyen, inden Indkaldelsen til Militærtjenesten Hustømrer paa Landet (forlod senere Tjenesten som Sergent og Berider). Han havde Almueskolens Uddannelse, suppleret med den som Underkorporal modtagne Undervisning i elementære Fag.

Fra Afmarchen d. 3. Decbr. 1863 til Hjemkomsten til Garnisonen d. 6. Decbr. 1864 nedskrev han saa sammentrængt som muligt sine Optegnelser, der under hele Felttoget med passende Mellemrum blev sendt hjem og umiddelbart efter Krigens Slutning sat noget fyldigere i Stil og nedskrevne i en Bog paa 316 Kvartsider.

I Midten af December 1863 fortæller Dagbogen, at Regimentet er naaet et Stykke ned i det slesvigske, og det hedder d. 16. Decbr.:

„Som tidligere bemærket spiller Alkovesenge en temmelig betydelig Rolle som natlige Gemmesteder for de gode Slesvigeres slumrende Legemer, saaledes ogsaa her. Ved Ankomsten viste min Vært mig to saadanne Senge i Dagligstuen og spurgte mig, om jeg kunde sove i den ene og de to Dragoner i den anden, hvori jeg indvilligede, saa meget mere som der ikke var Udsigt til at erholde noget bedre.

Aftenen tilbragtes i Dagligstuen sammen med Familjen. Da Klokken blev henad 10, begyndte jeg saa smaat at tænke paa Sengen, og det varede ikke længe, før Fatter

og Mutter fik samme Længsel; men i Stedet for, som jeg havde ventet, at gaa til Ro i et andet Værelse, aabnede hun endnu en Alkoveseng og tillige med Manden begyndte Afklædningen efter først at have bragt et Barn til Ro i en Vugge; men ikke nok hermed, Pigen aabnede en saakaldet Slagbænk og begyndte at lave sig til Rette.

Jeg saà lidt paa dette, en saadan Familiaritet havde jeg endnu aldrig været i, men snart blev det mig klart, at vi alle skulde have fælles Soveværelse; jeg fandt mig rolig i det uundgaaelige og begyndte Afklædningen; nu skruede Mutter Lampen en Ubetydelighed ned, for at de mulige Blottelser ikke skulde blive altfor iøjnefaldende. Snart stod vi alle i dybeste Negligé, uden at sige et Ord, skelende til hverandre; saa forsvandt den ene efter den anden i de respektive Alkover, indtil Pigen endelig ene til sidst slukker Lampen og gemmer sig i sin Slagbænk.

Efter en Stund at have tænkt paa dette, hørte jeg den ene efter den anden udstøde visse Lyde, der var Tegn paa en blid Henslumren i Søvnens Arme, navnlig leverede Fatter og Mutter en fortrinlig Duet, endogsaa, som jeg tror, i Mol."

[Det er ganske pudsigt at finde et mere end to hundrede Aar gammelt Sidestykke til denne danske Dragonkorporals Forbavselse over Slesvigernes familiære Alkovesenge i den polske Rytterofficer Jan Paseks Erindringer fra 1659. Han skriver (pg. 32 i S. Rosznecki's danske Udgave): „Sengestederne er skudt ind i Væggen ligesom et Skab, og ovenpaa dynges der en forfærdelig Masse Dyner. De sover nøgne, som deres Moder har skabt dem, og anser det ikke for nogen Skam, men klæder sig af og paa i hverandres Nærværelse og undser sig ikke engang for en fremmed men tager alle deres Klæder af ved Lys." —]

Den 26. Januar giver et Møde med „16. Infanteriregiment, der marcherede mod Nord" Kavaleristen Anledning til nogle Betragtninger over „Fordelen ved at være ridende under de forhaandenværende Forhold, navnlig med saadant Føre som i Dag."

„Vejene er overalt saa optraadte, at det øverste Lag af et lille Kvarters Tykkelse er en aldeles jævn og tynd Vælling, som ved hvert Skridt lukker sig om „Jensernes" Fødder og rimeligvis er dem til megen Gene. Har Dragonerne ogsaa deres Heste at passe, saa er det intet i Sammenligning med hvad Fodfolket maa døje under anstrengende Marcher; ikke at tale om mange andre Fordele, Rytteren har. Rytteriet kommer saaledes aldrig til i ublid Aarstid at ligge længere Tid under aaben Himmel, thi Hestene kan ikke udholde dette saa længe som Folkene, hovedsagelig fordi Folkene dog altid paa en eller anden Maade kan konservere sig lidt, medens Hestene er henviste til den Pleje, der ydes dem; ligeledes kan Rytteriet ogsaa i Kantonnement have flere Bekvemmeligheder end Fodfolket, derved at der aldrig er saa mange paa et Sted."

5. Dragonregiment havde i længere Tid Kvarter hos en tysktalende og tysksindet Befolkning, der i Begyndelsen forholdt sig meget kølig til de danske Soldater. Men paa Opholdets sidste Dag indføres følgende Linjer i Dagbogen:

Søndag d. 31. Januar.

„Efter nu at have været her saa længe, var der for mange indtraadt saadanne Forhold, som gjorde Afskeden tung, ikke alene for de bortdragende, men ogsaa for de tilbageblevne. Som jeg et Sted tidligere har bemærket, kunde eller vilde min Værtinde ikke tale et dansk Ord, men efterhaanden viste det sig, at hun baade kunde og vilde. Jeg sagde saa tit for Spøg til hende, at det var forbavsende hurtigt, hun havde lært vort Sprog, da hun dog fra Begyndelsen var saa total fremmed for det, hun lo saa ad det og svarede, at da hun lærte os at kende og saa, at vi var meget fredsommelige Mennesker, kom hun snart til at holde af os, uanset at vi var danske Soldater, og det gjorde hende hjertelig ondt nu, da vi skulde rejse, og end mere, da vi havde en saa usikker Skæbne for os. Lad hende være tysk eller dansk, ligemeget, hun var en

af de flinkeste og omgængeligste Værtinder, jeg har haft. Vi har nu været her i 44 Dage og er selvfølgelig pligtige at betale for Kosten, men jeg, i det mindste, maatte intet give og blev endda ved Afskeden forsynet med mange Smaanødvendigheder; for dette og mere er jeg dem Tak og Ihukommelse skyldig til sildige Tider."

Der tilføjes endnu en diskret affattet Linje, som indeholder et lille Perspektiv: „Ogsaa af en anden Grund vil jeg mindes Byen Oxager!"

Krigen begynder . . . og Natten mellem d. 2. og 3. Febr. blæses til „hurtig Udrykning". Herom hedder det i Dagbogen:

„Vi afholder hjemme i Garnisonen undertiden Øvelse i hurtig Udrykning, man skynder sig da hvad man kan og tror dermed ogsaa at kende hvad hurtig Udrykning vil sige, men dette er saa langt fra Tilfældet, at vi, da saadant i Nat skete, gererede os, som vi aldrig før havde hørt det Signal. Forstyrrelse og Forvirring, Løben hid og did var den umiddelbare Virkning; en betydelig Aarsag hertil var jo rigtignok de højst uheldige Omstændigheder, under hvilke Alarmeringen skete, saasom midt om Natten, i absolut Bælgmørke, øsende Regnvejr og forrygende Storm, og dertil Uvished om Fjenden maaske staar for Døren.

Jeg glemmer aldrig det Indtryk, som det gjorde paa mig, da jeg om Natten Kl. 1 vækkedes, ved at en Trompeter tæt udenfor Vinduerne blæste til hastig Udrykning. Jeg, og de andre med mig, fór op, og enhver søgte sine Klæder, men ingen gav sig Tid til at tænde Lys. Om Aftenen havde vi ikke været forsigtige nok til at lægge Klæderne saaledes til Rette, at de let kunde findes; dette havde til Følge, at ingen kunde finde sit eget Tøj, men i Ophidselsen end mere blandede det alt sammen.

Efter flere forgæves Forsøg lykkedes det mig endelig at faa saa megen Ro bragt til Veje, at vi fik tændt Lys — men hvilket Syn! — Alt var rodet imellem hverandre paa Gulvet, Sengklæder, Gangklæder, Støvler, Armatur,

ladte Pistoler og Karabiner, skarptslebne Sabler, Husgeraad af alle Slags, selv et Spejl, der selvfølgelig var i tusind Stykker, ikke at tale om en væltet Spand med Vand. Endelig fik enhver nogenlunde sine Sager samlede, og nu maatte der hurtigst muligt tænkes paa at faa Hestene sadlede og komme paa Pladsen. Hvorledes dette endda, saa hurtig som Tilfældet var, lod sig gøre, kan jeg næppe forklare mig, især da alt skete i næsten fuldstændig Mørke. Havde man ogsaa en Lygte, saa kunde den næsten ikke holdes tændt i dette rædsomme Vejr.

Omsider blev Eskadronen samlet; men det viste sig umuligt at kunne marchere i dette Mørke, hvorfor der blev rekvireret Folk til Ledsagelse med tændte Lygter. Eskadronens Ordre lød paa at stille ved Bollingsted, hvor alle Eskadronerne skulde møde og Regimentet derfra føres samlet til Danevirke. Paa Vejen til Bollingsted kom vi igennem en By ved Navn Langsted, hvor ogsaa Dele af Regimentet havde Kantonnement. Det var endnu saa mørkt, at vi intet kunde se uden de Folk, som gik foran med Lygterne; vi maatte derfor aldeles overlade til Hestene at finde de Steder paa de forøvrigt daarlige Veje, hvor der var bedst at gaa. Det er en temmelig naturlig Følge, at dette ikke altid lykkedes fuldstændig; ikke saa sjeldent gik en Hest fejl og faldt i Grøften eller snublede i de dybe Hjulspor, hvorved Rytteren bragtes i umiddelbar Berørelse med Uføret, men slige Smaating toges ikke i Betragtning, Marchen fortsattes, om end kun langsomt, til Bollingsted, hvor vi maatte holde henved en Timestid, til alle Eskadronerne var samlede, og Regimentet da Kl. 4½ kunde afmarchere.

Fra Bollingsted gik Marchen til Lille-Danevirke. Det var nu næsten bleven Dag, skønt vi kun havde tilbagelagt ca. 3 Mil; men de uheldige Forhold havde bevirket, at der var medgaaet saa lang Tid . . . Têten af Regimentet var nu i Nærheden af Skanserne, medens de bageste endnu var ⅛ Mil længere bagud; paa Vejen, hvor vi endnu

marcherede, blev der givet Signal til at formere „Firer“ og Ordre til at tage Overtrækket af Standarterne; vi troede, at vi med det samme skulde i Engagement; lidt efter blev der blæst „med Firer omkring“ og gaaet lidt tilbage, derpaa frem igen, og atter tilbage, saaledes gik vel en Timestid, uden at det blev til Alvor . . . Henad Kl. 10 blev Regimentet ført lidt længere mod Vest, hen paa en Mark tæt ved ovennævnte Barakker; her blev der givet Lov til at sidde af Hestene og delvis at fodre, dog kun i smaa Afdelinger paa Tiden.

Det var en meget uheldig Plads, vi holdt paa, det var en lavtliggende Mark, hvor der i Efteraaret var saaet Rug, men nu i den stærke Tø var Jorden saa opblødt, at Hestene traadte saa dybt i, som der havde været pløjet. Efter et Par Timers Forløb var det næsten ikke længere mulig at vade gennem det dybe Mudder, og hvad det ikke havde været slemt, saa blev det, da der, for at give Hestene Bevægelse, begyndtes paa Manøvrering. Hele Morgenen og Formiddagen vedblev det at regne, og vi var selvfølgelig aldeles gennemblødte. Først ved Middagstid hørte Regnen op, dog uden at det blev saaledes, at det kunde tørre lidt paa Klæderne. En anden Ulempe begyndte nu ogsaa at vise sig i Form af Sult; kun meget faa havde været saa fremsynte om Aftenen at forsyne deres Spisekammer en Smule, thi om Morgenen i Skyndingen havde vist ingen haft Tid til at tænke paa Mad, end sige faaet noget med. Imidlertid hjalp vi hverandre lidt, saa Klokken blev omsider 4; da kom der Ordre til, at Regimentet kunde bryde op og gaa tilbage i Kantonnementet. Fjenden var nu rolig, og der ventedes ikke mere Angreb denne Dag. Men vi var ikke kommen ret langt, før en Ordonnans indhentede Regimentet og gav Ordre til at vende om, da Forposterne foran Stillingen angrebes; men før vi kom tilbage paa Pladsen, var det allerede forbi og havde kun været en mindre Alarmering af et Par fjendtlige Kompagnier.

For anden Gang begyndte vi Tilbagemarchen, denne Gang med mere Held, idet vi kom til Eggebæk Klokken henad 10, rigtignok i en jammerlig Forfatning, og desværre var der i de daarlige Kvarterer kun ringe Udsigt til at komme lidt paa Fode igen; navnlig kom det an paa at faa lidt at spise og Klæderne tørrede. Før der aftroppedes, fik vi Ordre til at stille i Morgen tidlig Kl. 4. Saaledes svandt den første Dag af Felttoget; en bitter Forsmag, saa meget mere som vi endda ikke havde været i Træfning! —

Den 4. Februar.

... Som allerede antydet, er der mellem Kantonnementet og den Plads, hvorpaa vi om Dagen holder, ca. 3 Mil, som marcheres Morgen og Aften. Hestene vil ikke i Længden kunne udholde den Tur, især da Hviletiden om Natten er saa kort og Forplejningen tarvelig, og tillige om Dagen staa paa et Sted og fryse i mange Timer.

Ved Middagstid var vi lige ved at komme i Træfning, i det mindste var vi da kommen frem og i Stemning. Ved nævnte Tid modtog 4. og 5. Eskadron Ordre til at angribe et fjendtligt Batteri, der havde protset af foran Stillingen og truede med at genere os meget; men da vi kom frem mellem Skanserne, saà vi Batteriet protse paa og køre bort, og vi kom altsaa ikke videre, men red tilbage igen til Regimentet ved Barakkerne . . .

Fredag d. 5. Februar.

Samme Tur til samme Tid i Dag som de foregaaende Dage, men i Løbet af Natten har Frosten tiltaget, saa det er tørt, og paa mange Steder er Vejene glatte og vanskelige at passere, en Følge af den hyppige Vekslen af Frost, Sne og Tø. Alligevel var vi paa den sædvanlige Plads Kl. lidt over 8.

I Dag holdt vi hele Dagen stille, heller ikke har der været Træfning af videre Betydning, thi vi har kun hørt meget faa Kanonskud med lange Mellemrum. Vi er selvfølgelig meget nysgerrig efter at vide, hvorledes Forholdene

i det hele taget staar, men det er forbunden med temmelig store Vanskeligheder at erholde nogen paalidelig Oplysning, da Ordonnanserne er de eneste, der véd lidt og det endda ofte meget lidt, og dertil er det ikke let at faa fat paa dem, thi naar de rider med tjenstlige Overbringelser, maa de ikke standse for at fortælle Nyheder. Vi véd derfor ofte meget mindre Besked end udenforstaaende.

Kl. 4½ brød vi op for at gaa i Kantonnement. Jeg har i Dag og navnlig i Eftermiddag lagt Mærke til, at en usædvanlig stor Mængde Ordonnanser har færdedes her omkring, lige som ogsaa flere høje Officerer er redne her forbi, jeg slutter heraf, at der er noget i Gære, men hvad, vides naturligvis ikke, men jeg antager et Udfald et eller andet Sted fra den faste Stilling. Jeg bestyrkedes i denne Tro, ved at vore egne Officerer, d. v. s. de højere, under Hjemmarchen red sammen og talte ivrigt; hvad der omtaltes, kunde jeg ikke i Forbimarchen forstaa . . .

Lørdag den 6. Februar.

Altsaa stillede vi Kl. 1, som Ordren i Aftes lød. Det var endnu uforandret Snestorm, dog blæste det næppe saa meget, men til Gengæld var Pladsen, vi holdt paa, en aldeles nøgen Mark uden Spor af Læ. Ikke, som vi havde troet, kom vi straks til at marchere, men i Stedet for blev der siddet af Hestene og givet Ordre til at fodre. Tiden gik, Klokken blev mellem 2—3, da ankom efterhaanden de andre 5 Eskadroner og ligesom os opmarcherede paa Marken for at fodre. Atter gik der nogen Tid, men det lod ikke til, at der endnu skulde være Tale om Opbrud, efterhaanden blev det mere besværligt at holde dette ud, især da Snestormen oven i Købet tog til. Folk og Heste var trætte og søvnige, begge kastede sig i Sneen trods Kulden og sov snart ind, der laa saaledes store Dynger af sovende Folk, næsten helt tilsneede, vi maatte (Befalingsmændene), skønt selv trætte og søvnige, anstrenge os til det yderste for at vække de sovende, hvad der kun

med megen stor Besvær lod sig gøre, thi i modsat Fald vilde de ufejlbarlig have sovet ind i Evigheden. Det var haardt at holde her til Kl. 6½.

Ved den Tid ankom 3. Dragonregiment Syd fra, og vi blev sat i March, ikke, som vi havde ventet, mod Syd, men i Stedet for mod Nord . . . Kun meget langsomt gik det fremad, saa at vi først Kl. henad 3 havde tilbagelagt den næppe 4 Mil lange March.

Ved Middagstid ophørte det med at sne, og Stormen lagde sig, men derimod blev det en stærk, klar Frost. Uagtet at Snevejret har varet siden i Aftes, er der dog ikke kommen saa meget Sne, at den egentlig hindrer Færdselen, kun hist og her er Smaarevler sammenblæste. Paa Ellund Mark ved Siden af Landevejen opmarcherede Regimentet og blev holdende en halv Timestid. 3. Regiment kom lidt bag efter og tog Stilling noget bag os henimod Byen Ellund.

Medens vi endnu holdt dér, ankom Infanteriet og ligeledes opmarcherede paa en Mark i Nærheden. Det var forøvrigt ynkværdigt at se disse Troppers March, kun med stor Besvær slæbte den største Del sig frem, og saa snart der gjordes Holdt, smed de sig ned uden Hensyn til Tid eller Sted . . . Men blandt alle Uforstaaeligheder var det dog allerværst, da der lidt efter kom Ordre til at gaa i Kvarter men forinden at udstille Forposter mod Syd. Naar nu hertil kommer den højst koncentrerede Indkvartering, i Ondaften Kro og Mølle samt nogle Smaasteder der tæt ved, skulde 2 Eskadroner (4. og 5.) indkvarteres, saa forstaar man let, at den Situation var vanskelig at klare, da det aldrig kunde falde nogen ind, at Danevirke kunde være forladt.

Indkvarteringen iværksatte man, rigtignok med megen Besvær, thi at faa Plads til 300 Dragoner og Heste i disse faa Steder, var ikke nogen let Sag, imidlertid var det dog lykkedes de fleste at komme i Hus, men før de sidste endnu var kommen ind, hørtes med et en temmelig heftig Skydning

ikke meget langt borte i sydøstlig Retning, og paa samme Tid ankom en Ordonnans med Ordre til Udrykning. Han fortalte, hvad der var sket, at Danevirke-Stillingen var forladt sidste Nat Kl. 1, altsaa ved den Tid, da vi i Morges stillede ved Eggebæk. Nu blev det hele os klart, nu kunde jeg forstaa de hidtidige Uforstaaeligheder. Men det var en nedslaaende Underretning; det Haab, som hidtil havde holdt Stemningen oppe, var med et bristet, alt syntes tabt, og Modløsheden var saa meget større, som Slaget kom ganske uventet.

Vi kom altsaa til Hest igen, gik et Par tusind Alen i nordøstlig Retning over mod Ellund, hvor Regimentet havde Alarmplads, her forblev vi indtil videre . . . Henad Kl. 10 begyndte det igen at sne og storme.

Søndag den 7. Februar (Fastelavn).

I Aftes fik vi Ordre til at holde paa Alarmpladsen i Dag Kl. 5, hvis vi ikke alarmeredes i Nat. Ved Ellund holdt Regimentet Kl. 5 til 8, da dette tilligemed 3. afmarcherede mod Nord til Søest. Det var en meget uhyggelig March, tildels glat Føre, Sne og Storm, meget koldt, kun langsomt kom vi af Sted, hvert Øjeblik gjordes Holdt; men værst af alt var dog Modløsheden og den nedslaaede Stemning, som overalt gjorde sig gældende. Ved Bov passerede vi 5. Infanteriregiment, som dér havde indtaget en Stilling og udstillet Vedetkæde paa Højderne Syd for Byen. Ved Bommerlund holdt vi i længere Tid, dels for at fodre, dels for at afvente Begivenhedernes Gang. Fjenden hørte eller saà vi ikke meget til, men det var jo klart, at han fulgte efter, men det uheldige Føre i Forening med Snestormen, der forhindrede enhver Udsigt, var naturligvis lige saa vel hæmmende for Fjenden som for os : . . Vi fortsatte altsaa Marchen mod Nord, til vi Kl. 8 Aften naaede Søest i vedblivende stærkt Snevejr.

I denne By, som ikke er meget stor, skulde Regimentet gaa i Kvarter om Natten, naturligvis efter at de for-

nødne Sikkerhedstropper var udsendt. Der blev tildelt hver Eskadron 2 Bøndergaarde, i disse skulde ca. 150 Heste og Folk indkvarteres. Man skulde ikke tro, at det var muligt ved den Aarstid, hvor Kreaturer og Korn og alt er i Husene, i en almindelig Bondegaard at faa Plads til 75 Heste og Folk, men det lod sig gøre, endda uden at Gaardens Besætning toges ud. De mest utrolige Steder benyttedes til Hestestald, selv i et Hønsehus fik 3 Heste Plads; Svinestald, Kostald, kort sagt ethvert Rum med en saa stor Dør, at en Hest kunde gaa ind, toges i Brug, især var Kostalden økonomisk benyttet. Et Lag Halm strøedes overalt, mellem Køerne, i Grevningen, i Fodergangen, overalt stod Hestene taalmodig findende sig i hvad Naboskab, der tilbød sig.

Det er en mærkelig Fortrolighed, der efterhaanden i saadanne Forhold udviklede sig mellem Mand og Hest; det var meget almindelig at se Hesten ligge og Manden ovenpaa eller til Dels mellem Benene, begge sovende, jeg har aldrig set en Hest rejse sig eller gøre noget, saalænge Manden rolig blev liggende; heller ikke har jeg nogen Sinde hørt, at der har været afstedkommet Skade ved dette Fortrolighedsforhold.

Om Natten maatte Underofficererne skiftes til at have Vagt to Timer ad Gangen; dels for i paakommende Tilfælde hurtig at faa purret ud og dels for at føre Tilsyn med denne noget ekstraordinære Indkvartering. Det blev min Tur fra Kl. 10—12. Kort før Kl. 10 var Bagagevognene ankomne med Naturalforplejningen og Fourage (Havre) til Hestene, begge Dele udleveredes, før nogen maatte gaa til Ro. Vi fik i Dag Oksekød, og det blev mit Hverv i min Vagttid at besørge Underofficerernes Ration lavet til Bøf. Jeg gjorde mig fortrolig med Konen (en ung, smuk Kone for Resten) og fik hende til at besørge Tillavningen med min Assistance, ligesom hun ogsaa snarest mulig fik lavet Kaffe, hvormed jeg i hendes Selskab trøstede mig under Anretningen, medens alle andre sov. Kl.

11¾ var alt parat, og jeg vækkede da til Spisning, som i mindre end en halv Time var tilendebragt, og jeg afløst. Nu forskaffede jeg mig Adgang til en opvarmet Seng, hvori jeg efter at have lagt noget af Overtøjet salverede mig til Kl. 4. Det er en Selvfølge, at Hestene var opsadlede, og Folkene havde Tøjet paa. Det er endnu Snevejr.

Mandag den 8. Februar.

Som i Aftes befalet, stillede Eskadronen Kl. 5 . . .

Vejen er i Dag paa mange Steder glat, dog gik det an, saa længe vi red paa Bivejene, men da vi ¼ Mil Syd for Haderslev kom paa Chausseen, var denne saa blank og glat som et Spejl, saa det var næsten en Umulighed at passere den med vore glatskoede Heste, ikke desmindre red vi vedholdende stærk Trav. Det er en Selvfølge, at dette ikke lod sig gøre, uden at en stor Del faldt, hvad jo ogsaa var Tilfældet; ikke sjældent saà man 2—3 Heste ligge paa et Sted, og med fortvivlede Anstrengelser forsøge at komme op, hvad der ikke var nogen let Sag, ikke alene fordi det var glat, men ogsaa fordi at den ene Hest, under sine forgæves Forsøg paa at springe op, slog en anden, som havde været heldigere, om igen. Uagtet der vistnok i Dagens Løb var falden over 50 Heste, véd jeg ikke et eneste Tilfælde, hvorved nogen er kommen til Skade, skønt det mange Gange saà farligt ud, naar Heste og Folk saaledes væltede sig mellem hverandre. Naar Marchen ellers er tilstrækkelig langsom, og Fjenden ikke er i Nærheden, sidder man af Hesten og trækker den, men under de forhaandenværende Forhold var dette ikke tilraadeligt.

Først da vi kom til Haderslev Gader, sagtnedes Marchen til Skridt, men der gjordes ikke Holdt i denne By. En sjælden Godhed lagde Haderslev Borgere for Dagen, da vi red gennem Byen. Uagtet vi blev ved at ride uden at standse, beværtedes vi paa Hestene med Spise og Drikke af alle Slags. Hele Fade med skaaret Smørrebrød eller Hvedebrød, Æbler, Konditorsager, Stykker Kød,

Flæsk (kogt eller stegt), Flasker med Vin, Spirituosa, Øl, ja selv Kaffe og varmt Øl bragtes os, endogsaa et Par Steder i Kopper. Midt i vor Modløshed var det en Glæde at se de gode Haderslev Borgere kappes om at hjælpe os. De vidste, sagde de, at var det gaaet uheldigt, saa var det ikke Soldatens Skyld; at han havde gjort sin Pligt, derom tvivlede de ikke . . . Marchen fortsattes til Nord for Byen, hvor der paa Chausseen gjordes Holdt ca. $1^1/_2$ Time. Havde Marchen fra Morgenen af været hurtig, saa blev den nu til Gengæld langsom, kun i Skridtgang kom vi fremad, og hvert Øjeblik holdt vi stille, saa vi først Kl. 6 naaede Kolding. At denne langsomme March var en naturlig Følge af Omstændighederne er indlysende, vi marcherede jo nemlig ikke i den Forstand, at Hovedopgaven er at blive bragt fra et Kvarter til et andet, men derimod gaar det ud paa, at vi til enhver Tid er parat til at møde en angribende Fjende, hvis Aarsag vi, naar vi ikke selv søger Fjenden, maa vente, til det behager ham at søge os. I Christiansfeldt, som vi red igennem, beværtedes vi ligesom i Haderslev, dog i mindre Maalestok.

Jeg havde været saa heldig ikke at falde med min Hest indtil i denne By, men her maatte jeg ned, rigtignok af den Grund, at min Sidemand faldt og i Faldet slog Benene fra min Hest, der ved dette pludselige Fald forslog Munden, saa den blødte stærkt; derved var intet at gøre, jeg maatte op igen og følge Trop. Det gjorde mig ondt for Dyret, og jeg skændte paa den menige, der saa uforsigtigt havde redet tæt ind paa mig hvor hans Plads ikke var.

Under disse Forhold lærer man, hvad det vil sige at have en god Hest; ja selv om denne er mindre god, indtræder der et Venskabsforhold, som man godt kan sige, er gensidigt, idet Hesten meget snart lærer at kende sin egen Rytter fra de andre. Jeg skal dog med et Par Ord forevige min tro og kære (kan jeg gerne sige) gamle

brune Vallak, som trolig til Dato har baaret mig uden et Øjeblik at vise Modvilje, ja endog ved Lejlighed har vidst at finde Vej, naar jeg var ude af Stand til at vejlede den, f. Eks. da vi den 3. Februar i Eggebæk alarmeredes. Efter at være kommen til Hest, skulde jeg dengang hen i Præstegaarden, hvor Ritmesteren boede, for at afhente Estandarten; men det var et saadant Bælgmørke, at jeg der forøvdigt ikke ser godt om Natten, ikke kunde se en Haand for mig, jeg maatte derfor overlade til Dyret at finde Vejen, og det var ligesom den vidste Besked, thi uden at standse eller gaa et eneste Skridt fejl trods de forskellige Bøjninger, Vejen gør, gik den langsomt men sikkert, indtil den stod ved Præstens Port, der imidlertid blev lukket op, og jeg fik Estandarten med til Samlingspladsen. Det er en Regel, at naar vi kommer til Kvarter, jeg da først afleverede Estandarten, hvor Ritmesteren bor, og ligeledes ved Afmarchen afhenter den igen, men at Hesten deraf kunde vide Besked, er næsten utroligt, men ikke desmindre sandt; jeg har mange Eksempler derpaa.

Som ovenfor er sagt, naaede vi henad Aften Kolding. Syd for denne By holdt vi paa Landevejen 2—3 Timer, et Ophold, der efterhaanden blev noget uhyggeligt, især da det i Mørkningen begyndte at sne meget stærkt. De Eskadroner, som var saa heldige at være i Têten, havde den Fordel at profitere af Koldingensernes Godhed, idet der bragtes en stor Del Smørrebrød, varmt Øl og Kaffe ud til os, men som kun naaede til de forreste, medens vi bageste maatte suge paa Lappen, som man siger. Klokken blev henad 9, da der gaves Signal til Opsidning og Afmarch, der imidlertid kun førte os lidt fremad, thi inde i Byen gjordes igen Holdt, og vi opmarcherede i en Gade i den sydlige Ende af Byen (Rendebanen). Her blev igen sidet af Hestene og givet Tilladelse til at fodre, for saa vidt der var nogen Fourage i Behold, hvad der viste sig at være meget lidt. Ingen maatte fjerne sig længere fra Hestene, end at de i et givet Øjeblik kunde være til

Stede. Mer eller mindre forsultne var vi alle, saa der blev en Travlhed hos de nærmeste Værtshusholdere og Gæstgivere, hos hvilke sidste der især i Forvejen var overfyldt. Jeg havde denne Gang Held med mig, lidt ud paa Aftenen kom en Mand og skulde fra en Familje bede en eller anden hjem til dem for at spise til Aften, jeg var netop i Nærheden, og han henvendte sig da til mig; jeg havde lidt Betænkelighed ved at gaa med, da det var om i en anden Gade, men min Mave raabte højt, saa jeg overvandt let Betænkeligheden og fulgte med, efter forud at have sagt en menig, hvor jeg gik hen, for at han i paakommende Tilfælde kunde hente mig.

Jeg kom altsaa til ovennævnte Familje, der bestod af en ung Kone, Enke eller maaske Frøken, jeg véd ikke, hvilket hun var, men hun beboede en hyggelig og velmøbleret Lejlighed, og havde ved min Ankomst anrettet en delikat Bøf og ved Siden deraf ½ Flaske Portvin, noget der rigtignok kildrede mine Sanser; det varede nok ikke længe, før jeg kom af med Vaaben og Overtøj og paa min venlige Værtindes Anmodning blev placeret i Sofaen, hvornæst Maaltidet begyndte; hun viste mig den Opmærksomhed at tage Plads ved Siden af mig i Sofaen og forglemte ikke at skænke flittigt i mit Glas, ligesom hun ogsaa selv paa min Opfordring fik sit eget Glas, for at vi kunde klinke, ja vi klinkede flere Gange, saa at, da Maaltidet var endt, var Flasken ogsaa tom, og en vis behagelig Stemning traadte i Stedet for den tidligere, i det mindste for mit vedkommende, alt andet end behagelige.

I den første Time huskede jeg ikke Dagens udstaaede Besværligheder, lige saa lidt som at det ikke var tilraadeligt at blive saa længe fra Eskadronen, men blev rolig siddende i Sofaen hos min vakre Værtinde, der heller ikke lod til at have synderlig Hastværk. Imidlertid blev det mig dog klart, at jeg maatte gaa. Jeg tog da Afsked, om end nødig, og gik til Eskadronen, der heldigvis endnu holdt paa samme Sted. Klokken var nu bleven henimod

12. Imedens jeg havde været borte, havde Vejret forandret sig saaledes, at det nu ikke alene stormede og sneede stærk, men tillige regnede, en drøj Tur for vore Heste efter om Formiddagen at have haft en saa streng March og kun lidt at æde hele Dagen.

Imedens jeg var borte, var der sendt Furérskytter ud til en Landsby tæt Nord for Kolding for at gøre Kvarter til Eskadronen, og vi ventede hvert Øjeblik paa at komme af Sted, men Tiden gik, vi kom ingen Steder, Furérskytterne kom tilbage, endnu holdt vi paa Gaden uden Udsigt til Opbrud; saaledes gik Tiden til Klokken blev 2. At vi, naar det er Dag og Fjenden er at befrygte, da maa holde og afvente Tingenes Gang, er i sin Orden; men et saadant Ophold som dette, kan umuligt være betinget af den Grund, dels fordi Fjenden i det mindste er 6 Mil borte, og der desuden langt Syd for Kolding er andre Afdelinger med udstillede Sikringstropper, og dels fordi at ingen Fjende i dette forrygende Vejr og i et fremmed Land vil vove noget Angreb. Sagen har vist en anden Grund, uheldig eller maaske forsømt Dislokation af en eller anden overordnet . . .

Tirsdag den 9. Februar.

Altsaa Kl. 2 kom der Ordre til Opbrud. Vejret var endnu for saa vidt uforandret, dog lod det til, at Regnen ophørte, og det nu igen var ren Frost, men vedblivende stærk Sne og Storm. Det var ikke videre behageligt at sidde op i de af Regn gennemblødte og tillige med Sne belagte Sadler, men det hjalp ikke, vi maatte alligevel til Hest. De stakkels Heste var meget forkomne, flere viste Tegn til begyndende Forfangenhed, hvad der dog ikke kom til Udvikling, fordi Bevægelsen kom saa betids, at det forhindredes. Heller ikke stod det synderlig godt til med Folkene; Søvnmangel, Træthed, og for manges vedkommende tillige Sult, havde allerede forlængst begyndt at gøre sig gældende; selv jeg, som dog havde faaet en god Aftensmad, var, før vi kom af Sted, saa søvnig, at

jeg faldt i Søvn, saa snart jeg et Øjeblik var stille, enten jeg saa stod og laa eller sad.

Omsider kom vi til Hest og blev sat i March, men ikke som vi troede, derhen, hvor Furérskytterne havde bestilt Kvarter; Marchen gik Øst ud af Byen mod Snoghøj. Saa længe vi holdt inde i Byen, hvor Lygterne brændte, lagde vi ikke Mærke til det betydelige Mørke, det var trods Snevejret; først da vi kom udenfor, opdagede vi, at vi ikke kunde se længere, end vi kom, ligesom ogsaa Stormen nu lod sig føle i hele sin Kraft og piskede Sneen omkring, saa man næppe kunde aabne et Øje. Samtidig med os afmarcherede ogsaa de andre Eskadroner. Ved Udkanten af Byen traf det sig, at 2. Eskadron fra en Sidegade kom ind paa Chausseen og blev blandet mellem vor Eskadron, en Ulempe, der let kunde have faaet ubehagelige Følger, idet man i dette mørke og forrygende Vejr umulig kunde kende hverandre eller kunde høre Kommandoen. Vi var afmarcheret med Roder, hvorved vi i to Rækker, en ved hver Side af Vejen, dannede et Slags Gaasemarch; denne Tur kendte Hestene saa nøje, og man kunde være sikker paa, at de nok skulde følge Trop. Jeg tilligemed flere havde ikke hørt, at der straks udenfor Kolding var blæst: „4. Eskadron, Trav!" Vi red derfor rolig Skridt og fulgte Formanden i den gode Tro, at alt var i Orden, men da en Tid var gaaet, gjorde jeg et Forsøg paa at se mig lidt omkring og opdager da, at lige foran mig rider en med Estandart; da vi kun har en af disse ved hver Eskadron, er jeg straks paa det rene med, at enten er han eller jeg i fejl Plads. Ved at spørge mig faar jeg at vide, at for længe siden er der blæst ovennævnte Signal, og at 4. Eskadron var langt borte . . . Heldigves havde Eskadronen ikke redet Trav ret længe, thi efter en lille halv Times Forløb indhentede vi den og sluttede til, uden at nogen lagde Mærke til os.

Ved denne hurtige March kom vi lidt i Aande og blev saaledes i Stand til lidt længere at modstaa Sløv-

heden, som allerede haardt tyngede de fleste ved Eskadronen; hver anden Mand sov paa Hesten, og de enkelte, som ikke kunde ride og sove paa samme Tid, var næsten lige saa ubehjælpsomme af Kulde og Mathed. Vi red og red, og blev ved i Skridt saa længe, til jeg ikke var bedre faren end de fleste andre, kun opdagede jeg, at jeg hørte til dem, der ikke kan sove paa Hesten. Jeg faldt hen i en underlig ubevidst Tilstand, i mine Fødder havde jeg faaet Kuldesmerter, men disse var aldeles ophørte, jeg kunde slet ikke mærke, om jeg havde Stigbøjlen paa Fødderne eller ikke, lige saa lidt som jeg med Fingrene kunde holde Tøjlerne, disse hang løse, og Hesten var aldeles overladt til sig selv; det mærkelige var, at hele Tiden, efter at denne Tilstand indtraadte, syntes jeg, at jeg red langs en Mur, hvorpaa Solen skinnede saa blankt, og jeg saà min egen og de andres Skygger bevæge sig langs ad Muren, og det forekom mig, at Lyset og Varmen ligesom generede mig, hvorfor jeg immer bestræbte mig for at ride ud fra den; dette havde til Følge, at jeg, paa hvad Maade véd jeg ikke, førte min Hest til Siden saa meget, at den faldt i Vejgrøften, men sprang hurtig op igen, uden at jeg kom ud af Sadlen; det eneste, jeg med Bestemthed mærkede, var at Estandartstangen ved denne akavede Bevægelse gav mig et Slag paa Siden af Hovedet.

Endelig kom vi saa vidt, at der gjordes Holdt, og vi var nu i Byen, hvor vi skulde i Kvarter. Hvor vi var, eller hvor langt vi havde redet, vidste jeg ikke. Der hengik nogen Tid, før Indkvarteringen kunde begynde, thi Byens Folk havde ingen Underretning derom, og tillige paa denne Tid af Natten. Vi søgte snarest muligt at komme af Hestene for paa Jorden at røre Benene lidt. Som sædvanlig forsøgte jeg at sidde af ved at hæve mig i venstre Stigbøjle, men da denne ikke var paa Foden, mislykkedes det naturligvis, alligevel fik jeg det højre Ben over Bagpakningen og lod mig saa glide ned af Hesten i den Tro,

at naar Benene naaede Jorden, vilde jeg komme til at staa, hvad der denne Gang ikke slog til, thi disse nægtede mig deres Tjeneste, hvad der havde til Følge, at jeg faldt sammen i en Klump i Sneen ude af Stand til ved egen Hjælp at rejse mig. Jeg var selvfølgelig ikke den eneste, der befandt mig i denne Situation, flere havde samme Svaghed. Imidlertid varede det dog ikke længe, før jeg igen kunde rejse mig, og efter at have gaaet lidt frem og tilbage kom jeg igen nogenlunde til Kræfter. Omsider blev Indkvarteringen ordnet og vi gik i Kvarter. Byen bestod af fem Gaarde, hvori hele Eskadronen skulde være, men da det var temmelig store Gaarde, gik det nogenlunde an med at faa Plads, især da Folkene tillige gjorde hvad de kunde."

5. Dragonregiment udgjorde sammen med 3. den 1. Kavaleribrigade i Hegermann-Lindencrones Division, som d. 8. Marts var i Kamp ved Vejle. Korporalens Eskadron holder og holder for at „afvente Begivenhedernes Gang", hører Kanontorden, ser Fjendens Artilleri i Stilling paa Møllebakken, og „betydelige Infanterimasser paa Skraaningen af Højderne", men „det ventede prøjsiske Kavaleri lod ikke høre fra sig", og efter 6 Timers Forløb „kom der Ordre til at gaa tilbage i nordlig Retning . . . Denne 2½ Mil lange March var forøvrigt meget uhyggelig; meget mørkt, lidt Regn og daarlige Veje i Forbindelse med nedslaaet Stemning over den evindelige Tilbagegaaen gjorde, at alt gik tungt og døsigt . . ."

Dagen efter har Korporalen været ude med en Patrouille, og Dagbogen meddeler:

„Da vi kom tilbage til Feltvagten, var det i sin Orden, at vi, naar Omstændighederne nogenlunde kunde tillade det, efter en saa anstrengende Tur havde Krav paa lidt ekstra Frihed, hvad der ogsaa i dette Tilfælde tilstodes os.

Jeg lagde mig, efter at have underrettet Feltvagtkommandøren om hvor, i et Gæsteværelse paa en Seng, naturligvis med Klæderne paa, og faldt straks i en fast Søvn. Imedens jeg sov, havde Vejret forandret sig i en saadan

Grad, at det nu var det mest forrygende Vejr, man kunde tænke sig, Sne og Storm, saa man næppe kunde lukke et Øje op. Feltvagten var rykket ind i Rejsestalden og holdt dér i Ro, stolende paa, at vi, som havde været langt over $2^1/_2$ Mil ude, ikke havde hørt nogen Fjende. Da Klokken var mellem 7 og 8, kom en civil Mand til Feltvagtkommandøren og fortalte, at han knap en Fjerdingvej fra Feltvagten havde set fjendtligt Rytteri. Denne Efterretning kunde naturligvis ikke lades upaaagtet; i Huj og Hast blev Feltvagten allarmeret og kom til Hest, og en Patrouille udsendtes for at skaffe Underretning. Alt dette foregik, medens jeg sov, ingen havde i Skyndingen husket paa mig, enhver især sørgede for sig selv; først da de var komne til Hest og med dragne Sværd i det forrygende Vejr holdt uden for Kroen og ventede paa Fjenden, opdagedes det, at jeg ikke var med; først da erindrede Løjtnanten, hvor jeg var. Jeg havde uheldigvis glemt at underrette den Mand, som passede min Hest, om, hvor jeg var, og i Overraskelsens Øjeblik fik han ikke Tid til at søge efter mig; jeg blev derfor rolig liggende og vilde ufejlbarlig være bleven fangen i Sengen, hvis Fjenden virkelig havde været saa nær, som nævnte Mand fortalte.

Jeg blev imidlertid vækket ved det Udraab, at Fjenden var udenfor, en ganske vist noget ubehagelig Overraskelse, der havde til Følge, at jeg fór op, som jeg var gal, og uden at erindre, at jeg hverken havde Støvler eller Armatur, løb jeg ud i Gaarden for at søge min Hest. Dér virkede den kolde Sne paa Ophidselsen saa meget, at jeg opdagede min mangelfulde Paaklædning, som jeg dog først, hvordan det saa end siden gik, maatte have fuldstændiggjort; men, som sagt, „en Ulykke kommer aldrig alene", uheldigvis var mine Strømper nu bleven vaade, og Støvlerne, som iforvejen var trange, kunde jeg naturligvis ikke komme i; efter at have rykket alle fire Stropper itu fik jeg endelig Foden saa langt ned, at det blev muligt, om end med Besvær, at gaa.

Nu gik det løs paa Hesten, men atter Uheld! De 5 Heste, som havde været paa ovennævnte lange Patrouilletur, var ved Hjemkomsten sat ind i en Kornlade, hvor der laa en Del løs Halm. Efter at de andre havde taget deres Heste, var min ved at være alene bleven meget urolig, havde rykket sig løs og som et vildt Dyr løb vrinskende omkring i Halmen. Sadlen var ved denne Lejlighed løsnet saa meget, at den var gleden rundt og hang under Bugen. Hovedtøjet dels hang paa Halsen og dels slæbte efter den, og Foderposen for Munden; naar nu hertil kommer en forrygende Snestorm, ikke saa meget som en Lygte at faa fat paa og endelig Fjenden for Døren, saa kan man tænke sig, at Situationen var uhyggelig.

Hvorledes det gik eller ikke gik, skal jeg ikke bagefter kunne forklare, men det varede ikke mange Minuter, før jeg var til Hest og ude hos de andre, som endnu med Spænding ventede paa Fjenden. Ikke længe efter kom den udsendte Patrouille tilbage og meldte, at de Soldater, som hin Mand havde set, var danske Dragoner fra Nabofeltvagten. Det hele var altsaa blind Allarm; — et smukt Resultat efter saa megen Travlhed og saa stor Spænding! Efter denne tragi-komiske Scene rykkede vi igen ind i Rejsestalden, hvor vi saa holdt Resten af Natten, uden at nogen Fjende paa den ene eller den anden Maade lod sig mærke. Ved Midnat holdt det op med at sne og blev efter den Tid klar Frost."

Dagbogen optegner med stor Nøjagtighed Korporalens videre Skæbne under det nørrejydske Korps' Bevægelser. Det er en Fortælling om skuffede Forventninger i Retning af at komme i Kast med Fjenden, om forskelligartet Tjeneste, om Strabadser, om gode og daarlige Kvarterer. Men, efter at være kommen til Ro paa Mors, fremhæver den unge Underofficer det dog den 19. Marts som en afgjort Behagelighed, at „alt for os har været idel Bevægelighed, og den nørrejydske Armeeafdelings Liv har været meget forskelligt

fra den ensformige Tjeneste paa Als og i Fredericia . . . Hvert Opbrud er en lille Begivenhed, og vi har levet i idel Travlhed og Virksomhed". Han føler sig glad over den Sikkerhed, med hvilken der nu ikke blot „rykkes hurtigt ud", men ogsaa al øvrig Tjeneste efterhaanden udføres, og desuden røber den unge Mand et ypperligt Greb paa at gøre sig Tilværelsen saa behagelig som Omstændighederne tillader det. Et fortrinligt Eksempel i saa Henseende frembyder allerede Dagbogen den 18. Februar, hvor det hedder:

„Da vi i Mørkningen red ind i Gaarden, lagde jeg Mærke til, at i en Dør i Forpagterboligen stod en Dame, som jeg syntes at kende, uden dog ret at være vis i min Sag; imidlertid tog jeg mig denne Opdagelse til Indtægt, for om muligt at profitere deraf under Opholdet her. Saa snart vi var kommen af Hestene, gav jeg min til den Mand, som jeg havde til at passe den, og gik saa paa Opdagelse efter ovennævnte Dame, og det viste sig, at jeg havde set rigtig, nævnte Dame tjente Forpagteren som Husjomfru og Mejerske, netop i den Stilling, hvor hun under de forhaandenværende Forhold kunde gøre mig meget godt, hvortil jeg vidste, at hun ikke manglede Vilje. Hun kendte mig straks og bad mig komme til sig i sit Værelse, hvor hun saa nok skulde sørge for mig. Forinden maatte jeg dog tage Forholdsregler for et muligt Opbrud. Jeg sagde derfor min Hestepasser Besked om, hvor jeg var at træffe, men tillige med det Paalæg om, at han ikke maatte sige nogen, hvor jeg var, og kun kalde paa mig i det Tilfælde, at Fjenden angreb og Eskadronen blev blæst ud. Nævnte Dragon anbefalede jeg til Husjomfruens specielle Bevaagenhed, saaledes at han ogsaa høstede Nytte af mit Bekendtskab. Efter saaledes at have taget de fornødne Forholdsregler, salverede jeg min Person i Jomfruens Værelse, hvor et veldækket Bord allerede ventede mig, hvilket jeg med behørig Raskhed straks gav mig til at bearbejde, og det lykkedes mig saa godt, at jeg næsten selv forbavsedes derved. Jeg kom ved denne Lejlighed til

at tænke paa Ordsproget: „Hvad er Helten uden Mad og Drikke", thi efter endt Maaltid følte jeg mig stærk nok til at gaa paa, — jeg véd ikke hvad. Omsider kom Jomfruen ind og var færdig med sit Arbejde; vi passiarede da lidt, drak en Kop Chokolade og lidt andet Smaapilleri til Klokken blev lidt over 8. Hun tillod mig at ligge mig lidt i hendes Seng, da hun alligevel i den Urolighed i Nat ikke kunde benytte den; jeg tog mod Tilbudet, aftog Overtøjet, hvad der jo rigtignok var forbudt, og krøb i Seng, mens hun syede lidt paa mine Handsker og andre Smaating. —"

Længere henne finder man et slaaende Vidnesbyrd om den unge Mands friske Hensynsløshed til at faa det bedst mulige ud af selv de sløjeste Forhold. Det er den 14. Marts, da Dagbogen tillige giver et malende Billede af en Rytterindkvartering i Mulm og Mørke. Den lyder saaledes:

„Efter nogle Smaauheld, som f. Eks. at ride fejl eller falde i Vandgrøfter, naaede Eskadronen Byen V. Klokken omtrent 2. Navnet By lod ikke til at være synderlig berettiget her, idet vi kun kunde opdage en eneste Gaard. Imidlertid boede Sognefogden i denne, og han er jo den Mand, vi ved saadanne Lejligheder maa søge. Efter nogen Besvær fik vi ham vækket og stillet paa Benene, og Ritmesteren gjorde ham forstaaeligt, hvorom det drejede sig. Han korsede sig for, hvorledes det skulde lade sig gøre at indkvartere 2 Eskadroner (foruden os skulde ogsaa 6. Eskadron være her) i denne lille By. Men det hjalp ikke; noget maatte der gøres. Vi blev altsaa fordelte med en 30—40 Heste til hver Gaard. Endnu fremdeles regnede og stormede det, og det var tillige saa bælgmørkt, at man ikke kunde se en Haand for sig, en tilvisse ikke meget behagelig Situation, saa at Kvartererne, selv om de var noget daarlige, var os velkomne, især nu efter i 3 Døgn, paa faa Undtagelser nær, at have været paa Benene og tilbagelagt en Vejlængde af ca. 20 Mil . . .

Jeg var saa heldig at blive hos Sognefogden, tillige med mange flere, naturligvis. Vi havde ikke i Mørket udenfor

Gaarden kunnet iagttage Lokaliteterne og troede derfor, at naar vi først kom saa vidt, skulde Resten nok uden Vanskelighed følge; men det gik næppe saaledes. I Gaarden kom vi snart ind, men allerede dér mødte os de første Ubehageligheder, idet den største Del af Gaardsrummet optoges af et næsten bundløst Møddinghul, hvori flere straks satte sig saa fast, at de kun med stor Besvær kom op igen; kun langs Husene var der en smal Gang, som til Nød kunde passeres, men dette kunde i Mørket ikke observeres. Egentlig Staldplads havde Manden kun til 3 Heste, og denne var optaget af hans egne, han anviste os derfor et andet Rum; men desværre dér kunde Hestene ikke komme ind, selv om vi tog Sadling og Pakning af. Her var altsaa ikke andet at gøre end at brække Hul paa Væggen, hvad der heldigvis ogsaa let lod sig gøre, da den kun bestod af Ris og Ler. Omsider kom vi saa i Hus med Hestene og fik Hullet lukket til med noget Halm. Ved nærmere Eftersøgelse viste det sig, at Plads var der rigelig af, idet der saa godt som ikke fandtes Skillerum indvendig; hist og her laa noget Halm og et enkelt Sted endogsaa utærsket Korn.

Medens vi havde travlt med Anbringelse af Hestene, havde Mutter i rigtig Forstaaelse af det nødvendige heller ikke været ledig; noget Smørre- og navnlig Fedtebrød blev i en Fart skaaret, og Kaffekedlen eller Gryden sat i Virksomhed, saa at vi, da vi kom ind, straks kunde faa lidt Forfriskning, som smagte godt, selv om Retterne var nok saa beskedne. Forøvrigt var det ikke saa meget Sulten, som Mangel paa Søvn og de gennemblødte Klæder, der generede os. Som Kuriositet skal anføres, at Ritmesteren heller ikke ved denne Lejlighed var meget fintfølende, thi uden videre Omstændigheder krøb han i den Seng, som Manden og Konen havde forladt, trods dens mindre indbydende Udseende, i en Alkove med snavsede, uldne Lagner (her bruges nemlig uldne Lagner, der saà ud som snavsede Hestedækkener). At faa Sengeplads her

kunde der ikke være Tale om, hvorfor det blev enhvers Sag at sørge for Soveplads. Den Smule Halm, som var der, var selvfølgelig selvskreven som Logis; men dette Leje kunde ikke udholdes ret længe, thi de vaade Klæder gjorde det umuligt at holde Kulden borte, hvorfor man snart maatte paa Benene igen. Jeg gik lidt ud paa Rekognoscering og opdagede et Karlekammer med en Seng i, i denne laa rigtignok et levende Væsen, om Menneske eller Dyr kunde jeg i Mørket ikke se, men da jeg antog det første, gjorde jeg ikke mange Ophævelser, fik i en Fart Støvlerne og Kappen af og saa godt som muligt gemte mig ved Siden af den sovende Skabning, der rigtignok gjorde lidt Indsigelse, da de vaade Klæder berørte ham, men jeg lod mig ikke genere heraf, jeg lagde mig til Rette og sov snart ind. Hvad der videre passerede i Løbet af Natten, véd jeg ikke, thi jeg sov uafbrudt, trods ovennævnte Væsens Forsvinden, til Kl. 11, da jeg vaagnede og befandt mig ene. Jeg havde tilvisse sovet godt, uagtet det var en yderst elendig Lejlighed, jeg befandt mig i, med en Seng af en saadan Beskaffenhed, at den kun med den største Velvilje kunde kaldes dette. Imidlertid havde jeg sovet godt og i det væsentligste faaet mine Klæder tørrede, saa nu var jeg ovenpaa og kunde igen rykke ud, naar det skulde være . . .“

Resten af Dagbogen kommer, som Begivenhederne udvikler sig og i Følge Sagens Natur, ikke til at indeholde væsentlig andet end de Ryttertilstande og Stemninger, som den unge Underofficer allerede har behandlet i sin karakteristiske Stil.

Optegnelserne slutter med Ridtet „ad Chauseen til Randers, hvortil vi ankom den 6. December, Kl. 3 Eftmd. Dette var saaledes Slutstenen paa min Deltagelse i Krigen 1864.“

OFFICERER

En 38aarig Kompagnichef i Fodfolket, Premierløjtnant i Linjen, skriver, fra den Tid de slesvigske Indkvarteringer begynder i September 1863 og til Midten af August 1864, 131 Breve til sin Hustru. Han er dekoreret fra den forrige Krig og kendt som en af Hærens flinkeste yngre Officerer.

Alle disse Breve fra det første til det sidste vidner om en inderlig Kærlighed til Hustru og Børn, „min egen kæreste Pige, min egen velsignede Pige — de kære, velsignede Børn, de yndige Børn, mine elskede Putter". Det er den ømmeste Ægtemand og mest omhyggelige Fader, der i Efteraaret og Begyndelsen af Vinteren tre og treds fortæller, hvorledes han dog er saa meget bedre stillet end ugifte Kammerater, fordi han altid har „et Hvilested for Tanken" hos Kone og Børn. Og han skriver Ting som „Spørger min Dreng tit efter Fa'er? . . Min velsignede Dreng, ham hænger jeg næsten mest efter; men det kommer vist af, at han saa ofte har fejlet noget . . Vær endelig forsigtig med Børnene, i Dag er det 3 Graders Kulde . . Naar der er noget i Vejen hjemme, er jeg straks ikke mere mig selv . . Det, jeg holder mest af den nuværende Lejlighed for, er fordi de søde Børn er fødte dér..Tak for Portrætet af dig og Børnene, jeg betragter det mange Gange om Dagen .."

Den 13. November „har det været et udmærket Vejr paa Felttjenesten, og jeg gik ofte og tænkte paa, om min egen søde Dreng maatte være saa rask, at han kunde komme lidt ud"..„Somme Tider", hedder det i et Brev fra Midten af

December, „kommer jeg til at længes saa urimelig efter dig og Børnene. Jeg gik da op til T.'s [hans Indkvarteringsvært med Frue], og det lettede, da jeg kom til at tale om Jer."

Højst yndefuld er Efterskriften til et Brev af 22. December: „Den velsignede Moder skrev, at du var elskelig. Er det ikke mærkeligt, at, skønt ingen véd det bedre end jeg selv, kan jeg dog saa godt lide at høre det af andre? Du læser jo alle mine Breve for hende. — I gamle Dage og navnlig i forrige Krig troede jeg altid, at der var Held ved at bære Tøj fra Moders Haand. Det gør jeg ogsaa endnu, men nu er det dog især det, som du har lavet, som er mig saa inderlig kært. Tror du, at jeg tænker paa vore venlige Aftener — du strikkende paa mine Uldtrøjer og jeg med en Bog i Haanden, som jeg hundrede Gange lagde til Side for at se paa dig eller kysse dig. — Dog — det er nok bedst, at jeg holder op, jeg bliver ellers altfor veg om Hjertet —; jeg skal jo nu tænke paa Forskansninger og Tyskerne."

— Den første Anelse om Krigen findes allerede i et Brev af Oktober Maaned, hvor Kompagnichefen efter Udtryk for sin Længsel og Beklagelse af Udkommandoerne bort fra Hjemmet, viser, at der stadig er en Soldat i ham: „Dersom Udsigterne ikke var saa usikre, tror jeg næsten, jeg lod mig sætte à la suite, men jeg vil saa nødig bort fra min Afdeling, dersom der skulde komme noget paa." „Hellere Krig eller lignende," hedder det videre d. 17. November, „end et Helstatsministerium med grundlovsfjendske Tilbøjeligheder". Den 9. Decbr. „forekommer det mig, at de tyske Fyrster begynder at blive noget betænkelige ved den uhyre Bevægelse, der i Sandhed ogsaa kan blive dem selv værst. Hvad de end maatte beslutte, saa er jeg glad over, at vi har faaet saa megen Tid, som vi har. Der begynder dog nu at komme Orden og Appel i Afdelingerne, og Aanden er udmærket, saa at vi med Guds Hjælp kan tage mod dette brølende Pak paa en passende Maade. — Vær du kun rolig, min søde Pige, og hold din Jul med Glæde! Jeg for min egen Person er Gudskelov trøstig og frejdig..." Og

der fortsættes i senere Breve: „Lad dig imidlertid ikke allarmere, før du hører det første Kanonskud! Og selv da skal du ikke være urolig. Jeg for min Person er nu fuldstændig Fatalist! Skal man falde paa Valpladsen, da sker det, og er det modsatte Guds Vilje, kan man trygt gaa 20 Feltslag igennem". — „Vor Armee er tillidsfuld og kæk, og der vil kunne trækkes store Veksler paa den .. Vorherre vil nok hjælpe os, naar vi kun stoler paa os selv .. Jeg burde egentlig slet ikke klage, da jeg véd, at mange kærlige Tanker finder Vej herud over den kolde og vildsomme Marsk, og jeg jo desuden har mine brave og kære Jenser med de aabne og trofaste Ansigter at se paa. Min Kærlighed til dem er af gammel Dato, og den er, Gud ske Lov, gensidig ..."

Netop som den ømme, længselsfulde Ægtemand og Fader, Kompagnichefen er, føler han stærkt for en af Stabsofficererne, der har Frue og Børn hos sig. „Hun ser ud som den levende Bedrøvelse, og jeg beklager i Sandhed Majoren, der har en saadan Klods om Benet under disse Forhold, hvor han havde al Anledning til at tage sig sammen". —

Januar Maaned indledes med et Brev fra Baraklejren ved Danevirke: „... Saa er Krigen da brudt løs igen, og Fordærvelse over dem, der har fremkaldt den! — Det gør et ejendommeligt Indtryk, naar man for første Gang lader Geværerne skarpt. Folkene lystrede Kommandoen: „Lad Geværerne" næsten med Jubel, og hver Mand ladede sin Bøsse med en saadan Omhu, at man maatte tro, at hans Skud sikkert gjaldt en Fjendes Liv. K. og jeg var sammen der ude med vore Kompagnier, og jeg maa sige dig, at jeg sikkert havde troet, at vi skulde have hilst paa Fjenden i Morges. Det blev der imidlertid ikke noget af, og vi saà ikke mere til ham end bag paa en Haand. Men det var iøvrigt en lang, hundsk og kold Tur, som var godt skikket til at drive Blødagtigheden ud ..." Den 5. Januar „oplæste jeg Kongens baade mandige og hjertelige Proklamation for Kompagniet, der modtog den med Jubel. Paa Stationen modtog vi Kongen og Prins Frederik, der gik til Frederiksstad, og maatte

iøvrigt vente 3 Timer, inden Toget kom, som skulde bringe os til Klosterkroen. Kongen fik naturligvis vældige Hurraer af Jens, men talte ikke videre til os, da han troede at træffe os i Frederikstad. Da han senere fik at vide, at 19. Regiment var kommen hertil, fik vi Ordre til at stille til Revy for ham i Formiddags. Ved denne Lejlighed talte han smukt til Folkene, og baade han og Prinsen blev modtagen med Begejstring... Man begynder iøvrigt her saa smaat at tale om, at Stormagterne skal have udvirket, at der intet maa ske i de 3 første Maaneder, at alt — som det hedder med andre Ord — skal blive i statu quo. Om det er mere end et løst Rygte, skal jeg ikke kunne sige, men ønskeligt vilde det være i alle Maader for os, om det kunde bekræfte sig, hvad jo ogsaa snart maa vise sig. Saa havde vi Sommeren for os, hvor man kunde blive fastere organiseret samt udvidet, og, hvad der snart er det allervigtigste, Dannevirkestillingen vilde have sin fulde Styrke ..."

Tanken om Dannevirkestillingens Forsvarsevne sysselsætter uafladeligt Brevskriveren i Løbet af Januar Maaned, f. Eks.: „Gid vi snart maatte faa Tøvejr, ellers bliver det galt i mere end én Henseende... Gud i Himlen maa dog vide, hvor længe det skal vare, inden vi gaar over til en fuldkommen Krigstilstand, vi beder kun stadigt til, at Vinteren ikke kan alliere sig med vore Fjender, thi da er det ude med os ... Det er ganske mærkværdigt som det Par Dages Tøvejr har taget paa Isen, og du kan ikke tænke dig, hvor det opliver os igen at se vor naturlige Bundsforvante fri og uden Baand ... I Dag er Vinden gaaet om paa en Sydvest, men Barometret staar desværre himmelhøjt, og det er klart Frostvejr. Det vil være af uhyre Vigtighed for os, ikke alene, at Oversvømmelserne kan komme rigtig i Orden, men ogsaa, at det meget manglende Arbejde kan blive udført." Og Dagen før Krigens endelige Udbrud lyder endnu et sidste Hjertesuk: „Gud give, at vi havde Tøvejr, saa kunde alt endda blive godt!" Thi „Folk hjemme kan" — som der staar d. 27. — „næppe gøre sig et Begreb om, hvor Ar-

meen har Hjertelag til at bide fra sig. Og paa den anden Side hersker der en mærkværdig Ro lige overfor de kommende Begivenheder, og den er ikke Resultatet af Sorgløshed, men meget mere af en fælles bestemt Vilje. Med Guds Hjælp skal Prøjserne blive ordentlig modtagne, inden det lykkes dem at bryde igennem. Deres Geværer er det, jeg mindst kan lide; med dem kan de bogstaveligt skyde 3 Skud, medens vi skyder et, men det maa ikke hjælpe." —

Det er en Selvfølge, at Løjtnanten dog med al sin Interesse for de militære Forhold intet Øjeblik glemmer Tankerne paa dem hjemme: „....Lev vel, min elskede Ven, og vær kun stadig ved godt Haab. Skriv tit til mig og om alt, hvad der ligger dig paa Sinde! Der er dog ingen, der, som jeg, kan trøste dig. Kys mine yndige Børn fra deres og din trofaste N. N. ... Et Gode har man da af et Liv som dette, at man dobbelt lærer at sætte Pris paa Livet ved Hjemmets Arne sammen med sine kære. Jeg kan undertiden ikke lade være at tænke paa den franske Ritmester, der, efter at være graanet i Krigerlivet, købte sig en Ejendom i Normandiet og hver Nat lod sin gamle Trompeter blæse „Til hastig Udrykning" for at have den inderlige Glæde at brøle: „Rejs ad Helvede til" og derpaa vende sig om paa den anden Side i Sengen. ... Jeg kan ikke sige dig, hvor glad jeg bliver, naar jeg hører, at du og Børnene har det godt. Jeg tror nok, at jeg er en varm Patriot, men jeg er endnu mere varm som Ægtemand og Fader, og I gaar for mig over alt andet paa Jorden. ..." —

Fjenden gaar over Ejderen, Dannevirke rømmes, og fra Fredericia skriver Kompagnichefen: „Min egen velsignede Pige! Hvilke Dage siden jeg sidst skrev til dig! Indtrykket af dem er altfor overvældende, til at det er mig muligt at give en blot nogenlunde tro Skildring af dem. Midt i al denne Sorg og Elendighed véd jeg, at det har været dig en Trøst igennem min Telegrafdepeche at høre, at jeg selv personlig har det godt. — Fredag Morgen rykkede Bataillonen Kl. 5½ i Stilling ved Skanserne og Kl. 12 Formiddag paa Forpost.

Som sædvanligt rykkede Folkene ud under jublende Sang, og Stemningen den Dag var maaske endnu mere animeret, fordi Rygtet sagde, at vi om Natten skulde overrumple Fjendens Forposter i Klosterkro og Jagel. Ja, Gud hjælpe os, det blev en anden Rejse, vi kom til at gøre! Om Aftenen kom Ordren til, at Stillingen, stille og lydløst, skulde opgives, og da vi marcherede, vidste kun M., K. og jeg, hvorhen det gjaldt. Tilbagetoget — det være sig nu nødvendigt eller ikke — var ordnet saa grænseløst slet, at Kolonnen brugte 18 Timer om at gaa til Flensborg. Du véd, at jeg aldrig har kunnet lide Stillingen overhovedet, men jeg kunde visselig endnu mindre lide at opgive den paa den Maade. — Efter saaledes at have staaet og gaaet i 28 Timer maatte jeg rykke paa Forpost paa Slesvig-Vejen og staa yderst med mit Kompagni til Søndag Morgen. Det var en uhyggelig kold Nat med Snefog, og dog var Folkene saa dødtrætte, at de, naar man ikke passede paa, lagde sig i Sneen og sov. Vi var alle af Mangel paa Søvn nervøse, og de mest vanvittige Billeder dansede uafladeligt for Øjnene. Kl. 5 Søndag Morgen afmarcherede vi over Graasten til Sønderborg, hvor vi først kom Kl. 1, Mandag Morgen, paa Grund af de uophørlige Standsninger af Trænet med de slapskoede Heste. Kl. 4 lykkedes det mig endelig at faa mine Folk under Tag ved uden videre at rydde Huse fra øverst til nederst, og nu ser du mig endelig her, hvor vi kom med Dampskibet „Valdemar" i Aftes. Forbavsende er det, at jeg ikke mangler en Mand, ja ikke en Tornyster! Det viser den mageløse Aand, der har været i Folkene, og som man har gjort alt tænkeligt for at nedbryde. Alle Afdelinger, der har været i Ilden, har fægtet udmærket, og Armeen tør dristigt bære Hovedet højt. Hvad der nu vil ske, véd ingen; rimeligt er det, at vi kommer til at gaa til Kolding. Fæstningen her er der uhyre meget tilbage at gøre ved, og dersom Fjenden rykkede rask paa, kunde han let tage den . . ."

Derefter følger fra Fredericia i Maanederne Februar og Marts en Række Breve, som bringer Indtryk fra Felten og

Kritik af Krigsbegivenhederne. Det hedder f. Eks. (11. Februar): „En dump og dyb Sorg og Harme har bemægtiget sig Armeen og afløst den glade og tillidsfulde Stemning, som før var fremherskende overalt; men med Guds Hjælp kommer den nok igen, naar det atter gaar Syd paa, og det gaar det vistnok i Morgen. Saa vidt jeg véd, skal vor Brigade marchere til Kolding i Morgen tidlig. Gud give blot, at Armeen maatte kunne vinde nogen Tillid til sine Førere, saa er der intet i Vejen; Aanden er god. Men hidtil har der kun hersket Usikkerhed og Uklarhed fra først til sidst. Den simple Ting at flytte alle Beboerne en Mil Syd for Danevirkestillingen Nord paa og brænde hvert Hus, hvert Straa, hver Vogn o. s. v., hvad vi daglig forlangte, før det gik løs, for at Fjenden ikke skulde finde Ly eller Læ, skete ikke, ja, man skar ikke en Gang Telegraftraaden over mellem Slesvig og Rendsborg; jeg vil ikke tale om, at man paa Tilbagetoget ikke brød Jernbanen op! Vor Ulykke ved Danevirke var naturligvis først og fremmest, at selve Stillingen er beregnet paa 70,000 Mands Besætning, og dernæst, at man udmattede vor ringe Styrke ved en altfor overdreven Forsigtighed. Men Tilbagetoget burde i alle Tilfælde have været forberedt og ordnet paa en hel anden Maade, det er og bliver en fuldkommen Skandale, som Overkommandoen umulig kan vaske sig ren for . . . (22. Februar): Folkene gør et frygteligt Spektakel ude i Gaarden med at slaas med Sneboldte. Det er første Gang i Aar, at Sneen har skaffet dem Morskab. Jeg har en Komiker ved Kompagniet, der hedder Jens M. Han har altid en Fløjte med, paa hvilken han blæser, saa snart der er Lejlighed dertil. I dette Øjeblik vækker han et umaadeligt Bifald ved at give en fuld Spillemand, og er som saadan iført en gammel, sort Hat og et Par grulige Briller. Fyenboerne er rene Børn; saa snart der er Lejlighed dertil, leger de. De er i den sidste Tid bleven meget mistænkelige med Hensyn til Spioner, og griber enhver, hvis Ansigt ikke behager dem. Nu leger de at arrestere hverandre. Man er paa højere Steder forfærdet over, at en Eskadron

— jeg tror af 5. Regiment — mistede 40 Heste ved Oversø, og er i den Anledning bleven meget bange for at anvende Kavaleriet. En Hest koster nemlig 300 Rdlr.; jeg gad nok vide, hvad man vurderer et Menneskeliv til! ... (9. Marts): Jeg tror nu lige saa lidt som før, at Fjenden vil tage Fredericia; han vil indeslutte den og leve højt af Udskrivningerne i Jylland ... (27. Marts): Min egen velsignede Pige! Glædelig Fest! Da jeg i Gaar i en saadan Fart skrev til dig, tænkte jeg mig, at jeg skulde have højtideligholdt Paasken paa en Maade, som skulde spørges vidt og bredt baade hos Fjenden og os. Jeg har et af de saakaldte Udfaldskompagnier, det vil sige, at jeg har Lov til at rykke ud af Fæstningen Nat og Dag, naar jeg vil, for at gøre Fjenden Afbræk. I Gaar gjaldt det en storartet Tur, som Lunding [Kommandanten i Fredericia] gik ind paa, og som efter min inderlige Overbevisning vilde have givet et glimrende Resultat, men som desværre i sidste Øjeblik blev kontramanderet fra Hovedkvarteret paa Als. Planen var, at jeg skulde gaa i Land ved Hejlsmindebugten, 2 Mil Nord for Haderslev, med 230 udsøgte Folk og 40 Dragoner, medens samtidig 100 svenske Skarpskytter og 1 Kompagni med 40 Dragoner gik i Land ved Sølyst i Steksvig, 1 Mil Syd for samme By. Begge disse Afdelinger skulde mødes ved Haderslev og tage alt, hvad der kom af Fjenden, og da indskibe sig i Sølyst. Til min store Ærgrelse strandede Planen — som sagt — i sidste Øjeblik, da alt var forberedt. Vi er og bliver nogle Ærtekællinger. Det er dog harmeligt, at Fjenden kan have en Operationslinje fra Altona til Aarhus og dog lægge sig til at sove overalt. Fjendens Befalingsmænd maa i Sandhed være anderledes indrettede end vore, dersom de ikke havde tabt Næse og Mund ved et saadant Overfald af 400 dygtige og forvovne Mænd."

Brevskriveren havde kort herefter dog den Glæde at detlage i et noget lignende, natligt Overfald, hvorved der toges baade Fanger og Heste. Iøvrigt dvæler hans Tanker, særlig fra noget ind i April, levende ved Als og Dybbøl og

Kammeraterne dèr: „Jeg véd meget godt, at i Krig skal man efter gammel Soldatertro kun gaa, hvorhen man bliver kommanderet, og bede Gud om, at man dér maa gøre sin Pligt; men jeg skal ikke nægte, at jeg i Aftes slet ikke var glad ved, at vi skal ligge her, medens næsten hele Armeen slaar Dommedagsslag paa Dybbøl . . . (13. April): Besætningen i Fredericia og den befæstede Lejr er nu meget svag, og vi, der er her endnu, maa derfor holde dobbelt for. Vi gør det naturligvis gerne, skønt det kun er et lille og kedeligt Bidrag for det, vore Kammerater paa Als skal yde . . . (17. April): Med Guds Hjælp staar Sagerne endda ikke saa daarligt paa Als. Til syvende og sidst skal Stillingen stormes, og jeg har ingen rigtig Tro til Prøjsernes Mod; svigter det et Øjeblik, vil de lide uhyre Tab uden Resultat. Jeg har endnu ikke haft Brev fra mine Venner, der rejste. Det er egent for alle Soldater under disse Forhold, kun at skrive det nødvendigste . . .“

Men d. 20. April kommer den uhyre Skuffelse: „Min egen velsignede Pige! Det Tordenbudskab, som i Forgaars lød over hele Landet, kom saa uventet, at man har ondt ved at samle og fatte sig. At Stillingen i den Grad var medtagen, anede intet Menneske her. Vi troede vel, at den kunde tages, men kun med betydelige Tab paa Fjendens Side, og nu er det tværtimod os, der har mistet saa uhyre meget. Der foreligger endnu for lidet, til at man kan dømme i Sagen, men Fejl maa der være begaaet, uagtet det naturligvis egentlig er Fjendens mægtige og overlegne Artilleri, der har ødelagt baade Værkerne og Mandskabet. Det ligger nær at bebrejde Overkommandoen, at den ikke har brugt Angreb til Forsvar uden paa en kejtet Maade, at den har ladet Fjenden komme Stillingen paa 400 Alen nær, og dog pakket 4 Brigader sammen foran Broen over Alssund o. s. v.; men — som sagt — det er vanskeligt at dømme om, naar man ikke kender Forholdene nøje. Besætningerne har ikke kunnet være i Skanserne for Artilleriilden og har ikke faaet Tid til at komme derind, før Fjenden var over dem, og denne har

dernæst øjeblikkelig kørt sine Feltbatterier op og overdænget hele Egnen ned ad Dybbølbjerg med Kardætsker . . . Jeg har ingen Ro paa mig til at skrive; hvert Øjeblik maa jeg ud for at høre, om der ikke skulde være indløbet nogle nye Depecher. Lev derfor vel for i Dag, min elskede Ven, og kys mine yndige Børn fra din kærlige og trofaste N. N. — Vi skulde have været op i Jylland, men Kommandanten gav Kontraordre, da Efterretning kom fra Als." To Dage efter fortsættes: „Jeg havde aldrig tænkt mig, at Dybbølstillingen var i den Grad medtagen, som jeg nu erfarer, og det er da Overkommandoens utilgivelige Fejl, at den er holdt. Jeg har aldrig haft nogen synderlig Tro til Prøjsernes Dødsmod, og det er endnu min inderlige Overbevisning, at de vilde være bleven slaaede tilbage, dersom 2. og 22. havde kunnet gøre Modstand fra Værkerne, uagtet deres uhyre Overmagt og ulige bedre Bevæbning. Det har stadig været mit Haab, at vor nationale Begejstring vilde kunne have bødet paa alle de store og aldeles uforsvarlige Mangler, som vor skændige Krigsbestyrelse har ladet trives hos os; men slet Ledelse fra oven har sat en Pind for det med. Endelig vil det — skønt sørgelig sildigt — vel lykkes at vække Interesse hos Landets Repræsentanter for Landforsvarets Ledelse og faa Mænd som Lundby o. s. v. fjernede fra Bestyrelsen, og det med al den Ringeagt, de fortjener. Hvad nu! Det er det store Spørgsmaal. Overkommandoen er flyttet til Fyen, og det er ikke noget godt Tegn. Dersom der nu ikke kommer Underhandlinger i Gang eller vi faar fremmed Hjælp, maa vi vist belave os paa et Bombardement her. Dog nok om alt dette sørgelige! Lad os haabe paa en lysere Fremtid og erindre, at det har set værre ud i Danmark før og dog blevet godt". —

Det bliver Foraar „. . . Buskene begynder at blive grønne, og Fuglene kvidrer lystigt i den solklare Luft. Vi gaar imidlertid endnu stadig i Vinterdragten, den samme som ved Danevirke, og vore Tanker og Følelser har visselig heller ikke faaet et blidere eller mere sommerligt Præg. Vi maa

holde ud, vi maa ikke give efter, nu mindre end nogen Sinde før, men vise Alverden, at vi er en fri og mandig Nation, der ikke vil lade sig undertrykke af Voldsmænd. — Gamle Lunding har efter fattig Evne paa bedste Maade søgt at benytte den givne Frist til at sætte Fæstningen i bedre Stand, og mange Mangler er allerede afhjulpne. Han er ved godt Mod og trøster sig med, at hans Besætning altid skal være mere angst for ham end for Fjenden. Men det er et Spørgsmaal, om han rigtig vurderer Virkningen af Prøjsernes nye Skyts; det tror jeg ikke, han gør, ellers vilde han f. Eks. sørge for et Batteri med riflede Kanoner paa Strib, der kunde give Fæstningen Flankebedækning fra den Side . . .“ Tre Dage efter følger (27. April): „. . Her var et sært Røre i Byen hele Dagen i Gaar. 13. Regiment afgik til Fyen; alt det riflede Skyts blev taget ned af Voldene og i Nat ført sammesteds hen. Man skal være bleven bange for en Landgang paa Fyen over Fænø, men det forekommer mig at være en utilstrækkelig Forklaring, da der jo ligger Tropper og Artilleri nok i og omkring Assens, der kunde hentes. Paa den anden Side lader det heller ikke til, at Fæstningen skal rømmes, da der ufortrødent arbejdes paa Voldene. Soldaterne var næsten grædefærdige, da de saà de riflede Kanoner blive kørt bort . . Jeg griber nu hver Dag med Begærlighed Aviserne for at høre noget om Konferencen, da den jo forhaabentlig enten vil fremkalde en europæisk Krig eller gøre Ende paa Sagen. — Jeg har været et Løb ude i Byen for om muligt at høre noget nyt og faa en nærmere Forklaring paa det, der ser saa gaadefuldt ud. Kommandanten græd, da han i Gaar fik Ordre til at sende det riflede Skyts bort; han var nu en Gang fast besluttet paa at ville forsvare sin Fæstning til det yderste. Det eneste jeg kan faa ud af det hele, er, at man ikke vil forsvare Fredericia haardnakket; men selv om det bliver Tilfældet, vil Byen blive aldeles ødelagt, dersom Fjenden begynder paa et alvorligt Bombardement . . .“

Den 28. April „er det sket, Fredericia er forladt! En tynd

Forpostkæde dækker endnu kun Fronten, og selv den gaar vistnok bort endnu i Nat. Kanonerne, Trænet og det meste mobile Materiel er bragt her over; men mange Tusinder er atter kastede bort, og et uhyre Arbejde har været forgæves. Kommandanten, den mandige og djærve Lunding, stred imod, det han kunde, men uden Nytte. I en hel Time stred han igennem Telegrafen med Ministeren, før han vilde give efter, — der kan visselig ikke være to Meninger om, at det var rigtigt at gaa sin Vej; men det er sørgeligt, at man først i den 11te Time kom til den Erkendelse. Kampen ved Dybbøl var maaske en politisk Nødvendighed, men det haardnakkede Forsvar, der kostede saa uforholdsmæssig meget Blod, var vistnok en militær Fejl, naar Sagerne stod, som de nu vides at have staaet. Vi maa benytte vore lokale Forhold og Sømagten til at føre en Angrebskrig og søge at blive de stærkere paa hvert enkelt Punkt. Fyen bør være Udgangspunktet; derfra kan man sende Ekspeditioner til Østersøens Kyster, overskære Fjendens Operationslinie paa Halvøen o. s. v. — Lad os sælge alle Kavalerihestene og kun beholde 8 Eskadroner, der forsynes med de letteste og flinkeste Karle og de bedste og mest tilredne Heste, og iøvrigt bevæbnes og indøves som ridende Jægere. Det øvrige Mandskab skulde ind i Infanteriet. For de indkomne Penge og den Masse, der vilde spares hver Dag, kunde man købe gode Transportbaade. Men nu nok om alt dette, der desværre i denne Tid har saa megen Interesse, men som under andre og bedre Forhold ligger saa fjernt fra min Pige . . .“

Medens Krigen staar paa, vrimler Premierløjtnantens Breve bestandig af Udtryk for hans Kærlighed og Omhu for Hustru og Børn: „Hver Gang, jeg ser en lille Dreng, kommer jeg uvilkaarlig til at tænke paa min yndige N. . . . „Jeg plejer ogsaa at have nogle Konvolutter i Lommen med Udskrift og Frimærke, for at jeg kan sende et Par Ord, om jeg end skal skrive det med Blyant . . Min yndige Dreng, saa han kan 8 Hovedstæder uden ad! Jeg tør næsten ikke tænke mig den Fryd, det vil være mig, engang i Tiden atter

at have ham, dig og Ingeborg hos mig . . .", saaledes staar der rundt omkring. Engang i Marts skriver han: „Næst efter dig er der ingen, som jeg længes saa meget efter som Børnene, og det er ikke sjældent, at denne Længsel giver sig Luft i lydelige Udraab som: „Fa'er!", „Jeg vil kæle" o. s. v. Mine nærmeste Omgivelser kender dem meget godt og forundrer sig slet ikke over dem. Tjenesten levner mig den allerstørste Del af Tiden fri, og det er mig altid den kæreste og bedste Beskæftigelse at underholde mig med Jer. — Alt det er nu noget, som du har hørt saa tit og godt véd, men jeg kan ikke lade være at fortælle dig det atter og atter. Mange Gange gør jeg formelig Vold paa mig selv for at holde disse Stemninger indenfor visse Grænser, men det vil ikke altid lykkes mig. Imidlertid haaber jeg, at det, at jeg holder saa uendelig meget af dig og Børnene, ikke skal gøre mig til en mindre god Soldat . . ."

Kendsgerningerne viste, at Brevskriveren blev ved at være den uforfærdede Soldat fra de unge Aar og den første Krig, men dog ledes han d. 22. April til den Betragtning: „Man burde som Soldat aldrig være gift! Naar man elsker Kone og Børn, som man bør gøre det, knyttes man med saa stærke Baand til Livet, at de færreste som saadanne ser Døden i Ansigtet med den frejdige Lyst, som de ellers vilde gøre, da det hele dog kun er et Tidsspørgsmaal, og der intet sker tilfældigt." —

Under Vaabenhvilen har Premierløjtnanten haft Permission og besøgt Hjemmet. Nu skriver han den 8. Juni: „Min egen velsignede Pige! Saa sidder jeg da atter her, langt, langt borte fra alt, hvad der er mig kærest og mest dyrebart i Livet! Med hvilke Følelser jeg er her, kan du bedst sige dig selv, da du véd, hvilken navnløs Fryd det var mig igen at være sammen med dig og Børnene. Egentlig burde jeg ikke være tagen hjem, da vi begge naturligvis nu føler Adskillelsen dobbelt bittert. Og dog takker jeg dig inderligt for hvert Øjeblik, vi var sammen, og har ikke et eneste at undvære! . . . Jeg stirrede fra Dampskibsdækket efter dig, saa

længe jeg kunde øjne en Flig af din Kaabe, men skønt en Elskers Øjne jo er skarpe, varede det desværre ikke længere end til det Øjeblik, da „Orion" med fuld Kraft stod ud af Havnen. Jeg maatte da nøjes med endnu en Gang at svinge min Hue til Afsked . . ."

D. 15. Juni udtales om Fremtidsudsigterne: „. . . Du spørger mig, om jeg tror, at vi med nogen rimelig Udsigt til et heldigt Resultat kan optage Kampen ene. Nej, oprigtig talt, det tror jeg ikke; men jeg haaber og ønsker, at vi, naar Krigen atter bryder ud, vil faa Kampfæller, hvis Feltraab vil bringe Europa til at bæve. Ja, jeg kan ikke nægte, at skønt hele mit Hjerte hænger ved dig og Børnene — det vilde være med Lyst, at jeg under en Marechal af Frankrig gav mit ringe Bidrag til at tugte disse utaalelige Tyskere . . ."

Als bliver taget, det nye Ministerium dannes, og Premierløjtnanten ligger stadig med sit Kompagni paa Fyen: „. . . Der tales nu stærkt om Vaabenhvile og Fred, og jeg maa ærlig tilstaa, at skønt jeg hidtil har holdt Ørene stive saa godt som nogen, begynder jeg dog nu at have faaet nok af det hele. Den ynkelige Ledelse fra oven lader mig end ikke skimte nogen Mulighed til at faa Hævn over vore Dødsfjender og udsætter os endog for yderligere Tab, skønt Armeen ingen Sinde har haft en bedre Stilling end netop nu. Det er i Sandhed en sørgelig Tilfredsstillelse for mig og mine lige, der i saa mange Aar har klaget bittert over Armeens slette Bevæbning og meget mangelfulde Øvelse, at det nu endelig er gaaet op for disse bornerte og indolente Herrer, der har staaet i Spidsen for Bestyrelsen. Det har kostet Danmark Tusinder af Mennesker, 40 Millioner, Hæder og Ære og rimeligvis Slesvig! . . . Jeg for mit vedkommende har intet imod, at „Professorpartiet" er styrtet. Det har udfordret hele Tyskland i mange Aar, skaffet os en Kamp med to Stormagter uden at have allierede, og tilmed ikke i nogen Henseende forberedt Landet paa at føre Krig. For at opnaa saadanne Resultater behøves der i Sandhed ingen

Lærdom. Gid det nye Ministerium maa være heldigere!..“ Den 25. Juli hedder det: „... Det er sørgelige Tider for Landet, naar man ser tilbage, og desværre ogsaa, naar man ser frem. Dersom der ikke sker noget overordentligt, kan jeg ikke se, hvad Enden skal blive. Smaa Kræfter har vi, og naar de dertil bliver anvendte slet, uden Plan og Maal, kan Udfaldet umuligt blive godt. Jeg tror ikke, at Fyen kan tages, saa længe vi er Herrer til Søs, medmindre vi er endnu større Klodrianer end paa Als, men det er desværre jo ikke umuligt, at de to Flaader kan forene sig, og da, ja da er Sjælland ikke sikker! Gud give, at I dog i det mindste dér maatte blive fri! ... Gamle Grundtvig har nylig skrevet et dejligt Digt, der begynder saaledes: „Er det forbi, det lyse Haab, hvormed vi jublende i Kampen droge?“ Gid jeg kunde og turde besvare det og andre af hans Spørgsmaal paa samme Maade som han!“

Samlingens sidste Brev af almindeligere Interesse er skrevet den 2. August. Fortælleren har været om Bord i „Rolf Krake“. „Det er et herligt Skib; uagtet jeg siden Als-Historien ikke kan lide det, var det mig dog kært at se det. — Blot Søetaten maatte forjage saadanne taabelige Anskuelser som den, at Staten bygger en saa kostbar Æske kun som Livsforsikring for Marinen! Meningen er naturligvis, at den skal bruges, hvor intet andet Skib kan bruges. Det er formelig irriterende at høre en Officer sige, at de halvt om halvt havde tabt Tilliden til Skibet, fordi en Granat, der gik igennem Dækket, havde dræbt en Officer. Gud véd da, hvad Landhæren skal have Tillid til! ... Jeg holder ikke af Overkommandoens Dispositioner med Hensyn til Fyens Forsvar; af bare Forsigtighed er vi som sædvanlig uforsigtige, med andre Ord, vi er alt for spredte. Jeg vilde nu have mindst det halve Infanteri opstillet samlet ved Gamborgfjorden. Ligeledes kan jeg ikke lide, at man har lagt Regimenter som 17., 13. o. s. v. paa Fænø og Hindsgavl, de mest udsatte Punkter, i Stedet for 19. og 21 ... Det er ikke Hovmod, men det er min fuldkomne Overbe-

visning, at 11., 19. og 21. Regiment for Øjeblikket er de bedste i Armeen. Det er godt nok at have en paalidelig Reserve; men faar Fjenden først fast Fod herovre, bliver det dobbelt vanskeligt at jage ham ud, og det med en Brigade ..." Og med dyb Smerte hedder det: „... Ja, du kan tro, jeg længes ogsaa inderlig efter at leve i Fred og Ro igen med min Pige og mine Børn! Og dog forsikrer jeg dig, at mit Hjerte krymper sig ved Tanken om at slutte Fred nu, at vi skal rette os i et og alt efter vore overmodige Fjenders Fordringer, at vi ikke fra hele Felttoget har et eneste stolt Minde at se tilbage til; alt dette er næsten ikke til at holde ud ..."

— — —

En Gruppe forskelligartede Officersprofiler tegnes gennem nedenstaaende lille Række Bidrag:

Munter og livsglad skriver en 23-aarig Sekondløjtnant af Linjen og Bataillonsadjudant til Venner i København:

Skovby paa Als, d. 7. Marts 1864.

„Kære Venner!

Forandring er en god Ting sagde — ja hvem var det der sagde det; men det kan nu ogsaa være det samme. Den ene Dag er jeg 2—3 Mil Nord for Sønderborg, saa i Sønderborg, saa ligesaa langt Syd for Byen; kort sagt, jeg fører et fuldkomment Taterliv. Tjenestegangen er nu ordnet saaledes, at vi i 6 Dage ligger paa Forpost, ɔ: enten yderst, i Skanserne, eller som Reserve i Sønderborg, og 6 Dage paa Landet som Hvile. I de 6 Dage, vi har været i Tøjet, har vi haft Smaafægtninger hver Dag; 1 død, 2 savnede og flere saarede er Resultatet af vore Heltebedrifter. Vore Folk begynder at blive Satans flinke for Resten. Men lad mig en Gang beskrive en saadan Forposttur detailleret, og jeg vil vælge Fredag den 4. Marts. Om Morgenen Kl. 8 stilles og afmarcheres til Pythusene, 2 smaa Rønner, der ligger ved Aabenraavejen, og ved hvilke Hovedposten staar. 2. Bataillon skulde den

Dag have Feltvagterne og Vedetterne; min Bataillon (1.) skulde blive ved Pythusene. Afløsningen gaar for sig uden Forstyrrelse; Meldinger indkommer, at Posterne er udstillede, Patrouiller udsendes, og vi overlader os til en idyllisk Rolighedstilstand. I det ene Pythus bor Majoren og begge Bataillonsstabene — der er meget uhyggeligt; for det første det fine Selskab — generet; for det andet en Masse Vrøvl — do.; Møblementet er meget konfortabelt; Huset er naturligvis forladt og opviser 1 Træbord og 2 Bænke. Sovekammeret er en Stue, uden Ruder i Vinduerne, aldeles fyldt med Halm. Majoren har faaet sendende fra København Oksetunge, Kalvesteg m. m., samt fra sin Svigerfader i Helsingør russisk Brændevin, en mærkelig Drik; frivillig Rødvin er indtruffen samme Morgen; kort sagt, der nydes en splendid Frokost; Underlægen koger Kaffe, som drikkes.

Nu har jeg faaet, hvad jeg vilde have, saa skulde Fanden blive her længere. Ved det andet Pythus staar 1 fremskudt Kompagni, og fra Løjtnanterne L. og M. indløber Invitation til at spille Loup og drikke Sherry. Top, siger jeg. — „Tillader Kaptajnen [Bataillonskommandøren], at jeg tager mod Indbydelsen? Jeg findes 100 Skridt længer fremme dér og dér o. s. v.“ „Værsaagod.“ — March!

Det andet Pythus er ganske anderledes. Der er kun 1 Værelse, men der er Stole — en Mængde Skarnbøtter, Øltønder o. desl. er opstablede omkring et højst interessant Bord; Gulvtæppe i Form af Halm paa Gulvet osv., osv. — mageløs Luksus! Sherryen staar paa Bordet, Kortene ligger paa samme, et udvalgt Selskab (de fine eksklusive) sidder om samme. Gæsterne er de to Doctores, Løjtn. S. og jeg. Der drikkes og spilles; jeg vinder 8—9 Sk.; Skoser til — uddeles, kort sagt Ungdommen raser. Nu maa jeg gaa at høre nyt; jeg faar Befalingen, uddeler den, og begiver mig atter til den morsomme Ende af Regimentet, der under min Fraværelse har faaet den

excellente Idé at tilberede en duftende Bøf med superbe Kartofler, som nydes med den frivillige Vin under den samme muntre Stemning. Majoren har fra det andet Pythus lugtet Bøffen og kommer diplomatisk ind, bliver inviteret, faar et Stykke med, en lystig Sang og — gaar heldigvis igen. Under Maaltidet kommer Skildvagten for Gevær løbende og melder: „Der falder Skud i Kæden!" Paa dette Raab fik man de to første Gange, vi var paa Forpost, Bisselæder i Skoene; Kapt. H. og jeg fór op paa Hestene og jagede ud omkring ved de forskellige Feltvagter; men man bliver klogere, „Det er det sædvanlige Patrouillevrøvl", tænkte jeg, blev ved at spise min Bøf, og lod dem, der skulde til deres Delinger, stikke af. Man bliver mærkværdigt ligegyldigt for alt sligt efterhaanden. Da jeg var mæt, gik jeg ud ved Posten for Gevær og hørte lidt Plaffen, meldte, hvad jeg havde iagttaget, og opstillede den rimelige Formodning, at det ikke var noget alvorligt. Lidt efter kom en saaret af 3. Komp. spadserende til Underlægen; han havde faaet en Kugle i Kinden, temmelig slemt nok; han blev forbunden og kørt til Sønderborg. Det var det eneste Tab, vi havde den Dag, og Vedetterne blev paa deres Post, saa at De ser, jeg gjorde ikke Uret i ikke at lade mig forstyrre ved Bøffen. En Timestid efter Affæren kom Meldingen, at et Par stærke Patrouiller havde angrebet Feltvagterne Nr. 1, 2 og 3 osv. Atter Ro. — Mørket falder paa, og Mandskabet, der ligger under aaben Himmel, begynder at tænde Vagtblus. Snart flammer lystige Baal op: Grupper samler sig omkring dem, og dæmpede Sange eller lystige Fortællinger høres rundt omkring. Meget malerisk, men et forbandet Snefog. — Efter et svagt Forsøg paa ved en Bolle udmærket Biskop at faa lidt Gemytlighed tilveje i Pythus Nr. 1, gik vi unge atter hen i Nr. 2, hvor vi endte Aftenen med en lille Loup, hvor jeg atter var heldig. Derpaa inspicerede jeg Vagtilden rundt om, der efter Majorens Mening var for stærk, og gik — i Seng — i Halmen,

hvor jeg, paa Grund af Rudemangler frøs gudsjammerligt til næste Morgen Kl. 6, hvor alt fik Ordre til at gaa under Gevær, da et Angreb ventedes.

Virkeligt blev der ogsaa angreben, og en livlig Fægtning udviklede sig, hvor vore Folk var særdeles flinke. En blev skudt og faldt et Øjeblik i Fjendens Hænder; da vi atter fandt ham, var han aldeles plyndret — endogsaa for Støvler og Hue. Det er en smuk Fremgangsmaade af en civiliseret Armee! Vi skød vist ikke faa af Prøjserne den Dag; to Officerer saàs falde — altsaa enten dræbte eller saarede.

Efter denne Geschichte blev vi afløste og drog herud, hvor vi nu i 6 Dage skal hvile os. Her fører vi et stille, gemytligt Familjeliv; kommer sammen om Aftenen for at forslaa Tiden og gøre os det saa behageligt som muligt. Jeg var i Gaar i Augustenborg for at faa et varmt Bad, men fik intet; til Gengæld et koldt, da jeg maatte køre 2 Mil i et skyllende Regnvejr. Jeg har været i Teatret et Par Gange i Sønderborg.

Mere en anden Gang; nu slipper Pladsen op. — Kære Venner! Vær alle paa det venligste hilsede fra Eders trofaste Ven — —"

En i alle sine Breve stærkt religiøs, 26-aarig Sekondløjtnant af Linjen skriver:

Asseballe paa Als, Lørdag den 13. Februar 1864.

„Vi har nu i nogle Dage ligget her uvirksomme, men det har ogsaa været nødvendigt for nogenlunde at ordne os efter de Kampe og de Anstrengelser, som vort Regiment i den sidste Tid har maattet døje. Als og Dybbølstillingen og Fredericia er nu de tre Holdepunkter . . . Herren være lovet, at jeg endnu er i Live og uskadt! I Træfningen ved Sankelmark Sø fik jeg en mat Kugle i Siden; efter at den havde givet mig et temmelig stærkt Stød, saa jeg var ved at falde om, var den saa pæn at lade være med at gaa gennem Skindet; en anden Kugle — maaske

har det været den samme — gik igennem det venstre Kappeærme. Det er med et tungt Hjerte, jeg tilskriver Eder; Tanken om, at Overkommandoen har ladet os forlade Danevirkestillingen og frivillig givet den i Fjendens Vold, har gjort mig modløs og til en vis Grad sløv, dorsk og søvnig. At dette Skridt blev gjort, forstaar jeg ikke. Vel indrømmer jeg, at Vagttjenesten Dag og Nat i Skanserne under disse ublide Vejrforhold har været drøj, og at mange blev syge, men det véd jeg, at enhver var besjælet af Mod og Lyst til at holde ud, saa længe han kunde; det véd jeg, at enhver vilde slaa, til han faldt. Forøvrigt skal jeg ikke opkaste mig til Dommer over Overgeneralens Handling, maaske har han handlet rigtigt; men sørgeligt, frygtelig sørgeligt var det at gaa bort fra den Stilling, vi alle havde Tillid til, som enhver vilde have forsvaret til det sidste. Enhver af os ønsker, at vi stod der igen, om vi saa skulde døje aldrig saa meget, om saa den ene efter den anden gik bort af Udmattelse, Anstrengelse og Mangel paa Søvn. Vi har gaaet noget igennem, I kære Mennesker, det maa I tro, men det sidste er det værste og tusinde Gange tungere end alt det andet. Dog, vi vil ikke fortvivle, „der er en Herre, der al Ting mægter", han kan endnu give os Sejr over frække Voldsmænd. Jeg er for Øjeblikket Kompagnikommandør, da B. er saaret, dog temmelig let. A. og B. er dræbte, E., F., L., W. og et Par Reserveofficerer, som I ikke kender, er saarede, M. er savnet, maaske er han falden i Fjendens Hænder. Fægtningen ved Sankelmark Sø var Lørdag den 6te; Granaterne regnede ned over os, og Kuglerne peb os om Ørerne; vi gav dem det glatte Lag igen, men desværre havde vi kun 2 Kanoner hos os. Der kom fuldstændig Ro over mig, da jeg havde været lidt i Ilden; i Begyndelsen var jeg spændt og urolig. Min Oppasser har jeg ikke set noget til i 14 Dage; jeg er blottet for de nødvendigste Klædningsstykker, men det er jeg ikke ene om. Herren beskærme vort Fædreland og give det Sejr; vi vil slaa, saa længe vi kan. Tak

for alt, I kære Forældre og Søskende. Samles vi ikke her paa Jorden, saa samles vi ved Jesu Kristi Naade i Himlen. Farvel!"

Efter Krigens Slutning har den samme unge Officer i November Maaned nedskrevet i sin Dagbog:

„Freden er nu sluttet, ak, hvilken Fred! Du har prøvet vort stakkels Fædreland haardt, Herre; maatte Prøvelsen dog virke velgørende paa os alle, saa at Folkets Hjerte mere og mere droges til dig! Man skulde tro, at denne Trængselstid skulde have bragt alle Hjerter til Frelseren som den eneste rette Læge. Folk maa dog have faaet Øjnene op for, at det kan slet ikke nytte at stole paa jordiske Stormagter, hverken store Lande, Guld, Gods eller Klogskab; og dog, mange er blinde for Tugtelsens Hensigt og tænker nu ikke mere end før Krigen paa at søge Herren. Herre, forlad ikke vort elskede Fædreland, selv om der er megen Synd, Daarlighed og Vantro i Landet; lad der ikke gaa lang Tid hen, inden vor Korsfane atter vajer der nede hos vore stakkels, solgte Brødre og Søstre!" —

Et Uddrag af et Brev fra en Batteridyrlæge er i sin Glæde over alt det, der blev frelst og reddet, typisk for en Opfattelse, der spillede sin skæbnesvangre Rolle under hele Krigen.

„... Nu er vi da paa Fyen og ligger for Øjeblikket i H., 2½ Mil fra Faaborg. Dertil kom vi igaar Aftes med den sidste Del af Batteriet, som Gud ske Lov er frelst med et og alt. Det var ogsaa er varm Tur, vi havde den 29. Da vi om Morgenen Kl. 1—2 blev purrede ud, var der en frygtelig Kanonade, men ingen anede, at vi med det samme skulde komme herfra. Thi at Als ej, lige saa lidt som nogen anden Stilling her i Verden, kunde holdes bestandig, vidste enhver; men det var sikkert en smertelig Overraskelse for alle, at den saa hurtigt blev taget. Man anser det for afgjort, at Skylden hertil er den, at her var for lidt Infanteri. General Steinmann har flere Gange

forgæves anmodet Overkommandoen om at faa mere Infanteri hertil.

En heldig Side ved Sagen er, at vi har faaet saa meget reddet. Det var en almindelig Mening, at naar Als blev erobret, maatte omtrent alt, hvad der var dér, gaa tabt. Men, undtages Positionsskytset, som jo nødvendigvis maa gaa tabt, blev saa at sige alt reddet. Hele Retræten foregik udmærket, med en mageløs Ro og Værdighed. Vi trak os hele Tiden tilbage fægtende, og Kuglerne peb os ordentlig om Ørerne. Vi var imidlertid saa heldige ej at miste hverken Mandskab eller Heste. Vort Batteri var her ligesom ved Danevirke blandt de allersidste Tropper, og efter at have naaet Kegenæs indtog vi atter Stilling dér. I Gaar Eftermiddags Kl. 3 omtrent blev den sidste Del af Batteriet indskibet, og Kaptajnen og jeg forlod nu Als med Dampskibet Ejderen, i Følge med General Steinmann og en Mængde andre højere Officerer. I Gaar Aftes kom vi saa hertil, saa trætte, som man maa være, efter at vi i 48 Timer ingen Hvile havde faaet. Besværlighederne var jo imidlertid for intet at regne mod Danevirkehistorien. Jeg havde rigtignok ej troet, at vi havde naaet Fyen; Kaptajnen og jeg var saa overbeviste om, at vi vilde blive tagne til Fange. Fyen er ej saa let at faa Fingre i, tilmed er her jo en Mængde Tropper, saa her kommer de vel ej . . .“ —

Paa et lille Meldingskort er med Blyant henkastet nogle Ord fra en 28aarig Sekondløjtnant af Linjen til hans Hustru, der sidder hjemme med en lille Søn paa to Aar og hvis Nedkomst er i Vente.

Han er paa Skansevagt ved Dybbøl d. 27. Marts og skriver:

„Min egen Julse!

Det er Paaskedags Morgen, og vi har tilbragt Natten herude og ved Skanserne. Kun af og til har Fjenden sendt os en Granat, og for Resten er alt i bedste Velgaaende.

Af og til fik jeg mig, paa Tur med de andre Officerer, en lille Times Slummer, og den styrkede forbavsende. Nu henad Morgenstunden er Stemningen livlig og oprømt. Vittigheder falder hyppigere end Granater. Nu faar vi snart vore Paaskeæg, bemærkede en med Hentydning til de fjendtlige Batterier. De er saa forbandet haardkogte, svarede en anden. — I dette Øjeblik har en Del Underofficerer forenet sig om at synge en lille Salme; med smukke, klare Stemmer lyder Sangen fra disse i det endnu saa korte Felttog allerede hærdede Soldater. Man bliver ganske blød derved. Hils mine kære gamle og bring G. min hjertelige Lykønskning til hans Fødselsdag. — Jeg bliver fuldstændig blød ved mit lille Familjeportræt; men det er en velsignet Følelse. Kunde vi nu være saa lykkelige, at alt for dit vedkommende maatte gaa godt, lige saa vel som for mit, saa maatte vi rigtignok være taknemmelige. Men husk paa, at alt afhænger af Sindsro! Adieu, min velsignede Julse. Passiar nu kun dygtigt med vor lille Dreng!" Din S.

Dagen efter indledede Prøjserne Kl. 3 om Morgenen den bekendte, større Fægtning foran Dybbøl, og den 1. April sender Brevskriverens Bataillonskommandør, med hvem han var godt kendt, hans Hustru følgende Skrivelse:

„Kære Frue, modtag min inderlige Medfølelse i den Ulykke, der har ramt Dem. Deres Mand var mig kær som en Broder, og Tabet af ham har indtil dette Øjeblik forbitret mig den herlige Sejr, vi vandt over Fjenden. Deres Mand blev med sit Mandskab sendt frem for i Forening med en Del af 10. Regiment at rense Ø. Dybbøl. Han udførte det med glimrende Held og Tapperhed. Fjenden blev forjaget. Ikke tilfreds hermed befalede han, at Fjenden skulde forfølges, og en Strækning Vesten for Dybbøl gik det endnu godt. Men nu kom vort Mandskab i de fjendtlige Reservers Ild. B. erholdt 3 mindre Saar af 3 Kugler. Han sagde derfor til Løjtnant A., at han maatte

forlade Valpladsen, og erholdt i samme Øjeblik en dødbringende Kugle gennem Hovedet.

Det skulde nu være saa. Det er en frygtelig Krig, og ikke mange af os vil opleve Enden derpaa. Jeg beder Dem, saalænge jeg lever, at betragte mig som Deres nærmeste Slægtning. De har Ret dertil, og jeg vil aldrig svigte Dem. Skriv mig til; jeg længes efter Brev fra Dem. Lad mig vide alt, hvad der angaar Dem, lad mig vide, hvorledes jeg skal hjælpe Dem. Hver Gang, De trænger til Penge, er det mig, som vil vide at skaffe dem til Veje.

Det skulde nu saa være; det er jo altid de bedste, som gaar først, og vi maa klynge os saa fast til Gud, som det staar i vore svage Kræfter. I Eftermiddag gaar jeg atter til Dybbøl —

Med det Haab, at Tiden bringer Lindring, forbliver jeg for stedse

Deres ærbødigst hengivne — —"

Fra Johaniternes Hospital i Flensborg skriver en Regimentskommandør efter Stormen paa Dybbøl til sin Adjudant:

„Gode B.!

Da jeg nu er kommen saa vidt, at jeg uden synderlig Smerte kan, liggende paa min Ryg, skrive med Blyant, vil jeg underrette Dem om, at jeg den 18de blev saaret ved et Skud gennem venstre Laar i Nærheden af Hoften. Skuddet fik jeg nok ikke langt fra Løbegravene. G. faldt, før jeg blev saaret, og A. kort efter. Da der ikke var nogen Ambulance i Nærheden, vilde Folkene bære mig tilbage og proberede ogsaa ærligt derpaa, men da de havde baaret mig et Par hundrede Skridt paa Geværbaare, blev de to forreste saarede og maatte opgive det, jeg lod derfor de to tilbageblevne smide mig i en Grav og sørge for dem selv, saa godt de kunde. Her laa jeg i nogen Tid temmelig sikkert, medens Kuglerne fra begge Sider fløj over Hovedet paa mig, til jeg blev taget af Prøjserne og

bragt ind i Skanse Nr. 8, hvor jeg for Resten blev meget høfligt og ordentligt behandlet. Her traf jeg M. og H.; senere blev jeg bragt til en Plads foran Dybbøl og derfra kørt til Broager. Her blev mit Saar ordentligt undersøgt og befandtes at have taget en meget heldig Gang gennem min Portemonæ ind i højre Side af venstre Laar, uden om Benet og ud ved venstre Hofte. Der er ingen Fare ved det, men det vil blive en langvarig Historie og kedelig, da jeg slet ikke kan røre Benet og maa ligge paa Ryggen hele Tiden; naar jeg ligger ganske stille, har jeg ingen videre Smerter, saa Dagene gaar nok, men Nætterne er rædsomme. — Af prøjsiske Officerer har jeg erfaret, at Kapt. H. ligger saaret i Nyppel, farligt i Brystet, Lt. R. i Graasten i Halsen og venstre Skulder, lettere, V. ligger her i Byen med et Saar omtrent som mit ...

Nu længes jeg meget efter at høre lidt om mine andre Kammeraters Skæbne og om, hvorledes det i det hele taget er gaaet Regimentet; af prøjsiske Tidender ser jeg, at det maa have lidt enormt, for Resten udtaler samtlige disse sig meget anerkendende om Reservens 8. Brigades Fremrykning imod Løbegravene, men det er vel kun en Grund mere for de københavnske Blade til yderligere at forhaane os; men Postens langsomme Gang hertil og endnu langsommere Udlevering gør, at jeg endnu ikke har faaet Lejlighed til at ærgre mig herover ...

Nu kunde De gøre mig en stor Tjeneste, naar De, saa snart Deres Tid tillader Dem det, vil give mig lidt Underretning om, hvorledes det er gaaet de Kammerater, om hvis Skæbne jeg er uvidende, om de er døde, saarede eller fangne. Saavidt jeg herfra har kunnet bringe i Erfaring, er ingen usaaret Officer af Regimentet faldet i Fangenskab.

Efter de tyske Aviser skal Regimentets Tab af Officerer være enormt, men det haaber jeg, er overdrevent, men dog ængsteligt at høre. Det vil derfor være bedre for mig at faa Sandheden at vide, selv om den er meget sør-

gelig . . . Nu vil jeg ikke trætte Dem med flere Spørgsmaal, men kun bede Dem bringe min venligste Hilsen til de Officerer og Underofficerer, som endnu befinder sig ved Regimentet. Navne tør jeg desværre ikke nævne af Frygt for at støde paa †.

Forplejningen og Behandlingen her er udmærket og lader intet tilbage at ønske, men det er ogsaa et stort Held at blive optaget af Johaniterne . . ."

— —

Som Fange i en prøjsisk Fæstning skriver en Premierløjtnant af Krigsreserven og Kompagnikommandør til sit Regiments Adjudant.

Schweidnitz, Prøjsen, 28. Maj 1864.

„Tak! ret hjertelig Tak for Deres venlige Brev af 17. min kære Ltnt. B. De véd ikke, hvor det gør godt, uendelig godt, at høre fra en kær og saa agtet Kammerat, som De er for mig. Jeg skulde visselig for lang Tid siden have ladet høre fra mig, om jeg havde vidst, De for det første var i Live, og for det andet ved Regimentet; jeg fik først begge Dele at vide af et meget venligt Brev, jeg i Midten af denne Maaned modtog fra Oberst Scharffenberg. Tak for Deres og mine øvrige brave Kammeraters gode Tanker om mig; det vil altid være mig en stor Trøst her i dette fordømte Fangenskab at vide, at saa brave Officerer som Regimentets har mig i venlig Erindring. Jeg gjorde min Pligt, min kære B., den ulykkelige 18. April, saa godt jeg formaaede, men heller ikke videre; enhver som helst gjorde sin Pligt, men Gud var os imod.

Af D., hvem jeg tilskrev i Forgaars, vil De maaske have hørt, hvad jeg kan fortælle om Fægtningen; den var for mig desværre snart endt, og maa jeg kun beklage, jeg ikke fik Lejlighed til at fuldføre den mig af Obersten givne Ordre saa udførligt, som jeg havde ønsket det. Hvad mit Kompagni angaar, B., da var saavel Underofficerer som menige saa brave, som tænkes kan; enhver gjorde i fuldeste Maal sin Pligt, ingen Vaklen eller Uro; trolig fulgte

de deres Førere, og gør det mig kun ondt at tænke paa, hvor mangen brav Soldat der lukkede sit Øje paa det for 1. Kompagni saa skæbnesvangre Stykke Vej til Dybbøl Mølle. Havde jeg blot ikke faaet disse fordømte Saar, der for det første stoppede mig og formodentlig Kompagniet, og for det andet nu har fordømt mig til Ørkesløshed i Fangenskab i Stedet for igen at kunne dele Glæde og Fare med mine Kammerater, som sagt, var jeg ikke saa tidlig bleven saaret, jeg tror endda, vi havde taget den Mølle, thi „kjær af os", som Jyden siger, var de ikke, og havde vi først faaet den besat, vilde vi set, hvorledes de havde faaet os ud igen. Jeg fik min Helsot ved den østre Gavl af Vaaningshuset, og K. formodentlig, antager jeg, ved at rykke det kastede 1. Kompagni til Hjælp, sit dødelige Saar gennem venstre Øje ved den vestre Gavl af samme Hus mellem selve Møllen og Huset. Han er begravet, saa vidt jeg har kunnet erfare, i den store Grav, men var iøvrigt, efter Øjenvidners Udsagn, efter hvis Beskrivelse jeg er fuldkommen overbevist om, at den af dem sete Officers Lig absolut maatte være K.'s, aldeles udplyndret. Man forsøgte ogsaa mig, idet man antog mig for død, lossede min ene Lomme for nogle løse Specier, min Kikkert og havde alt fat i mit Uhr, men da kom Monsieur Urian til sig selv og med et godt dansk Puf for Brystet af Karnaillen forsvandt han; lidt efter kom to skikkelige Prøjsere og bragte mig tilbage. To Læger var dernæst saa venlige at fortælle mig, jeg maatte gøre mig færdig til Parade ved den store Armee, men Mennesket spaar, Gud raa'r, de maatte senere sluge deres Ord i dem igen.

Dog nu Farvel, min kære B., tak for Deres Venlighed ved at erindre mig, og vis mig Deres saa kære Venskab ved at have 1. Kompagnis Underofficerer og Mandskab i Erindring ved hæderlig Belønning, om saadanne skulde blive Regimentet til Del. Hils alle Regimentets Officerer og bed dem erindre en Kammerat, som højlig beklager ikke at kunne være i deres Midte.

Mine Saar er snart lægte, jeg tænker i Løbet af en 4 à 6 Dage; det i Skulderen, der var det ubetydeligste, generede mig meget, i alt Fald i Begyndelsen. Min Stemme er temmelig svag endnu, jeg vil haabe, den kommer igen, og Halsen vil rette sig, thi skævhovedet er jeg da for Tiden. Gud være lovet, Regimentet har ikke ret mange Fanger!"

Schweidnitz, 27. Juni 1864.

„Saa er da Lóddet kastet, min kære B., vort lille, kære Danmark optager Kampen igen, en Kamp paa Liv og Død ... Tak for det gode og altfor rosende Omdømme, De og Regimentet i det hele har tildelt mig; jeg har ikke gjort andet end min simple Pligt, B., og enhversomhelst af mine Kammerater har udenfor al Tvivl gjort denne i lige saa fuldt Maal som jeg, men mine Underofficerer var mageløse; deres Ros kan ikke hæves højt nok, det er virkelig med blødende Hjerte, at jeg hører, at min brave, gamle H. og B. er borte, men jeg haaber ogsaa og beder Dem personlig, kære B., gøre for H.'s og B.'s Familjer, hvad der er muligt, thi bedre Soldater fandtes vist næppe. Vel kunde man maaske sige et og andet, der kunde være bedre om B. f. Eks., men hvor findes et fejlfrit Menneske? Og kan jeg med Sandhed sige om B., hvor findes en mere uforfærdet og tapper Soldat i en Bataille end han? Det gør mig inderlig ondt, han ikke i levende Live blev belønnet, som han fortjente. Jeg har kun én Tanke, og den beskæftiger mig bestandig, det er at blive udvekslet, og beder jeg Dem personlig, hvis vi skulde være saa heldige, ved en eller anden Affære, at fange nogle af disse herlige, stammverwandte Officerer, da at have mig i Erindring, personlig forebringe mit inderlige Ønske for Brigaden, og vil det da let kunne lade sig arrangere (Paaskud, hm!: Familjeforhold), og er det mit Haab, at mine Kammerater vil optage mig med samme Venlighed som forhen ..." —

BONDESOLDATER

En stor Del af Bondesoldaternes Dagbøger (16 af 33) indeholder saa godt som intet ud over, hvilken „Tjeneste" der er forefaldet, og hvilke Kvarterer vedkommende har ligget i. Udpræget i saa Henseende er en lille Oktavbog paa 27 — tæt skrevne — Sider, som fra den 28. Novbr. 1863 til den 17. Aug. 1864 giver en 26aarig Alsinger og Landsbyskræders Skæbne som menig Soldat ved 21. Infreg.

Al Tjeneste anføres med samme kortfattede Nøjagtighed, ligegyldigt om det kun er „vi stillede til Appel i Vaabenfrakke og Sabel", vi stillede Kl. 8 med Geværet og Laasen paa Ladestokken", eller det drejer sig om en alvorlig Fægtning, som naar det hedder: „Vi drog paa Forpost d. 2. Februar Kl. 10½ udenfor Klosterkro, hvor vi skulde afløses d. 3., men begyndte Fægtningen d. 3. om Eftermiddagen og vedvarede indtil Kl. 5½. Saa trak vi os tilbage til Skanserne og blev indkvarteret i store Danevirke". Paa ganske lignende Maade omtaler en med Alsingeren jævnaldrende Husmandssøn og Jyde af 11. Regiment Kampen ved Sankelmark: „Kl. 12 kom vi i Fægtning i 4 Timer, 1 Mil fra Flensborg".

Nogle samlede Dages Optegnelser af Alsingeren kan anføres til yderligere Belysning: „Den 5. April stillede vi Kl. 6½ og drog paa Forpost, vi laa paa Vagt i Oldenborgs Forværk og blev afløst d. 6. April af 14. Regiment, og Kl. 6 Aften stille til Appel, Lønning og Naturalforplejning. Den 7. April stillede vi Kl. 4½ og stod ved Kongens Port til Kl. 7 og siden paa Arbejde og Kl. 6 Aften til Appel og Natural-

forplejning. Den 8. April stillede vi Kl. 6½ og drog paa Forpost, vi kom paa Vagt i Bønnelykkes Have og blev afløst d. 9. April af 14. Regiment, og den Dag havde vi ingen anden Tjeneste end Vaskning, for hvem der lyster, og Kl. 6 Aften til Appel og Naturalforplejning".

En nordsjællandsk, 23aarig Gaardmandssøn, menig i 14. Infreg. anfører i en ganske lignende Dagbog ved Siden af de tjenstlige Begivenheder af og til lidt om de Egne, hvori han færdes, fortæller, hvorledes han har læst dem beskrevet i en Bog o. desl., og en Gang oppe i Jylland hedder det: „. . . der laa vi godt og i Fred for Fjenden, thi ellers var Lejet kuns daaarligt, det bestod af urenlig og med mange Lus befænget Halm i en Lade". Den samme Mand optegner ganske nøjagtigt, at han i sin Tjenestetid fra 15. Marts til 31. Oktober har „modtaget i Lønning 46 Rdl. 1 Mk. 7 Sk. foruden Naturalforplejning fra 21. Maj til 9. Aug." samt „brugt af mine egne Penge i alt 56 Rdl."

Af og til kan man ogsaa i Dagbøger af denne Type træffe en henstrøet Bemærkning om „det elskende Fædreland", el. lign.; en 23aarig Gaardmandssøn fra Vendsyssel har det kuriøse Indfald at nedskrive sine højst kortfattede Optegnelser paa en Art Tysk for de Egnes vedkommende, hvor Sproget er tysk, som f. Eks. (†) „ . . . blev einqvartirt bei Schulmeister Köster S. umqvartirt d. 12te Jnr. und ausgesets zur diener für Lieütenant M. Qvartir bei der Hofhern H. zur der 30ste J. 6 Uhr nachreist die Landstadt U. wo icg ankom 2 Uhr Nachm., zur die Landstadt K. osv.". Men ellers træffes kun den tørre Opregnen af Tid, Sted og Tjeneste.

Man maa dog ved Bedømmelsen af disse Smaaværker vel erindre, at Forfatterne som Regel vil have skrevet Breve hjem, der — som en af dem udtrykker sig — har indeholdt deres „Meninger". —

Af en noget anden Type er de Dagbøger, som — dels med Bibeholdelse af en streng kronologisk Optegnelse af

Tjeneste og Kvarterer, dels det foruden — giver vedkommendes Indtryk og Følelser paa en mere eller mindre fyldig Maade.

Den „Vandringsbog", som skyldes en 31aarig, østjydsk Tjenestekarl fra 6. Infreg., indeholder bl. a. om den første Gang, han skal i Ilden, at „vi var alle ved et frit Mod og tænkte ikke paa nogen Fare; vi drak os en lille Snaps og bad til Gud, at han vilde give os en heldig Sejr". Efter Stormen den 18. April, hvor hans Regiment ikke er med, fortæller han — som saa mangen anden — hvor han er „glad ved, at vi var sluppet fra Dybbøl om Natten før, men alligevel bedrøvet for vore Kammerater, som vi vidste at have meget at udstaa, inden de naaede Als, og mange var segnede for Fjendens Kugler". Under Vaabenhvilen indeholder Bogen i Maj Maaned det betegnende: „Mit Kvarter var hos en Bondemand; der var vi 17 Mand, og Folkene var gode mod os, kuns Tjenesten var os modbydelig, vi maatte om Formiddagen exercere i tre Timer og havde en Times March, før vi naaede Pladsen. Det var vi gamle Karle meget imod, thi vi mente, at Vaabenhvilen var, for Soldaten skulde samle Kræfter i Stedet for at anstrenge ham".

En 26-aarig Fyenbo, Tjenestekarl, menig i 5. Infrg., fører sin Dagbog som Fortsættelse af udførligere Optegnelser fra Indkaldelsen til de slesvigske Manøvrer i 1863. Den Gang afskrev han nøjagtigt alle interessante Gravstøtter og Monumenters Indskrifter, som f. Eks. den paa det berømte Flensborg-Mindesmærke „med en Løve paa, større end en Hest", og han skildrede Beboernes Levevis, hvor han kom hen. Han fortsætter, til at begynde med, i samme Aand nu efter den nye Indkaldelse, indtil Krigens Begivenheder stiller alt andet i Skygge.

Den sidste Dag i det gamle Aar staar han Vagt i Rendsborg og „ventede der paa Sachsernes Komme . . . Det saà lidt krigerisk [ud] den Dag, da det saà ud, som en Fægtning skulde begynde; vi stod lige over for de fremmede

Tropper, der blæste skarpt. Mandskabet vandrede urolig frem og tilbage paa Pladsen; der blev drukket og sunget for at oplive Krigshumøren. Rimfrosten bedækkede de skæggede Ansigter, Solen skinnede, snart klart paa de blanke Vaaben, snart igennem en tyk Rimtaage. Men det tog den Gang en bedre Ende, vi gik rask til Landsbyen, blev indkvarteret og spiste Kaal til vor Nytaars-Aftensmad, fik os en Bolle Punch tillige med vores Vaabenmester og en Korporal ..." Den 23. „blev vi inspiceret af General du Plat ... Det var et stærkt Regnvejr, og vi var der heller ikke længer, end at der blev skuldret og præsenteret for Generalen, hvorefter han gik omkring imellem os, talte med nogle af dem, derpaa gjorde han [en] kort Tale, som jeg synes var noget smigrende. Han kendte nok denne Afdeling, han vidste nok, at Fynboerne var vant godt, at de nok vilde leve godt, ligge godt om Natten, og ikke bestille ret meget, men temmelig ærgerrig og vilde være de dygtigste. Men dersom den gode Gud vilde, at vi skulde bruges til Felten, saa vilde han staa ved vor Side og sørge for at stille os paa Steder, hvor vi kunde faa vor Ærelyst styret; Gud være med Eder! Den Dag fik [vi] Ekstraforplejning, Kiks, røget Flæsk og Brændevin, Bajersk-Øl udleveret ..." Fra Danevirke fortælles om en „bælgmørk Regnvejrsnat; her stod vi og satte Hovederne sammen som en Flok Gæslinger", fra Dybbøl skrives den 2. April „... vi var en 50 Mand Infanteri derinde [i Skansen]. Jeg tænkte ved mig selv, at ingen af os kom levende der ud af mer, da der faldt Granater i Hundredevis i Skansen. De fleste af os laa bag Krudtmagasinet, men den gode Gud bevarede og holdt sin beskærmende Haand over os, at kun en Mand af Kanonbetjeningsmandskabet, som aldeles maatte forlade Kanonerne, blev saaret. Da det blev mørkt, ophørte de noget, og vi blev afløst, og det stod i lys Lue, da vi kom udenfor; vi løb derfor, det bedste vi kunde, og samledes først, da vi kom paa Landevejen. Vi marcherede ind til Sønderborg, dèr saà det ogsaa noget spydsk ud; vi gik i de bare Tagsten,

Regn, Lynglimt og paafølgende Skrald; vi kom ud til den anden Ende af Byen, derpaa igen bag om Byen, ned til Dampmøllen ..." Deltagelsen i Alsaffæren omtales ganske kort: „Vi stod i Løbegraven, og den fulgte vi tilbage omtrent til Sønderborg, saa vendte vi om og gik imod dem igen og fyrede voldsomt og raabte Hurra, til vi kom lige ind til dem og blev taget til Fange i Løbegraven ..." Skildringen udføres noget mere i et af Soldatens (9) Breve, der er skrevet fra Fangenskabet i Cosel: „... den 25. f. M. forlod vi vort gode Kvarter i Sjellerup, hvor vi var bleven saa godt kendt, at Fruentimmerne græd, da vi rejste, thi der var jo ikke Udsigter til noget godt. Vi var saa paa Forpost i 4 Døgn; som den saa gik løs den 4de Nat Kl. 1 à 2; vi var i Løbegravene ved Sundet, til venstre for det Sted, hvor de gik over; efter en Times Tid blev vi trukket omtrent ind til Sønderborg, derpaa omkring imod dem med Hurra, til vi gik lige i Hænderne paa dem. Omtrent Kl. 6 blev jeg taget tillige med min Kompagnikommandør, Prmlt N., Delingsfører, Sekondlt. S., tillige en 20 Mand af mine Kamerater, saa at af den Deling, jeg var i, kom der aldrig en Mand til Fyen, efter det vi kan regne ud, og kun lidt af Kompagniet ..."

Til de noget udførligere Dagbogsforfattere hører ogsaa en 30-aarig, paa Landet født og opdragen Murer fra en lille fyensk By, Ordonnans ved 3. Brigades Stab: „Den 9. Decbr. rejste jeg fra mit Hjem, hvor jeg tog af Sted fra mine kære med en Følelse, som ikkun lader sig beskrive af den, som haver forladt Kone og Børn og alt dyrebart i denne Verden og gaaet en uvis Skæbne i Møde". Ved Mysunde ser han de første døde og saarede, hvad der giver ham Anledning til Betragtninger om „her kommer Venner og Fjender, som for faa Timer siden stod lige overfor hverandre som Modstandere i Kampen, nu ligger de ved hinandens Side og vaander sig i Smerte af deres Saar". Der tilføjes: „Vi søgte at lædske dem med Øl og Vin". Umiddelbart efter Retræten har hans Brigadekommandør, Oberst Wørishøffer, Kvarter i

Dybbøl Mølle og en Aften, fortæller Ordonnansen, kommer han, efter at have været i Sønderborg efter Brød, „paa Vej efter Dybbøl Mølle, i et forrygende Snevejr. Jeg gik og tænkte paa, hvor mørkt det saà ud for vort kære Danmark, da jeg blev afbrudt af en Stemme, som kommanderede: Træd af til højre! og jeg traadte ud i Sneen og ser, at det er Kongen med sit Følge, der rider forbi mig. Det gav mig nyt Mod, thi hvor Kongen kunde være, maatte jeg ikke tabe Modet". I Begyndelsen af Marts Maaned kommer hans Hustru over paa Als at besøge ham, „og jeg tilbragte et Par lykkelige Dage her med hende". Dagen efter „blev her paa Tandslet Kirkegaard en Soldat begravet, og da vi kom for at følge ham til Graven, fik jeg at vide, at det var en af mine Bekendte fra Fyen, og jeg blev meget underlig til Mode ved saa uventet at faa at vide, at jeg stod ved en Bekendts Baare. Det var en smuk Handling; Pastor T. holdt en gribende Tale, hvori han skildrede Krigens Besværligheder, at han var kommen her for at finde Hvile i nogle Dage, men nu havde han fundet den evige Hvile, og naar Ordre i Morgen lyder til Opbrud, da lyder den ikke for ham, da hans trætte Ben hviler nu trygt under Grønsværet. Derpaa henvendte han nogle Ord til Officererne om deres Haardhed imod deres undergivne; vi forlod Kirkegaarden meget bevæget, og mange med Taarer i Øjnene, men det er nu Krigerens Lod langt fra Familje og Venner at ofre sit Liv for Fædrelandet". — Den 26. i samme Maaned følger: „Det er Paaskelørdag Aften, og jeg havde hidtil troet, at jeg skulde komme hjem til Paaske, men det kunde nu ikke blive denne Gang; jeg var derfor i daarligt Humør, jeg søgte derfor at forslaa Tiden saa godt som muligt, derfor gik jeg mig en Tur ud. Himlen var klar, og Luften blikstille, og den nedgaaende Sol kastede sine sidste Straaler paa Træernes Toppe, hvor en Fugl med sin glade Stemme forkyndte Foraarets Komme. Jeg tænkte paa de kære i Hjemmet, som i den glade Fest vilde have modtaget mig med aabne Arme, men nu maa jeg vandre alene." D. 27.: „Det er Paaske

Morgen, jeg staar tidligt op for at nyde den dejlige Morgenluft; Himlen er klar, og Aftenens nedtrykte Stemning har ganske forladt mig, og min forrige Munterhed er atter vendt tilbage. Foraarets Morgenluft bragte nyt Liv i mig, og med et let Hjerte vandrede jeg til Høruphav, hvor jeg havde den Glæde at faa Brev fra min kære Kone, at alt i Hjemmet stod godt til". Angaaende sin Deltagelse i Forpostturene ved Dybbøl og i Kampen d. 18. udtaler han sig kun kortfattet, refererende, bliver hyppigst lidt udførligere i sine Beklagelser over de Stakler, der saares af Granater eller Kugler. —

Da denne Dagbogs Forfatter indsendte sit lille Værk til Brug for nærværende Arbejde, lod han nogle Linjer følge med, som det, selv om de strengt taget falder udenfor Bogens Ramme, turde være paa sin Plads at anføre som fortrinligt belysende Dagbogens Forfatter. Den nu snart gamle Mand skrev: „. . . Hvad der mest falder mig i Tanker, det er General Wørrishøffer, han var imod sine undergivne som en Fader imod sine Børn, og han søgte at skaffe os al den Hvile, som det var ham muligt; men var der Ordre at opfylde, da var han altid den første i Rækken, og Nat og Dag var han altid imellem os og opmuntrede os med venlige Ord, saa jeg aldrig vil glemme ham, og da han gav mig sit Portræt, og jeg ham et af mig selv, saa er det mit Ønske, at vi kan følges ad, saa længe vi lever". — Et Vidnesbyrd i noget lignende Retning indeholder et under Krigen til en Kompagnikommandør ved 15. Infreg. skrevet Brev fra to ca. 31-aarige sjællandske Forstærkningsmænd, der begge hjemsendtes i Maj Maaned fire og treds. Det lyder:

„Hr. Kompagni-Kommandør. *

Hermed følger en Pakke med Uniformen fra Nr. 36 og 37. Afregningsbøgerne er i Frakkelommen. — Vi ønsker ikke at komme til at bruge dem mere, dersom vi kan faa en god Fred, men høre Tyskland til det vil vi ikke, vi vil være frie danske Folk. Derfor naar at Kongen og Fødeland kalder, da drager vi atter ud og strider som det sig bør med Gud for Konge og Fødeland.

Lev vel kære Hr. Kompagni-Kommandør, Vorherre være med Dem og os alle

Deres hengivne Ven.

P. Knudsen.

Jeg haaber, at vi kan samles som Venner.

Blandt de noget udførligere Dagbøger bør endnu to anføres, der danner en højst ejendommelig Modsætning. Den første udmærker sig ved sin særegent farvede Religiøsitet og har til Forfatter en 23-aarig Fynbo, ugift Husmandssøn og Tjenestekarl, Konstabel i Fæstningsartilleriet. Han begynder med Salmen: „Hvo ikkun lader Herren raade" — og et: „Herre, reger du mine Fjed til det sidste, Amen." Den 5. Marts er han bleven indkaldt som Rekrut i København, d. 14. „maatte vi første Gang gjøre Tur ved vores Kanoner". Den 10. April er han færdig med Skolen, og allerede Aftenen den 11. „maatte vi ud paa Skanserne paa Dybbøl, og Kuglerne sang hele Natten og den 12. ligesaa, men mange af os var borte, da vi blev afløst om Aftenen, nogle skudt og nogle saaret, den 13. var vi fri, den 14. maatte vi igen ud paa Skanserne, og Prøjserne begyndte at storme Klokken 2 à 3 om Morgenen, og der blev en heftig Ild fra begge Sider, men Fjenden trak sig dog tilbage efter en kort Tid igen. Men alle vores Kanoner blev skudt i Stykker samme Dag paa Skansen Nr. 1; den 15. blev vi afløst igen, men atter mange savnede; den 16. kom jeg paa en ny Skanse, og vi tog Kanoner med paa Skansen samme Aften; 17. igen afløst, men atter mange savnede.

Den 18. var jeg sidste Gang derude paa Dybbøl Skanser, men det var ogsaa den varmeste. Jeg var paa den nye tilbagetrukne Skanse bag Centrummet. Fjenden blev da ved at fyre saa uafladelig, at vi ikke hørte andet end Skud paa Skud fra alle Sider hele Natten. Imellem den 17. og 18. om Morgenen tidlig begyndte Fjenden at nærme sig meget hurtig fra alle Sider, saa tykt fra alle Sider, at hele Dybbøl-

stillingen var besat med Mennesker, saa der ikke var andet at se; der blev først begyndt at angribe i venstre Flanke ved Skansen Nr. 1, og nu var der Ild fra begge Sider saa uafladeligt, at jeg kan det ikke beskrive. Men det varede ikke længe, før Fjenden var lige paa Skansen; nu var der Varme i Blodet. Vi fyrede paa ham med Kardætsker, og under Fyringen kom der en Granat, som slog ned lige foran vores Kanon, [saa] at Jord og Sten slog mig meget haardt i Ansigtet, ligesom jeg stod og satte det ene Skud an, saa Blodet strømmede mig ned af Ansigtet. Vor Skansekommandør H. kom da og sagde til mig, at jeg var saaret, og jeg skulde begynde at gaa, men jeg svarede ham, at jeg vilde blive til det sidste, og jeg blev ved min Kanon til det sidste. H. sagde da til os: I har været brave Karle, men det kan ikke hjælpe, se, nu har vi dem ved Skansen, nu maa I fornagle Eders Kanoner og forlade Skansen, og da han havde sagt dette, fik han en Kugle igennem Hovedet, saa han styrtede til Jorden og var død. Vi fik da Kanonerne fornaglet i en Hast, og saa løb vi efter Sønderborg til, alt hvad vi kunde, og Kuglerne sang os om Ørerne saa tykke, som om vi løb igennem en Bisvalm [Dialekt, Bisværm] hele Vejen, men mange, mange stakkels Mennesker maatte ogsaa sætte Livet til, og hvor mange ser vi ikke, som maa ende deres Dage med Suk og Graad over deres halte Lemmer. Ja, Gud trøste dem, og Gud give, at alle de faldnes sidste Suk maatte have været som Stefanus': Herre Jesus, annam min Aand, men det saa saa sorrigfuldt ud; det var ikke saa, men Herre Jesu af den store Naade forbarm dig dog over de arme Sjæle. O! Dybbøl! Dybbøl! Her mistede jeg ogsaa min kære Kammerat fra A, som jeg aldrig glemmer, men Gud ske evig Lov og Tak, han har dog sine sunde Lemmer ligesom jeg. Han blev taget til Fange af Fjenden, og nu er vi skilt ad, men det trøstede mig dog meget, da jeg fik at høre, at han var taget til Fange, saa er der dog Haab om, tænker jeg, at vi ses nok engang. Ja, Gud ske Lov og tutind Tak, for du har holdt mig under

din almægtige Haands Beskyttelse, det var den 18. April." Den 25 Sider store Dagbog fortæller videre om Krigsbegivenhederne, deriblandt om Kampen paa Als, hvor der lød en Geværild, som „jeg aldrig har hørt før, for det var ikke som Geværskud, men som en Mængde Vogne, at der kunde køre paa Stenbro, og deriblandt den svære Torden fra Kanonerne, men det varede ikke ret længe, førend vi maatte begynde at retirere, og det var et langt Stykke Vej fra Rønnehaug og til Kegenæs". Efter Krigens Slutning ligger han endnu i København: „Tiden gaar rask. Nu er vi naaet den glade Jul. Og jeg har moret mig godt i min kære Frelser." Nytaarsdag 1865 sluttes den lille Dagbog med: „Og Gud give, at dette maa blive et mere glædeligt Aar end det forrige. O! Tak du kære Frelser, at du dog har borttaget dit Vredens Ris fra os, og igen givet os Fred. Herre, modtag vor ringe Tak, og lad det tjene os til Gavn, og dig til Ære. Amen."

Efter Slutningsstregerne tilføjes endnu Salmen: „Jeg gaar blandt Engle, hvor jeg gaar."

I et Oktavhefte paa 48 Sider og med en Navneseddel udenpaa, klippet i Form af et Hjerte, har en 23-aarig Falstring og Parcellistsøn, menig i 18. Infreg., nedskrevet en Dagbog, der maa henføres til den sidste Gruppe, de mest udførlige.

Han er allerede begyndt at skrive lige efter Indkaldelsen i Foraaret 1863 og har, karakteristisk nok, betitlet sine Optegnelser: „Fortegning over de Steder som jeg kommer frem og indkvarteres for det første fra Hjemmet". Han giver sig ogsaa hele Bogen igennem kun til at skrive, naar han har skiftet Kvartér, og beretter i Begyndelsen blot dette ganske nøgternt. Først med Indkvarteringerne i Slesvig tager hans Pen Fart:

„ . . Den $^{5}/_{1}$—64 marscherte jeg tilbage igen og til en Herregaard, som kaldes Harzhoff, det var en meget stor Gaard, vi var 200 Mand og indkvarteres i hans Mælke-

kælder, den var jo rigtignok lummervarm, der spredes rundt om Halm paa Gulvet, og der lagdes vi ned som Sild i en Tønde, vi sattes paa Kant ret op til hinanden, det kan ej glemmes og tillige det, som jeg apardig fik at se, var udmærkede Indretninger saavel i Stalden som udenfor, det mest hensigtsmæssige var Tærskemaskinen, Prisen hvad den havde kostet var 1200 Rbd., det synes mig at være et dyrt Stykke Redskab, der var et Luggemetiv, som ved en Jernbane, og den hele Maskine stod ude ved Stakkene, og dér gik alt Arbejdet for sig . . .

Men den 1/2—64 blev vi jaget ud af Herregaarden af den gamle Fjende, de kom saa tykt som en Bisværm. For det første kom vi paa Rederaen [Retiraden], men de var os saa nærgaaende, saa Kuglerne fløjtede iblandt os, og mangen faldt, vi løb til Mysunde, men Fjenden hende [hængte] os haardt i Ryggen, den Nat blev jeg indkvarteret i Blokhuset i Skansen, men alt maatte vaage og staa med fuld Oppakning og skiftes til Poster.

Den 2/2—64 Februar var der et stort Slag, vi stod i Skanserne og af Kanonerne dækket. Den Dag glemmes aldrig, det var som Regn af bare Kugler ind over Skansen, de stormede tre à fire Gange, men maatte trække dem tilbage med et stort Tab, hver Gang de kom ind under Skansen, saa maatte vi frelse Kanonerne, der [var] mange og døde. Vi faa Stakler, som blev tilbage fra det Slag, som varede i 6 à 7 Timer, vi laa eller gik om Natten efter og varmede os ved Byen, som stod i lys Lue, og mangen lagde sig ned paa den blotte, frosne Jord, for der trængtes til Hvile og til Mad. I en lang Afstand omkring Byen smeltes Sneen og den frosne Jord af den megen Ild, der var endnu mange Bomber og Granater, som sprang i Ilden af de brændte Gaarde eller Huse. . .

Den 5/2—64 samme Aften, da Kl. var 8, blev Feltvagter sammenkaldt og 2. Kompagni blev samlet i Byen Füsing, da Kl. saa slog 8 marscherte vi paa Vej til Dybbøls Skanser, men Fjenden hængte os stærkt i Ryggen den hele

Nat og følgende Dag ligeledes, det var en meget streng Marsch og Løbning iblandt, fra Kl. 8 om Aftenen og til Kl. 1½ den anden Eftermiddag havde vi ingen glædelig Tid, men endelig Kl. 1½ om Eftermiddagen kom vi ind i Flensborg, og dér fik vi lidt i Livet, men uagtet mange kunde hverken spise eller drikke, deres Fødder svubbede i Støvlerne af Blod og Vand. Der var nu heller ikke lang Tid at se sig om, for Kuglerne kom ind i Byen til os, en Times Tid gik vel hen dér, saa maatte vi afsted derfra igen, og det gik rask. . .

Den ⁶/₂—64 om Morgenen, da det begyndte at dages, blev vi kommanderet frem i Kæde, og det varede til Aften, vi løb flere Gange frem og tilbage over en stor Lyng, hvor der var flere som plut [plutte i, Dialekt, falde i] igennem Isen paa Lynggravene og fik blødt dem op efter Armene, den var jo noget streng, det var Fastelavns Søndag, det kan aldrig glemmes, for der var ingen, der havde noget i Brødposerne, som vi flere Dage manglede . . Det var saa blidt [blevet] den ⁷/₂—64, da kom vi til Dybbølby, dér laa vi i tre Dage og havde Forpost ude, endvidere er der en Bemærkning, som jeg skriver, for det første vil jeg beklage de stakkels Beboere, som var i den By, her blev givet os Lov til redde, og her tog vi alle deres Gæs og Høns og Ænder, deres Bistader, som stod i Haven, deres Kartofler og Suppeurter. Og alt, hvad som fandtes i Kammeret, det gik op altsammen, da vi forlod Byen, var der ikke meget til Prøjsen. Da vi om Aftenen marscherte derfra, gik det med Liste op til Skanserne, og det lod til, som om vi skulde blive dér, men om Natten løb vi derfra igen og ind paa Als og igennem Sønderborg og ud gennem Augustenborg og til en By som kaldes Sebbeløv. Og da vi nu endelig kom til Sebbeløv, den ¹⁰/₂—64, blev vi indkvarteret i Byen og fik Ordre til at gøre sig saa bekvemt som muligt med at lægge al vores Bepakning og hvile sig efter Behag ude i en Lade, men der var jo meget for koldt til at sove, men mange sov og hvilte, til de

blev omtrent stive af Kulde, her maatte man sørge for sit Tøj at faa det tørt og syet, vasket, der manle [manglede] meget. Naar man nu tænker sig tilbage til Hr. Harzhoff, saa rinder det igennem Tankerne: Idag er det 11. Dag siden du var der, men hvor har du hvilet, og hvor har jeg haft min Bepakning ad [af], og hvor har Øjnene været lukket? Nej, det Sted har jeg først truffet i Dag, hvor jeg kan være rolig. Nej de 11 Dage glemmes ej, Kuglerne hvislede og strøg i Sneen efter os hver Dag ..

Den $^{21}/_{2}$—64 blev jeg løst af og kom paa Forpost ud i en Skov, vores Forpostkæde stod langs med Skovkanten, og Feltvagten var lidt inde i Skoven. Prøjserne var kun imellem 50 og 100 Alen fra mig med deres Feltvagt, den var i en Gaard tæt ved Skoven, de løb og tittede og tittede ind efter os, og emmer [immer] kom der et Skud fra dem, vi havde Dækning af Skovgrøften eller Volden, de samlede deres Kavaleri for at bestryge Sjerceen [Chausseen], men vi lod, som vi saà dem ikke, de vendte saa tilbage, og saa kom deres Infanteri frem, der blev en lille Forpostfægtning imellem os, de skød ind i vores Feltvagt og skød en Underkorporal, som havde Kone og Børn i København. Den Underkorporal havde laant mit Lommeur, fordi at han skulde sørge for, naar Posterne skulde afløses, jeg var nu paa Post dengang, som de rykkede frem, og han blev skudt, men heldigvis mine Kammerater som saà ham at bløde, de erindrede straks, at han havde mit Ur, saa de bad vores Løjtnant om Tilladelse til at tage mit Ur, før Abelandsbærene [Ambulancebærerne] gik bort med ham, han gav dem ogsaa Tilladelse, men de skulde aflevere det til ham. Da det Felttog nu var forbi, blev vi afløst, som var i Kæde eller Forpost, nu var det omtrent Aften, og alt var blevet roligt, saa begyndte det at sne saa stærkt, saa man kunde næppe lukke et Øje op, og det varede den hele Nat, der var mange, som var ganske stiv af Kulde, og vi var alle dækket med en Dyne af Sne, og her kan de tro, kære Venner, at det var en streng Nat

for mig og mine Kammerater, men ingen som [ikke] har prøvet Skæbnen, kan tænke, at den er saa haard, som den er.

Den $^{22}/_{2}$—64, da Kl. var vel otte omtrent, blev vi afskaarne af Prøjserne og taget til Fange, men vi havde et lille Felttog først, men uagtet der var 20 à 30 imod en af os, saa de gik os paa Livet, til den blotte Næve greb hverandre i Brystet, dem af vore som ikke blev skudt eller saaret, blev nu Fanger [I Følge Ax. Liljefalk „Vor sidste Kamp for Sønderjylland" (S. 162) blev d. 22. Febr. Feltvagten af 18. Reg. lige Syd for Nybøl Vejen omgaaet af Fjenden, og da den i Løb søgte tilbage gennem Bøffelkobbelskoven „var Prøjserne dér alle Vegne. Da det lille Kommando løb over en Lysning, stod der 2 til 3 Skytter bag hvert Træ og fyrede paa dem, og saa snart de igen kom ind i Skoven, kastede flere hundrede Prøjsere sig over vore knapt 40 Mand, der blev slet ikke spurgt om Overgivelse, vore Folk blev ligefrem overmandet og tagen".] Vi maatte nu marschere med Fjenden til Gravensteen, en By, dér blev vi indkvarteret i en Kirke, der blev nu lukket for os og sat Skildvagt baade indenfor og udenfor Kirkens Døre, her fandt vi os i Hjertet, vel forvaret af Prøjserne, og alle saa bedrøvet og utaalmodige, og vi forestillede os de kommende Tider paa mange forskellige Maader, snart tænkte jeg et og snart et andet, men tilsidst bad jeg Gud om at styre det hele, dér var vi nu den Nat og laa paa de blotte Stenfliser, som Kirkegulvet var lagt af, det var endnu et daarlig Natleje for os. —

Den $^{23}/_{2}$—64 saa marscherte vi derfra og til Flensborg, der var 3 Mil, da vi naaede Flensborg blev vi indlagt i det gamle Tugthus, og vi havde Skildvagt for Døren som sædvanlig, ingen kunde komme ud, naar han vilde. Her blev nu alle Slesvigerne taget frem, og de blev hjempermiteret, men først tilspurgt, om de havde godvillig ladet dem tage til Fange eller ikke. Det var en god halv Del af os, som gik til den Klasse, dér kunde vi se, hvad for Kammerater vi havde at stole paa, her fattede vi straks den Tanke, at det var gaaet med Forræderi, dengang som Prøjserne omringede os, endvidere var der [en] anden

Ting at bemærke ved Slesvigerne, og det var, at de skar deres Kokarde af, da de blev fangne, det var Beviser paa, hvor tro de var os, naar de vilde ikke længere estimere den danske Kokarde; det kan jo nok være, at vi Danske fandt os meget hidsige i Blodet, men turde ikke udbryde den mindste Smule Straf paa dem. Der maatte vi igen beflitte os paa Taalmodighed, og det bliver muskees [maaske] nok stedse saadan, dér var vi nu en Nat, og vi laa paa et Fjællegulv, det var kuns simpelt Leje for os.

Den $^{24}/_{2}$—64 om Morgenen henad Kl. 7, gik vi ud til Jernbanen og blev kørt derfra og til Slesvig, dér blev vi lagt paa Gottorp Slot, paa Vejen dertil var nu meget at se og mest af Hedestrækninger, her gik nu Tiden dog lidt let. Det gjorde dog mange af os Bekymring paa Vejen dertil, da vi fik den store Danevirkestilling at [se] og vi kom derigennem, her fattes allehaande Tanker om at se den Stilling, som nu stod ganske forladt."

— Den 27. er Falstringen med Banen naaet over Rendsborg og en stor Del smaa holstenske Byer til Hamborg, derfra gaar Turen over 24 — omhyggeligt nævnede — Stationer til Fæstningen Cüstrin, og hermed slutter Dagbogen. — —

Den samme unge Mand har som Soldat, baade før og under Krigen og i Fangenskabet skrevet flittigt hjem til sine Forældre. Fra Garnisonen i København skrev han d. 24. Novbr. (?)

„Kære Forældre

Jeg takker jer mange Gange for den velsignede Gave, jeg modtog, jeg beder Eder om at takke alle dem paa det vindskibeligste, som har hjulpet til at putte i min Tværsæk, for der er vist mere, end som I véd af, men glem ej at takke dem, som gav mig det, jeg er tillige meget glad idag, da det er sidste Dag, jeg spiser i Magetuten [Makketutten = Marketenderiet], for det var saa simpel. I kan tro, det var en stor Glæde at se de Falstringer, omendskønt de kom i den værste Uge, jeg har haft, for det var den sidste af Skoletiden, som vel er . .

Jeg kan fortælle Eder, at jeg har spist min Aand [And], og det var en herlig Ret, vi to Kammerater hjælper hverandre, hver Gang som vi faar en Madpose, den Dag som vi fik has paa den Steg, som jeg havde, saa gik vi ned til Havnen og hende [hentede] en Madpose fra Lars G., og deri var en stegt Keednecerhaanne [Kineserhane] med en godt udstoppet Ægkesæk af Svedsker og Æblestykker, en Mørkgemøssekage [Meggemøskage, falstringsk Udtale af Mikkelmessekage], der kan I tro, at vi to levede godt en to eller tre Dage, jeg er glad ved, at jeg traf en komme Rat [en Kammerat], som er af mit Humør" ..

Inden Krigens Udbrud følger endvidere:

„Harzkoff *[Harzhof]* pr. Ekernførde den 8. Jan. 1864.

Da jeg i Dag har Lejlighed, vil jeg begive mig til Pennen for at og sende Eder et Brev, hvori jeg kan tilmelde, at jeg er rask; nu kan jeg tilmelde Eder, kære Forældre, hvordan jeg har holdt Nytaar, mine Klæder har jeg ikke været af med siden 13. December, men Nytaarsaften kom jeg i Seng, det var første Gang her i Slesvig, og det var kuns en Nat, om Morgenen blev der blæst Appel, og vi skulde hastigt ud af Byen, jeg og tre Mand var indkvarteret udenfor Byen, vi hørte ikke, at der blev blæst, men da vi saa blev opsidt [opsiddet, Dialekt, opstaaet af Sengen], løb vi bag efter dem og indhentede dem i en By, som kaldes Holssjum [Holtsee], og dér skulde Kompagniet udsættes til Forposter, og dér stod vi alle i 36 Timer med fuld Oppakning, det var en stram Tur, hver Oppakning vejer 3 L ℔ 2 ℔, men nu er det ikke noget at tale om, mod det var de første Gange. De 36 Timer stod vi og passede paa Tyskerne, vi Danske stod ved den ene Side af Ejderen og Tyskerne ved den anden Side Ejderen, om Dagen var jeg med at gaa Patrolje, vi var ved den ene Side Ejderens Bro og Tyskerne ved den anden Side af Broen, de er ligesaa bange for os, som vi er for dem" ..

„Harzkoff, pr. Ekernførde den 20. Jan. 1864

Eders kære Brev, som I sendte mig den 14. Jan., det har jeg med Glæde modtaget i Gaar den 19. dennes . . . det glædede mig at læse, at I er ved en god Helsen, som er et Guldord for mig at høre, jeg kan ogsaa tilmelde Eder, at jeg er rask endnu, og med Guds Hjælp haaber jeg ogsaa at kunne vedblive det, omendskøndt det ikke er godt at tro . . . jeg er nu heldig, for hver Gang vi skal flytte, saa kommer jeg afsted om Morgenen med Naturalforplejningen, jeg maa hver Dag modtage de Fødevarer, som der er 14 Mand om at dele, og naar de vil have det kogt eller stegt, saa er det mig, der skal skaffe dem det, og derfor maa jeg først til Kvarterne for at have varm Mad til dem, jeg har ikke noget med at bestille for at faa det kogt, for det skal Konen, hvor jeg kommer med Qvateersælen [Kvartersedlen], vi er 16 Mand, som har med det at gøre og saa Foreedren [Fureren], jeg synes temmelig godt om den Bestilling, for jeg er fri for Vagt og fri for Appel, det tager jeg meget i Betragtning at være fri for den fulde Oppakning, og saa er der en Ting, jeg har godt i Betænkning og har prøvet, det er, naar man gaar hjemme hos sin tyske Moder og skal se efter, om hun bruger alt, hvad hun har faaet leveret til Middagsspise, saa falder der gerne lidt af til Rasmus; dér hos Sognefogeden, som jeg var i Seng, dér fik jeg kogt sød Mælk og emmerhen [immerhen] lidt peleri [Pilleri], men jeg har maattet først lægge mig om Aftenen hos mine Kammerater i Halm, men lidt efter stod jeg op efter Aftale og gik ind og lagde mig hos Sønnen i en god varm Seng, det kunde gaa; nu er jeg saa heldig, at jeg kan forstaa lidt og tale lidt med dem. I kan tro jeg morer mig godt og har det ogsaa godt, men der skal en myrderlig Del Penge til, I skulde ikke tro det, men jeg tror for Eder med, min Kammerat klager sig gudsjammerligt, han venter Penge hjemmefra hver Dag, han har skrevet efter en 5 Rbd. Seddel, men den har ikke helst [hilst] paa ham endnu, og

han er i Dag syg. Han er helt besat med Kulde og Hoste, det er de allesammen, jeg fik løsnet den Kulde, jeg havde, det var heller ikke ret meget, men den Skjaalemælk er en god Ting for Kulde, sidst jeg var paa Post, stod jeg omtrent tæt ved Tyskernes Forpost, dér var nogen af vores Poster, som gik sammen med de tyske Poster og talte med dem, de gik sammen paa Isen af Ejderen, de Tyske er lige saa ked af det som vi, men det er mest Friskaren, vi frygter, for at den vil over rumle [overrumple] os om Natten. Ellers nogen Nyheder véd jeg ikke om Krigen, og jeg ønsker ogsaa, at jeg ikke skal komme til at skrive et eneste Brev om Slag . . . Jeg ser i Eders Brev, at de gamle Karle er rejst, det har nok ramt Smedens Hans og B.'s Jens, det er meget slemt for dem, som kommer hjemme fra Fjerdynerne og skal til at ligge i Svinefjer, den er kold kan I tro . .“

Under Krigen beretter han:

„Øen Als pr. Augustenborg den 12. Febr. 1864.

. . . Den første dennes gik Prøjserne ind over Ejderen og drev os langt tilbage. Mange blev haardt saarede og andre døde. De drev os til Mysunde Skanser. Det var tre Mil, vi maatte løbe, for vor Modstand kunde ikke stoppe dem. Om anden Dagen vilde de tage Mysunde Skanser, men det mislykkedes dem. Der var et rædsomt Slag i 6 Timer, og vi var kun mellem 11 og 12 Hundrede Mand og der var 18000 Prøjsere. De stormede vores Skanser 2 Gange for rigtig Alvor, den 3. Gang kom de ikke saa nær, det var ynkeligt at se, naar de havde stormet paa os, og de vendte tilbage, og Krudtdampen drev lidt bort for os, saa kunde man se, hvorledes de laa og krøb som slagtede Fluer og stor Jammer vár der at høre uden for Skansen. Jeg og vores Kompagni var i Skanserne, og der faldt ikke saa lidt i Skansen hos os, for de havde godt Snit paa at kaste Granater ind til os, og ved hver, som sprang, faldt saa mange. Vores Kaptajn S. fik en hastig

Død. En Geværkugle gik igennem Brystet paa ham . . Men hvad mon det skal betyde, at vi skulde forlade Danevirkestillingen, da de ikke kunde tage den. Da de allerbedst sloges dér, blev der kommanderet, at de skulde holde inde med Skydningen og forlade Stillingen og fornagle Kanonerne, det er os saa forunderligt. Om Aftenen Kl. 8 maatte vi løbe 7 Mil til Flensborg, vi kom just ikke samme Aften, men om Dagen efter, og 5 Mil fra Flensborg til Sønderborg paa Als, men vores Regiment maatte være bag efter hele Vejen og udstille Sikring paa Marschen. I kan tro, kære Forældre, at vi har rigtig løbet Fastelavn. . . Jeg ligger 2 Mil inde paa Als iblandt de Alssens Møer, de er saa dejlige. Nu kan jeg ikke skrive mer denne Gang, for min Lejlighed den er saa daarlig . . .

Als pr. Augustenborg den 13. Febr. 1864.

. . I kan tro, kære Forældre, at det var en slem Tur for os, til vi naaede Als, men nu kommer det an paa, om vi kan forsvare Dybbøls Skanser, ellers tager de Als med . . Jeg har skrevet i det andet Brev, hvorledes vi kom frem, det var med Besværlighed. Her er megen Sne at voldre [Dialekt, gaa med Møje] igennem, men man mærker ingen Kulde eller Sult, naar Fjenden hænger i Ryggen, jeg har nu en god Islands Nattrøje, men den er næsten for varm ved Rederering . . Endvidere vil jeg bede Eder at være ved et godt Mod og ikke tænke for meget paa denne Stilling, da det svækker Eder og medfører Sygdomme, og jeg ønsker at høre, I er ved Helsen, for som Gud har det bestemt, skal det være. Nu haaber jeg, at dette Brev træffer Eder raske, jeg haaber ogsaa, det vil trøste Eder, da jeg tænker, at I længes efter Underretning fra mig. Smedens Hans ligger her i Dybbøls Skanser, hils dem, det jeg stræber efter at tale med ham. Nu ikke videre denne Gang, men lev vel og letsindig, det ønskes af mig, Eders Søn.

Rasmus M.

Skriv mig snart til igen uopholdelig."

Fra Fangenskabet dvæler han pr. 25. Marts endnu lidt ved Kampen og Krigen:

„Cüstrin, den 25. Marts 1864.

Jeg kan nu tilmelde Eder lidt om Slaget fra den $^{22}/_{2}$ 64, som jeg blev fangen, den $^{19}/_{2}$ 64 var jeg en 24 Timer i en Skanse ved Dybbøl, og den $^{20}/_{2}$ 64 var jeg som Piket, og den $^{21}/_{2}$ 64 var jeg paa Forpost i 24 Timer, jeg stod i en Skov ved Dybbøl . . Vi blev nu ganske omringet i Skoven fra alle Sider, vi var kuns en mod hver Snes af Prøjserne, saa at komme igennem dem med Geværkolbe og Bajonet var ikke muligt. Men lad os bede Gud at stanse den grumme Krig, saa at de smaa Spirer kan gro paa Marken igen, og de smaa Børn kan dristig titte ud af Døren. Nu til Slutning bedes at hilse paa det ærbødigste R. T. Takke ham, fordi han skrev for Eder til mig .."

Men for Resten er det selvfølgelig mest Forholdene under den prøjsiske Kommando og Forældrene og Venner hjemme, som beskæftiger ham. Det hedder saaledes pr. 5. April:

„Af Længsel vil jeg skrive et Par Ord til Eder, om endskønt jeg véd ingen Nyheder at tilmelde Eder. I ved muskes [maaske] flere fra Hjemmet at tilsende mig, jeg venter Brev om et Par Dage fra Eder, da jeg haaber at I haver modtaget det sidste fra mig, hvori jeg har tilsendt Eder vores Behandlingsmaade, den er jo ikke den bedste, eftersom vi er vant til det, de sagde til os straks, at vi maatte give os til Taalmodighed og finde os i den Skæbne, for vi skulde behandles som tapre Krigere, for det danske Folk har atlid vist sig saa tapre, men her var meget at ønske, det vigtigste maa jo Levemaaden betragtes. Om Morgenen gives der Kaffe, som Skik og Brug er der hjemme, den er jo simpel, men dog lidt bedre end den Melsuppe, der opvartes med om Morgenen, straks vi kom her. Brødet uddeles med $^{1}/_{4}$ pr. Mand, det er det bedste, vi faar, og hver Mand faar om Dagen 2 Lod Smør, der skal den regnes godt ud, for hvem som skal leve der-

paa. Og Middagsmad faar vi, men om denne er Meningerne forskellige. Thi Tyskerne synes, at den er udmærket, men vi finder kun liden Behag i deres Maade at tilberede Mad paa, det bedste, som vi faar, er Ærter, men de er blandet med flere Slags, vi faar ellers Kartofler, som er maset i Vand, og Hestebønner og Rongleroer og Ris, det er Retter som Danskerne ikke er vant til ..

Det fornøjer mig at høre, alt staar ved det Gamle der hjemme, og Eders Kreaturer er i god Orden, det var jo en sandlig Skilling, I fik for den lille Gris, men nu kommer der snart Saatiden for Eder, saa gælder det om at faa Jorden behandlet paa rette Maade, men sørg for at faa et Stykke til Roer igen, og sørg for at faa en Del Hø igen, naar den Tid kommer, nu kan jeg snart længes efter at høre om den Gjemmer [Gimmer], som I købte, har faaet Lam, og der er mange Ting, som jeg længes efter at høre fra Eder. Nu er der snart ikke mere Plads at skrive denne Gang, men hils alle gode Venner paa det kærligste fra mig .. og Gud give, det Brev kan træffe Eder ved et godt Mod og en god Helsen. Med mangen Hilsen til Eder, kære Forældre, tegner jeg mig med Højagtelse ærbødigst .."

„Den 27. April... jeg skal hen i Byen og skrælle Kartofler til i Morgen, vi skal have Hestebønner til Middag, saa skal Kartoflerne blandes der i til os, de bliver maset iblandt Bønner, saa er det en dejlig Ret, kan I tro, for hvem som er for det, der var mange Svin i Danmark, som vilde undse sig for at æde det til Fedning. Ikke fordi at vi er kræsne, men jeg takker Gud mange Gange, at jeg nu er rask og kan leve efter Omstændigheder, da jeg har endnu en Skilling at bøde derpaa, men det er at beklage dem, som intet har og ingen Soller under Støvlerne og ingen Jerre [Gjerde, Dialekt, det Stykke af Skjorten fra Splitten og ned efter] i Skjorten, ingen Hæle i Sokkerne, og ingen Hjælp hjemme fra kan de faa, og mange er selv skyldige deri af Ligegyldighed .. til Slutning Levvel,

kære Forældre, og giv Eder til Taalmodighed, for det har jeg nu maattet i denne Tid beflitte mig paa, og bed Gud at styre det Hele for os og sætte Grænser for den grumme Krig . ."

Til Sammenligning kan her indskydes en Københavners Beretning om ganske lignende Forplejningsforhold. Brevskriveren er den fra ovfr. pg. 194—195 kendte 25-aarige Smedesvend og sidder som Fange i den prøjsiske Fæstning Wittenberg.

„. . Vor Lønning er daglig 1 Silbergroschen eller saa meget som 4 Skilling, hver 4. Dag et Brød paa 6 Pund, om Morgenen faa vi Klister i Stedet for Kaffe, denne Klister er kogt af Hvedemel og Vand og saa udmærket, at vi har spekuleret paa at gemme det, til vi kommer hjem, og sælge det til en Tapetserer; men nogle af os mener, at det nok ikke bliver nogen Tapetserer, men en Svinegrosserer, som køber det. Til Middag faar vi den bedste Rumlesuppe [københavnsk Fordrejelse af Rumfordsuppe], som tænkes kan; vi er alle af den Mening, at de eneste Steder, de har den bedre, skulde være paa Ladegaarden eller Almindeligheden. Til denne Suppe faar vi (det vil sige skal have) 3 Lod (tre Lod) Kød, kraftige Sener; hver 4. Dag faar vi Ærter, som imod menneskelige Regler bliver kogt aldeles uden nogensomhelst Flæsk eller Kød.

Dette er hele vor Kost. Naar vi for de 4 Skilling køber Smør (de 4 Skilling bliver ikke udbetalte i Penge, men i Bliktegn, som paa Ladegaarden, og maa de udgives hver Dag, hvorfor vi er nødsagede til at købe for 4 β ad Gangen), da faar vi saa meget, at et Stykke Brød bliver lidt fedtet, for Resten spiser vi bart Brød til tørt Brød og et Stykke Rugbrød ovenpaa. Naar vi nu vil have en Snaps, saa tager vi vor gamle Brændevinsflaske og lægger den ved Siden af os, for ved Tanken om, at den i tidligere Dage havde lidt i sit gamle Skrog, og at den selv

er fattig, paa den Maade søge at drive Ruglunserne ned. Et Punkt endnu: Naar en fattig Mand faar et ufrankeret Brev hjemmefra, da kommer han 5 Dage paa Vand og Brød, eftersom at et Brev koster 5 Dages Lønning, som bliver ham afdraget . .“

Falstringeren fortsætter videre i sine Breve (d. 8. Maj):

„Ja, Paaskens Dage er gaaet og Christihimmelfartsdag er med, og Pinsens hellige Dage mindes os hvert Øjeblik, men vi alle er endnu her, og Gud véd, hvor naar den Tid kommer, at vi skal udlades af Fængslets Gemme, thi her er Tiden os meget kedsom og besværlig, og hver Nat ser vi kun Fængslets Mure for os, og kan ikke komme længer; ingen Fornøjelser og Morskab har vi her, vi kan se ud til alle Sider, baade paa Gaden og ud over Volden og ud over Vandet, og alle Steder kan vi se Folk, de spaserer, baade Karle og Piger, samt den ene og den anden gaar og fryder dem, og vi skal være indelukket her, som vi havde gjort en stor Udløge [Ulykke]; nu er det snart et Aar, at jeg har svævet Verden omkring, og haft mange haarde Ture i den Tid. Jeg har ogsaa haft mange Fornøjelsestimer og mange sure Timer, men jeg har aldrig oplevet saadanne Dage som her, nu grønnes Skoven og Træerne i Haven, og Violen dufter sig fra Volden, men kvæger dog ikke den danske, fangne Mand, og Nordens Stjerne lysner over mit Hjem, og jeg er endnu her i det fremmede Land. Ja, aldrig en Time Nat eller Dag, uden jeg tænker paa mit Hjem, og hvor glad jeg kunde være, naar jeg var hjemme hos Eder, og naar jeg hensover paa mit haarde Leje, saa drømmer jeg stedse om mit kære Hjem og elskede Fødeland. Ja stedse tolke vi i det danske Sprog, som ingen her af dem kan forstaa, og som lyder stedse med disse Ord: Gud give, at vi snart kunne komme tilbage, til Danmark, for det gør mig ondt, at jeg skal henleve min Ungdomstid her i det Prøjsiske og være indesluttet som en Fugl dér i et Bur. Jeg kan

just ikke sige som en Fugl, der sidder i sit Bur, for vi har dog en Trøst frem for ham, der sidder inde, vi er jo mange og kan tale med hverandre, og fordrive Tiden, hver Formiddag er for os endnu som sædvanlig, dagligdags, med at forrette Skansearbejde 5 Timer, hvor hver Mand faar sin Trillebør, saa kan I rigtignok tro, at det gaar fra Hjulet, skarnartid [skarnagtig] Comers bliver drevet med at trille Jord, og Eftermiddagen, som vi bruger til allehaande Beskjæftigelser, saa gaar det som i Børneaarene bestandig med at spille, Vip, Bold, Klink og alle andre Børneløjer, I skulde iøvrigt ikke tro det, fordi at vi er i vores voksne Alder, vi har netop saa meget Plads at kan bruge uden Partuløer [Patrouilleur], vi har endogsaa den Frihed endnu at gaa i Byen, fire Mand eller fem Mand i et Hold, og ti à tolv Hold, og en Partuløer med hvert Hold, saa kan man spadsere Cüstrin rundt efter Behag og faa for Penge hvad som helst, men der er mange, som vil gerne overdrive denne Frihed, og med det samme bliver de straffet efter prøjsiske Love, og de er strenge, her er nu flere af de prøjsiske Soldater, som har været Portuløer med os i Byen, og maa nu lide Straf for deres Godvillighed.

D. 24. Juli. . . det glæder mig meget, at Eders Sæd ser saa god og staar saa frydefuld, og at Eders Kreaturer er i god Orden, men det skulde være mig langt større Glæde, naar jeg snart kunde komme hjem til Eder igen, . . . Hvad det angaar med Renlighed, er her en god Orden . . Alt dette er jo meget godt, det var daarligere i Vinterens Tid, da vi sov saa mange Gange paa det hvide Tæppe, som Gud havde ladet brede over Jorden. Jeg ser af Eders Brev, at der ventes paa Fred der hjemme, af denne Vaabenstilstand skulde man nok tro, at der kunde blive Fred, men jeg troer nu intet der om, det overgaar min Forstand, her tales om, at inden 14 Dage skulde vi være i København, men de Fortællinger har man hørt saa ofte, det er kun for at drille os, men Gud give, det

snart kunde ske, saa dette kunde blive det sidste, B, C, [ABC] . . vi har en Skolelærer, fra København, som er fangen tillige med os, han har i den sidste Tid begyndt med at undervise i Skrivning, Regning og Læsning, hvilket jeg med Iver søger; det foregaar 2 Timer hver Dag, der er nu ikke saa mange og deltager deri. Vi skriver Bogstaver og Tal, jeg morer mig ret gemytligt ved den Skolegang, han siger til mig, at om fjorten Dage kan jeg ikke lære dig mere i Skønskrivning, men i Retskrivning; for jeg staver fejl. . . Nu til Slutning vil jeg ønske, at dette var det sidste Brev, jeg skriver til Eder med den Bys Navn oven over, og I skal heller ikke skrive til mig de første Dage, for med Guds Hjælp haaber jeg at være i København om en 14 Dages Tid. Nu vil jeg bede Eder at hilse alle gode Venner og Bekendtere fra mig, I selv hilses baade først og sidst, forglem ej at hilse alle Peder, S., fra mig, og hils Peder Hjulmand. Lev nu saa vel, kære Forældre, som det i Hjemmet kan tillade, det er en streng Tid for Eder. Hermed slutter jeg min ringe Skrivelse, og paa det ærbødigste tegner jeg mig Rasmus M.“

Af og til i Bondesoldaternes Breve og oftere i deres Dagbøger vil man finde Salmevers, Viser og Sange nedskrevne. Det er hyppigt Afskrifter af trykte Sange, som dengang var populære. Krigen affødte en ikke ubetydelig Viselitteratur, dels en højere liggende, hvortil Sange hører som Peter Hansens: „Tak for din Daad!“, dels en lettere Genre, indenfor hvilken W. Rantzau hører til Hovedforfatterne (med Bidrag som den højst yndede: „Se, Jens, jeg bleven er Skribent“, Musik af E. Hornemann), dels endelig de talrige, egentlige Skillingsviser fra navnlig Jul. Strandbergs og H. P. Møllers Forlag. Blandt de af Bondesoldater oftest afskrevne er den sidste Gruppe fyldigst repræsenteret.

Imellem den hele Sværm af saadanne Viser er ogsaa en — paa Melodi: Den tapre Landsoldat — betitlet: „Christelige Landsoldaters Sang ved Bortrejsen fra Kjøbenhavn; for-

fattet af Peter Madsen Hinge, Forstærkningsmand", og i en Dagbog af en velstaaende jydsk Møllersøn og menig i 20. Infreg. findes en lignende Sang: „En menig Soldats kristelige Krigssang". Et Vers af denne for sin Art særligt karakteristiske Sang lyder:

„Nu drage vi af Sted, — nu drage vi af Sted,
Vor Herre følger med, — ja vor Herre følger med.
Han kalder os til Strid
I denne Krigens Tid,
At kæmpe under Dannebrog, vor Fane rød og hvid!
Den minder os om Blodet, som randt paa Golgatha
Og om de hvide Klæder, som vi fik med derfra.
Og derfor gaar jeg nu
Med frejdigt Mod i Kamp,
Gud ene hjælpe kan!"

Under Fangenskabet har en 26-aarig, sjællandsk Tjenestekarl og menig i 1. Infreg. nedskrevet en Visebog paa 43 Sider stort Oktav. Den indeholder 19 Viser. Heraf er de 5 afskrevne efter trykte, nemlig Rantzau: „Se, Jens, jeg bleven er Skribent" samt 4 af Strandberg: „Soldatens Farvel, en smuk Vise om de bortdragne Krigere, som skulle kæmpe for Fædreland og Frihed"; „Erindring om Dybbøls Opgivelse d. 18. April, tidligere meddelt i „Folkebladet", af en Rekrut ved 1. Bat. osv."; „Fra de danske Krigsfanger i Tyskland til deres Piger og Familie i Danmark" og „Om Sangerinden Lotte Sjokkelund, der gjorde Lykke i dennehersens Singdudelei og blev forlovet med en Greve, der ved nærmere Betragtning viste sig at være en bortløben Kræmmersvend". Blandt de andre findes: „En meget gammel Vise om Skomageren af Jerusalem" („En Skomager har jeg været — Boet i Jerusalem — Kristus haver jeg vanæret — Var en Gudsbespotter slem" osv.) samt to Kærlighedsviser („En vakker Ven har jeg udvalt — Som jeg har elsket overalt — Som jeg har tænkt skulde blive min Trøst — Og hvile ved mit ømme Bryst — — Den Ven, som jeg ej glemme kan — Som gav sit Hjerte til andre hen — Hver Aften, jeg i Lunden gaar – Saa maa jeg fælde mangen

Taar" osv.) og en, hvori det bl. a. hedder: „Lad ingen dig forføre — Imens jeg borte er — Men lad mig aldrig spørge — Du har en anden Ven — Tro ej paa den, som føre vil — Dig paa den falske Vej — Men tro, du har en Ven i mig — Som dig forlader ej." De øvrige to Viser, der alle — ligesom i hvert Fald den sidste af Kærlighedsviserne — er forfattede af Soldaterne selv, skildrer (i mellem 6 og 14 Vers) deres Soldaterstand, Afskeden fra Hjemmet, Livet i Felten og Fangenskabet; en enkelt giver et Kompagnis Deltagelse i en af Forpostfægtningerne ved Dybbøl overmaade detailleret. De er alle af ganske samme Type, som en Vise paa 12 Vers, der skyldes en eller flere Soldater af 20. Infreg., og hvoraf et Par Vers lyder:

„Det var i Marts, den ottende vi skreve,
Paa Forpost stod vort Kompagni,
Da vores Poster de angrebne bleve.
Ved Tavle og ved Krybely
Da maatte vi tilbage gaa
Til Frederits, hvor vi saa laa.

I Sne og Slud vi gik i elleve Dage,
Indtil vi skrev den nittende,
Om Morgenen vi saa i store Skare
Imod os frem kom Prøjserne,
En voldsom Kamp begyndte da,
Vi maatte lidt tilbage gaa.

I Ild vi var den hele Dag igennem,
Indtil det blev den mørke Nat,
Vi Stilling tog bag Møgbunkerne tilsammen
Udmattede, men uforsagt,
Derefter da i Dage to
Bombarderet blev, fik ingen Ro.

Til Als vi kom i Nattens skumle Mørke
Med frejdigt Mod og Munterhed
Kanonens Klang fra Dybbøl dér vi hørte,
Vi havde dér Opmærksomhed
I Dage tre i Skanserne
Stor Fare for Granaterne."

INDHOLD

Side

Forord V

I. Del. De, som var hjemme.

En københavnsk Familje 1
I en Præstegaard paa Jyllands Hede 44
Fyenske Almuesfolk 95
Fra et Bondehjem i Nordslesvig 112
Til Chefen for 1ste Regiment 127
Jævne jydske Borgerfolk 132
Smaabilleder fra Land og By:
I. Unge Piger 141
II. En Gaardejer fra Landet 147
III. En Købmand i Silkeborg 149
IV. En gammel Landsbypræst til sin Embedsbroder 149
V. En Moder om sin fangne Søn 151
Fra Lazaretterne i Flensborg 155

II. Del. I Felten og Krigsfangenskabet.

Første Gang i Ilden, I—IV 167
Billeder fra Fægtning, I—VI 190
En Student og Frivillig paa nitten Aar 220
En Rytterkorporal i Felten 246
Officerer 271
Bondesoldater 299